



türk tabipleri birliği

mesleki sağlık ve güvenlik dergisi

turkish journal of
occupational
health and
safety

- Esnek Ama
Merkezileşmiş Çapraz
Dayanışma Ağları - 1
- Emeğin Ekolojik Yıkımına
Karşı Mücadele
- İstanbul 3. Havalimanında
Çıplaklaşan Gerçekler
- İşçi Sınıfının Yeni
Gündemi: Yeşil Anlaşma
- Mesleki ve Çevresel
Hastalıklarda Yavaş
Şiddet Sorunsalı
- Sendika ve Aktivistlerin
Gözüyle Emek-Ekoloji
Hareketlerinin Birlikteliği
- Ekolojik Kriz Pandemi
İşçi Sağlığı
- İklim Krizi ve
Çalışan Sağlığı
- Acil Serviste Çalışan
Hekimlerde İşten Ayrılma
Niyetinin Yaygınlığı
- Türkiye'de Sendikaların
Çevre Politikaları

turkish medical association



ISSN 1302 - 48 - 41

2023

77-78



johs(turkish)
turkish journal of
occupational
health and
safety

Editörler

Celal EMİROĞLU
Mehmet ZENGİR

Yayın Kurulu

Sedat ABBASOĞLU
Gültekin AKARCA
Onur BAKIR
Aslı DAVAS
Nilay ETİLER
Denizcan KUTLU
Meral TÜRK

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Gazanfer AKSAOĞLU
Prof. Dr. Remzi AYĞÜN
Prof. Dr. Nadi BAKIRCI
Prof. Dr. Yasemin BEYHAN
Dr. Yıldız BİLGİN
Dr. Nihal COŞKUN
Prof. Dr. Yücel DEMİRAL
Prof. Dr. Mustafa DURMUŞ
Av. Hacer EŞİTGEN
Prof. Dr. Çağatay GÜLER
Av. Mustafa GÜLER
Dr. Ö. Kaan KARADAĞ
İsmail Hakkı KURT
Prof. Dr. Mustafa KURT
Prof. Dr. Nergis MÜTEVELLİOĞLU
Fiz. Müh. Haluk ORHUN
Prof. Dr. Güzin ÖZARMAĞAN
Prof. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR
Av. Dr. Murat ÖZVERİ
Prof. Dr. Kayhan PALA
Prof. Dr. Ahmet SALTİK
Psik. Dr. Nazlı Yaşar SPOR
Kim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Prof. Dr. Nevin VURAL

Türk Tabipleri Birliği Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Rasmine Şebnem KORUR

Yazışma Adresi

Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi
Şehit Daniş Tunalıgil Sokak No: 2 Kat:4
Posta Kodu: 06570 - Demirtepe/ANKARA

Telefon

0 312 231 31 79 (Pbx)

Web

<http://www.ttb.org.tr/msg>
e-posta: msg@ttb.org.tr

Hazırlık ve Tasarım

Mert S. KAPLAN - TTB

Kapak Fotoğrafları

Ali SALTAN - Kazdağları Direnişi, 2019 (üstte)
İlkay NİŞANCIN EKO EKO EKO belgeselinden
- İstanbul'da Taş Ocağı, 2023 (altta)

Basım Yeri

OnAda Tanıtım Basım Ltd. Şti.
www.onada.com.tr

Basım Tarihi

Şubat 2024

Yayın Türü

TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi,
ulusal, bilimsel ve hakemli yerel süreli bir dergidir.

Logo ve Kapak Hakkı TTB'ye aittir.
Dergide yayımlanan yazıların
tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Tarandığı indeksler:

ASOS İndeks,
Google Scholar Index

t ü r k t a b i p l e r i b i r l i ğ i

mesleki sağlık ve güvenlik dergisi

2023 77-78

EDİTÖRDEN

1

JANUS'A KARŞI EMEK-DOĞA DEĞER TEORISİNİN ÇAĞRISI:
ESNEK AMA MERKEZİLEŞMİŞ ÇAPRAZ DAYANIŞMAAĞLARI - I

Fuat ERCAN

4

EMEKOLOJİ: EMEĞİN EKOLOJİK YIKIMINA KARŞI MÜCADELE

Cemil AKSU

21

EMEĞİN VE EKOLOJİNİN ÖZGÜRLÜĞÜNE DOĞRU İSTANBUL 3.
HAVALİMANINDA ÇIPLAKLAŞAN GERÇEKLER; MİSTİK TÜLÜN KALKIŞI

Beyza ÜSTÜN

34

İŞÇİ SINIFININ YENİ GÜNDEMİ: YEŞİL ANLAŞMA

Ecehan BALTA

41

EPİDEMİKTE ENDEMİĞE:
MESLEKİ VE ÇEVRESEL HASTALIKLARDA YAVAŞ ŞİDDET SORUNSALI

Zeynel GÜL

45

SENDİKA VE AKTİVİSTLERİN GÖZÜYLE EMEK-EKOLOJİ
HAREKETLERİNİN BİRLİKTELİĞİ

Söyleşi: Mehmet Zencir - Kanber SAYGILI, Nihat DEMİR, Nazlıcan DEMİR

49

EKOLOJİK KRİZ PANDEMİ İŞÇİ SAĞLIĞI

Cavit Işık YAVUZ

60

İKLİM KRİZİ VE ÇALIŞAN SAĞLIĞI

Tuğçe Mehlika ŞANVER, Cavit Işık YAVUZ

65

ACİL SERVİSTE ÇALIŞAN HEKİMLERDE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN
YAYGINLIĞI VE İLİŞKİLİ ETMENLER: ULUSAL BİR GÖZLEM

Çeviri: Mert Aykut AKBULAK, Birgül PİYAL

75

SENDİKAL HAREKET VE ÇEVRE SORUNLARI:
TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN ÇEVRE POLİTİKALARI

Tez Tanıtım: Mehmet ZENCİR - Çağla ÜNLÜTÜRK'ün Yüksek Lisans tezi

84



EDİTÖRDEN

Merhaba Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi okurları

Dergimiz yine bir işçi kırmının yaşandığı tarihte çıkıyor. İşçi cinayetinden işçi kırmına dönen önlenebilir ölümlere daha sık tanık olmaya başladık.

Ölümcül çalışma koşulları yaygınlaşıyor...

İşçi cinayetleri, işçi sağlığı bağlamında iş kazası ve meslek hastalıklarına bağlı önlenebilir ölümleri ifade ediyor. Kökeninde: Emek sömürüsünün derinleşmesi ve emek yağmasının yattığı çalışma rejimini dayatan kapitalist düzen; kar maksimizasyonu, büyüme, yeni değerlendirme alanları bulma ve dünya pazarından pay yapma yarışındaki kapitalist saikler yatıyor. Bu haliyle analiz, süreci açıklamada yetersiz kalıyor. Sürece zor da eşlik ediyor. Her türlü zor. Sendikasılaştırma, grevlerin milli güvenlik nedeniyle yasaklanması, OHAL, hak arama eyleminin şiddet ile bastırılması. Dahası mahkeme kararlarının uygulanmaması, anayasasızlaştırma, yeni devlet biçiminin şekillenmesi, faşizmin kurumsallaşması...

Sermaye açısından erken dönemde sınırsız hammadde ve atık kaynağı olan doğa, neoliberal dönemde yeni değerlendirme alanları haline gelmiştir. Ülkemizde enerji, madencilik, inşaat yeni değerlendirme alanları olarak işgal ediliyor, gasp ediliyor. Bu sektörler emek sömürüsünün derinleşmesi, emek yağmasına dönmesi ile birlikte ciddi ekolojik tahribatlarla da dikkat çekiyor. AKP ve AKP'nin birbirine muhtaç küçük ortağının hükümet ettiği siyasi yapı da sermaye için yol temizliği yapıyor. Sık sık değişen maden yasaları, ÇED süreçlerinde değişiklikler, acele kamulaştırma, kentsel dönüşüm, riskli alan, rezerv alan vb. düzenlemelerle gerekirse OHAL ya da milli güvenliğe tehdit gibi otoriter müdahaleler de saray rejimi tarafından devreye sokuluyor.

Arazilerini yüksek bedelle satma, kendileri ve çocuklarına iş bulma umuduyla sermaye yatırımlarına günlük çıkarları için izin verenler yanında; geçimlik ekonomisine tehdit ya da yaşam alanına-doğaya sahip çıkma gerekçeleriyle mücadele yolunu seçenler hiç de az değil. Sermayeleşen her yörede ekolojik hareketler de pıtrak gibi büyüyor ve gelişiyor. Bu yatırımların talan ettiği coğrafyalarda tahribat ormansızlaştırma ile başlıyor, su havzaları yok ediliyor, atıklarla hava-su-toprak kirleniyor. Zaman içinde yaşam alanları yıkıma uğruyor, biyoçeşitlilik ciddi şekilde azalıyor. Tarım, hayvancılık zarar görüyor. Ekolojik yıkımın etkisi ile kanser başta olmak üzere, kalp damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, nörolojik hastalıklar vb. yaygınlaşıyor, atıkların tehdit ettiği geniş coğrafyada ciddi sağlık sorunları yaşanıyor. Süregelen tehdit ekoloji mücadelesini de her geçen gün daha da büyütüyor.

İşyerlerinde çalışan ve aynı zamanda bu işyerinin doğal ve sosyal çevresini oluşturan coğrafyada yaşayan işçilerin bu tehditlerden azade olması mümkün değil elbette. Emek yağmasına dönen çalışma rejiminin yıpratıldığı vücutlarda çevresel tehditlerin etkisi çok daha belirgin hale geliyor. ÇED'lerde sıralanan önlemler nasıl kağıt üzerinde kalıyorsa, bu tesislerde işçi sağlığı önlemleri de ne yazık ki göstermelik şekilde devam ediyor.

Yaşadığımız Erzincan İliç Çöpler Madeni faciası emek yağmasının yanında, ekolojik yıkımın etkisini bir kez daha gözler önüne seriyor. Dün Kışladağ'da bugün Çöpler'de yaşananlar geriye doğru analiz edildiğinde gerçek ayan beyan gün yüzüne çıkıyor. Olayın rastgele, arızı (dışsal, beklenmedik) olmadığı, tamamen organize ve kapitalizme içkin olduğu saklanamıyor. 'İliç Çöpler' faciasına yol açan nedenler hem teknik hem de politik yönleri ile ortaya konmuştur. Devasa paşa yığını tepelerinin felakete döneceği konusunda sıklıkla yapılan uyarılara rağmen şirket ve kamu otoriteleri bu uyarılara kulak tıkamıştır. Yine ÇED sürecinde emek ve meslek örgütleri ile ekoloji hareketlerinin uyarıları görmezden gelinirken; şirketlerin parası ile hazırlanan 'kopyala-yapıştır' tarzındaki ÇED raporlarına kamu kurumları, akademik bilirkişiler(!) ve mahkemeler sessiz kalmıştır.

EDİTÖRDEN

Dahası merkez kapitalist ülkeler, emek yoğun ve geri dönüşümü olmayan ekolojik yıkıma yol açtığı bilimsel olarak belgelenen “siyanürle altın madenciliği üretimlerini” kendi coğrafyalarında yasaklarken; bu “sermaye modellerini” perifer ülkelere kaydırma politikaları gütmüşler ve buralarda hükümet ve işbirlikçi yerli patronlarla pay kapma ve yine zaman zaman da kar paylaşımı yarışına girmişlerdir.

Karşı karşıya olduğumuz ve sıkça tekrarlanan bu durum; “ölümlerin ve ekolojik tahribatların önlenabilir” olduğunu yok sayan kapitalist akıl ve bunun şekillendirdiği şirkete dönen devletin günü kurtarma çabalarından başka bir şey değildir.

Doğa ve çalışma rejimine yönelik dayatılan politikaların; yaşam karşıtı karakteristikleriyle hem işçi kırmına hem de eko-kırma yol açtığına altını kalınca çizerek yeni sayımıza geçelim.

MSG'nin bu sayısının izleğini “Akbelen Direnişi”nin gündemi işgal ettiği günlerde belirledik. Ekoloji hareketi ile emek mücadelesinin birlikteliği konusuna yer verelim istedik. Pandemi sonrası daha sık duyulan “emekoloji” kavramsallaştırmasını da masaya yatıralım istedik, akademinin ve sahada mücadele edenlerin yazıları ile dosyamızı hazırladık.

Dergimizin ilk yazısında Fuat Ercan, ekolojik mücadelesinin yaslandığı teorik yaklaşımları masaya yatırıyor. Gündeme gelen “EmEkoloji” kavramını bir orta sınıf vicdan çağrısı olarak değerlendirerek şu sözlerle eleştiri getiriyor: “İşçinin bedeni ve genel olarak insanların yaşam ortamı ve dahası insan-dışı varoluşun yıkımı tarihsel ve toplumsal bir işleyişin sonucu olduğu ölçüde işçi toplumsal ilişkideki nesnel koşulları üzerinden tanımlayabiliriz. İnsan-dışı varoluşun yıkımını ancak tarihsel toplumsal işleyişin sonucu olarak tanımlayabiliriz. İşçi sınıfı mücadelesi ekolojik mücadeleyi gündeme almalı, ekolojik mücadele toplumsal bir işleyiş olarak işçi sınıfının varlığı ve mücadele de ortaklığı ile yol alabilir.” Ercan yazısının devamında “Emek-Değer Teorisi” ile emek ve ekoloji hareketlerinin birlikteliğinin görüleceğini içsel bağlantılarla ortaya koyuyor. Teorik analize doğayı da katarak ilerliyor. “Emek-doğa değer teorisinin kapitalist toplumsal ilişkileri ‘bileşenleri bir arada tutan, içsel tutarlılığı / iç yapışkanlığı’ sağlayan bir kavram” olduğunu ileri sürerek sınıf mücadelesi ve ekoloji hareketini teorik bir tartışmaya da davet çıkarıyor.

Cemil Aksu yazısında Ercan'ın eleştirdiği “Emekoloji” kavramına sahip çıkıyor. Aksu, emekçileri de doğayı da yıkıma uğratan failin - kapitalist üretim ilişkileri ya da şirketler vb. - ortaklığına vurgu yaparak bu iki mücadelenin de ortak düşmana karşı dayanışma içinde olması gerektiğini savunman anlayışlara dikkat çekiyor. Emekoloji kavramını “işçinin insanlık dışı konumunu merkeze alarak, bu duruma son vermek için verilen mücadelenin yeni stratejisidir. Emek ve ekoloji kavramlarının füzyonundan oluşan emekoloji, işçinin insanlık dışı çalışma ve yaşama koşullarını ekolojik bir yıkım, örselenme” olarak tanımlıyor ve işçinin varoluşuna dışsal bir olay olarak değil, bizzat onun varoluşsal bir sorunu olarak ekolojik yıkımı görünür kılmamın ve buna karşı mücadele etmenin altını çiziyor. Mücadeleyi ön planda tutan Aksu, emekoloji alanında “yapılacaklar manifestosu” ile de pratik mücadele hatlarını bizlere hatırlatıyor.

Beyza Üstün yazısında “3. Havalimanı” örneği üzerinden emek mücadelesi ile ekoloji-politik mücadeleyi iç içe geçiren sürecin örülüşüne yer veriyor. Bu mücadelenin emeğin sömürülmesine, yaşamın-yaşam alanlarının yok edilmesine, patriyarkal (kapitalizmle, otoriter, diktatör rejimlerle yönetilen) rejimlere karşı duruş olduğunun ve politik (emek, ekoloji, kadın özgürlükçü) perspektifleri kuramsal olarak birleştiren tartışmaları başlattığını vurguluyor.

Ecehan Balta yazısında Avrupa Birliği'nin ekolojik yıkımdan “kurtulma” reçetesi olarak işaret ettiği “Yeşil Yeni Anlaşma”ya yer veriyor. “Yeşil Yeni Anlaşma”nın bir kalkınma projesi olmanın çok ötesinde, Avrupa'nın enerji krizinin de tetiklediği mevcut ekonomik krize teknolojiyi tamamen yenileyerek bir



EDİTÖRDEN

yanıt verme çabası olduğunu ve işçi sınıfı mücadelesi eşlik etmediği anda, yeni teknolojileri ve yatırımları devreye sokarak “yeşil” adı altında yeni bir talanı gerçekleştirmekten öteye gidemeyeceğini vurguluyor.

İşçi sağlığı alanında çalışmaları ile öne çıkan Zeynel Gül de yazısında doğanın tahakkümü aracılığıyla bize ikinci bir doğa vadeden bu zehirli yaşam rejimlerinin getirdiği risklerin ve onların devlet, yasa ve tıp eli ile düzenlenmesinin emek ve ekoloji alanında etkilerine odaklanıyor. Gül yazısında çevresel ve mesleki hastalıklar üzerinden yavaş şiddet kavramına yer vererek konuyu özgün bir bakışla okura sunuyor.

Bu yazıları takiben: “Ekoloji mücadelesi ile emek mücadelesi nerelerde birleşiyor?”, “Sendikal mücadele ekolojiyi ne kadar gündeme getiriyor?” ve “Ekoloji hareketleri ile emek mücadelesinin karşı karşıya gelmesinin yarattığı gerilimin kaynağı ve nasıl aşılabacağı?” sorularına mücadelenin doğrudan içinde olan aktivistleri (Kanber Saygılı, Nihat Demir ve Nazlıcan Demir) yanıt veriyor. Benzer sorulara 2006 yılında yanıt arayan Çağla Ünlütürk Ulutaş’ın “Sendikal Hareket ve Çevre Sorunları: Türkiye’de Sendikaların Çevre Politikaları” isimli yüksek lisans tezini de okurlarımıza tanıtıyoruz.

Dosya kapsamında “güncel ekolojik kriz, pandemi ve iklim krizinin işçi sağlığı ile ilişkisi”ne Cavit Işık Yavuz ve Tuğçe Mehlika Şanver’in yazıları ile açılım getirmeye çalıştık.

Dergimizde ayrıca Çin’de acil serviste çalışan doktorlar arasında işten ayrılma istemlerine yol açan risk etmenlerine odaklanan bir araştırmanın çevirisine de yer veriyoruz. Bu çalışma ile ülkemizdeki acil sağlık hizmetlerinde yaşanan sorunları farklı bir ülke örneği ile dikkat çekiyoruz.

Son olarak şunu söylemek isteriz. Tarihsel kökleri ile “Mesleki ve Çevresel Sağlık – Occupational and Environmental Health” benzer isimlerle kurulmuş enstitüler ve dergiler iki konuyu birlikte ele almayı hedeflemişlerdi. Üretim alanındaki tehlikeler ve risklerin çevre içinde geçerli olduğu birlikte değerlendirilmesi gerektiği görüşü hakimdi. Bu görüşün şekillenmesinde toplumsal sınıf mücadelelerinin etkisinin belirgin olduğunu hatırlatıyoruz. Her ne kadar iki bileşenli enstitüler ve dergiler de olsa erken dönemde daha çok işçi sağlığına odaklanıldığı ve çevresel tehlikelerin de insan sağlığına etkisi olarak ele alındığına tanık oluyoruz. Ancak işçi sağlığı ve çevre sağlığının farklı kurum ve dergilerde ele alındığı dönemin de altını çizmeliyiz. Yükselen ekoloji hareketleri ile birlikte, özellikle de 1970’ler sonrası ekolojiyi de gören ve her iki konuyu birlikte ele alan yaklaşımın yeniden öne çıktığını görüyoruz. Mücadelenin, akademik alana daralan üretimlerin sosyal gerçeklikle buluşmasının da önünü açıyor. Buradan yola çıkarak; emek ve ekoloji hareketlerinin daha bütünlüklü kavranmasının ve bu kavrayışa denk gelen bir mücadelenin alandaki kurum ve dergileri de doğrudan etkileyeceğinin altını çiziyoruz.

Benzer durumun sınıf mücadelesi için de geçerli olduğunu not etmeliyiz. Marx, “metabolik yarık-çatlak” kavramsallaştırması ile ekolojik yıkıma giden yola dikkat çekmiş olsa da sınıf mücadelesi uzun bir süre ekoloji tartışmalarına yeterli ilgiyi göstermemiştir. Yükselen ekoloji hareketi ile birlikte ekolojiyi tartışmasına yeniden odaklanan emek hareketi bütünlüklü diyalektik kavrayış ile ekoloji tartışmalarına büyük zenginlik katmıştır.

Sağlıcakla...

JANUS'A KARŞI EMEK-DOĞA DEĞER TEORİSİNİN ÇAĞRISI: ESNEK AMA MERKEZİLEŞMİŞ ÇAPRAZ DAYANIŞMA AĞLARI - I*

Fuat ERCAN
Prof. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi

1) Yakın Çekim Hakikatin Bileşenleri: Janus'un Yüzleri

Roma tanrısı Janus geçmiş ile olası gelecek arasında bir an. Ama aynı zamanda bir kapı. İçerdikleri ve dışarıda bıraktıkları için olumlu ya da olumsuz bir başlangıç. Çelişkilerinin yaratacağı olanaksızlıklar / olasılıklar zamanındayız.

"Fakat ormana düşen bu yara, yavaş yavaş yayıldı, kökleşti. En eski, en büyük ağaçlar, önünde bilmeden ürperdiğimiz, ceddimizmiş gibi çekindiğimiz ihtiyar gövdeler birbiri arkasına devriliyor, çıplak meydanlar gün günden artıyordu. Sonra bu yara, isleyerek, büyüyerek bizim köyün baltalıklarına kadar dayandı." (S. Ali, 2004, 82, vurgular bana ait)

Ekoloji mücadelesi öğretmeye devam ediyor. Akbelen'de gerçekleştirilen ağaç kesiminde bedeninin bir parçası gibi ağaca sarılan Zehra Nine'nin yüzündeki ifadeyi yansıtan fotoğraf karesi belleklerimizden silinmeyecek. Zamanla değişeni dile getiriyor Zehra Nine, "Her şey çok güzeldi, bir sıkıntımız yoktu" diyor ve devamla her şeyin bir anda değiştiğini ifade ediyor: "Çamlarımızı ormanlarımızı, toprağımızı, sularımızı havamızı evimizi zeytinlerimizi tarlalarımızı vermiyorlar."¹ Zehra Nine yaşam ortamını ele geçiren yaraya yol açan nedeni de dile getiriyor: "Kömür Madeni". Biraz açalım: Milas'ta 29 köyü içerecek şekilde işletme ruhsatları verilmiş. Zehra Nine'nin sarıldığı ağacı da içeren üç köyü tamamen, sekizini ise kısmen termik santraller ve kömür ocakları yok



etmiş. Peki süregelen yaşam ortamına çomağı sokan kim / kimler? Bu soruya cevap vermek için Roma tanrısı Janus'u metafor olarak kullanacağım. Bir yüzü sağa, bir yüzü sola bakan bir tanrı. S. Ali Bir Orman Hikâyesi'nde Janus'un iki yüzünü çok erken bir dönemde dile getiriyor, bir yüzü devlet, diğer yüzü sermaye. Devleti siyasal iktidarlar, sermayeyi ise şirketler harekete geçiriyor. İki yüzü olan bedenin ihtiyaç duyduğu enerji ise emek (karşılığı ödenmemiş ve görünmeyen) ve insan ve insan-olmayan varoluşlardır.² Öykümüz devlet ve sermayenin yıkıcılığı, öykümüz insanların kendi beden, enerji ve düşünceleri ile yarattıkları Tanrı Janus'a karşı duruşun yol / yöntemleri üzerine.

Akbelen mücadelesinin yoğunlaştığı günlerde Zehra Ninelerin sarıldığı ağacı kesenleri destekleyen bir bildiri yayımlandı. Bildiri Muğla Milas bölgesinde çalışan maden

* Değişim halinde olan toplumsal bir konuyu kavramsal-bütünsel bir düzeye taşıma zor olduğu ölçüde dil ve içerik açısından da oldukça yorucu oluyor. Bu zorluğu aşmak için sevgili Eylem Can 'a başvururdum ve beni kırmadı, yine yeniden yazı yazmanın düşünmenin ötesinde emek dikkat ettiğini metin üzerinde gösterdi, tüm metinlerimin ilk adresi sevgili Gizem Şimşek Acar el attı yazıya içerikten kaynaklara kadar önerilerde bulundu. Ekoloji, toplum ve kapitalizm konusunda çok el aldığım sevgili Mehmet Zencir ve Fevzi Özlüler arkadaşlarım metindeki muğlak-eksik olan yönleri gösterdiler. MSG'den Mert S Kaplan yorucu önerilerimi dikkate aldı. Emek-düşünce ve zaman ayırdıkları için kendilerine çok teşekkür ederim. Hatalar olacak, noksanlarda onlarda bana ait.



ve santral çalışanlarını temsil eden Türk İş İl Temsilcisi ve TES-İŞ Sendikası Yatağan Şubesine ait. Bildiride “Bizler İkizköy’de, Çamköy’de, Dereköy’de, Türkevleri’nde, yani bu santrallere komşu köylerde ve Milas’ta yaşayan binlerce kişi, üç nesildir her gün bu maden sahaları ve santrallerde 7/24 hiç ara vermeden çalışıyor ve ülkemizin ihtiyacı olan enerjiyi üretiyoruz. Çocuklarımız her gün ‘baba maden kapatılırsa işsiz mi kalacaksınız’ diye soruyor. Çocuklarımızın ve ülkemizin daha iyi bir geleceğe sahip olabilmesi için yerli kaynakları akıllıca kullanarak üretmenin önemini hepimiz biliyoruz. Yıllardır ülkemizin yer altı zenginliklerini enerjiye dönüştürüyoruz. Bu maden ve santraller hepimizin milli serveti. Bu sayede çocuklarımız okullara gidiyor, esnaf evine ekmek götürüyor, fabrikalarda çarklar dönüyor” ifadeleri kullanıldı. Köylülerin verdiği mücadelenin arkasında da “bölge dışından bir grup var” dendi (Patronlar Dünyası, 2023). Bu bildirinin işçileri ve sendikaları temsil etmediği yönünde açıklamalar yapılsa da bildiri bir gerçeği dile getiriyor. Zehra Nine’nin sarıldığı ağacı, Yeniköy Kemerköy Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. adına “işçiler” kesiyor, kesilen alanda kömür madenini çıkaracak olanlar da “işçiler”. İnsan-dışı yaşam ortamının tahribatı her zaman ulus-devlet ve sermaye için, ama işçiler üzerinden gerçekleştiriliyor. Bugünden yarına çıkma kaygısındaki işçiler için bütün üretim faaliyetleri iş ve ekmek anlamına geliyor, diğer yandan insan-olmayan ortamı tahrip ederken kendi emek-gücü olan enerjilerini ve bedenlerini iki yüzlü Janus tanrısı tüketiyor. İnsan-olmayan yaşamların savunulması ile emek arasında (çalışanlar anlamında) ilk elden bir çelişki olduğunu kabul etmeliyiz. “Karanlık şeytani değirmenler”³ olarak tanımlanan fabrikaların, emeği dışında ayakta kalma ihtimali olmayan işçiler için aş-ış sunması ile şeytani değirmenlerin havayı, suyu ve toprağı tahrip etmesi eşzamanlı gerçekleşiyor. Ekoloji mücadelesi ile emek arasındaki yaman çelişkiyi Karadeniz bölgesindeki HES karşıtı mücadele sürecinde doğrudan deneyimledim. Özellikle kırsal alanda artan genç işsizliği fırsat bilen yatırımcılar istihdam kozunu kullanıyorlardı. Köylülerle yaptığımız toplantılarda ilk elden bize “ama çocuklarımızı için ekmek kapısı” diyorlardı. HES yapımının ötesinde ekolojik mücadele ile emek arasındaki bu çatışma yaşamın her alanında karşımıza çıkıyor. Rätzel ve Uzzell çalışmalarında bu gerilimi “işlere karşı çevre ikilemi” olarak tanımlıyorlar (Rätzel ve Uzzell, 2001). Emek ile ekoloji arasındaki bu çatışmanın varlığına rağmen ortak bir mücadelenin gerekliliğini gerek mücadele alanında ve gerekse düşünsel düzeyde yaşamak/aktarmak oldukça zorlu sıkıntılı bir çaba olduğunun kabul etmeliyiz.

İşçiler ve sendikalarının işlerini korumak için ekoloji mücadelesiyle kuramadıkları ilişki son zamanlarda daha geniş bir cepheye dönüştü. Bir örnek; Vatan Partisi’nin İklim Kanunu’na geçit yok! şiarı ile başlattığı imza kam-

panyası sonucunda Doğu Perinçek imzacılara teşekkür ediyor (Haber Vakti, 2023).⁴ İklim kanunu taslağının kamuoyuna düşmesinin (Eylül 2023) ardından kampanyanın kısa sürede bir milyon imzacıya ulaşması önemli ve yeni bir dinamiği işaret ediyor. Yıllarca ekolojik alanda hukuki mücadele vermesinin yanı sıra teorik bir çerçeve oluşturmaya da çalışan Fevzi Özlüler önemli belirlemelerde bulunuyor: “Onları yan yana getiren şeyin salt bir bireysel çıkarlar ideali olduğunu söylemek de yeterli bir açıklama sağlamıyor. Kampanyanın odağında ve hedefinde ‘iklim adaleti’ kavramı var. Kampanya, iklim adaleti kavramının kuşaklar arası adaleti temsil eden anlamını eleştiriyor; kavramın, bugün ihtiyaç duyulan refahtan toplumu kopartacak bir aparat olduğunu ileri sürüyor” (Özlüler, 2023,7). Yükselen sağ-ulusalcı ekoloji karşıtı hareketler ister istemez yazı boyunca ısrarla işaret ettiğimiz ulus-devlet destekli sermaye birikiminin ulusal kavramını gündeme almamızı gerekli kılıyor. Sermaye ve devlet, ama ulus kavramının ekoloji-emek üzerinden içeriğini nasıl doldurmalı? Perinçek’in topladığı imza ve teşekkürü düşünmeye değer değil desek de ulus üzerine söyleyecek bir şeyler olmalı. Yazının ilerleyen bölümlerde göstereceğimiz gibi ekoloji mücadelesini bu topraklarda ilk dile getiren, bu alanda mücadele edenlerin de kendi aralarında ayrılma nedenlerinden biri de ulus ve emperyalizm kavramları olmuş. Ekoloji üzerine benim de ilk yazımın yayınlandığı Ağaçkakan Dergisi’nin (1992-2003) ve ekoloji hareketin öncü isimlerinden Savaş Emek’le yapılan söyleşinin yeniden okunmasında yarar var. Söyleşi aslında bu günlerde gittikçe belirgin hale gelen sağ-ulusalcı bir ekolojinin ipuçlarını veriyor: “Yeşil politika ile ilgili Türkçeye çevrilmiş kitapların birçoğunu okudum. Bahro’dan Bookchin’e kadar. Bahro’dan bunu Kuzey-Güney olarak görüyorsun, yakıştırıyorsun, ama sonuçta hiç birinde antiemperyalizm diye bir kavram yok. Var mı? İllich de..., diğerlerinde? Onlar başka bir yerde, emperyalist metropollerde yaşıyorlar. Onların böyle bir dertleri yok. Dünyaya oradan bakıyorlar, bizim gibi bakmıyorlar.” (Mert ve Şahin, 2005).

Ulus-devlet destekli sermaye birikim sürecinde insan-dışı varoluşa yönelik her etkinlik emek-gücünün müdahalesiyle gerçekleşiyor. Emekçiler de egemenliğini belirli bir toprak üzerinde kuran “devletin” vatandaşları. Ekoloji mücadeleleri sınıflandırırken göstereceğimiz gibi mücadelenin teorik düzeyde ele alınışında ulus olgusu bir paket olarak “küresel güney” ve “küresel kuzey” içinde ele alınıyor. Ama biz şimdilik emek – ekoloji ilişkisine bakmaya devam edelim. Sabahattin Ali öyküsünde ağaçları korumak isteyen köylüler ile işçileri karşı karşıya getiriyor: “İşçiler daha yeni başlıyorlardı. Bir tek ağaca el sürerlerse analarını belleyeceğimizi söyledik; durdular. Azlıktılar ve böyle bir şey beklemiyordular. Derhal eşyalarını toplayarak ormanın kenarına çekildiler. Biz



de ağaçların altına, onlara karşı oturduk.” Janus’un iki yüzünü ve işçileri öyküde görebiliyoruz: “Sonra hükümetin memuru yanındaki iki jandarmaya bizi göstererek: ‘Sürün bunları ormandan dışarı!’ dedi. Şirketin memuru, ameleye: ‘İşinize bakın siz!’ dedi.” (Ali, 2004, 84) İnsan-dışı yaşam ortamından hiç ama hiçbir şey emek-gücü olmadan sermaye ve devlet için yararlı hâle gelmez. Aslında emek-gücü olmadan emekçinin kendisi de olamaz. O zaman bir adım atarak insan-dışı doğayla kurulan ilişkide emeğin stratejik konumunu belirlememiz gerekiyor. Bu tespiti sıklıkla yapıldığı gibi emek-gücünü yüceltmek için yapmıyorum. Hakikat emekçilere rağmen böyle. Emekçilere rağmen desek de çalışmamızın amacı, iki yüzlü Janus tanrısına karşı emek ve ekoloji hareketlerinin birlikte mücadele etmelerinin gerekliliğine ilişkin bir teorik çerçeve geliştirmektir. Mücadelenin temel belirleyenin emek-değer teorisi olduğunu işaret edeceğim. Sermaye birikimi ve devletin zaman içinde artan güçleri, azalan manevra yetenekleri zaten işleyişe dahil edilen insan-olmayan yaşam ortamlarının daha hızlı ve yoğun olarak tüketilmeye/tahrip edilmeye başladı. İnsan dışı yaşam ortamı üretim için sadece girdi (ham madde) ve üretim ve tüketim sürecinde atıkları kabul edilen bir değişken olarak değil, devletin zamanla artan “finansal kısıtı” aşma ve sermaye için de “yeni değerlendirme” (revaluation) alanına dönüştü. İleride işaret edeceğimiz gibi Marx’ın teorik katkısı sıklıkla işaret edildiği üzere ekolojiyi analize katması değil, Marx’ın katkısı sermayenin işleyişine ait teorik bir çerçeve sunması. Yazılarında bazı Marksistlerin ısrarla işaret ettiği gibi bugün açığa çıkan insan-dışı yaşam ortamının tahribatını işaret etmiyordu (J. B. Foster ve K. Saito gibi yazarların), ama analizi emek-gücü ve insan-olmayan ortamların tahribatının zamanla nasıl yoğunlaşarak artacağına ait kavramsal-teorik ipuçları sunuyordu. Bir toplumsal oluş sürecinin şafağında sosyal teorisyenler dinamik işleyiş işaret edecek çabalara girmişlerdi. E. Durkheim işleyişin zamanla yoğunlaşarak hızını artırarak toplumsal alanları içereceğini ifade ederken iş bölümü ve uzmanlaşma kavramını kullanıyor. İlk etapta bir önceki topluma özgü dinamiklerle işbirlikçi bir süreç yaşandığı ve zamanla “dinamik bir yoğunluk” kazanacağı belirtiliyor. Yoğunluk belirli bir düzeye geldiğinde toplumun diğer değişkenlerini “hızla” içermeye başladığını söylüyor (aktaran Arrighi ve Silver, 1999,30), Sombart yeni toplumu önüne çıkan tüm engelleri yıkıp içerecek zincirlerinden boşalan deve benzetiyordu (Sombart, 1913). Hatırlatmalar şunun için ister dev diyelim isterse devin gücünü artıran iş bölümü ve uzmanlaşma ulus-devlet destekli endüstriye dayalı sermaye birikimi zaman içinde dönüşüp değişiyor. Temel belirleyici olan da işleyişin sürekli değişip, dönüşmesi. Değişim ve dönüşüm doğrusal ve yukarıdan aşağıya aynı

özelliklere sahip bir dizi toplumsal varlığa yol açmıyor. Ulus-devlete dayalı sermaye birikimin zamanla artan hızı ve yoğunluğu Anna Lowenhaupt Tsing’in akla yatkın bir ifadesi ile bir dizi “devşirme” mekanizmaları ile birlikte işliyor. Devşirmenin “gerçekleştiği yerler kapitalizmin aynı anda hem içinde hem de dışındadır.” Devşirmenin gerçekleştiği alanlarda “insan ve insan-olmayan varlıkların faaliyetlerinin ürettiği her türlü mal ve hizmet, kapitalist birikim aracılığıyla devşirilir” (Tsing, 2023,86). Yazar haklı olarak devşirme mekanizmasına dayalı birikimin farklı “yamalar” üzerinden gerçekleştiğini belirtir. Devşirme ve devşirme sürecinin sonucu olan “yamalar” toplumları ve ekolojileri “alt üst etme gücüne sahiptir (Tsing, 2023,172). Sahiptir ifadesini “sahip oluyor” diye zaman ve mekân içeren bir şekilde algıladığımız anda aslında kapitalizmi tanımlayan sermaye birikimi ve devletin insan-olmayan varoluşu devşirme ve yamalarla daha fazla işleyişe dahil ettiğini söyleyebiliriz. Bunu söylediğimiz ölçüde de emek-değer teorisini “emek-doğa değer” teorisi olarak tanımlayacağımızı, bu tanımlamanın içini dolduracak bir hızla insan-dışı ortamın tahrip edildiğini söyleyebiliriz. Tsing’den farklı düşüncelerimiz olmakla birlikte emek-doğa değer teorisini haklı çıkaracak bir açılım sağladığını düşünüyorum: “Diğer yandan kapitalizm her şeyi ortak bir ölçüye getirme (commensuration) sistemi olduğundan birbirinden çok farklı çevrelerde bile kapitalist değer biçimleri yeşerebilir. Kapitalizm, insan ve insan-olmayan her türlü var olma biçiminden sermaye üretmeye yarayan bir tercüme makinesidir (Tsing, 2023,173).

Aşağıda göstereceğimiz gibi zaten insan ile insan-olmayan arasındaki en temel ilişki, kendisi de doğanın bir parçası olan emek üzerinden kuruluyor. Karl Marx’ın ifadesine müdahaleyle dile getirelim: “sermaye ölü emektir ve **devletin hazırladığı** ortamda **canlı emeği kullanıyor**” (Marx, 2011,230). Devlet ve sermaye **vampir** gibi çalışanların kanını emdiği ölçüde **insan olmayan** yaşam ortamlarını da tahrip ediyor. Ne kadar çok kan emerse o kadar güçleniyor. Güçlendiği ölçüde de daha fazla emek-gücü ve insan-dışı ortama ihtiyaç duyuyor. Ekolojik yıkımı düşünürken emek-gücünün stratejik konumunun tarihsel olarak kapitalizmde önemli değişiklikler geçirdiğini belirtmek istiyorum. Ekolojik yıkımı hızlandıran insan doğası ya da tarihsel bir süreklilik değil, karşılığı ödenmemiş emek zamanın yaratacağı değerle ilgili. Burada P. Moishe ve ilerleyen düşünce akışında G. Lukacs’a katıldığımı belirtmeliyim. Emeğin “toplumsal dünyayı oluşturduğu ve tüm zenginliğin kaynağı olduğu düşüncesi genel olarak topluma değil, yalnızca kapitalist veya modern topluma gönderme” yapıldığını belirtmek isterim (Postone, 2003, 5). Ekolojik yıkımın kaynağı tam da bu tarihsel döneme ait, emek ya da ekoloji olgularını anlamak için bu iki kavramın içinde biçimlendiği top-



lumun ve toplum etkisinin üzerinde duracağız. Bütün çabamızı ele verecek bir kavram olan toplum etkisi kavramı üzerinde duracağım. Toplum etkisi kavramı, “[B]ir üretim tarzının kurucu unsurlarını kuramsallaştırmaya dönük herhangi bir çaba, bir başka soruyu sormadığı sürece eksik kalır: Toplum etkisine ilişkin bu soru, farklı unsurların tutarlılık içinde bir araya gelerek belli bir tür toplumsal varoluşu nasıl oluşturduğunu” açığa çıkarır (Read, 2014, 266, vurgu bana ait). Farklı unsurların görece denge içinde bir arada oluşu toplumu ve toplumun yeniden üretimini sağlar. Bu ifade bize bir yandan toplumun bileşenlerini, diğer yandan daha dinamik bir süreç olarak toplumun yeniden üretimini veriyor. Ekolojik yıkım için bu iki değişkeni, toplumun bileşenleri ve bileşenler arası içsel bağlantıları eş zamanlı analiz edilmesi gerekiyor. Yaranın bütün ormanları, suyu, havayı, toprağın altını üstüne getirmenin nedenleri işaret edilecek bir şey değil, bir işleyiş olduğunu, yıkımın kaynağının da bu işleyişten kaynaklandığını göstermemizi gerektiriyor. Mücadelenin bir şeye, birilerine karşı, ama kendi içinde iç bağlantıları olan bir işleyişe karşı olduğunu düşünmemiz açısından bu belirleme önemli. Bu işleyişin temel belirleyeni sermaye birikimi olarak tanımlayacağımız. Sermaye birikimi ise sermaye ile devletin, ama ulus-devletin yeniden üretilmesinin bileşenleri. Janus insan emeği ile insan-dışı varoluş üzerinden bir toplumsal işleyişle ayakta kalıyor. Devlet ve sermayenin genel çerçevesini oluşturduğu üretim, dolaşım, tüketim ve bölüşüm ilişkileri sonucunda açığa çıkan fark, yani artı-değer üretimi, yıkımı hızlandıran temel faktör. Burada bahsettiğimiz toplumsal fazla ya da emek değil, artı-değer ve emek-gücü. Yaratılan her fark, değer yaratma sürecinin derinleşip genişlemesine yol açıyor. R. Walker’ın işaret ettiği üzere, bu birikim sarmalı değer teorisi olmadan anlaşılamaz (Walker, 2016). Emek ve insan-olmayan ortamları daha fazla tükettiği ölçüde kendi sınırlarını da zorluyor. Ödenmemiş emek zamanına el koyarak güçlenen işleyiş, elde ettiği her farkla daha fazla insan-olmayan yaşam oluşlarına yöneliyor. Yeni devşirme mekanizmaları ile yeni yamalarla birikim için güç topluyor.

Akbelen ve benzeri yaşam ortamlarına yönelik tahribatın fark yaratarak genişleyen kapitalist işleyişle bağlantısını kurduğumuzda “siyasal” olanın da yeniden tanımlanmasına dair bir ihtiyaç açığa çıkıyor. Janus’un kendi varlığı için gerçekleştirdiği etkinlikler, zaman içinde değişip dönüşüyorsa, yani yarayı tüm yaşam ortamına saçıyor, çelişkilerin yoğunlaştığı yeni alanların da siyasal alana dâhil olduğunu söyleyebiliriz. Bu çelişkili süreç “siyasal alanı” dönüştürdüğü için “siyasal alanı” da genişletiyor. Siyasal alan ya da siyasal olan dönüştüğü ölçüde, hayır diyen yeni “öznel” de açığa çıkıyor. Akbelen’den yükselen çılgınlık “ekolojik” mücadele, Zehra Ninelere ve Aytaç Ablaları ise sürecin “yeni öznel”i olarak düşünülmeliyiz. (Ercan, 2007). Zehra Ninelere ve Aytaç Ablaları

rın çılgınlığı, (ekolojik yıkımı yaşayanlar) ve bu çılgınlığa destek verenleri (çılgınlık politik düzeye taşıyanlar) bir araya getirmek için “politik ekoloji” kavramını kullanmak yeterli mi? Bruno Latour’un işaret ettiği üzere, ekoloji ve politika kavramlarını kapsamlı düşünmeden basitçe yan yana koyduğumuzda sorunu anlamış olmuyoruz (Latour, 2004, 2). Zehra Nine’lerin yaşam ortamına devlet ve sermaye neden tahrip edici müdahalelerde bulunuyor? O zaman ilk etapta Zehra Nine’lerin çılgınlığını gündeme almamız gerekiyor. A. Badiou nesnel koşulların açığa çıkardığı yeni özne biz / ben vurgusunun düşünsel düzeyini şöyle işaret ediyor: “Yeni bir siyasal öznenin başlangıcı, bir kitlenin yeni bir fikre sahip olmasının kabul edilmesiyle olur. Nihayet yeni bir örgütlenme yaratır. Yeni özne, ‘bir şeye karşı çıkmak’ ve ‘başka bir şeye arzu duymak’ şeklinde yeni bir kolektif duygu halinde var olur” (Badiou, 2020). Yeni özne ve yaşam ortamları dediğimizde ulus-devlet dahası kapitalist toplumun yeniden üretiminde belirleyici olan işçiler ve işçi sınıfının nesnel koşullarını, özne olarak işçi sınıfını nereye koyacağız? İşçi sınıfı ortadan kalkmış değil, dahası, insan-dışı varoluşun tahribatın işçiler üzerinden, işçilerle birlikte gerçekleştiğini söyledik 3. Boğaz Köprüsü, İstanbul Havalimanı’nı düşünelim (Can, 2022).⁵ Yazımız açısından çok daha belirleyici olan bir nokta da İstanbul Havalimanı yapımındaki emekçiler ile Zehra Nine’yi, emek ve ekolojiyi birlikte nasıl düşünüp ele alacağımızdır. Bu soruya erken dönemde sağlıklı bir cevap verilmiş; “Sermaye düzeninin sömürü mekanizmasına karşı durabilecek örgütlülüğün toplumsal tabanı olan emekçi kitlelerin birleşik mücadelesi hattının oluşturulması ekolojik bir politikanın olmazsa olmazlarından” (Ekoloji Kolektifi, 2005, 10). Politik ekolojiye yönelik itirazdan daha büyük bir itirazı son zamanlarda sıkça kullanılan “EmEkoloji” kavramına yönelteceğim. Bu kavramlaştırmaya basit bir emek ve ekolojinin bileşimi bile olmayan bir kavramlaştırmadır. İşçi/işçiler sadece kapitalist toplumun yeniden üretiminde işaret edilecek bir şey değildir. Çünkü işçi/işçiler, kapitalist toplumun toplam yeniden üretimini insan dışı varoluşla içsel bağlantılarıyla oluşturan, bir yönüyle nesneleştirilen (meta olarak “emek gücü”, değer yaratan olarak “değişken sermaye”, daha önce yarattıkları ile de “ölü emek”) ancak nesneleştirildiği ölçüde de özne olma potansiyelini kendi içinde taşıyarak ve tarihin belirli dönemlerinde “işaret fişeği” olmuştur. Sermaye ve devletin egemenliğinin artık gerçek içerilme aşamasında, “İşçinin bedeninin, yaklaşan çevre felaketinin ‘alameti’, ‘işaret fişeği’ olarak algılanması kabul edilemez. Bu ifadenin bir de her yerden tokatlanan devrimci hareketi determinist/teleolojik bir perspektiften yapılması kabul edilemez; ‘işçici’ teleolojik sol bakışın ağır bastığı dönemden çok daha yoğun olarak, insanın emekçiye dönüştürülen bedeniyle ekosistemin çevresel kaynaklara dönüştürülen bedeni arasındaki ortaklıkları görmek durumunda kalıyoruz” (Odman, 2023, 154). Ortaklık var; ama toplumsal işleyiş bir klinik vaka olarak görmek problemlidir.



İşleyişin kustuğu bir sonuç olarak işçi sadece bedeniyle değil, insan dışı varoluşa yönelik tekil olaydan hareketle örgütlü varlığıyla yıkıma hayır diyebilir. “EmEkoloji”nin sistemin yiyip yuttuğu bedenler üzerinden geliştirdiği bir orta sınıf vicdan çağrısı, ancak gelip geçici eylemliliklere ve sosyal medyadaki geçici ilgilere konu olur. Anlamsız mı? Hayır. Yeterli mi? Değil. İşçinin bedeni ve genel olarak insanların yaşam ortamı ve dahası insan-dışı varoluşun yıkımı tarihsel ve toplumsal bir işleyişin sonucu olduğu ölçüde işçiyi toplumsal ilişkideki nesnel koşulları üzerinden tanımlayabiliriz. İnsan-dışı varoluşun yıkımını ancak tarihsel toplumsal işleyişin sonucu olarak tanımlayabiliriz. İşçi sınıfı mücadelesi ekolojik mücadeleyi gündeme almalı, ekolojik mücadele toplumsal bir işleyiş olarak işçi sınıfının varlığı ve mücadele de ortaklığı ile yol alabilir. Yazı süresince detaylandırmaya çalışacağım konuyu genel hatları ile vermiş oldum.

Ekoloji ve emek gibi “ekoloji” ve “halk” kavramlarını bir araya getiren Murray Bookchin’den etkilenen ve oldukça da kabul gören bir yaklaşım biçimi de vardır. Bu yaklaşımın temel referans noktası, ekoloji ve toplum ilişkisini kapitalizmin tarihini aşırı genelleştirilerek ve içeriği boşaltılarak beş bin yılı içeren bir zamana yayarak içeriksiz soyutlamayla genellemelere dayalıdır. Konfederalizm Bookchin’in metinlerinde “üyelerinin veya delegelerinin çeşitli köyler, kasabalar ve hatta büyük şehirlerin semtlerindeki popüler yüz-yüze demokratik topluluklardan seçildiği bir yönetici meclisler ve konseyler” ağı olarak tanımlanıyor.” (Bookchin, 2011) İleride daha detaylı ele alacağız ama toplumsal ekoloji kavramının üzerinde yükseldiği kavramsal çerçevede emek-işçi sınıfına ayrıcalık tanımaz çünkü işçi sınıfın dönüştüğünü ve devrimci özelliğini kaybettiğini belirtir. O zaman dönüşüm için “yeni bir yurttaşlık yaratmak için halk”a yönelmek gerekiyor. Emek-ekoloji ittifak ve mücadelesi böylece yeni vatandaşlık ve yükselen yerellikler üzerinden tanımlanıyor. İşçi sınıfını analizin dışında bırakınca ister istemez çalışmamızın temel referansı olan emek değer teorisini de eleştiriye tabi tutulması gerekiyor. Tutuluyor da; “Aslında Kapital’i de çok iyi inceleyemedim, ama son tahlilde işçi sınıfı ile burjuva sınıfının birleşip pay alma savaşıdır... İşçi sınıfı ile burjuvazi birleşip sonra toplumu sömürüyorlar. Değer teorisinin özü budur. İşçi sınıfının bu eksenli devrimciliği safsatadır.” (Öcalan, tarihsiz, 7). Ekolojik mücadele için işçi sınıfının ve işçi sınıfının tarihsel toplumsal koşullarını anlamamız için değer teorisinin safsata olmadığını ekolojik yıkıma karşı işçi sınıfı ile ekolojik mücadelelerin önemini göstermeye çalışacağız. Toplumun tarihsel olarak kendi içinde evrilerek dönüşen boğumlardan oluşturduğunu kabul etmediğinizde karşınıza tekrar eden ve tarihi olmayan bir toplum ve o toplumun demokratik içeriği olarak “yerellikler” ve “halk” çıkıyor. Küresel ısınma, plastik ayak izi gibi sermaye birikiminin dünya ölçeğinde başlattığı yıkıma yerelden ve halk temelli bir ekolojik cevap olma özelliği gösteriyor. Ne kadar konjonktürel ve

ne kadar da eklektik! (Murray Bookchin’den Antonio Negri ve Micheal Hardt’a ve Ernesto Laclau’dan Chantal Mouffe’ye ve biraz da Wallerstein ve Andre Gunder Frank’a...). Bookchin’in sermaye birikimi ve devletler arasındaki içsel bağlantıyı koparak eleştirisini sadece sosyalist toplumların totaliter iktidar oluşuna bağlaması, buna örnek olarak gösterilebilir. Bookchin’in bu yaklaşımı, duygusal ama akılcı metinler üretmesine neden olmuştur. Fakat bu metinler bir başka ihtiyaca cevap olarak ulus devletin yıkıcılığına karşı mücadele eden oldukça güçlü bir halk hareketinin ekoloji ve toplum temelli açıklamalarının önünü açmıştır. Bookchin’in bu ülkede yapılan analizlerdeki dile gelişi, emek ve ekoloji arasındaki içsel bağlantının ötesine taşınmamış ve yer yer işçi sınıfının “ücret talebi” bile halka karşı küçük burjuva karakterli bir talep/mücadele olarak tanımlanmıştır. Ekolojik mücadeleleri sınıflandırdığımız ikinci bölümde referanslarıyla daha detaylı bir şekilde ele alacağız. Toplum-halk-ekoloji bağlantısının yerel ve beş bin yıllık tarihi olduğuna ilişkin bir dizi benzerlik taşıyan ama mücadele konusunda hiç kuşkusuz çok farklı olan, içeriksiz genellemeye sahip, daha popüler nitelikteki bir açıklama ise “antroposen” (insan çağı) kavramlaştırmasıdır. Antroposen ifadesine derinlik kazandırmak için “deniz kıyısındaki kuma çizili bir yüz gibi silinip gidecek” olan “kıyamet” gününe çağrılı bir Michel Foucault referansı ile destekleyebiliriz. Açığa çıkan sonuçları aşırı genellemeler içeren insan oluşa bağladığımızda tavır/eylemlilik olarak elimizde kala kala ahlaki ifadeler kalır. “Biz hepimiz, toplumlar ve komşu toplumlar olarak doğanın bir parçasıyız en nihayetinde”, “(...) zira hepsi yan yana yaşamak zorunda olup birbirine muhtaç...” (Akay, 2023, 32). Bookchin’in teorik dünyasından oldukça farklı olmasına rağmen çözümde bir ortak duygu/düşünce paylaşımı var: ekolojik yıkıma karşı sınıf ve “statümüze bakmadan” bir araya gelelim.” Fakat öykü keşke böyle olsa. Yan yana yaşayarak ama Janus’un iki yüzünden (devlet ve sermaye) ve diğerlerinin (emek gücü, kadının görünmez emeği ve insan dışı doğayı) enerjisini soğurarak/tahrip ederek bedenini yeniden üretiyor, ama bedenini güçlendirdiği ölçüde de bedeninin de parçası olduğu tarihsel/toplumsal olarak tanımladığımız işleyişin yıkımını hazırlıyor. Yan yana yaşadığımız ulus devlet ve her ikisini de var eden sermaye birikimini yani “ötekiler”in mücadelesini ederek yok etmediğimizde, bu işleyiş sadece emek ve kadınların özgürleşmesini bitirmeyecek, aynı zamanda canlı insan dışı yaşamı da yok edecektir. Birbirimize muhtaç değiliz; ulus devlet ve sermaye bize muhtaç, emek gücü ve insan dışı doğayı tahrip ederek varlığını koruyor. Varlıklarını emekçiler, ekolojistler ve özgürleşen kadınların varlığına armağan etmezler, ama edilmelidir. Ekoloji ile emek arasında kurmaya çalıştığımız ilişki, biraz zaman aldığı ölçüde, daha da detaylarda dolaşmayı gerektiriyor. Tanrı Janus’a karşı yeni öznelere yükselişi, yaranın toplumun bedenini içerecek şekilde yayılmasıyla bağlantılıdır ve bu yaranın kaynaklarına



yönelmemiz gerekiyor. Ancak bu yönelme, Latour'un işaret ettiği gibi "masaldaki kaplumbağa gibi ilerlemeyi" gerektiriyor. Ödünç aldığım bu ifadeyle tavşanın masal-daki birkaç büyük adımla ekoloji sorununu çözeceğine ait inancı, emek-doğa değer teorisi üzerinden ama kaplumbağa adımlarıyla atmak istiyorum.

2) Uzak Çekim Borromean Bağlantılarının Açtığı Yaralar / Olanaklar

"Geleceği üretmeyi bekleyen yeni olanakların, yeni siyasi yapıların ve özelliklerin mevcut oluşunu" içerdiği oranda önemli (Read, 2014, 266).

Toplumsal bedeni dediğimizde insan dışı varoluş süreci "daha fazla" dâhil edilirken topluma içkin diğer değişkenleri de sürece daha fazla dâhil ediyor (toplam boyunduruk altına alma/içerilme). Toplumsal diğer bileşenleri dediğimizde tabii ki sadece devletten değil, aynı zamanda ulus devletten de bahsediyoruz. Ekolojik harekete yönelik yukarıda işaret ettiğim yükselen sağ reaksiyonu hatırlayarak bir çerçeve oluşturmaya çalışalım. Ulus devletin inşa edildiği ilk dönemler "ulusal pazar"la birlikte dile getiriliyordu. Devletin sınırları belirlenmiş ve belirlendiği ölçüde de şiddet tekeli üzerinden inşa edilen bir vatandaşlık kavramıyla "ulusal pazar" olgusu tanımlanıyordu. Ulus devlet ve ulusal pazar olguları arasındaki bağlantılar "sermaye birikimi" olmadan anlaşılamaz. Devlet kendisi için bir "ulus" yarattığında, bir de "ulusal pazar" yaratması gerekiyor. Toplum etkisinin bileşenleri üzerinden kapitalizmi tanımlamaya yöneldiğimizde, Baran'ın Emadian'ın şu cümleleriyle işaret ettiği üzere: "Ulus kategorisi, ulusal bir pazarın ve değer sisteminin oluşumunu gerektirir; çünkü eş değer ulusal pazarda üretilir ve ancak aynı ürünler farklı pazarlarda farklı değere sahiptir. Kapitalizm, mekânsal-zamansal farklılıkların melez biçimlerini manipüle ediyor. Zamansal açıdan bakıldığında, toplam artı değer, farklı teknoloji ve üretkenlik düzeylerine sahip, yani teknolojik ilerlemenin farklı zamansal düzeylerine sahip sermayenin farklı bölümlerine göre üretiliyor ve bölüşülüyor" (Emadian, 2019, 84). Ekolojik yıkımın mekânsal olarak gerçekleştiğini düşündüğümüz anda, ulusun dili, anlam dünyası, kimlik oluşum ve sermaye birikimine ilişkin ulus-içi farklılıklar daha bir açığa çıkacaktır. Ekoloji ile emek-güçü arasında bağlantı kurmaya çalıştığımız anda devlet ile ulus ve dolayısıyla ulusa ait bir dizi unsuru eşzamanlı düşünmemiz gerekiyor. Toplumsal etki kavramı üzerinden düşündüğümüzde kapitalist toplumun yeniden üretim için devletin gerçekleştirdiği müdahaleler, sadece sermaye-emek arasındaki ilişkilerin üretimi değil, ama onu da içeren bir toplumsal oluşumun mücadelesi olarak düşünülmeli. Devletin kapitalist toplumsal oluşum içinde kendini inşa etmesi daha önceki toplumsal ilişkilere içkin sömürü ve egemenlik ilişkileri ile eklemleneceği gibi, yeni

oluşan sermayeye dayalı ulus-devlete ilişkin bileşenleri de yeniden yeniden kodlayarak içermeye çalışır. Marx'ın baskı ve sömürü biçimlerinin melez iç bağlantılarına çok detaylı olmamakla birlikte değindiğini ifade edelim: "Buna karşın, üretimleri henüz köle emeği, angarya vb. geri biçimler altında gerçekleşen halklar, kapitalist üretim tarzının egemenliği altında bulunan ve ürünlerinin yabancı ülkelere satışını en başta gelen çıkarları haline getiren dünya piyasasının anaforuna kapılır kapılmaz, köleliğin, serfliğin vb. barbarca dehşetine, fazla çalışmanın uygar dehşeti aşılanır. Bu nedenle, üretim asıl olarak dolaysız kişisel ve yerel ihtiyaçları gidermeye yönelik kaldığı sürece, Amerikan Birliği'nin güney eyaletlerinde, zenci emeği ataerkilliğe benzer niteliğini korumuştur" (Marx, 2011, 233).

Devlet, ulus ve sermaye birikiminin toplumsal beden üzerinde inşası emek gücü ve insan dışı doğadan beslendiği ölçüde gelişir. Gelişimin ilk aşamalarında devlet ve sermaye ulusal pazarın olanaklarını kuvvöz gibi kullanır ve zaman içinde dünya ölçeğinde devam eden sermaye döngülerine eklemlenir. Eklemlenmenin farklı aşamaları, eş zamanlı olarak ulusal mekâna ait olanakları işleyişe dâhil etmeye neden olur. Devletin bir dönem kendine özgü gerçekleştirdiği ulus yaratma pratikleriyle sermayenin yeni "değerlenme" ve "realizasyon" pratikleri zaman içinde "çeliştir." Sömürü ve tahakküm ilişkilerinde gözlemlenecek bu gerilimin kaynağı sadece süregelen çelişkiler değil, aynı zamanda kapitalist toplumun içinde biçimlendiği ve zaman içinde farklılaşan yoğunlaşan çelişkiler anlamına da geliyor. Sermaye birikimi, devlet, işçi sınıfı ve vatandaş olmaya dair çelişkiler yoğunlaştığı ölçüde, zor kullanma imkânı olanlar devreye girmeye başlar. Kojin Karatani'nin işaret ettiği iki tür zor ilişkisi, gerilimli bir işleyişe sahiptir. Çelişkiyi çözmek ya da aşmak için sermaye ve ulus devletin yeniden üretim temelli "tekrara dayalı zorlamaları" devreye girer." (Karatani, 2012, 1, vurgu bana ait). Bu yüzden Karatani işleyişi "Sermaye-Ulus-Devlet" Borromean halkaları biçiminde tanımlar. Tekrara dayalı zorlamalar iç bağlantılarda açığa çıkacak problemlerde devreye giriyor (Karatani, 2014, 220-24).

Ulus-devletin farklı dil, din, kültür üzerlerindeki egemenliğiyle açtığı yaralar, zamanla sermaye ve devletlerin gündemine yeniden giriyor, yara yeni acılarla insan-dışı varoluşu da içerecek şekilde derinleşiyor (Akbelen halkının ormanlarına düşen yara ile Şemdinli, Dersim ormanlarının yarasını eşzamanlı düşünelim). Diyeceğim o ki, devlet ve sermaye üzerinden yürüttüğümüz daha genelleştirilmiş analizlere ulus kavramını kattığımızda ve analize tarihsel olarak baktığımızda devlet ve sermayenin algılar üzerinden yarattığı maskeler (vatandaş, özgür birey, üretken emekçi gibi) yerini gerçek insanlara bırakır. Ve bunlar tek boyutlu değil 'çoğul' dur (Gerstenberger, 2018). Bu yoruma katılmamak mümkün mü diyerek

eklememiz gerekiyor, evet çoğul, ama aynı Borromean halkalarının iç işleyişinin ürünü olan çoğulluklar. Burada çoğul olana, farklı olana bakarken toplumsal etki dediğimiz işleyişin kendi içinde görece işleyişine bakmanın anlamlı olacağını düşünüyorum. S. Farris bu tarz düşünceleri destekleyecek bir argüman ileri sürüyor. Sermaye ve kapitalist devletin oluş sürecinin “sınıf sömürsünün yanı sıra cinsiyete dayalı ve ırksal baskının farklı hızlarda ama bu işleyişin sonucu değil önkoşulu olduğunu” söylüyor (Farris, 2015). Farris’in bu vurgusu çok önemli. Haklı olan bu düşünceden hareket eden B. Emadian şu önemli açılımı sağlıyor: “Ulus-devlet alanında bu bütünleşmemiş değışkenlerin ve çok daha önemlisi sermaye birikiminin ön koşullarının bileşenleri ve bileşenlerinin toplamıdır” (Emadian, 2019, 78). Başka bir ifadeyle sürecin açığa çıkardığı sonuçlara, sonuçların farklılığını öne çıkararak mı mücadele edilmeli, sonuçlara kaynaklık eden Janus’un iki yüzüne karşı mı bir araya gelmeli? Bu anlamda güncel olan, “geleceği üretmeyi bekleyen yeni olanakların, yeni siyasi yapıların ve öznelliklerin mevcut oluşunu” içerdığı oranda önemli (Read, 2014, 266). İşleyiş, yeni öznellikleri ve öznelliklerin sömürü ve tahakküm ilişkilerine karşı çıkışlarına yol açtığı gibi, eş zamanlı olarak hem “devlet ve sermayenin” hem de (ne yazık ki) işleyişle kısa erimli çıkar bağlantıları olan “vatandaşların” ekoloji mücadelesi karşıtı eylemliliklerinin de önünü açmaktadır. İşleyiş yeniden üreten dinamiklerle yeniden üretime karşı çıkan hareketler “çapraz dayanışma ağlarını” haklı çıkaracak bir kavram olarak “kesişimsellik” kavramını düşünmemize yol açıyor; açmalı da... Aynı işleyiş içinde farklı nesnel konuma sahip olanlar ama işleyişten “yaralananlar...” Sharon Smith’in ifadesiyle “çoklu ezilme”, “eş zamanlı” sömürülme ya da tahakküm altın alınma hâllerini kesişimsellik olarak tanımlıyoruz. (Smith, 2020). Eski ya da yeni özne oluş, karşı çıkışlar arasında sömürü ve tahakküm ilişkilerini de göz önüne almak, ama bütün bu hâllerin tarihsel olarak kendi içinde biçimlenmiş bir topluma ait olduğunu düşünerek yol almak. Bu analizin açığa çıkaracağı sorular var. Devleti ulusal pazar ile birlikte düşündüğümüzde devlet ile vatandaşları arasında açığa çıkan gerilimler ve devletin ötekileştirdiği farklı dil, din etnik yapılar arasındaki gerilimleri düşünmeliyiz. Bu gerilimleri ekolojik yıkımla birlikte düşündüğümüzde sorun biraz daha problemlili hâle geliyor, ama aynı zamanda devleti tanımlamamızı da kolaylaştırıyor. Akbelen’deki ormanları duyumsarken, Şırnak ve Dersim’in ormanlarını göz ardı edebilir miyiz? Tarihsel insan oluş hâllerinin kendine ait dil, kültür özellikleriyle emek gücü ve insan dışı doğayı tahrip eden bu Borromean tarzı halkaları birlikte düşünmeden yol alınması mümkün mü? Geleceğe yönelik olasılıklar, bu mücadelelerin ve daha da önemlisi aralarında kuracakları bağlantılar sonucunda belirlenecektir. Farklılıkları göz ardı eden “merkezi” bir örgütlenmenin başarısız olduğunu, ama aynı zamanda hem farklılıkları koruyarak hem de yerel kalarak verilen mücadelelerin de art arda başarısız olduğunu deneyim-

ledik. Tüm bu yaşanmışlıklardan sonra zaman içinde gelişmelerle beslenerek varlığını koruyan işleyişe karşı, farklılıkları da içine alan “esnek” ama “merkezi” bir örgütlenme ihtiyacını konuşma/düşünme zamanı gelmedi mi? Mücadelenin teorik yönelimi için, birbiriyle bağlantılı ya da birbirine bağımlı olan ve fark yaratarak varlığını sürdüren “ulus devlet destekli endüstriye dayalı sermaye birikiminin” insan dışı doğayı da içeren bir emek değer teorisine ihtiyaç duyduğunu düşünüyorum.

3) Yakın Çekim Janus’un İki Yüzü: Şirket

“Bir gün hükûmetin bir şirkete ormanın öbür başında işlemek müsaadesi verdiğini duyunca, ihtimal bunun ne demek olduğunu pek bilmediğimizden, hiç aldırış etmedik...” (Ali, 2004, 82)

“Şirket Kim, Şirketin Zavallısı Olmayın” Aytaç Aba’nın Akbelen’den yükselen Çığlığı⁶



Jandarma barikatları arasından yükselen, “Şirket kim, lan şirket kim! şirketin zavallısı olmayın” diyen Aytaç Aba’nın çığlığı öğrenmeye / öğretmeye devam ediyor. Şirket kim? Konumuz açısından çok daha önemli olan, şirket neden ağacı, toprağı, suyu, süregelen insan ve insan-olmayan yaşam ortamlarını tahrip ediyor? İnsanların zaten parçası olduğu yaşam ortamıyla ilişkisi ihtiyaçları üzerinden hep olagelmıştır. Ama Zehra Nine’nin sarıldığı ağacı kesen ve Aytaç Aba’yı çileden çıkartan bir insan değil, şirket. Soruyor “kim lan bu şirket!” J. Bakan Şirket adlı çalışmasında Aytaç Aba’nın sorusuna cevap veriyor: “şirket, varoluşu ve işleyiş kapasitesi bakımından

yasaya bağlı olan hukuki bir kurumdur.” J. Bakan herkesin ortak kabul edeceği bu nötr tanımından sonra şirketlerin tarihine ilişkin, “İş adamları ve politikacılar, XVI. yüzyılın sonlarında ilk ortaya çıktığı zamandan beri, şirkete kuşkuyla yaklaşmışlardır. Kişisel sadakat ve karşılıklı güven sayesinde birbirine bağlı, nispeten küçük insan gruplarının hem sahibi olup hem de işletecekleri işletmeler kurmak amacıyla kaynaklarını birleştirdikleri yaygın ortaklık formundan farklı olarak şirket, mülkiyeti işletmeden ayırmıştı” (Bakan, 2007, 16). Hukuki bir kurum / kişilik olarak şirketlere kuşkuyla bakılıyor, bakılmalı, çünkü: “Şirketin yasal olarak tanımlanmış yetkisi, çoğunlukla başkalarına zarar verebilecek sonuçlara almadan, durmaksızın ve istisnasız öz çıkarının peşinden koşmaktır.” Sonuç olarak “şirketin patolojik bir kurum olduğunu, insanlar ve toplum üzerinde tehlikeli bir güce sahip olduğunu” ileri sürüyor J. Bakan. Zehra Nine ise bu hastalıklı işleyişi, “Çamlarımızı ormanlarımızı, toprağımızı, sularımızı havamızı evimizi zeytinlerimizi tarlalarımızı vermiyorlar.” diyerek, yaşadığı deneyim üzerinden aktarıyor. Akbelen’de çığlığa dönüşen öfkenin kaynağı olan şirket; YK Enerji’dir (Yeniköy Kemerköy Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.). Şirketler patolojik özelliklere sahip, ama YK Enerji ve benzerleri hastalığı son zamanlarda hava, su ve toprağa taşıyor. YK Enerji ve benzerlerinin yaşam ortamını tahrip etmesinin bir tarihi olduğunu kabul etmeliyiz. Tarihsel nedenlerden belki de en önemlisi, YK Enerji ve benzer şirketlerin devletin üstlendiği “kamusal hizmetleri” şirketlere açması ve yaşam ortamlarına birlikte dadanmalarıdır. Zehra Nine’nin ağaca sarılmasının ya da Aytaç Abı’nın çığlığının arkasında kamuya ait santrallerin özelleştirmesinin (23.12.2014) üzerinden Holding biçiminde örgütlenmiş Limak ve İC İnçtaş Holding’e devredilmiş olması yatıyor. Limak Holding ve ona bağlı şirketler, konumuz açısından çok önemli bir yerde duruyor. “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın ÇED verilerine göre 2014’ten bu yana on üç ilde elli iki projeye ÇED onayı aldı. Limak’ın beş enerji, otuz dokuz maden, sekiz sanayi sektöründe ÇED onayı bulunuyor.”7 “Her şey çok güzeldi” ve ama, her şeyi, ama her şeyi tahrip ederek dönüştüren şirket çıkageldi. Peki şirket gücünü nereden alıyor? Oldukça erken bir tarihte W. Sombart (1913), “Kapitalizm zincirlerinden boşalan bu dev, yolu üzerinde ilerlemesine karşı çıkan bütün engelleri yıkıp dümdüz ederek ülkeden ülkeye yayılmaktadır” diyerek yarıyı dağıtan işleyişi işaret ediyor (Sombart, 2008, 357). Kapitalizmin engelleri yıkıp dümdüz etmesi hiç kuşkusuz zamana yayılıyor, sürecin aktörü de hiç kuşkusuz şu ya da bu, ama şirketler. Şirketleri işaret ederek oluşan ekolojik yıkımı, yaşam ortamının tahribatını aktarmak anlamlı, ama bu yeterli mi diye sormalıyız. Anlamlı, ama yeterli değil! Marx bizi bu konuda uyarıyor: “Sürecin ara adımları sonuçta ortadan kaybolur ve arka-

larında bir iz bırakmazlar” (Marx, 1978, 94). Arkalarında iz bırakmadı diyoruz, ama Akbelen örneğinde gözlemlendiği gibi, yerin altını üstüne getirdiğini de görmüyoruz muyuz? İlk olarak yıkım artık daha çok insan-dışı yaşam ortamını içeriyor. Yara niçin bu alanı da içine aldı? İnsan-dışı yaşam oluşun yaralanması insanlardan bağımsız işler mi? Yüzleştiğimiz ise daha çok devin geçtiği yerlerde açtığı yaralar. O zaman “Beşli Çete”, Limak ya da Cengiz Holding diye dile getirilen her durumda sermayenin bütünsel işleyişini ve bu işlemin Türkiye’deki koşullarını eşzamanlı düşünmeliyiz. Bir de bu şirketlerin önündeki engelleri kaldıran siyasi iktidarı görüyoruz. Devlet (state) ile kamu (public) ayrımını da gözden kaçırdığımızda, Janus’un kamusunu kaybetmiş devleti işaret eden yüzüne bakıp devletten yardım isteniyor. Daha da kötüsü devletin devletliğini yapması isteniyor. Sonuçlar / semptomlar (güncel ekolojik yaşamın yıkımı) üzerinden işleyişe yönelmeli, Tanrı Janus’un iki yüzünü var eden koşullara bakmalıyız. Toplum etkisi kavramı ile dile getirilen “farklı unsurların tutarlılık içinde bir araya gelerek belli bir tür toplumsal varoluşu nasıl oluşturduğu” sorusu gündeme alınmalı (Read, 2014, 74). Şirketleri bedeninde var eden “sermaye birikim mekanizması” üzerinden işleyişin öznesi olan şirketler (sermayedarlar) zaman içinde güçlenip toplumsal yaşamı yani kapitalizmi (sermaye düzenini) inşa ediyorlar. İnşa süreci zaman içinde farklı bileşenler arasındaki etkileşim üzerinden gerçekleşiyor; ama sermaye birikimi (değer değişikliği) ile sanayileşmenin (biçim değişikliği) etkileşim içinde gerçekleşmesi için devleti de analize dâhil etmeliyiz.

4) Yakın Çekim Janus’un İki Yüzü: Devlet

“Devlet kim, ben halkım, devlet bizim sayemizde devlettir.” “Yeşil Yol” yapımına karşı protestoda Rabia Nine’nin (Özcan) haykırışı.⁸

“Her şey beklediğimiz gibi oldu: Ertesi gün imdat alıp gelen candarmalar, çocuklar ve koca karılardan başka, kadın, erkek bütün köy halkını iplerle bağlayarak kasabaya götürdüler” (Ali, 2004, 82).





Bir işleyiş ve işleyişe içkin olarak ilişkiler, bir önceki toplumda kendini inşa etme süreci, aynı zamanda ulus-devlet ve dahası kapitalist devlet(lerin) varoluşu ile birlikte gerçekleşiyor. Toplumun bedeninde kendini var eden yeni işleyiş, aynı zamanda kendisini var eden devleti de inşa ediyor. Toplumsal etkinin bileşenlerini devlet kendi içinde bütünleştirerek yoğunlaşmış monadik bir yapıya dönüştürüyor (Marx, 1973, 227).⁹ Sermaye birikim sürecinde devlet zamanla dönüştürerek kapitalist devleti oluşturuyor. Sermaye “kendi hayalinde bir dünya yaratıyorsa”, bu ancak kapitalist devlet sayesinde, kapitalist devlet üzerinden gerçekleşiyor (Marx ve Engels, 2012, 45). Ama devlet kapitalist toplumun bileşenlerine bağlı olarak kendi içinde sürekli dönüşümler gerçekleştiriyor. Rabia Nine yaşam ortamını tahrip eden devletin yeni bir yüzüyle karşılaştığı için öfkelerini dile getiriyor. Devlet kendisinin yeniden üretimi için de dönmek zorundadır. Bu yüzden de K. Marx ve F. Engels’in “Modern devletin yönetimi, tüm burjuvazinin ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey değildir” ifadesine katılmamız mümkün değil (Marx ve Engels, 2012, 42). Devlet burjuvaziyle aynı kaynaktan beslendiği için sermaye birikim koşullarını hazırlar, ama zaman zaman burjuvaziye rağmen de hareket eder. Türkiye’de ekolojik tahribatın tarihine baktığımızda, finansal kısıt ve döviz biçiminde sermaye ihtiyacına bağlı krizlere karşı madenleri, yeraltı, yerüstü sularını ve dahası toprakların gaspını sermayenin değerlendirme sürecine açtığını görüyoruz. “Çevre Kanunu, Madencilik Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Belediye Kanunu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Kuruluş KHK’si, Dönüşüm Alanları Hakkındaki Kanun, Kamulaştırma Kanunu gibi temel kanunlarda katılım sürecine yönelik köklü bir dönüşüm yaşandı. Köy tüzel kişiliklerinin Büyükşehirlerde ortadan kaldırılması, bu alandaki yetkilerin merkezileşmesi, planlama ve projelendirme süreçlerinin Özelleştirme İdare Başkanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ uhdesine taşınması” (Özlüer,2023) gibi bir dizi düzenleme olduğunu söylemeliyiz.

Devletin zorunluluklardan dönmüş iç işleyişle karşılaştığı için Rabia Nine öfkeleniyor, devletin önündeki çakıl taşlarını kaldırdığı için Aytaç Abla çılgılık atıyor. Kapitalist devletler siyasi iktidarlar üzerinden biçimsel (sanaileleşme) ve değer değişikliği (sermaye birikimi) üzerinden varoluşunu garantiliyor. Sermaye için evet, ama aslında yaratılacak o FARK devletin ve siyasal iktidarın da varoluşu için gerekli. Organize güç olarak devletin, insanların emek-gücünü satmak zorunda kalmasının koşullarını yarattığını, yaratmak için zor kullandığını biliyoruz. Bugünlerde ise tarımsal topraklar, yeraltı, yerüstü varoluşlar ve kentsel yaşam ortamları (toprağın gaspı) değerlendirmenin yeni yolları için devlet tarafından yasalarla dönüştürüyor. Emek-gücü kullanılarak emekçileri

de içeren bir tahribat süreci, yaranın bedeni sardığı bir süreç yaşanıyor. Sermaye ve devlet birbiri ile ilişkisi içinde bir toplumsal yaşam inşa ediyorlar. Bu değişkenlerden devlet daha görünür ve ama liberal analizler devlet-toplum analizi üzerinden bu görünürlüğü düşünce düzeyinde daha belirgin kılıyor. Marksist analizler ise sermaye ve sermaye ilişkileri üzerinden bir devlet analizi inşa ediyorlar. Stefan Zweig’in ifadesi ile şunu söyleyebiliriz: “değerli olan her zaman gerçeğin yarısı değil, tamamıdır” (Zweig, 2014, 14). Rabia Nine Janus’un bir yüzünü sorgulamamızı isterken, Aytaç Abla hakikatin diğer yarısını işaret ediyor. “Muğla’nın Milas ilçesinde bulunan Akbelen Ormanı’nda ağaç kesimine karşı gerçekleştirilen protesto sırasında askerler tarafından gözaltına alınan 18 kişi Milas Jandarma Karakolu’nda alınan ifadelerinin ardından serbest bırakıldı. 2’si avukat 6 kişi ise, adliye sevk edildi.” Zaten şirket “kim lan!” diyen Aytaç Abla jandarmaya sesleniyor. Bu çılgılık Rabia Özcan’ın, Havva Ana’nın “Devlet”e ve jandarmalara seslenişini hatırlatıyor: “Kafayı mı yediniz? Mahkeme nedir? Mahkeme biziz. Devlet nedir? Devlet yok, halk var. Kimdir devlet? Devlet bizim sayemizde devlettir.”¹⁰ Akbelen’den bahsetmişken Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Akbelen için yaptığı açıklamayı yakın çekime alalım. Bölgedeki eylemcileri “Çevreci görünümlü marjinaler” olarak tanımlıyor. Devamla “tek gayesi ülkenin gelişmesine takoz koymak olanların hakikatle ilgilenmediğini çok iyi biliyoruz” açıklamasını yapıyor.¹¹ Bu açıklamayı bir diğer açıklamasıyla birlikte okumalıyız: “Sizler bir iş adamı gibi bu ülkenin yönetilmesini istemez misiniz? Benim derdim ne biliyor musunuz? Bir anonim şirket nasıl yönetiliyorsa, Türkiye de öyle yönetilmelidir. Yoksa bileklerine bağlıyorlar prangayı, yürü yürüyebilirsen. Bu ülke bu şekilde sığmaz.”¹² Şirket ve devlet, Tanrı Janus’un aynı beden üzerindeki farklı işleyişleri. Ama sermaye ve devletin aynı bedende bile olsa, sahip olduğunu bildiğimiz sınırları ihlal ettiğini söylemeliyiz. Ama hakikat böyle değil. Şirket devlet değil, şirket gibi devlet. Şirket gibi devlet ve şirketler ilişkisini hem de insan-dışı yaşam ortamını tahrip eden HES’ler üzerinden, şu açıklamayla birlikte okumak anlamlı olacak. Türkiye Genç İşadamları Derneği’nin sohbet toplantısında Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) Başkanı Yusuf Günay’ın konuşması: “Ben bir iş adamı olsam, mutlak suretle hidroelektrik santrallere (HES) yatırım yapardım. HES’leri gözüm kapalı tavsiye ediyorum. Bize gelen tüm müteşebbisleri ‘gidin su kaynaklarına yatırım yapın’ diye yönlendiriyoruz. Yerli kaynaklara yatırım yapılması çok hoşuma gidiyor. Bu konuda Enerji Bakanlığı ve Devlet Su İşleri ile uyum içinde çalışıyoruz. 2006’da HES yatırımları için toplam 3 bin MW’lık lisans verdik” (Star gazetes, 2007).¹³ 2000’li yıllarda başlayan ve kamu özel iş birliği olarak tanımlanan bu yeni aşamada, insan -dışı



yaşam ortamı hızla tahrip ediliyor. 15 Günde 15 Yasa ile başlayan sürecin mimarı Kemal Derviş şu veciz ifadeyi kullanmış idi: “Devlet kriz çıkartmamalı, düzeni sağlamalı. Fakat golleri tabii ki siz (şirketler) atacaksınız. Sizin (şirketlerin) gücünüzle, çabalarınızla Türkiye başarıya ulaşacak” (Derviş, 2002, vurgular bana ait).¹⁴ Hazırlanan saha karşısında şirketler duyulanıyor: “Yatırım için bizim artık bahane üretebileceğimiz hiçbir şey yok, yatırım için müthiş bir fırsat yani. Bu fırsatlar karşısında Kayserili deyişle dişim gım gım ediyor” (TOBB, 2016). Dişleri gım gım edenlerin karanlık yüzleri havaya, suya, toprağa dönmüş durumda. Şirket gibi DEVLET ve ŞİRKETLERİN işbirliğinin farklı bir dizi düzenekle çıkar ittifakına gitmesi dünya ölçeğinde gerçekleşiyor. Düzenegü işaret edenler şirketlere “dişleriniz gım gım etsin” diyor. Bakın önde gelen isimlerden D. Rodrik, “Bu nedenle şu anda nadir rastlanan tarihsel bir fırsatla karşı karşıyayız... Piyasa güçleri ve özel girişimcilik bu programın sürücü koltuğunda oturacak, fakat devletler de üretken alanda yalnızca mülkiyet hakları, sözleşme zorunluluğu ve makroekonomik istikrar sağlamanın ötesinde stratejik ve koordinasyon üstlenen bir rol oynayacaktır” diyor (Rodrik, 2009, 108). Bir zamanlar Dünya Bankası baş iktisatçılığı da yapan Joseph E. Stiglitz, “Genel kabul gören düşünce tarzım, devlet ve piyasanın birbirini tamamlayıcı ve ortak bir ilişki içinde olduğuydu. Şayet piyasa ekonominin merkezi ise, devletin de sınırlı ama çok önemli bir rolü olduğu idi. Ne devletin piyasa ekonomisinin tüm boşluklarını doldurabileceğine inanacak kadar saf, ne de piyasa ekonomisinin ortaya çıkan tüm sosyal sorunları kendi başına halledebileceğine inanacak kadar deliydim” (Stiglitz ’den aktaran N. Saygıoğlu ve S. Arı, 2002). Şirket gibi devlet olma yönünde oldukça maharetli bir iktidarımız olduğunu ilk ağızdan dile getirelim. Maliye Bakanı Naci Ağbal, “Özellikle hâlihazırda pasif vaziyette olan birtakım kamu kaynaklarını harekete geçirerek, bunları bu varlık fonuna devredeceğiz. Bu suretle oluşturacağımız kaynakla Türkiye’nin büyümesine katkı yapacak yeni bir fon kuruyoruz. Daha esnek, daha agresif, yatırımcıların ihtiyaçlarını kısa vadede karşılayan, özellikle ülkemizin kalkınması, üretim yapısının dönüştürülmesi ve katma değerin artırılması için çok büyük ölçekli ve stratejik yatırımlara önceden yapmadığımız kadar daha fazla teşvik getirecek bir düzenleme paketi hazırladık” diyor (En Son Haber, 2016a). Agresif ve yatırımcıları ayartan düzenlemeler sonuç veriyor, “Dünyada sadece 2021 yılında bu modelle 35,6 milyar dolarlık yatırım yapılmıştır. Türkiye bu modeli en verimli şekilde kullanan Avrupa’da 3’üncü, dünyada 13’üncü ülke durumundadır. Almanya, yeni otoyol projelerinin önemli bir kısmını bu modelle hayata geçirme kararı almıştır. Amerika, bir süre önce açıkladığı 1,5 trilyon dolarlık altyapı projesinin önemli bir

bölümünü bu modelle hayata geçirecektir. Ülkemiz geçtiğimiz 20 yılda ulaştırma ve haberleşme alanında bu modelle 37,5 milyar dolarlık yatırıma kavuşmuştur.”¹⁵ Ülke mi, yoksa Aytaç Abla’nın Şirketin Zavallısı Olmanın dediği şirketler mi? “Türkiye’de en fazla Kamu Özel İş birliği ihalesi alan 10 şirket toplamda 205 milyar dolarlık ihale aldı. Doğrudan AKP destekçisi olan üç sermaye grubunun aldığı KÖİ ihalelerinin bedeli, Dünya Bankasının KÖİ raporundaki verilere göre 130 milyar dolar seviyesindedir” (CHP, 2020). Sermaye birikiminin derinleşip yayılması, devletlerin etki alanını ve gücünü azaltmıyor, söylenenin tersine sermayelerin hareket alanlarına da dahil olacak dönüşümler geçiriyor. Marx, kamusal olanın sermayenin ve devletin çıkarları doğrultusunda nasıl kullanılabildiğini 18 Brumaire’i de şu şekilde ifade etmişti: “devlet içindeki iş bölümü, burjuva toplumu içindeki iş bölümünün yeni çıkar grupları, yani devlet idaresi için yeni malzemeler yaratması ölçüsünde derinleşti. Her bir ortak çıkar toplumdaki sökülüp alınarak daha yüksek, genel bir çıkar olarak onun karşısına çıkarıldı; bir köy topluluğunun köprüsünden, okul binasından ve ortak varlıklarından demiryollarına, ulusal varlıklara ve Fransa Üniversitesi’ne varıncaya kadar, toplumun organlarının kendi başlarına belirledikleri şeyler onlardan koparıldı ve hükümetin faaliyetlerinin nesneleri haline getirildi” (Marx, 2016, 149). Devletin sermaye ile var olan iç bağlantıları zamanla yoğunlaşıp arttığı ölçüde devletin içsel mimarisi de değişip dönüşüyor. Devletin içsel mimarisinin dönüşümünü detaylı bir şekilde aktarmak için hazırladığımız tabloda (Tablo-I) içsel bağlantıları görünür kılmaya çalıştım. (Ercan, 2020, 40).

Bütün bu değişimleri sermaye için yeniden değerlendirme alanları ve siyasal iktidar için devletin ve dolayısıyla iktidar olarak kendisini yeniden üretme çabaları, ama sonuç olarak toplumun yeniden üretimi için devlet ve sermayenin tekrara dayalı zorlamaları olarak düşünebiliriz. Tekrara dayalı zor dediğimizde değişim değerinin egemen olduğu kapitalist toplumda devletin aslı işlevlerinden biri paranın güvenilirliğini sağlamak. Değiştiği her meta ve meta ilişkilerine dönüştüren işleyiş için kendisi de bir meta olan paranın eş-değer olarak güvenliğini sağlaması gerekiyor. Paranın evrensel eşdeğer olarak güvenliği metalaşan emek-gücünün değiş tokuşunun da ön koşulu olmuştur. Değişim değerinin nihai ürünü olan metanın üretilmesi için paranın metalaşması, ama daha da önemlisi karşılığı ödenmeyen emek-gücünün dolaşıma girmesi için emek-gücünün metalaşması ve para ile ifade edilen ücret formunun düzenlenmesi gerekiyor. Emek, tarihin her döneminde biçim veren atıştır ve tarihsel olarak farklılaşan biçimlerde uysallaştırılmıştır. Sermaye birikimi ve endüstrileşme sürecinde “canlı emeği işe koşabilmek için onun vahşi enerjilerini evcil-

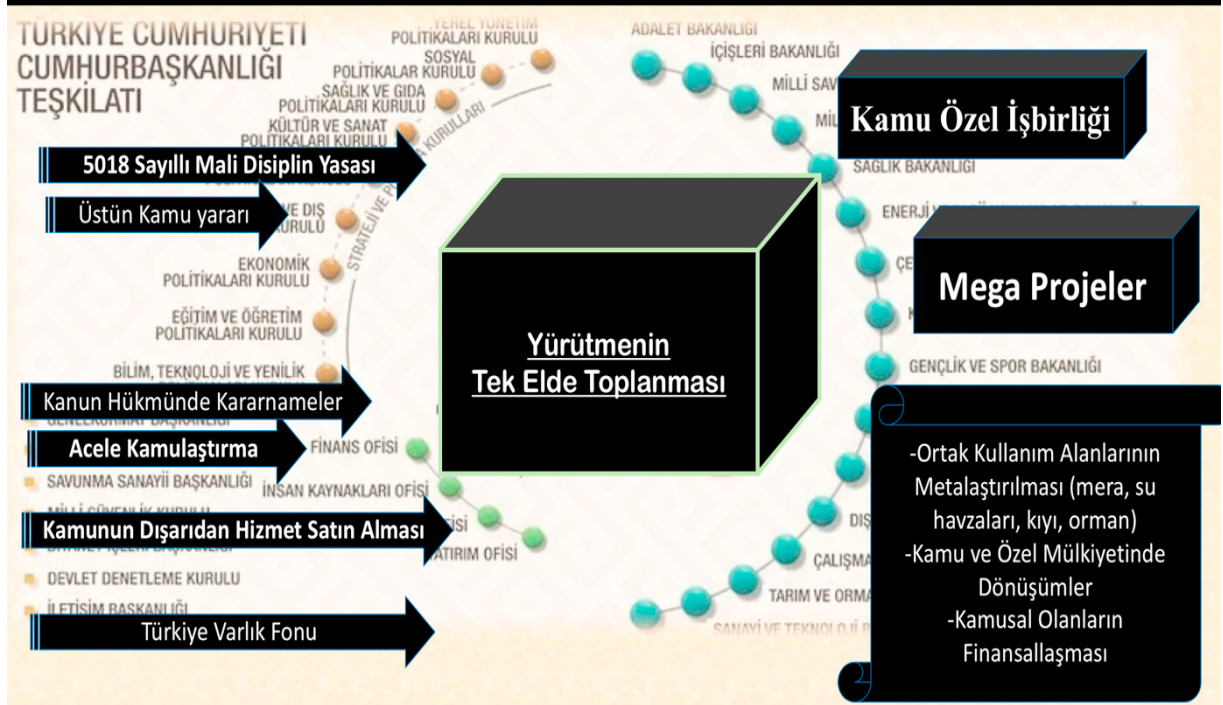
leştiren ve kuşatarak boyunduruk altına alan” devlet olmuştur (Negri ve Hardt, 2003, 14).

Peter Linebaugh’un Londra İdamlarında işaret ettiği üzere, emek-gücünü satma dışında başka bir şeyi olmayanların yoksul, serseri olarak tanımlanarak yasa karşısında kriminalize edilmeleri, aynı zamanda ücretli emek imalatıyla eşzamanlı işlemiştir: “Darağacıyla kurulan bu tür tarih bize, hem yoksulların üretim araçlarından mülksüzleştirilmesini (ki kentleşme ile sonuçlanır) hem de yoksulların geçim araçlarından yoksun bırakılmasını (bu da ‘kent suçu’ ile sonuçlanır) içeren” bir süreç; “On sekizinci yüzyılda kadınlar ve erkekler kesin surette para istemekteydiler.” Ücretliliği yaratan koşullar, değer yaratma sürecinde emek-gücünün metalaşmasına yol açmış. Sürecin mimarisinde: Capital of punishment (idam) ve the punishment of capital (sermayenin cezası) birlikte işlemiştir (Linebaugh, 2013, 22 ve 25 ve 508). Devlet darağaçları da dahil olmak üzere tek tek insanların sahip olduğu emek-gücünü metalaştırma süreci aynı zamanda insan-dışı varoluşu da işleyişe dahil edecek düzenekler oluşturmuştur. Tüm toplumlarda insan ile insan-olmayan ortamlar arasındaki ara yüz hep emek olmuştur, kapitalist toplumda baştan aşağı dönüşmüştür. Bu günlerde sık sık ifade edilen toplam faktör verimliliği aslında beşeri ve doğa sermayesi ile makineleri (sermaye mallarını) işaret ediyor. Konumuzla bağlantılı olarak

şu genellemeyi yapabiliriz; her kapitalist devlet çeşitli şekillerde kapitalizmin yeniden üretimiyle ilgilenir. Günümüzde doğa sermayesi olarak tanımlanan ve ekolojik dönüşümlere neden olan düzenlemelerde bu zorunluluğun¹⁶ güncel açığa çıkış biçimleridir.

Sermaye ve devlet oldukça farklı işleyişlere sahip olmakla birlikte güçlerinin artması ya da manevra alanlarının daralmasından dolayı (genellikle ikisi birlikte işler) yeni mekânlara yeni düzenlemelere yönelerek yarıyı derinleştirerek bedene yayılmasına neden olurlar. Tanrı Janus adına yasal-hukuksal düzenlemeler üzerinden gerçekleşen bu süreci sadece sermaye ve sadece devlet üzerinden açıklayamayız. “Devletin idari ve siyasi aygıtları, sermaye yatırımlarına (ekonomiye) soyut olarak müdahale etmekle artık yetinmiyorlar (hiç yetinmişler miydi?)” (Lefebvre, 2000, 378). Kapitalizmin bütünsel analizi için “devletin de eleştirel olarak analiz edilmesi gerekiyor” (Bonefeld, 2003, 201). Bu analizlerin de zaman içinde değişimlere bağlı olarak yeniden yeniden yapılmalı. “Sermaye ve devlet birleşmeye devam ediyor. Ancak birleşme yalnızca az sayıda büyük şirketin devleti bir araç olarak kullandığı için meydana gelmiyor: aynı zamanda daha yapısal bir fenomen ortaya çıkıyor, düzenleyici ve üretken işlevler arasında basit bir iş bölümü değil, ilişkinin tüm doğası değişiyor” (Duclos, 1981, 164). Tüm dünyada sermayenin akıl ho-

Tablo I-Kamusunu Kaybetmiş Devlet
Devletin İçsel Mimarisindeki Dönüşümler





calarının (D. Rodrik, D. Acemoğlu, F. Fukuyama) yürütmenin güçlendirilmesi ile başlattıkları taarruz, bizim yaşadığımız topraklarda Türk usulü başkanlık sistemi biçimine bürünmüştür. Örnek verelim, Zehra ve Rabia Nine'lerin ahlarının muhatabı olan Limak İnşaat'ın yapımını üstlendiği Kuveyt Uluslararası Havalimanı şantiyesinde, Türkiye'den çalışmaya giden işçiler isyan etti. Sekiz kişinin Korona virüs şüphesiyle hastaneye kaldırılmasına isyan eden işçiler eylem yaptı. İnşaat Emekçileri Sendikası'ndan yapılan yazılı açıklamada şöyle denildi: "Kuveyt sıcağında binlerce arkadaşımız günlerdir salgın hastalığa hiçbir önlem alınmadan çalıştırılıyor. 8 arkadaşımız hastaneye kaldırıldı. 1 arkadaşımız yaşamını yitirdi. Daha ne olması gerekiyor? Siz bu gerçekleri gizlemek için herşeyi yaptınız. Ama hesap edemediğiniz şey işçilerin haklı isyanı oldu. İşçi arkadaşlarımızı susturmayı başaramadınız, başaramayacaksınız. Sorun virüs mü diye sordunuz. Cevap veriyoruz. Hayır, sorun virüs değil sizsiniz."¹⁷ Devlet ile şirket ya da Akbelen örneğine devam edecek olursak LİMAK için bakılacak bir diğer alan Üçüncü Havalimanı. Havalimanı işçilerinin daha insancıl koşullarda çalışmak için 15 maddelik talep listesine bakmak yeterli: yatakhane, lavabo ve banyo temizliği, tahtakurusu sorununun halledilmesi. Bu basit istekleri için yaptıkları protesto sonrasında, 15 Eylül'de gece yarısı devletin güvenlik güçlerince gözaltına alındılar. Ardından "Kamu Malına Zarar Verme", "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet", "Polise Mukavemet", "İş ve Çalışma Hürriyetinin İhlali" suçlarından tutuklanma talebiyle mahkemeye sevk edildiler. Mahkeme 24 kişiyi tutuklarken 19 kişi için adli kontrol uygulanmasına karar verdi. Tutuklanan işçilerden birinin annesinin adliye kapısında "Zalimler çocuğumu geri verin", "Benim canım yandı", "Yaktılar beni Allah'ım" şeklinde feryat ettiği görüldü.¹⁸ "Kapitalizmi oluşturan unsurlar varlık koşullarını hazırlamak için mekân ve dolayısıyla toprağa yönelirken 'devlet daha ziyade yukarıdan, özel teşebbüs ise aşağıdan' hareket eder; devlet ve şirket kentsel işlevleri gasp etmeye ve kentin [toprağın] biçimini ortadan kaldırarak bu işlevleri üstlenip karşılamaya çalışır" (Lefebvre, 2015, 111-112). Lefebvre'nin kent ve toprağı ifadesi aradan geçen zamandan sonra bütün doğayı, ama benim tercih ettiğim şekliyle insan-olmayan yaşam oluşu tehdit edecek noktaya ulaşmıştır. Devlet artı-değer yaratma sürecinde değişen çıkar ittifakları üzerinden kendini yenilerken, değer yıkımına yol açtığı kesimlerin farklılaşan mücadelelerini de dağıtmak zorundadır. Örneğimiz Limak Akbelen'de insan-dışı ortamı dolayısıyla köylülerin yaşam ortamını, Kuveyt'te ve Üçüncü Havalimanı. Havalimanı işçileri artı-değer yaratmak için kullanmak isterken, devlet baskı- zor aygıtı ile hep LİMAK ve LİMAK'ların yanında yer alıyor. Zehra ve

Rabia Nine'lerin, işçilerin ve işçi annelerinin yüzleştiği LİMAK'lardan önce devlet oluyor. Yaşam ortamına yönelik bütün bu saldırılar karşısında "Toplum kendi kendine yeni bir kapsam, yeni bir içerik vereceği yerde, yalnız devlet, kendi eski ilkel biçimine, şövalye kılıcının ve papaz kukuletasının düpedüz küstah egemenliğine" döndüğünü görüyoruz (Marx, 1976). N. Poulantzas'ın işaret ettiği devletin işlevlerinden biri egemenler arasında eklemlemeyi sağlamak iken, diğer işlevi muhalif toplumsal güçlerin bir araya gelmelerini sağlamak. Sermaye ve devlet arasındaki bağlantılar, yaratılan ve yaratılacak artı-değer için sürekli dönüşüm içindeyken, ekoloji, emek hareketi, kadın hareketi ve Kürt özgürleşme mücadeleleri de dönmek zorunda. Her hareketin hem kendi içinde hem de çok daha önemlisi Janus'un iki yüzüne karşı çapraz mücadele biçimleri geliştirmeleri gerekiyor. Birkaç sayfa sonra Janus'un iki yüzüne karşı mücadelelerinin önündeki bir diğer engelin ekoloji-çevre, iklim mücadelelerinin farklılaşan teorileri olduğunu ifade etmeye çalışacağım. Ekolojik mücadelenin çok farklı renklerde oluş nedenlerini açıklamak çok önemli. Ama farklılıklara eleştirel bakış için yukarıda sıraladığımız değişkenleri kendi içinde, işsel bağlantılarıyla birlikte ele almamız gerekiyor.

5) Uzak Çekim: Kapitalist Toplumun Toplam Yeniden Üretiminde Emek-Doğa Değerin Merkezi Konumu

"O nedenle Ortodoks Marksizm, Marx'ın kendi araştırmalarının sonuçlarını hiç eleştirmeden kabullenmek demek sayılmaz ki, şu veya bu teze inanmak, 'kutsal' bir kitabı yorumlamak demek değildir ki... Tam tersine, ortodoksluk yalnız ve yalnız yöntem konusundadır" (Lukacs, 1998, 54).

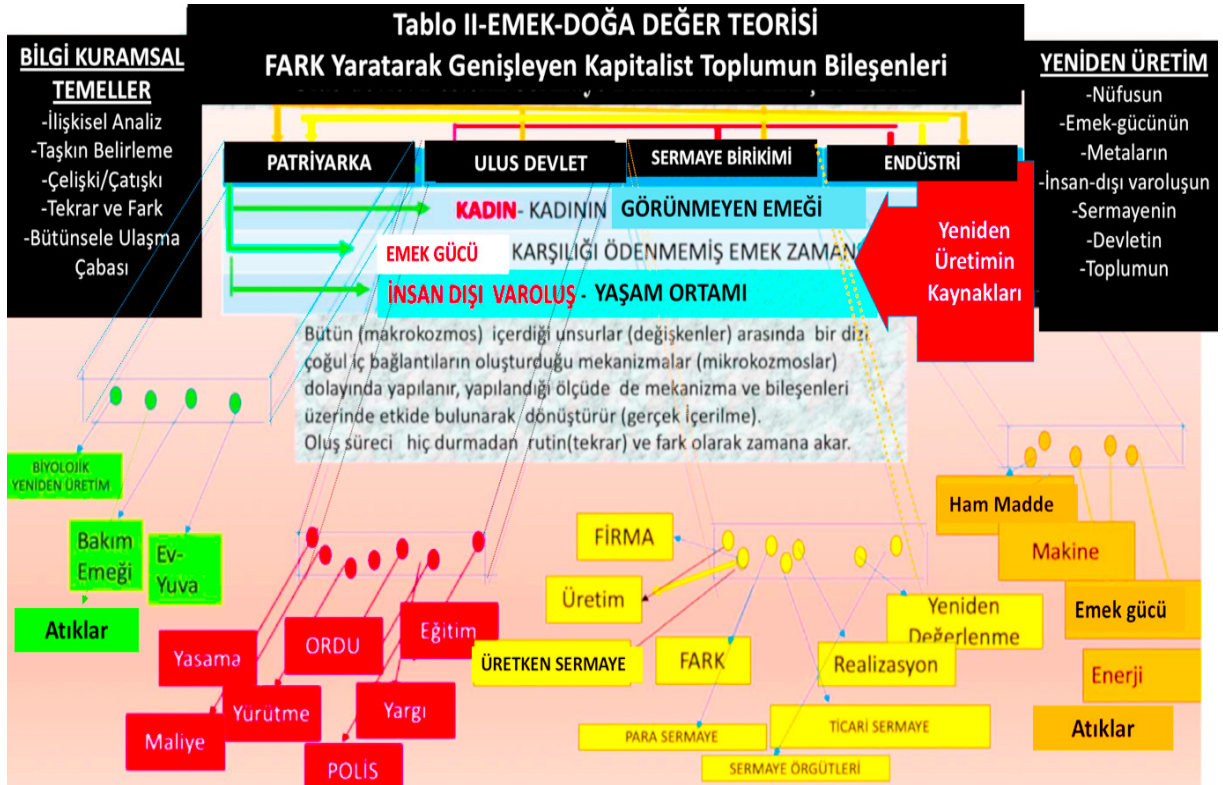
Masaldaki kaplumbağa gibi ilerlemeye devam edelim. Zehra Nine'nin, Aytaç Abla'nın ormanı-yaşam alanlarına karşı şirkete, Rabia Ana'nın devlete ve İstanbul Havalimanı'nda çalışan işçinin annesinin mahkemeye yönelik çılgınlıkları mekân-zaman ve konu olarak ayrı olaylarmış gibi gözükse de aynı işleyişin mağdurları, aynı işleyişe farklı farklı hayır diyen çılgınlardır. Çalışanlar ve çalışanların dönüştürmeye çalıştıkları insan-dışı varoluşun "[A]ynı kör yağma hırsının' bileşenleri" olduğunu ısrarla işaret etmeye çalıştım (Marx, 1978, 215). Fakat teorik yönden vurgularına eşlik edecek bir altlık inşa etmedim. Ağaca, ormana ve işçilere yönelik saldırılar, "çeşitli öğelerin bileşimi" sonucunda açığa çıkan somut olaylardır. Açığa çıkan olaylara ait "ilişkisel" bir analizi derinleştirmek, "bütünü" mutlak olarak ele geçirmese bile, bütünsel işleyiş ele verecektir. İlişkisel analizden bütünselliğe yönelmek, "sadece bilginin veya kavrayı-

şın nesnesini değil, aynı zamanda “öznesini” de açığa çıkaracaktır. (Lukacs, 1998, 88, vurgu bana ait). Lukacs’ın analizinde ısrarla vurgusu olan özne, yani işçi sınıfı yerine “öznelere” diyorum. Janus’un iki yüzüyle varoluşu, tarihsel bir zamana ait; ama aynı zamanda beden gelişip güçlendikçe “yarayı” bedene yayıyor. Böylece zamanla yaralanmış yeni öznelere yaratıyor. Tarihsel analizi sadece yönetime ait bir zorunluluk olarak düşünmemeliyiz. Sermaye birikimi ve kapitalist devlet varlıklarını sürdürmek için sürekli farklılık yaratarak dönüşüyor. Farklılık yaratma ve yaratılan farklılığı yeniden fark yaratmak için harekete geçirme sürecini, aynı zamanda evlerden fabrikalara, fabrikalardan tarlalara, yer altındaki madenlerden yer üstündeki yaşama/var oluşa ait ne varsa kendi bedeninin bir parçası hâline getirme süreci olarak düşünebiliriz. Açığa çıkan sonuçlar işleyişin birer ürünü ve dolayısıyla sadece somut bir olay/öznenen değil, işleyişin bileşenlerinin farklı etkileriyle gerçekleşen bir belirlemeden de (overdeterminism) bahsetmemiz gerekiyor. İşleyiş, hastalık üreten bir yapı olduğu için sonuçlar/semptomlar “birbirleriyle özdeş olmayıp hepsi bir ve aynı bütünün üyeleri, bütünsel bir birliğin farklı cepheleridir” (Lukacs, 1998, 69).

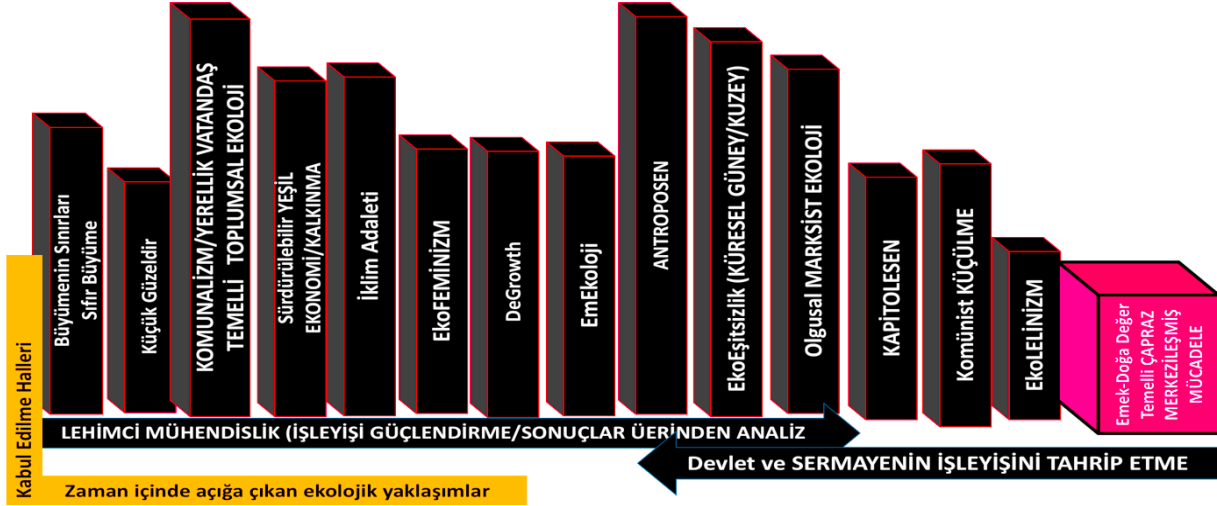
Yaraların hızla reaksiyonlara dönüşmemesinin nedeni gündelik yaşantılarda tekrarlayan rutinlere içkin bir özelliği olması ile ilgili. Ulus-devlet destekli sermaye birikimi her an bir farkı ve farkların zaman içinde birleşimi

mi ile değişimi içinde barındırıyor. Böylece metabolizma kendini değişimler üzerinden rutin olarak dönüştürürken, doğal ve evrensel mutlak bir algıya neden oluyor. Oysa varlığını rutin içinde yarattığı değişimlere borçludur. Kapitalizmi sadece üretim, sadece bölüşüm ya da tüketim üzerinden analiz edemeyeceğimiz gibi, Janus’un iki yüzünden biri üzerinden, yani sadece sermaye ya da devlet üzerinden de analiz edemeyiz. Zaman içinde kendi bedeni üzerinde duran bir toplumun, ama kapitalist toplumun toplam yeniden üretiminden bahsediyorum; “üretim ve yeniden-üretim” zorunlu olarak zamanla “belli bir toplumsal bütünün yaşadığı üretim ve yeniden-üretim” sürecine bağlı olacaktır (Lukacs, 1998, 72).

Bu kapsamda Tablo II’de bağlantılar arası dinamik etkileşimi anlamamız için bilgi kuramsal argümanlarımızı görüyorsunuz. Tablo II’yi oluşturmada temel motifimiz Lukacs’ın şu ifadesi olmuştur: “Kendi kendinin varlığında direktmek (Sichselbstsetzen), kendini üretmek ve yeniden-üretmek (Sichselbstreproduzieren): Bu, gerçekliğin ta kendisidir” (Lukacs, 1998, 73). Kapitalist toplumun toplam yeniden üretimi kendi içinde farklı işleyişlere (metabolizmalar) sahip, tarihsel olarak kapitalist toplumu önceleyen patriyarka, devlet ve ama sermaye ve endüstri. Devletin temel yönelimi toplumun toplam yeniden üretimini sağlamak (hiç kuşkusuz bu her zaman gerçekleştirdiği, gerçekleştireceği bir durum değil). Toplumun toplam yeniden üretimini sağlamak



**Tablo III-EMEK-DOĞA DEĞER TEORİSİ ÜZERİNDEN
EKOLOJİ MÜCADELELERİNİN SINIFLANDIRMASI (ilk deneme)**



için biçimsel değişiklik dediğimiz endüstri ile biçimsel değişim sonucunda açığa çıkan üründeki artı-değeri (sermaye birikimini), yani değer değişikliğini gerçekleştirecek koşulları yaratmaya yönelir. Bu yönelim aynı zamanda olguları algılama biçimleri üzerinde etkiye bulunacak sembolik değişimleri de (ideoloji, dünya görüşü gibi) içeriyor. Değer değişikliği ve biçim değişikliğinin üretim sürecinde doğrudan emekçilerin karşılığı ödenmemiş emek zamanı üzerinden yaratıldığını söylemeliyiz. Ama bu ifade eksik olacaktır. Emek-gücünün biyolojik ve toplumsal yeniden üretiminde kadının görünmez emeği bu işleyişin göz ardı edilmemesi gereken bir diğer bileşeni. Ama konumuz açısından önemli olan temel bir değişken daha var, sanayileşme süreci. Kapitalist toplumu önceleyen devlet ve patriyarka da dahil olmak üzere sermaye ve endüstri, tamamen yalnızca kapitalist topluma, yani tarihsel olarak biçimlenmiş topluma ait değişkenlerdir. Devlet ve patriyarka ya da emek ve dahi para, bu yeni toplumsal ilişkiler içinde yeniden biçimlenerek farklılaşmıştır. Önemli bir belirleme yapma zamanı “emeğin toplumsal dünyayı oluşturduğu ve tüm zenginliğin kaynağı olduğu” düşüncesi genel olarak toplumu değil, yalnızca kapitalist toplum için” kullanılabilir (Moishe, 2003, 5). Kapitalist toplumu tanımlarken bileşenlerini ampirik olarak göstermemiz ilk aşamada önemli (emek, insan-dışı ortam, para gibi), ama bilme etkinliği toplumu oluşturan değişkenler arası içsel bağlantılar üzerinde yoğunlaşmayı gerekli kılıyor (Marsden, 1999, 99). İçsel bağlantıları ele verecek bilme hâli olmayan bir şeyi keşfetmek değil, gerçekliğin bileşenler arası bağlantılarını düşüncede inşa etmektir. İnsanın ihtiyaçları için insan-dışı hakikatle bağlantısı ve dolayısıyla etkileşimi hep olagelmıştır, ama

günümüzde yaşanan ekolojik yıkımın belirleyicisi tarih-sel olarak biçimlenmiş bir toplumsal ilişkiler toplamıdır. Tekrar Lukacs’a başvuracak olursak, “Doğaya ilişkin bilgimiz sosyal olarak dolayımıdır, çünkü maddi temeli sosyal olarak dolayımlanmış”, “Doğa bilincimiz, diğer bir deyişle doğa bilgimiz, toplumsal varlığımız tarafından belirlenir” (Lukács, 2002,106).

Esas vurgumuzu açığa çıkaracak soruyu sorma zamanı. Bütün bu kapitalist toplumsal ilişkilere içkin olan değişkenler arası içsel bağlantıları ele verecek kavram ne olabilir? Emek-doğa değer teorisinin kapitalist toplumsal ilişkileri “bileşenleri bir arada tutan, içsel tutarlılığı / iç yapışkanlığı” sağlayan bir kavram olduğunu düşünüyorum. Sadece bilgi kuramsal bir tercihten bahsetmiyorum, tam tersine kapitalizme ait sosyal gerçekliğe ait ilişkisel iç bağlantıları açıklama çabası. Emek-doğa değer teorisinden hareket ettiğimizde sonuçlar ile işleyiş arasında bağlantı kurmuş oluruz (Ercan, 2005). Bu, sadece düşünsel bir çaba değil, yaranın kaynaklarını gösterdiği ölçüde, ortadan kaldırılacak olanları, ortadan kaldıracakları da gösteriyor

Yaranın bedeni sarmasına ait can yakıcı öykümüz derginin sayfa ve zaman sınırlarını aştığı için iki bölüm halinde yayınlama kararı aldık. Ekoloji emek arası iç bağlantıları detaylandırmak için kaplumbağa misali yol almayı seçtim. Yazı emek-doğa değer teorisinin teorik temellerini zenginleştirme çabası ve bu çabanın sağladığı olanaklar üzerinden ekoloji mücadeleleri eleştirel bir sınıflandırmaya tabi tutulacak. Kıyamet çağrışımını emek-doğa değer teorisi üzerinden aktardıktan sonra inşa ettiğimiz kavramsal çevreden hareketle Türkiye’deki yıkım/mücadelelerini örneklerle açıklamaya çalışacağım.



İçindekiler

Janus'a Karşı Emek-Doğa Değer Teorisinin Çağrısı:
Esnek ama Merkezileşmiş Çapraz Dayanışma Ağları -I

- 1) Yakın Çekim Hakikatin Bileşenleri: Janus'un Yüz-
leri
- 2) Uzak Çekim Borromean Bağlantılarının Açtığı
Yaralar / Olanaklar
- 3) Yakın Çekim Janus'un İki Yüzü: Şirket
- 4) Yakın Çekim Janus'un İki Yüzü: Devlet
- 5) Uzak Çekim: Kapitalist Toplumun Toplam Yeni-
den Üretiminde Emek-Doğa Değer
- Janus'a Karşı Emek-Doğa Değer Teorisinin Çağrısı:
Esnek ama Merkezileşmiş Çapraz Dayanışma Ağları -II
- İnsan-olmayan varoluş
- Emek
- Sermaye ve Emek-Doğa Değer Teorisi
- Devlet
- 6) Uzak Çekim: Bir Dönemlendirme Denemesi
- 7) Yakın Çekim: Çok Alametler Belirdi Tehditler
- 8) Yakın çekim: Mücadele Bizi Birleştirir ama Teoriler
- 9) Türkiye'de Ekoloji Mücadelesi Üzerine Çıkarımlar

Dipnotlar

1. "Zehra Nine'nin Akbelen isyanı: Kestiler işte..."
www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/76-yasindaki-zehra-ninenin-akbelen-isyani-kestiler-iste-2104235,
erişim tarihi 12 Eylül 2023.
2. Doğa kavramının yanlış çağrışımlarını (Descartes-
yen düalist ya da monist) önlemek için insan ve in-
san -olmayan ya da insan- dışı oluş/varoluş ayrımını
kullanıyorum.
3. W. Blake'in şiiri;
"Ve İlahi Çehre bulutlu tepelerimizde
Parladı mı? Ve Kudüs burada,
Bu karanlık Şeytani Değirmenlerin arasında mı inşa
edildi?" (Blake, 2017).
4. Haber için bkz. "Perinçek'ten 'İklim Kanunu'na karşı
seferberlik çağrısı", <https://www.habervakti.com/perincekten-iklim-kanununa-karsi-seferberlik-cagrisi>,
erişim tarihi: 12 Eylül 2023.
5. Havalimanı inşa sürecinde "harcanan işçiler" için
detaylı bilgi için; Can, E (2022).
6. "Akbelenli kadın jandarmaya böyle seslendi: Şirketin
zavallısı olmayın yavrularım, sizi de bizim gibi analar
doğurdu", <https://t24.com.tr/haber/akbelen-de-direnis-7-gununde-de-devam-ediyor-gozaltilar-serbest-birakildi,1122493>, erişim tarihi: 12 Eylül 2023.
7. "Akbelen'deki ağaç kıyımıyla tekrar gündeme gelen
Limak, 9 yılda 13 ilde 52 proje için ÇED onayı al-

mış", <https://artigercek.com/guncel/akbelendeki-agac-kiyimiyla-tekrar-gundeme-gelen-limak-9-yil-da-13-ilde-52-proje-259341h>, erişim tarihi: 12 Eylül 2023.

8. "Yeşil Yol'a direnişin simgesi Rabia Nine: Yaylalar
bağlanmayacak!", www.diken.com.tr/yesil-yola-direnisinin-simgesi-rabia-nine-buraya-gelen-cicegi-koklayacak-daga-tasa-dokunacak/, erişim tarihi:
12 Eylül 2023.
9. K. Marx Grundrisse'de üretim ilişkilerinin içsel bile-
şenleri ve biçimlerinin devlet tarafından içselleştiril-
diğini ve tüm bu çelişkilerin uluslararası bağlan-
tılar ile dünya kapitalizmini oluşturduğunu belirtir
(Marx,1973).
10. "Yeşil Yol'a direnişin simgesi Rabia Nine: Yaylalar
bağlanmayacak!", A.g.y.
11. "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Akbelen tepkisi:
Çevreci görünümlü marjinaller", <https://haberglobal.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-dan-akbelen-tepkisi-cevreci-gorunumlu-marjinaller-270259>, erişim tarihi: 12 Eylül 2023.
12. "Erdoğan: Türkiye, anonim şirket gibi yönetilmeli",
<https://sputniknews.com.tr/20150315/1014435942.html>, erişim tarihi: 12 Eylül 2023. Açıklamanın
çağrıştırdığı, "Kendini toplumdan bağımsız kılan bir
yürütme gücü olarak, Bonaparte, misyonunun 'bur-
juva toplumunun' güvenini sağlamak olduğunu his-
sediyor" Marx (1976,141).
13. www.stargazete.com, 2007-01-13, indirilme tarihi:
10 Ağustos 2016.
14. Devlet Bakanı Kemal Derviş'in TOBB Genel Kuru-
lu'nda yaptığı 5 Mayıs 2002 tarihli konuşması.
15. "Erdoğan: Türkiye, kamu-özel iş birliği modeli-
ni en verimli şekilde kullanan dünyada 13'üncü
ülke durumundadır", <https://www.indyturk.com/node/490521/haber/erdo%C4%9Fan-t%C3%BCrkiye-kamu-%C3%B6zel-i%C5%9F-birli%C4%9Fi-modelini-en-verimli-%C5%9Fekilde-kullan-d%C3%BCnyada>, erişim tarihi: 12 Eylül 2023.
16. Yazının temellendiği düşünce ve bir düşüncü için
bkz. Robertson, M ve Wainwright, J. D. (2013).
17. "Limak'ın Kuveyt'teki Şantiyesinde İşçiler İsyan
Etti", https://ankahaber.net/haber/detay/limakin_kuveytteki_santiyesinde_isciler_isyan_etti_4781,
erişim tarihi: 12 Eylül 2023.
18. <https://www.avrupa-postasi.com/tutuklanan-iscinin-annesi-zalimler-cocugumu-geri-verin>, erişim
tarihi: 12 Eylül 2023.



Kaynaklar

- Ali, Sabahattin (2004): *Değirmen*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akay, Ali (2023): “Doğa ve Antroposen Nedir?”, *Teorik Bakış*, sayı: 15.
- Arrighi, Giovanni ve Beverly J. Silver (1999) *Chaos and Governance in The Modern World System*, Minneapolis, Minnesota Üniversitesi Yayınları.
- ARTIGERÇEK (2023): “Akbelen’deki ağaç kıymıyla tekrar gündeme gelen Limak, 9 yılda 13 ilde 52 proje için ÇED onayı almış” <https://artigercek.com/guncel/akbelendeki-agac-kiyimiyla-tekrar-gundeme-gelen-limak-9-yilda-13-ilde-52-proje-259341h> Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- ANKA HABER (2020): “Limak’ın Kuveyt’teki şantiyesinde işçiler isyan etti”, https://ankahaber.net/haber/detay/limakin-kuveytteki-santiyesinde-isciler-isyan-etti_4781 Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- AVRUPA POSTASI (2018): “Tutuklanan işçinin annesi: Zalimler çocuğumu geri verin” <https://www.avrupa-postasi.com/tutuklanan-iscinin-annesi-zalimler-co-cugumu-geri-verin>, Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- Blake, William (2017): *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, (çev. S. Özpallabıyıklar), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bonefeld, Werner (2003): “The Capitalist State: Illusion and Critique”, ed. W. Bonefeld *Revolutionary Writing*, New York, Autonomedia Publications.
- Bookchin, Murray (2011) “Konfederalizmin Anlamı”, *Toplumsal Ekoloji*, <https://www.ekoloji.org/te-grubu-hakkinda/2/31-komunalizm/76-konfederalizmin-anlami>, Erişim tarihi: 15 Kasım 2023.
- CUMHURİYET (2023): “Zehra Nine’nin Akbelen isyanı: Kestiler işte...” <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/76-yasindaki-zehra-ninenin-akbelen-isyani-kestiler-iste-2104235>, Erişim tarihi: 15 Ocak 2024.
- CHP (2020): “Kamu-Özel İş Birliği Projeleriyle Yaratılan Tahribat” Yayınlanmamış Taslak Metin.
- DİKEN (2023): “Yeşil Yol’a direnişin simgesi Rabia Nine: Yaylalar bağlanmayacak!”, <https://www.diken.com.tr/yesil-yola-direnisinin-simgesi-rabia-nine-buraya-gelen-cicegi-koklayacak-daga-tasa-dokunacak/>, Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- Emadian, Baraneh (2019): *The Quandary of Multiple States as an Internal and External Limit to Marxist Thought: From Poulantzas to Karatani, Rethinking Marxism*, cilt 31, sayı 1.
- ENSONHABER (2016): “Türkiye Varlık Fonu kuruluyor” <https://www.ensonhaber.com/emlak/turkiye-varlik-fonu-kuruluyor-2016-08-09> Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- Ercan, Fuat (2005): “Değer Teorisi Açısından Sınıf ve Sınıf Analizlerinin Analizi”, *İşçi Sınıfının Değişen Yapısı*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Ercan, Fuat (2007): “Daralan Alanda Paslaşmalar: Siyasal Olan ve Siyasal Alan Üzerine Düşünceler”, *İktisat Dergisi*, sayı: 487.
- Ercan, Fuat (2020): “Mega Projeler ve Bir de ‘Çılgın Projeleri’ Üzerine Fragmanlar: Ağaçla Birlikte Ormanı Görmek”, *Mimarİst*, yıl: 20, sayı: 69.
- Filizler, Fuat (tarihsiz) “Bookchin ve Öcalan’ın Demokratik Konfederalizm ve Komünalizm Anlayışlarının Eleştirisi”, www.academia.edu/39769301/Bookchin_ve_%C3%96calan%C4%B1n_Demokratik_Konfedera_lizm_ve_Kom%C3%BCnalizm_Anlay%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1n%C4%B1n_Ele%C5%9Ftirisi, Erişim tarihi: 16 Ocak 20224.
- Gerstenberger, Heide (2018): *Markt und Gewalt* (Market and Violence) www.historicalmaterialism.org/blog/market-und-gewalt-market-and-violence Erişim tarihi: 15 Ocak 2024.
- Farris, Sara (2015): “The Intersectional Conundrum and the Nation-State.” *Viewpoint Magazine*, www.viewpointmag.com/2015/05/04/the-intersectional-conundrum-and-the-nation-state, Erişim tarihi: 15 Ocak 2024.
- HABERGLOBAL (2023): “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Akbelen tepkisi: ‘Çevreci görünümlü marjinaler’” <https://haberglobal.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-akbelen-tepkisi-cevreci-gorunumlu-marjinaler-270259> Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- HABER VAKTİ (2023): “Perinçek’ten ‘İklim Kanunu’na Karşı Seferberlik Çağrısı”, <https://www.haber-vakti.com/perincekten-iklim-kanununa-karsi-seferberlik-cagrisi>, Erişim tarihi: 15 Ocak 2024.
- Harloe, Micheal ve Elizabeth Lebas (1981): *City, Class and Capital: New Developments in the Political Economy of Cities and Regions* Edward Arnold, London.
- HÜRRİYET (2002): “Sahayı size bıraktık buyurun gollerini atın” <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sahayi-size-biraktik-buyurun-gollerini-atin-69788>, Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- INDEPENDENT (2022): “Erdoğan: Türkiye kamu-özel iş birliği modelini en verimli şekilde kullanan dünyada 13’üncü ülke durumundadır”, <https://www.indyturk.com/node/490521/haber/erdo%C4%9Fant%C3%BCrkiye-kamu-%C3%B6zel-i%C5%9F-birli%C4%9Fi-modelini-en-verimli-%C5%9Fekilde-kullan-d%C3%BCnyada> Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- Karatani, Kojin (2012): *History and Repetition*, Columbia University Press, New York.



- Karatani, Kojin (2014): *The Structure of World History: From Modes of Production to Modes of Exchange*. çev. M. K. Bourdaghs, Duke University Press, London.
- Latour, Bruno (2004): *Politics of Nature How to Bring the Sciences into Democracy*, Harvard University Press, London.
- Lefebvre, Henri (2000): *Mekânın Üretimi*, çev. I. Ergüden, İstanbul, Sel Yayınevi.
- Lefebvre, Henri (2015): *Şehir Hakkı*, çev. I. Ergüden İstanbul, Sel Yayınları.
- Linebaugh, Peter (2013): *18.yy'da Suç ve Sivil Toplum Londra İdamları*, çev. Ç. Demir, İstanbul, Otonom Yayınları.
- Lukacs, Georg (1998): *Tarih ve Sınıf Bilinci* çev. Y. Öner, İstanbul: Belge Yayınevi.
- Lukacs, Georg (2002): *A Defence of History and Class Consciousness: Tailism and Dialectic* Verso, London.
- Marsden, Richard (1999): *The Nature of Capital Marx After Foucault*, Routledge, London.
- Marx, Karl (1973): *Grundrisse*, çev. M. Nicolaus Harmondsworth, Penguin Books.
- Marx, Karl (1976): *Louis Bonaparte'm 18 Brumaire'i*, çev. S. Belli, Ankara, Sol Yayınevi.
- Marx, Karl (1978): *Kapital, Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili Cilt I*, çev. A. Bilgi, Ankara, Sol Yayınları.
- Marx, Karl (2011): *Kapital I*, çev. M. Selik ve N. Satlıgan, İstanbul: Yordam Yayınevi, s. 230.
- Marx, Karl ve Friedrich Engels (2012): *Komünist Manifesto*, çev. K. Ülker, İstanbul, Versus Yayınevi.
- Ayşem Mert, Ümit Şahin (2005) Savaş Emek ile Söyleşi, Yeşil Hareket, Emperyalizm ve Ekoloji, Üç Ekoloji, Sayı 5.
- Negri, Antonio (2003): *Dionysos'un Emeği Devlet Biçimlerinin Bir Eleştirisi*, çev. E. Başer, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Nevzat Saygıoğlu ve Selçuk Arı (2003): *Etkin Devlet Kurumsal Bir Tasarı ve Politika Önerisi İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları*.
- Odman, Aslı (2023): "Arzu ve Eylem Arasında Amel Köprüsü EmEkoloji Mücadeleleri", *Birikim Dergisi*, sayı: 406-407.
- Öcalan, Abdullah (tarihsiz) *Demokratik Konfederalizm*, Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi.
- Özlüer, Fevzi (2023): "Toplumsal Hareketler Dönüşürken Yeni Sağın Yükselişi ve Kamusalılık", *Antalya, Oikos Rapor*.
- Patronlar Dünyası (2007): "Günay nereye yatırım yapıldı?" <https://www.patronlardunyasi.com/haber/gunay-nereye-yatirim-yapardi/23222> Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- Patronlar Dünyası (2023): "Milaslı maden çalışanları: "Enerji hayattır, medeniyettir!", www.patronlardunyasi.com/haber/milasli-maden-calisanlari-enerji-hayattir-medeniyettir-/284800, Erişim tarihi: 12 Eylül 2024.
- Postone, Moishe (2003): *Time, Labor, and Social Domination A reinterpretation of Marx's Critical Theory* Cambridge, Cambridge University Press.
- Räthzel Nora ve David Uzzell (2011): "Trade Unions and Climate Change: The Jobs Versus Environment Dilemma", *Global Environmental Change*, cilt: 21, sayı: 4.
- Read, Jason (2014): *Sermayenin Mikropolitikası*, çev. A. D. Temiz, İstanbul: Metis Yayınları.
- Robertson, Morgan M. ve Joel D. Wainwright (2013): "The Value of Nature to the State", *Annals of the Association of American Geographers*, cilt: 103, sayı: 4.
- Smith, Sharon (2020): "Kesişimsellik ve Feminizm: Marksist Bir Bakış", <http://imdatfreni.org/kesisimsellik-ve-feminizm-marksist-bir-bakis-sharon-smith/> Erişim tarihi: 15 Ocak 2024.
- Sombart, W. (2008): *Burjuva*, çev. O. Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- SPUTNIK (2015): "Erdoğan: Türkiye anonim şirket gibi yönetilmeli" <https://spuniknews.com.tr/20150315/1014435942.html> Erişim tarihi: 16 Ocak 2024.
- Tanilli, Sıla ve Yücel Göktürk (2022): "Alain Badiou'yla Gezi, 'Hadise' ve 'Yeni Komünizm' Üzerine", <https://di-ligelecekzaman.net/2022/06/06/3554/> Erişim tarihi: 15 Ocak 2024.
- TOBB (2012): "Yeni Teşvik Sisteminde Müthiş Fırsatlar Var", <https://mersis.tobb.org.tr/Sayfalar/Arsiv.php?s5=5900&lst=MansetListesi&csn=TOBB&kategori=> Erişim tarihi: 10 Ağustos 2016.
- Tsing, Anna Lowenhaupt (2023) : *Dünyanın Sonundaki Mantar Kapitalizmin Enkazlarında Yaşam İmkânı Üzerine*, (çev:E.Gökyaran), İstanbul, Yapı. Kredi Yayınları.
- Walker, Richard (2016): *Value And Nature: From Value Theory to The Fate Of The Earth*, *Human Geography*, cilt: 9, sayı: 1.
- Zweig, Stefan (2014): *Bir Kadının Yaşamından Yirmi Dört Saat*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.



EMEKOLOJİ: EMEĞİN EKOLOJİK YIKIMINA KARŞI MÜCADELE¹

Cemil AKSU
Polen Ekoloji Kolektifi

Türkiye'nin - öncesi bir tarafa - son yirmi yılda yaşadığı ekonomik büyümenin iki esaslı kurbanı oldu: emek ve doğa. Binlerce işçi ani ve yavaş şiddete maruz kalarak can verirken nehirler, ormanlar, kıyılar, meralar, parklar, toprak ve atmosfer kısacası her yer ekolojik kırımın meskeni oldu. Bu yıllarda öne çıkan kitle mücadelelerinde bu alanda verilen mücadeleler belirginleşti. Türkiye'nin hemen hemen her ilinde ekolojik kırıma karşı direnişler, eylemler ve örgütlenmeler gerçekleşti. Diğer taraftan da Soma'da, 3. Havaalanı inşaatında olduğu gibi yine orman alanları üzerinde iktidarın yürüttüğü kalkınma, büyüme hamlelerinin yüzlerce, binlerce işçinin canı pahasına gerçekleştiğini gördük. İş cinayetleri, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi ile görünür hale getirilerek toplumun gündemine sokuldu. Bununla beraber bu dönem boyunca emek ve ekoloji mücadelesinin ortaklığı - sürdürülen kimi tartışmalara rağmen - kurulamadı. Emek ve ekoloji ilişkisi, daha çok dayanışma ilişkisi olarak kaldı. Bu yazıda, varoluşsal bir sorun olarak emek ve ekoloji ortaklığının nasıl ve nerede kurulabileceği ele alınarak, bu alanda geliştirilen "yapılacaklar manifestosu" sunulacaktır.

Ekolojik yıkım genellikle "insan faaliyetleri"nin doğa üzerinde yarattığı tahribat, örselenme olarak tanımlanmakta ya da algılanmaktadır. Bu tanımlama çok eksiktir. İnsan faaliyetlerinin sonuçlarını esas almaktadır; bu faaliyet esnasında yaşananları es geçmektedir. Oysa her ekolojik yıkım emeğin kendi yıkımının görüngülerinden biridir. Ekolojik yıkıma neden olan faaliyetler emekçinin fiziksel, zihinsel ve ruhsal yıkımını esas alan, "çalışma" ve "acı"yı birleştiren bir evren kuran kapitalist üretim ilişkileri temelinde gerçekleşir. "Çalışma acısı" kavramı, "hayatını kazanmaya çalışırken, hayatını, bedensel ve ruhsal sağlığını kaybetmenin doğallaştırılması, kapita-

list birikim süreci için çalışanların ve ekosistemin bedninde yaratılan hasarın olağanlaştırılmasına karşı" bizi uyarır. Üretim faaliyetlerinin doğada yarattığı yıkım ile "beden ve ruhta" yarattığı yıkım kapitalizme karşı mücadelede yaratılacak ortaklıklar için güçlü zeminlerden biri olarak billurlaşıyor.² İnsanların işçileştirilerek, yani üretim araçlarından kopartılarak geçinme koşulu olarak artı-değer sömürsüne tabi kılınmasına dayalı kapitalist üretim ilişkilerinin doğuşuyla birlikte ekolojik yıkım sürecinde niteliksel bir sıçrama yaşanır. Bu üretim ilişkilerinin ortaya çıkışı ve hakim üretim tarzı haline gelişinin hikayesi ekolojik yıkımın tarihidir. Biz bu nedenle emekçinin ekolojik yıkımını ve buna karşı mücadeleyi kavramsallaştırmak için emekoloji kavramını kullanıyoruz.³

Suni Fakat Güçlü Bir Ayrım: Emek ve Ekoloji

Emek mücadelesinde yeni bir alan açan emekoloji tartışmaları, ekoloji düşüncesi açısından da yenidir. Ekolojik düşüncenin toplumsallaşmaya başladığı 1970'li yıllardan itibaren emek mücadelesi ile ekoloji mücadelesi arasında gerilimli bir ilişki var olmuştur. İlk başlarda ekolojik yıkıma karşı mücadelelerin emek mücadelesinin yerini aldığını savunan görüşler ileri sürülmüştür. Dönemin ideolojik atmosferi içinde sınıf mücadelesinin önemini kaybettiği, ama ekolojik yıkımın bütün insanlığı ve canlı yaşamı tehdit ettiği tezinden hareketle sağ ve sol anlayışların dışında üçüncü bir yol olarak "yeşil düşünce"yi savunan tezler geliştirilmiştir. Zamanla emekçileri de doğayı da yıkıma uğratan failin - kapitalist üretim ilişkileri ya da şirketler vb. - ortaklığına vurgu yaparak bu iki mücadelenin de ortak düşmana karşı dayanışma içinde olması gerektiğini savunan anlayışlar ortaya çıkmıştır.

Pratikte ise her zaman çevre hareketi ile işçilerin karşı karşıya geldiği birçok örnek yaşanmıştır. Türki-



ye'de yakın dönemdeki çevre hareketinde de buna benzer olaylar yaşanmıştır. Madencilige - özellikle de siyanürlü altın madenciliğine - ve iklim krizinden dolayı kömürlü termik santrallere karşı mücadele eden çevre hareketi, patronların ve onlarla işbirliği yapan sendikaların kıskırtması ile işçileri karşısında bulmuştur. 2008 yılında İzmir Bergama'da Bergama Ovacık Altın Madeni çalışanları 2. Siyanürlü Atık Havuzu ÇED toplantısına katılan çevrecilere saldırmış, konu medyada da oldukça gündem olmuştu. Koza Altın Madeni Halkla İlişkiler Müdürü Hayri Öğüt tarafından yönlendirilen işçiler, çevrecilerin konuşmalarına izin vermemiştir.⁴ Muğla İkizköy'de termik santralinin kömür madeni tarafından köylerinin yutulmaması için direnen köylülere karşı sendika şirketi savunan açıklamalar yapmıştı.⁵

Genel olarak işsizlik ve yoksulluk tehdidi altında olan işçiler, çalıştıkları işlerin çevreye verdiği zararı ya sorun olarak görmüyor ya da tali bir sorun olarak görüyor. Bazı durumlarda ise işin çevresel zararlarının farkında olsalar da geçimlerini sürdürme zorunluluğundan dolayı buna katlanmak durumunda kalıyorlar. Aynı nedenlerden dolayı işçiler yaptıkları işin kendi bedenlerinde yarattığı yıkımı da ya çaresizlikle kabullenmekte ya da bilerek ve/ya bilmeyerek önemsememektedir. Her iki durumda da işçiler geçim koşullarını devam ettirmek için kendilerine dayatılan çalışma koşullarına razı olmaktadır.

Diğer taraftan "işçiler" ile "çevreciler" arasındaki bu bağdaşmazlık görüntüsünün diğer boyutu da, ekolojik mücadeleyi orta ve üst-orta sınıfların "yaşam tarzı çevreciliği"ne hapseden yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar sorunu tüketimcilikte görür, işçi sınıfını eko-yıkımın suç ortağı olarak görür, "karbon ayakizi" gibi yaygın ve hegemonik yaklaşım ve ölçümlerle, ekoloji sorununu "bi-reysel tüketim" sorununa indirgeyerek bunu derinleştirir, üretim süreci sorununu görünmezleştirirler. Ayrıca bu çevreci yaklaşımların "tekil sorun odaklı"⁶ olarak "herkesi" - bununla genellikle şu ya da bu nedenle tekil soruna karşı çıkan alt ve orta sınıftan ve her siyasetten kişiler kastedilir - bir araya getirme ethosu, üretim ilişkileri, şirket, siyaset, devlet vb. bağlantılarının hedef alınmasına engel olur.

İşçilerin çalışma koşullarından dolayı yaşadıkları fiziksel ve ruhsal sorunlar çok uzun zamandır bilinmektedir. Bu konuda öncülük eden Türkçe literatürde en çok zikredilen iki ismin Robert Owen ve Friedrich Engels olduğunu söyleyebiliriz. Ütopik bir sosyalist ve aynı zamanda bir fabrikatör olan Owen, kendi fabrikalarında çalışma sürelerini kısaltmış, belirli yaşın altındaki çocukları çalıştırmamış ve kendi fabrikasındaki işçilerin çalışma koşullarının düzeltilmesi yönünde çabalarda bulunmuştur. Friedrich Engels'in 1842-1844 yılları ara-

sında kaldığı Manchester'da yazdığı İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu kitabında, kapitalizmin beşiği kentlerden biri olan Manchester'ı şöyle betimlemektedir:

"Her yerde barbarca bir kayıtsızlık; bir tarafta katı bir bencillik, diğer tarafta ise isimsiz bir sefalet ve her yerde sosyal bir savaş. Herkesin evi kuşatma altında. Her yerde yasalara bürünerek yapılan karşılıklı bir yağma var ve bunların tümü öylesine yüzüstüce, öylesine açıkça yapılıyor ki, insan burada açıkça kendini gösteren bu sosyal durumun sonuçları altında eziliyor; bu çılgın bünyenin hala bir arada durabilmesine sadece şaşır kalabiliyor."⁷

Kendi geçim ve üretim araçlarına sahip olmayan işçiler, bu koşullarda, aç kalmamak için en insanlık dışı koşullarda çalışmaya icbar edilmiştir. O günden bugüne işçilerin koşullarında çok az değişim olmuştur. Ve değişen koşullar da binlerce işçinin canı pahasına elde edilmiştir.

1833 yılında yürürlüğe giren "Fabrikalar Yasası" ile birlikte 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin gece çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin gündelik 12 saatten daha fazla çalıştırılmalarına yasak getirilmiş ve fabrikaların denetlenmesi için iş müfettişlerinin görevlendirilmesi kanuna dayalı olarak düzenlenmiştir. 1842 tarihinde gerçekleştirilen bir başka düzenlemeyle birlikte kadınların ve 10 yaşından küçük çocukların madenlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. 1844 tarihli yasal düzenlemede fabrikalar içerisinde işyeri hekimi bulundurulması zorunluluğu getirilmiş ve sağlık açısından tehlikeli yerlerde çalışan işçilerin sağlık kontrolleri de bu hekimlerin görev kapsamına alınmıştır. 1895 tarihli bir düzenlemeyle tehlikeli bazı meslek hastalıklarının bildirimi zorunlu hale getirilmiş; 1900 yılında ise; işe giriş, aralıklı sağlık muayeneleri, tehlikeli işler için özel muayeneler, meslek hastalığı bildirimi, çalışamaz duruma gelenler ve sakatlananlara yönelik olarak özel rapor hazırlanması gerekliliği yasal nitelik kazanmıştır. İngiltere'de başlayan bu çalışmalar diğer kapitalist ülkelerde de karşılık bulmuştur. Dünyada ilk sağlık bakanlığı kuran ülke olan SSCB sağlık politikasının baş mimarlarından olan Alaxander Semashko, sağlık hizmetlerinin bağımsız bir şekilde ele alınmasını ve koruyucu önlemlere yoğunlaşılmasına yönelik politikalar üretmiş, özellikle 1920'li yıllar boyunca birçok araştırma merkezi ve enstitünün kurulmasını sağlamıştır.⁸

Halk sağlığı çalışmaları da bu koşullarda ilk nüvelerini vermiştir. Bütün Avrupa'yı altüst eden 1848 devrimlerinden sonra işçilerin yaşadığı bu insanlık dışı koşullar da bir mücadele alanına dönüşmüştür. Halk sağlığı çalışmalarının ilk döneminde hâkim anlayış hastalıkların nedeninin, çöpler, atıklar ve dışkıların çevreye yaydığı kötü hava olduğu fikri, dolayısıyla halk sağlığında bunların ortadan kaldırılması ile kendini görevli kılan bir



“sağlık mühendisliği” yaklaşımı olmuştur. Bu dönüşüm sürecinde “Halk sağlığı, bir sağlık hareketi olarak değil, bir toplumsal hareket olarak doğmuş, bu noktada koruyuculuk vurgusu da ön planda olmuştur.”⁹

İşçi sağlığı ve halk sağlığı alanındaki ilk dönem hukuk düzenlemelerinin temel amacının nüfusun korunması, bir diğer deyişle ‘biyopolitika’ olduğunu söyleyebiliriz. Çalışanların verimli çalışmasına, işgücünün yeniden üretiminin garanti altına alınmasına yönelik düzenlemelerdir. Üretimde kullanılan maddelerden, çalışma ortamından ve üretim süreçlerinden, uzun ve yoğun çalışma saatlerinden vb. kaynaklanan işçilerin verimliliğindeki düşüşler minimize edilerek maliyetlerin düşürülmesi ve üretimin artırılması bu hukuki düzenlemelerin temel gayesidir.

Ortaklığın Varoluş Koşulları

İşçilerin çalışma koşullarının insanlık dışı olduğu, işçi fiziksel ve ruhsal olarak yıkıma uğrattığı bilinmesine rağmen emek mücadelesi, işçilerin katlanmak zorunda oldukları bunca ağır koşulların karşılığında genellikle aldıkları ücretlerin, tazminatların yükseltilmesini esas almıştır. İşçi sağlığı ve işçi cinayetlerinin mücadele konusu haline gelmesinin ilk örneklerine 1970’lerde rastlamaktayız. Bazı büyük iş cinayetlerinin sonrasında, hayatını kaybedenlerin ailelerinin ilk örgütlenmeleri Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Hong-Kong gibi ‘Asya Kaplanları’nda yaşanmıştır. Bu mücadeleler sonucunda Hindistan ve sair Asya ülkelerinden işçi aileleri, sendikalar, insan ve çevre hakları örgütleri, bilim insanlarını da alan bir ağ olan, İş Cinayetlerinde Hayatını Kaybedenlerin Hakları Asya Ağı (ANROAV) kurulmuş, bu ağ daha sonra (2010 yılında) İş Cinayetlerinde ve Çevre Katliamlarında Hayatını Kaybedenlerin Hakları Asya Ağı olarak adını değiştirmiştir. Dünyadan işçi sağlığı mücadelelerinin önemli bir örneği de Fransa’da ordu için asbestli üretim yapan Amisol Fabrikası’nın kapatılmasına karşı direnişe geçen kadın işçilerin mücadelesi sonucunda sonuçları bilindiği halde asbest üretiminin işçiler üzerindeki ölümcül etkilerinin farkına varılmasını sağlamasıdır. Burada başlayan mücadele sonucunda 2000’de asbest yasaklanmıştır. Bugün dünyanın neredeyse tüm ülkelerinde irili ufaklı işçi sağlığı ve iş cinayetlerine karşı tabandan mücadele eden, örgütlenen formal (sendikalar-arası birim, STK, belediyelerin alt kurumu veya platform/ağ tarzında) yapılar vardır ve çoğu da birbiri ile ilişkilendirilmiştir.¹⁰

Türkiye’de de 2011 yılında İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi kurularak bu alanda önemli bir deneyim elde edilmiştir. İŞİG Meclisi, hem ani şiddet olarak tanımlayabileceğimiz iş cinayetlerini ve iş sürecinden kaynakla-

nan yaralanma, sakatlanma gibi durumları takip ederek bunların görünürlüğünü sağladı, hem de “yavaş şiddet”¹¹ olarak adlandırılan, dar anlamda “meslek hastalıkları” olarak ele alınan üretim esnasında ve sonrasında işçilerin, halkın ve çevrenin maruz kaldığı “hastalıklar”ın farkına varılmasını hedefledi. Ayrıca çalışma hayatının ruhsal sağlık boyutunu da ele alarak ‘işyeri intiharları’, ‘çalışma kaynaklı intiharlar’ alanını tanımlamaya ve belelemeye çalıştı. Bununla beraber bir “meslek hastalığı”nın ortaya çıkması maruziyete bağlı olarak 5 yıldan 20 yıla ve daha uzun yıllara varması, genellikle de emeklilik döneminde ortaya çıkması, güvencesiz emek koşulları nedeniyle bir işçinin 4-5 farklı fabrikada çalışmak zorunda kalmasından dolayı maruziyetin hangi aşamada olduğu, genel olarak işçilerin konutlarının olduğu işçi mahallelerinin sanayi bölgelerinin yakınlarında, çoğu durumda iç içe geçmiş olmasından dolayı maruziyetin iş yerinde mi dışında mı gerçekleştiği, işçilerin genellikle koruyucu sağlık, sağlıklı beslenme, dinlenme gibi yaşam koşullarından yoksun olması gibi birçok faktörün yarattığı zorluklar “yavaş şiddet”e karşı mücadelenin kurulmasındaki yavaşlığın da yapısal nedenlerinden bazılarıdır. Sendikaların bu alana ilgisizlikleri de - sadece bu objektif, yapısal nedenlere bağlı kalmamakla beraber - oldukça barizdir.

Türkiye’de mevcut mevzuat ani ve yavaş şiddet olaylarının tespitinin engellenmesini esas almaktadır. Ani şiddet olayları İŞİG Meclisi sayesinde kamuoyunun bilgisine sunulurken tespiti çok daha zor olan “meslek hastalıkları”na dair veriler ise, daha ilk tanı aşamasındaki engeller yüzünden kayıtlara girememektedir. Meslek hastalığının teşhisi değil ama tanısının alınmasını zorlaştıran işçinin çalışmadan yaşayabileceği kadar gelir garantisi ve tedavi imkanı sağlanmamasıdır. Türkiye’de genel olarak mesleki kanserlerden ölüm vakaları da gizlenmekte, açıklanmamaktadır. Bütün bu engellere rağmen Türkiye’de her yıl meslek hastalıklarından ölenlerin sayısının en az 13 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir.¹² Sayının hem büyüklüğü hem de tahmini bir rakam olması bu alandaki yıkımın da, bilgi eksikliğinin de ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Bu verileri fail ve etmen açısından illiyet bağı içerisinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan hava kirliliğinden dolayı yaşanan ölümlerle yan yana koymak gerekir.¹³

İşçilerin (ve onlarla beraber halkın ve çevrenin) maruz kaldığı ani ve yavaş şiddet üzerine yapılan bu ve benzeri çalışmalar semptomların tespiti ve buna bağlı olarak tedbirlerin geliştirilmesi, sigorta, kıdem tazminatı ve tespit edilen rahatsızlıklardan dolayı tazminat hakkı gibi konularla sınırlıdır, yani sağlık ve can muhasebeleştirilmiş, istatistikleştirilmiştir. Dolayısıyla da işçi sağlığı



mücadelesi işçilerin daha iyi koşullarda çalışması için bir mücadele olarak telakki edilerek ekonomizm ve sendikalizm ile sınırlandırılmaktadır. Bu kadarıyla da konuya gerekli önem verilirse de, işçi sağlığı mücadelesi bu biçimde sınırlandırılmaz.

Doğal Bir Güç Olarak Emek

Emekoloji kavramı, işçinin insanlık dışı konumunu merkeze alarak, bu duruma son vermek için verilen mücadelenin yeni stratejisidir. Emek ve ekoloji kavramlarının füzyonundan oluşan emekoloji, işçinin insanlık dışı çalışma ve yaşama koşullarını ekolojik bir yıkım, örselenme olarak tanımlamaktadır. Hem doğadaki ekolojik döngülerin örselenmesi, yıkıma (iklim değişikliğinden biyoçeşitlilik kaybına, okyanuslardaki asitlenmeden ormanların yok edilmesine kadar) uğraması hem de işçinin varlığında yaşanan örselenmenin nedeni “sermayenin üretim noktasındaki gücü[dür]”¹⁴ Sermaye işçiyi sömürmek ve artı-değer üretmek zorundadır.

“[M]eslek hastalığı esasında üretim sürecinde doğayı yağmalayan, metalaştıran, kaynağa çeviren, bunu yaparken de insan bedenini, zihnini, ruhsallığını, ömrünü, onu emekçiye, işçiye çevirerek kullanan ve metalaştıran kapitalist birikim sürecinin olmazsa olmazıdır. Kapitalist üretim süreci belli maddeleri kimyasal fiziksel mühendislik süreçlerle topraktan çıkarır, hammadde ve enerji kılar, aynı şekilde insan bedenini de işçileştirir ve bunları üretim araçları olarak somut bir coğrafya parçasında makineler aracılığı ile birleştirir. Ki o coğrafya parçaları küresel tedarik zincirleri oluşturan sermaye ağları ile birbirine bağlanmıştır. Sonra bu metalar, kendileri de başka bir veçhede üretici olan tüketicilere satılır. Yani bu doğanın bedenini kazan şirketlerin, kapitalizmin örgütlü faillerinin, işçinin bedeni ve tüketicinin bedenini de ayrı ayrı tasnif ettikleri, işledikleri ve izler bıraktığına dair bütünsel bakış çok önemli.”¹⁵

Bu bütünsel, ilişkisel ve “mücadele kılavuzu olarak haritalayan” bakış açısının geliştirilmesini amaçlayan emekoloji tartışması, işçinin kapitalist üretim koşullarındaki insanlık dışı konumunu vurgulamayı esas alır. Çünkü işçi, ontolojik olarak, doğada ve toplumda, tarihsel-toplumsal evrimi ile edindiği yapabilme, yaratabilme gücünü ifade eden emek ile varolan bireyin bu potansiyel gücünün fiilleşmesini sağlayan etkinlikleri gerçekleştirebilmesinin (üretim ve siyasal) araçlarından mahrum bırakılmasını temsil eder. İşçinin bu ontolojik temelinden hareket eden emekoloji, pratikte ise “üretim sürecinde kullanılan hammaddelerin çıkarılması (ekstraktivite), işlenmesi ve sonrasında işçinin maruz kaldığı envai çeşit kimyasalların ve gazların; üretim sürecinde kullanılan teknolojilerin; üretim sürecinin sonunda olu-

şan atıkların direkt ya da havaya, suya, toprağa karışarak dolaylı yoldan işçinin bedenini zehirlemesi, onu hasta yapması ve görece uzun bir ölümü yaşatmasına emeğin ekolojik yıkımı diyoruz. Marx’ın doğayı insanın inorganik bedeni olarak tanımlamasından hareketle, emeğin ekolojik yıkımı, sermayenin hareket ederken hem inorganik hem de - ondan ancak belli soyutlamalarla ayrılan - organik bedeni yıkıma uğratmasıdır. Burada yıkım bizzat üretim sürecine içseldir.”¹⁶

Karl Marx’a göre, “Emek öncelikle insan ve doğa arasındaki bir süreç, insanın kendi eylemleriyle kendisiyle doğa arasındaki metabolizmayı dolayımлады, düzenlediği ve kontrol ettiği bir süreçtir.” Emek, doğal bir güçtür, evrimin bir parçası, ürünüdür. Bu sayede insan tür olarak var olmuştur. Bu evrimsel süreçte hem doğayı değiştirir hem de kendi doğasını.¹⁷ İşçinin insanlık dışı durumu, emek faaliyetinin kişinin kendi otonomisinin dışında bir güç tarafından belirlenmesinden kaynaklanır. Başka bir ifade ile emeğin kuvveden fiile çıkması süreci olarak üretim faaliyetinde üretim sürecinin belirlenmesi, üretim araçlarının mülkiyeti ve üretim sonunda ortaya çıkan ürünün emekçinin dışında birine ait olması, insan ile doğa arasındaki metabolik ilişkinin ancak bu yabancı dolayımıyla sağlanmasından kaynaklanır. Ekoloji ve ekonomi kavramlarının etimolojik kökenine atıfla, “ev” ile “iş”in birbirinden ayrılması, “iş”in efendisinin “ev”in dışında bir güç olmasıdır.

“Uygarlık tarihi”nin bu “yarık”ın büyümesinin ve küreselleşmesinin tarihi olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Karl Marx, Grundrisse’de kapitalist üretim tarzının ortaya çıkışı ile “ilk kez doğanın insanoğlu için salt bir obje, bir fayda nesnesi haline geldiğini; kendi için bir güç olarak tanınmayı bıraktığını; otonom kanunların teorik keşfinin, onu bir tüketim nesnesi veya bir üretim aracı olarak insan ihtiyaçlarına tabi kılmak üzere yalnızca bir tezgah gibi görüldüğünü” yazar.

“[E]tkin insanla bu insanın varoluşunun inorganik koşullarının birbirinden ayrılması... tam anlamıyla ilk kez ücretli emekle sermayenin ilişkisinde kendisini ortaya koymuştur.”¹⁸

Moore’un ortaya koyduğu gibi, kapitalizmden önce çevre sorunları yerel ve bölgeseldi. Ancak “uzun” on altıncı yüzyılda (1450-1640) Avrupa’dan Amerika’ya ve tüm dünyaya yayılan, kapitalizme geçişle birlikte bu sorunlar giderek küreselleşmiştir. “Kapitalizmin ortaya çıkışı, ekolojik bozulmanın ölçeği, kapsamı ve hızında ileriye doğru bir kuantum sıçramasına işaret ediyor.”¹⁹ Kapitalizm ile birlikte, kadınların ve hayvanların “evcilleştirilmeleri”, yani mülk edinilmesiyle başlayan tahakküm ve sömür ilişkileri toplumsal ilişkilerin her gözeneğine kadar yayılarak evrenselleşmiştir.



Emekoloji: Üretim ve Yeniden-Üretim Koşulları

Marx, kapitalizmde işçinin herhangi biri olmadığını gösterir bize. Nasıl ki, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile toprağın ürünlerinin toprağa geri dönmek için yolu kesilmişse, doğa ile aracısız metabolik bir ilişki içinde olan insan da işçileştirilerek kendi varlık koşulları ile hatta kendi varlığı ile arasında metabolik yarıklık oluşturulur. İşçi, insanın doğa ile dolaysız ilişki kurmasını sağlayan üretim araçları elinden alınmış, kendi varlığının maddi ve manevi üretimini olan üretim faaliyeti ve ürünleri kendisi dışında bir güç, patron, kapitalist tarafından belirlenir hale gelmiş bir varlıktır. Marx, “işçinin varoluşu böylece başka herhangi bir metanın varoluşuyla aynı koşullara girer. İşçi bir meta olmuştur ve kendine bir alıcı bulması bir talih işidir. İşçinin hayatının bağımlı olduğu gerekseme, zenginlerin ve kapitalistlerin kaprisine bağımlıdır,” der.²⁰

İşçi kimliğinde insanın varlığı, “çıplak hayata” indirgenmiştir. Sadece fiziki olarak, ertesi gün ve daha ertesi gün yeniden çalışmaya hazır olacak kadar kendisini yeniden üretecek koşullara sahip olan bir varlık. Bir iş gücü kaynağı modern terimle “insan kaynağı”. İşçi “sömürülecek tek bir kas, eklem veya kandanlı kalana kadar” hayatlarını tüketen vampir benzeri bir makine tarafından katledilir. Marx’a göre “Bir kere, çalışma işçinin dışındadır, yani onun özsel varlığına ait değildir. Onun için çalışırken kendini olumlamaz, yok sayar, mutlu değil mutsuzdur, fiziksel ve zihni enerjisini serbestçe geliştirmeyi, bedenini harcar ve zihnini yok eder.”²¹

Çünkü işçi kendisinin başından beri planlamadığı bir sürecin bir ögesi haline gelmek zorundadır. İşçi zorla çalışır, zorla çalıştırılır çünkü çalışma işçinin kendini gerçekleştirdiği bir faaliyet alanı değildir. Emekoloji toplumsal ve ekolojik tarihin bize gösterdiği bu gerçeği yani işçilerin varlıklarını sürdürmek için fiziksel ve psikolojik bakımdan sağlıkları için potansiyel olarak yıkım demek olan bir üretim sürecinde yer almak zorunda olduğunu veri alır. Kapitalist toplumda işçinin biyolojik olarak yaşamını sürdürmesi ve yeniden üretimi için gerekli koşullar ancak onun sağlığını yitirdiği koşullarda üretim gerçekleştirmesine bağlanmıştır. Çalışmasının ödülü olan ücret ne sağlıklı bir gıdaya erişimini ne temiz bir havayı solumasını ne de mutlu olmasını sağlamaktadır.

Fakat Emekoloji işçiyi sadece meta üretimi esnasında, fabrikada ya da ofiste iken ele almaz. Buradan başlayarak işçinin çalışma dışındaki yaşamını sürdürdüğü ve genellikle de sanayi bölgelerinin çeperinde olduğu için fabrika bacalarından çıkan bütün kirli dumanın kalın şayak gibi üzerine çöktüğü mahallesine, evine, ailesine doğru genişler.

“Bunu iki akışı takip ederek yapar: fabrika dışında

ailevi, duygusal ve sosyal ilişkileriyle bir topluluğun üyesi olan ve böylece bu topluluğun sosyal yeniden üretimine katkıda bulunan işçilerin akışı; ve havadan, sudan ve topraktan geçen ve yerel çevreyi ve dolayısıyla bedenleri değiştiren kirleticilerin akışı. Bu iki akış, işçilerin ve maddelerin akışı, bize fabrikanın nasıl açık bir sistem olduğunu ve fabrika ile çevre arasında katı bir ayrım olmadığını göstermektedir: işçiler yerel topluluğun bir parçası olduğunda, yani aileleriyle birlikte bölgede yaşadıklarında ve diğer herkesle aynı havayı ve biyofiziksel çevreyi paylaştıklarında bu daha da doğrudur. Ancak işçiler aynı zamanda fabrika ortamında da yaşamakta, dolayısıyla iki kat riske maruz kalmaktadırlar.” Böylece emekolojinin “temel sorunu, endüstriyel üretim ile toplumsal ve çevresel yeniden üretim arasındaki ekolojik gelişmeyi yaratan mekanizmaları anlamaktır. Yani, üretimin yeniden üretimle, emeğin sağlıkla, çevreyle ve yaşamla nasıl çatıştığıdır.”²²

Bu alandaki örnek deneyimlerden biri olan 9 Temmuz 2021 tarihinde Melrose Industries, Floransa, Campi di Bisenzio'daki GKN Driveline (eski FIAT) araba aksı fabrikasının kapatılması ve 400'den fazla işçinin işten çıkarılmasına karşı iyileştirilmiş işten çıkarma yardımları üzerinde anlaşmaya varırken fabrikayı işgal eden GKN Fabrika Kolektifi ve dayanışma araştırma grubu tarafından hazırlanan “Sürdürülebilir Hareketlilik için Kamusal Merkez Planı”nda 1960'lar ve 1970'ler arasında yaşanan zararlı madde çatışmalarını yeniden sorgulamak, ekoloji sorununun işçi hareketine rağmen değil, işçi hareketi sayesinde geniş çapta siyasallaştığını ileri sürerek “FIAT'ın boya ünitelerinde ya da Montedison'un kimya tesislerinde yaşananlar gibi sert ve yenilikçi anlaşmazlıkların ardından, sağlıklı bir çevre meselesi - önce fabrikada sonra da onu çevreleyen bölgelerde - teknik bir konu olmaktan çıkıp sendika ve toplumsal hareket mücadelelerinin siyasi bir paydası haline geldi(ğini)” savunur. Keza bunda feminist düşüncenin gelişmeleri sayesinde, toplumsal yeniden üretimin önemine dair çalışmalarla fabrika odaklı işçi mücadelesinin işçi mahallelerin, evlere kadar genişlemesini sağlamasının payına işaret ederek, emekolojinin kapsama alanının sadece fabrikadaki tehlikeli maddeler ve onların sebep olduğu “meslek hastalıkları” ile sınırlı bir mücadele olmadığını gösterir.

Bu temelde “Sürdürülebilir Hareketlilik için Kamusal Merkez Planı”nda üretim ve yeniden üretimi kapsayacak bir sınıf mücadelesi önerilir:

“Aşağıdan bir çevreciliğin nasıl güçlendirilebileceği sorusunu ortaya koymak için, sınıf bileşimi analizi yöntemini üç hat boyunca güncellenmenin faydalı olacağını düşünüyoruz: 1) emek gücünü satma zorunluluğuyla tanımlanan genişletilmiş bir işçi sınıfı anlayışı; 2) hem

üretimi hem de yeniden üretimi içeren bir çalışma anlayışı; 3) hem işyerini hem de toplumu (veya bölgeyi)n kapsayan bir işçi sınıfı çıkarları anlayışı. [İ]şçi sınıfı çıkarlarının hem işyeri hem de topluluk ya da bölge ile ilgili olduğunu düşünüyoruz. İşyeri ve topluluk arasındaki ayrım - üretim ve yeniden üretim arasındaki ayrıma benzer şekilde - farklı fiziksel alanlara değil, sosyal ilişkilere dayanmaktadır: işyeri 'üretici ya da yeniden üretici olarak işçilerin' alanı iken, topluluk 'yeniden üretilen olarak işçilerin' alanıdır. İşçi sınıfı çıkarları genellikle işyeri merkezli olarak düşünülür (iş güvenliği, yüksek ücretler, sağlık ve güvenlik vb.). Hiç şüphesiz, daha kısa çalışma saatleri için daha yüksek ücretler yoluyla servetin yeniden dağıtılması, ilk etapta iş ihtiyacını azaltarak iş ve çevre ikileminin üstesinden gelmeye yardımcı olacaktır. Ancak, her halükarda, işçiler işyerlerinden ayrıldıktan sonra ortadan kaybolmazlar. Aksine, mahallelerine geri dönmekte, fabrikaların ve ofislerin dışındaki havayı solumakta, kendilerini çevreleyen ekolojilerle ilişki kurarak boş zamanlarının tadını çıkarmaktadırlar. O halde işçi sınıfının çıkarları sadece işyeri haklarını değil, aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun koşullarını da (tüketici fiyatları, refah hizmetleri, sağlıklı ekolojiler, vb.)²³

Sermaye ve "Kirliliği Teknolojiler"

İşçi olarak insanı ekolojik yıkıma maruz bırakan bütün teknolojiler, çalışma rejimleri, kullanılan hammaddeler, enerji türleri, vb. bireysel üreticiler olarak hareket eden, üretim araçlarının sahibi sermayedarların minimum maliyet-maksimum kâr temeline dayanan kapitalist üretim ilişkilerinin prensiplerine göre icat edilmiştir. En az maliyet ve en fazla kâr elde etme prensibi ile başka sermayedarlarla rekabet üretim araçlarının, teknolojilerin gelişimi, yeni hammaddelerin keşfedilmesi veya icat edilmesi için baskı yaparken aynı zamanda belli teknolojilerin gelişimini, hammaddelerin kullanımını da engellemeyi esas alır. Bugün küresel iklim değişikliğinin en temel nedenlerinden biri olarak kabul edilen enerjiden imalat sanayine kadar fosil kaynakların 19. yüzyılda kullanılmaya başlanması ile bugün iklim krizi inkârcılığı ile fosil hammaddelerin kullanımını radikal bir şekilde hayatımızdan çıkarılmasını sağlayacak yeni teknolojilerin engellenmesi için ortaya konan performanslar bu açıdan ibretlik bir örnektir.

Fosil yakıtların artan tüketimine dayanan ve bu nedenle karbondioksit emisyonlarında sürekli bir büyüme yaratan bir büyüme ekonomisini anlattığı Fosil Sermaye kitabında Andreas Malm, o zamana kadar su gücüne dayanarak üretim sürdürülürken kömürün enerji kaynağı olarak tercih edilmesinin nedeninin ne su gücünün (nehirlerin debilerinin mevsimsel olarak farklı olması)

istikrarsız olması, ne su kıtlığı ne de bu sorunları aşacak teknolojilerin yetersizliği olduğunu ayrıntılı olarak açıklar. Malm'a göre kömürün su gücünün yerini alacak şekilde temel enerji kaynağı haline gelişi düşük maliyetli su gücünün fiziksel sınırlamalarının sanayinin gelişimi üzerinde bir kısıtlama oluşturmamasından kaynaklanmıştır.²⁴ Malm'ın kitabında buna örnek olarak, 1824'te Robert Thom tarafından geliştirilen ve bir nehrin günlük ve mevsimsel debi farklılığını ortadan kaldıran "su tekerleği projesi"nin patronlar tarafından reddedilmesini göstermektedir. Thom tarafından geliştirilen proje, bir müşterek olan nehrin gücünden herkesin adil olarak yararlanabilmesi için planlı ve ortak yönetimi öngörüyordu. 1832'de verilen tasarıya göre kararlar, "Önerilen şey bir anonim şirketten çok, işgalcileri vergilendirme, enerji ihtiyaçlarını karşılama, tedariki düzenleme ve hatta suçluları avlama hakkına sahip, belediye otoritesi ile şirket bürokrasisi arasında bir tür nehir kıyısı hükümetiydi. Bir değirmen sahibi ucuz ve düzenli elektrik alacaktı, ancak kendi sermayesinin elinden değil."²⁵

Tasarı hiçbir zaman Parlamento'dan geçemedi, ancak planın kaderi tarihin sisleri arasında kaldı. Çünkü birbiri ile rekabet halinde olan fabrika sahiplerinden kimine göre, bu proje kendisi için yeterince kârlı değildi, bir başkasına göre fabrikaları rezervuarlardan herhangi bir fayda sağlayamayacak kadar uzakta olduğu için kabul edilemez bir durumdu, Woods Road Pamuk Fabrikası'ndan Bay Rothwell, 'bir ya da iki veya üç saatlik sürelerle' sık sık su sıkıntısı çektiğini ve bu nedenle 'düzenli bir tedarikin kendisi için çok büyük bir fayda sağlayacağını' açıkladı, Sir Robert Peel ve ailesinin sahibi olduğu iplik fabrikası 'yeni çarklarını aldıklarından beri hiç su sıkıntısı çekmiyordu' ve bu nedenle bir rezervuara ihtiyaç duymuyordu; baskı ve ağırtma işleri hiçbir kazanç görmüyordu, ancak böyle bir şey gerçekleşirse ödemeyi kabul edebilirdi; bitişikteki ağırtma işleri büyük fayda sağlayacaklarını düşünüyorlardı.²⁶

Velhasıl ortak, verimli ve ucuz enerji kaynağını tercih etmektense, yatırımcılar bireysel çıkarlarını koruyan pahalı alternatifini tercih ettiler. Burada kömür ve buharlı makinenin yükselişi ile "su, rüzgâr ya da at değirmenlerinin yerini doldurur, böylece işi güce taşımak yerine, ana taşıyıcı imalatçı için en uygun olan yere yerleştirilir." Buradaki avantaj, emeğin doğrudan tasarruf edilmesinden çok, emeğin en uygun durumda sürdürülmesine izin verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bir su akıntısının yardımıyla yapılan iş, genellikle buharla yapılan iş kadar ucuzdur, hatta bazen çok daha ucuzdur. Ancak buhar makinesinin icadı bizi, sadece bir şelale uğruna uygun-suz durumlarda fabrikalar inşa etme zorunluluğundan kurtarmıştır. Fabrikaların, endüstriyel alışkanlıklarla



eğitilmiş bir nüfusun merkezine yerleştirilmesine olanak sağlamıştır.²⁷

Kömürün ve buhar makinesinin yükselişini selamlayan “endüstri devrimi”nin şafağında yaşananların benzeri şimdi de yaşanmaktadır. Aslında her zaman üretim araçlarını ve sermayeyi elinde tutan şirketler kendi sektörlerine zarar verecek araştırmaları, icatları sadece finanse etmemekle kalmazlar, ellerinden geldiğince engel de olurlar. Bunun bir örneği 2006 yapımı bir belgesel olan “Elektrikli Arabayı Kim Öldürdü?”’de, elektrikli otomobillerin üretimini engellemek için büyük petrol şirketlerinin, otomobil üreticilerinin ve ABD Federal Hükümeti’nin nasıl bir rol oynadığını anlatılır. Elektrikli otomobillerin üretimi, tahmin edilebileceği gibi petrol şirketlerine, fosil endüstrisine, otomotiv şirketlerine büyük bir dönüşümü mecbur bırakacaktır. Oysa işler tıkırında giderken neden böyle bir dönüşüm maliyeti oluşturulsun ki? Belgeselin yapımcısına göre, Amerikan hükümeti araştırmaların yönünü elektrikli araçlardan hidrojen yakıt hücrelerine doğru kaydırıyor. Otomotiv şirketlerinin kendi elektrikli araç üretim araştırmalarını da sabote ettiğini ileri sürüyor. Daha kötüsü, petrol şirketleri elektrikli araç üretiminde kullanılmalarını önlemek amacıyla NiMH²⁸ bataryalarının patentlerini satın aldı. Chevron, NiMH batarya teknolojisinin bütün kullanım ve lisans haklarını veto etme gücünü elinde bulunduruyor. Bu bataryaları araştırmalarda kullanılmak üzere satmayı reddetmeye devam ediyor. Bazı hibrid araçlar şu an NiMH bataryalarını kullanıyorlar, ancak hibrid araçlar mesafe kat etseler de hala petrole muhtaçlar.²⁹

“İster ilaç sektörü olsun, ister otomotiv ya da başka bir sektör, kapitalizm, en iyi mühendis ve bilim insanlarını birbiriyle yarışan şirketler üzerinden bölüyor. Araştırma ya da ürün geliştirme çalışmalarına katılan herkeşe bir işe alım koşulu olarak gizlilik belgesi imzalatılıyor. Bu insanların bırakın birlikte çalışmalarını, notlarını karşılaştırmalarına dahi izin verilmiyor!”³⁰

Bilimin kapitalist üretim ilişkileri içindeki bu rolünden dolayı “teknolojik devrimler” ne işçilerin insanlık dışı koşulları ile ne doğanın ekosistemlerinin yaşadığı örselenme ile ilgilenir. “Teknolojik devrimler”in doğası, sermayenin damgasını taşır.

“Yayılmaya ve biriktirmeye olan bu ‘doyumsuz iştah’, rekabet ile sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi tarafından körüklenir. Bu büyüme hammaddeye ve enerjiye gereksinim duyar, doğanın endüstriye yakıt ve piyasaya meta üretimi için kullanılmasıyla karşılanan bir gereksinim. Üstel bir büyümeye doğru olan bu kalıtsal itki, doğaya olan talebi artırarak, kapitalist düzenin toplumsal metabolizmasını pekiştirir. Yeni teknolojiler,

üretimi artırmak ve emek maliyetini düşürmek için devreye sokulur. Sonuç olarak ise, kapitalizm ve doğa ‘sonu gelmez bir çatışmanın’ içine düşer. Artan üretim ölçeği, sonsuz olmayan bir dünyada geniş çapta ekolojik yıkım ve çevre kirliliği meydana getirir; doğanın sistematik bir biçimde sömürülmesi, ekosistemin kendini yeniden üretmesine olanak sağlayan doğal döngü ve süreçleri sarsarak tehdit eder.”³¹

Emekoloji Mücadelesinin Pratik Hatları: Türkiye Örnekleri

“Fosil Kapitalizm”in doğuşu ve finalinden verilen bu iki örnekteki yaklaşım, tek tek bütün üretim sektörleri için de verilebilir. Bu bakımdan işçi sağlığı ve halk sağlığı konusunda yapılan Türkiye’den örnek bir çalışma olan Prof. Dr. Onur Hamzaoglu’nun editörlüğünde hazırlanan Kocaeli’nde Sanayi Doğa ve İnsan³² kitabı, Türkiye’nin ikinci büyük sanayi havzası olan Kocaeli özgülünde belli başlı sanayi kolları üzerine yapılan araştırmalara dayanarak sanayinin doğaya ve halk sağlığına etkilerini detaylı olarak bize sunuyor. Prof. Dr. Hamzaoglu, 2011 yılında yürütmekte olduğu “Kocaeli’nin Dilovası ve Kandıra İlçelerinde Yaşayan Gebelerden Doğan Bebeklerde Ağır Metal Maruziyeti İle Büyüme ve Gelişme Durumu” isimli projesinde elde ettiği verilerle annelerin sütünde Dünya Sağlık Örgütü tarafından tanımlanmış sınır değerlerin üzerinde ağır metal saptamıştı. Dilovası’nda ve Kandıra’da doğan bebeklerin ilk kakasından alınan örneklerde de kurşun, civa, kadmiyum, arsenik, alüminyum gibi ağır metaller saptanmıştı. Hamzaoglu, Dilovası ilçesinde 2004 yılında ölümlerin nedenlerini araştırdığında, 1995- 2004 yılları arasındaki ölümlerin yüzde 33’ünün kanser nedeniyle olduğunu saptadı. Dünyada ve Türkiye’de kanser nedeniyle ölümlerin yüzde 13’den az olduğu kabul edilirken Dilovası’nda 100 ölümden 33’ünün kanser nedeniyle olduğu saptadı.

Kocaeli’nde Sanayi Doğa ve İnsan kitabındaki demir-çelik, çimento, boya, lastik, otomotiv, petrol rafinerileri ve deterjan sanayinde kullanılan maddelerin doğanın ve insanın sağlığına etkilerini araştıran tek tek makalelerde Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) ve Sağlık Etki Değerlendirme (SED) süreçleri analiz ediliyor. Çevre ve enerji tüketimi yönüyle en fazla eko-kırıma neden olan endüstrilerin başında gelen demir-çelik sektörünün hammaddelerin depolama alanlarından başlayarak, üretimin her aşamasında havaya, toprağa ve suya karışan atıklar üretmektedir. Bu sektör aynı zamanda küresel sera gazı emisyonlarının da %3-4’ünü üretmektedir. Bu endüstrinin temel hammaddesi olan hurda metalin eritilmesi esnasında poliklorlu diben-

zo-p-dioksin/furan gibi son derece tehlikeli bileşikler ortaya çıkar. İzmir Körfezi'nde deniz kirliliğinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan bir çalışmada alınan 14 örnekte ağır metallerin yanı sıra poliklorlu dibenzo-p-dioksiner ve poliklorlu dibenzofuranlar yoğun olduğu gösterilmiştir. "Endüstri yoğun bir bölge olan ve iki EAO'lu (elektrik ark ocaklı demir çelik) tesisin faaliyeti gösterdiği Dilovası'nda 10 yıl ve daha uzun süre yaşayanlarda kanser nedeniyle ölme riski, 10 yıldan az yaşayanlara göre 4.4 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir" (s.182). Demir-çelik üretiminin her aşamasında açığa çıkan katı-sıvı ve gaz atıkların canlı sağlığı üzerindeki kanserojen olan-olmayan birçok etkisi vardır.

Türkiye'nin ihracatta ikinci olduğu çimento sektöründe de durum benzerdir. Kalker taşları ve kil karışımından elde edilen çimento, yüksek enerji harcayan bir sektör olmanın yanında yüksek hava kirleticidir de. Çimento fabrikalarından çevreye yayılan tozlar ve ağır metaller havada ve toprakta kirlenmeye neden olmakta, biyoçeşitliliği yok etmektedir. Ayrıca bu fabrikalarda lastikler, atık yağlar, boya çamurları, solventler gibi atıkların yakıt olarak kullanılması ayrıca bir kirlenmeye neden olur. Yakılan atıklardan karbondioksitin yanında başka "kalıcı organik kirleticiler" de havaya, suya ve toprağa karışmaktadır. Çimento sanayinde oluşan atıklar da başta solunum, dolaşım, sindirim ve sinir sistemini etkileyerek insan sağlığını bozmaktadır. Bu örnekler diğer sektörlerdeki durumlara dair somut araştırmalarla devam ettirilebilir.

Kocaeli'nde Sanayi Doğa ve İnsan çalışması, ekolojik yıkımın çevresel boyutlarının yanı sıra halk sağlık boyutunu bilimsel olarak ortaya koyuyor. Sanayide kullanılan hammaddeler ve üretim işlemleri sürecinde oluşan katı, sıvı ve gaz atıklar havaya, suya, toprağa karışmadan önce bizzat o maddeleri işleyen emekçilerin bedenini (doğasını) yok etmektedir. Bu yıkım "meslek hastalıkları" olarak tıbbileştirilmektedir ve "doğallaştırılmaktadır". İşçilerin kitlesel olarak kanser başta olmak üzere birçok hastalıkla yıkıma uğratılması mesleğin doğal sonucu olarak kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Kuşkusuz burada, sanayileşme, kalkınma, zenginleşme, 'ekonomik büyüme ve istikrar' ve bunun karşısında 'fitrat ve kader olarak iş cinayetleri' gibi birçok ideolojik mit devreye girmektedir.

Emekoloji, ormana zararlı olan insana da zararlıdır, sözünün başka türlü ifade eden "iklim krizinin madenci kanaryaları"³³ olarak işçilerin bu varoluşsal ve pratik koşullarına karşı mücadelenin teorik ve politik (ve dileriz kısa zamanda da örgütsel) bir niş, bir manivela çalışmasıdır. Anlaşılabacağı üzere emekoloji, emek hareketi ile ekoloji hareketinin - bu iki ayrı hareketin - birbirini

desteklemesi, ortak düşmana karşı ortak hareket etmesi ya da sendikaların da iklim krizi, orman kaybı, hava kirliliği gibi konularda işçileri eğitmesi, şirketlere karşı eylemler yapması ve benzeri bir durumu ifade etmiyor. Kuşkusuz bunlar da emek hareketinin/örgütlerinin imtina edebilecekleri görevler değildir. Fakat emekoloji kavramı/tartışması ile işçinin varoluşuna dışsal bir olay olarak değil, bizzat onun varoluşsal bir sorunu olarak ekolojik yıkımı görünür kılmaya ve buna karşı mücadele etmeye çalışmaktayız.

Polen Ekoloji Kolektifi'nin başlattığı paneller ve çevrimiçi toplantılar sonucu kurulan Emekoloji Meclisi Girişimi³⁴ çalışmaları kapsamında Aslı Odman tarafından hazırlanan "yapılacaklar manifestosu"³⁵ emekoloji alanındaki mücadelenin kapsamı ve aciliyeti hakkında oldukça doyurucu bilgiler vermektedir. Özetle "yapılacaklar manifestosu" şunları içermektedir:

- Meslek hastalıklarına yol açanları ve mesleğe/çalışmaya bağlı hastalıkları işyerinde belgeleme, her üretim alanı ve işkolu için örgütlü emsal davalar açma, bu davaları işçi-ekokırım bağlantılarını, hava, su, toprak ve besin zincirine karışan tehlikeli madde ve üretim süreçlerine işaret edecek şekilde kamusallaştırarak manivela davalara dönüştürme;

- Marmara Denizi'nin müsilaajla bedenselleşen büyük kadavrası ile, etrafındaki sanayi ve büyük ölçekli tarım havzaları, Ergene Havzası, Tuzla-Gebze, İzmit Körfezi, Gemlik ve Nilüfer Havzası, Bandırma, Karabiga, tarım ilaçlı üretim yapılan tüm tarım sahalarında zamana yayılmış 'kalkınma zayıyatı' iş cinayetlerinin ilişkisini kurmak, ortak belleğini tutmak, enkazı ve mücadelerle yatırımların yayıldığı ve ilişkilendiği havza ölçeğinde gösterip, bu ölçekte bir mücadeleyi örnek;

- On ila otuz yıllık bir vadede ciddi bir kanser 'salgını' olarak geri dönüşü olacak, kentsel dönüşüme bağlı asbest liflerine kitlesel maruziyete karşı, çalışanlar ve mahallelilerin ortak çıkarlarını ortaya koyacak bir bilgi-eylem düzlemi kurmak;

- Türkiye'de yükselen sektörlerden biri olan endüstriyel ölçekte gemi sökümünün dokunduğu ve kendine çektiği ağır metaller ve sair tehlikeli maddeleri işçinin bedeninden, besin zincirine kadar takip edecek Aliğa'dan, artan hurda çelik ithalatı ile harlanan metal fabrikalarına ulaşan bir havzasal örgütlenme kurmak;

- Yeterli ve sağlıklı gıdaya erişim sorununu çözmek için, tarım işçilerinin bedenlerini ve ürettikleri gıdayı zehirleyen kapitalist gıda sistemine karşı çiftçinin ve tarım işçilerinin işçi sağlığı sorunlarını belgelemek, bu mücadele alanını kurmak, kentlerde geçimlik gıda döngüsünden tamamen kopmuş olan emekçileri, hasadı değerini bulmayan kırdaki tarım üreticileri ile buluştur-



mak, gıda kooperatifleri örgütlemek;

- Yaşam alanı sendikacılığı ile emekçilerin diğer yaşam alanı sorunlarını da - Temiz hava hakkı (işçi mahallelerine kaydırılan geri dönüşüm tesisleri gibi kirliliği ve tozlu üretim yapan tesislerin zararlarına dair kentsel bir mücadele ile birleşen), küresel ısınma karşısında ısı stresi altında çalışmayı kısıtlama ve kısıltma, işçilerin çocuk bakımı, yaşlı bakımı, hasta ve sakat yakınlarının bakımı gibi akut bakım - emeği sürelerini çalışma hayatına entegre etme, internetten bağlantısızlık hakkı gibi talepler etrafında bilgi-eylemler örgütlemek;

- Yeni zoonotik bulaşıcı hastalıkların 'programlandığı' mekânsal olarak merkezleştirilmiş hayvan fabrikalarında, tarıma dayalı ihtisas organize sanayi bölgelerinde, mezbahalarda çalışma ve katliam ilişkilerine dair öncü ve birleşik örgütlenmelere gitmek;

- Sıfır-on dört yaş aralığındaki on dokuz milyon çocuğun altı buçuk milyonuna yakınının kurşun zehirlenmesi yaşadığı Türkiye'de³⁶, yeni nesillerin bu zihinsel ve bedensel kıyımının kaynaklarını (besin zinciri zehirlenmeleri, hurda metal, kurşun metalurjisi, boya sanayi alanlarını) tarım havzaları, rüzgârlanma alanları içinde haritalayarak görünür kılmak, 'kurşun' mücadele alanını kurmak;

- Türkiye'nin yeni katı (başta hurda metal ve plastik olmak üzere) atık ithalatı politikaları ile sayıları artan ve kentlerin içine emekçi mahallerine, verimli tarım arazilerinin çeperlerine yerleşen geri dönüşüm tesislerinin konumu, kentsel riskleri, yangınları, iş cinayetleri konusunu iç içe işleyecek mücadele birlikleri kurmak;

- Her aşamada ve alandaki ruhsat sayı ve hızı neredeyse takip edilemeyecek kadar artmış yeni/eski maden sahalarında inşa, üretim, işleme, aktarım, katı atık, artırdıkları ağır vasıta kara trafik yoğunluğunun trafik kazalarını artırıcı rolüne aynı anda vurgu ile, işçiye, köylüye, meskuna, bitkiye, hayvana duhul eden cari ve gelecek felaketi engelleyecek müşterek yerel mücadeleleri kurmak;

- Davutpaşa ve Beyrut misali büyük sanayi felaketlerine yol açabilecek tehlikeli işletmelerin etrafında bilgi ağı örülmesi, etrafında oturanlarla, bu işyerlerinde çalışanların ortak fakat farklı kademelerde maruz kaldıkları risklerin, 'Büyük Sanayi Felaketleri Yönetmeliği'ne' tâbi işyerlerinin risklerine ışık tutarak, haritalanarak kent meskunlarına taşınması, etrafında kentsel/çalışma güvenliğinin örgütlenmesi,

- Küresel ısınmayı, 'ısı stresi' üzerinden işçi konusu haline getirmenin söylemsel alanı bile henüz boş olduğundan ilk aşamada bu öncelikli çalışma alanların tespiti;

- Uluslararası hukuk alanı ve mücadeleler ile iş/

vaka/dava bazında, şirketlerin tedarik zincirlerinde işlemleri yavaş suçların izleğinde işbirlikleri kurmak...

Emekoloji alanında "yapılacaklar manifestosu"nun özeti bile oldukça kapsamlı ve bir o kadar da hayati sorunlarla karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Burada sayılanlara, işçi sınıfının geniş kesimlerinin, ekmek, borç, istihdam, haftada 6 gün, günde 10-16 saat çalışmadan başını kaldıramadığı gerçeğinden hareketle işgünü ve saatinin kısıtlanması, örneğin "6 saatlik işgünü, yaşanabilecek ücret", "herkese sağlıklı ve güvenli iş" gibi mücadele talepleri de eklemek zorundayız. Çünkü,

"Sermayenin doğal ve coğrafi sınırları aşması, bir ve aynı zamanda emeğin mevcut sınırlarını da aşması ile koşulludur: Mutlak artı-değerin artırılması (çalışma yoğunluğu ve sürelerinin artırılması), göreceli artı-değerin artırılması (ücret düşürümleri ve emeğin teknik üretkenliğinin artırılması), kadın ve çocukların, üretkenlik düzeyi daha düşük ülkeler emeğinin, göçmen emeğinin bu alanlara sürülmesi, vd. Aynı şekilde doğanın direncinin kırılması da emeğin daha düşük ücretli, daha ağır ve tehlikeli işlere karşı direncinin kırılmasıyla koşulludur."³⁷

Türkiye'de daha önce kot kumlama işçilerinin maruz kaldığı silikozis hastalığının farkına varılması ve silikozisin yasaklanması mücadelesi emekoloji mücadelesi açısından örnek bir deneyim olarak görülebilir. 2004 yılında ilk ölüm vakasının yaşanması ile gündem olmaya başlayan kot kumlama işçilerinin durumu, kamuoyunda da yankı yaratmıştı. Bu alanda Kot Taşıma İşçileri Derneği, Kot Kumlama İşçileri Dayanışma Komitesi³⁸ gibi örgütler kurulmuş, paneller, eylemler yapılmış, belgeseller çekilmiştir. 2017 yılında Aydın'da silikozis madenlerinde çalışan ve silikozis hastası işçiler Çine Yaşam Platformu kurmuştu. Kuruluş bildirisini okuyan Platformun ilk sözcüsü yazar Arif Ali Uyguç "Emek ve ekolojik mücadelenin iç içe olduğunun en somut örneği maden işçilerinin durumudur" demişti.³⁹ 2011 yılında silikozis Çalışma Bakanlığı tarafından yasaklanmış olsa da silikozis madenciliği de silikozisten dolayı işçi ölümleri de devam ediyor.

Ayrıca ekoloji örgütlerinin, ekolojik yıkıma neden olan projelerde yaşanan işçi cinayetleri ilgili eylemlerini de atlamamak gerekir. Örneğin, 2011'de Galatasaray Meydanı'nda basın açıklaması yapan Karadeniz İsyanı Platformu, HES'lerde yaşanan işçi ölümlerine dikkat çekmişti. "HES'ler yaşamı yok ediyor, işçileri öldürüyor" pankartı ile yapılan eylemde Sabancı, Doğuş Holding, Limak Holding, Borusan gibi şirketlere ait HES'lerdeki işçi ölümlerinin medya eliyle gizlendiğine dikkat çekilmişti.⁴⁰



Ekolojik sorunların ve buna karşı hareketlerin gündemin ana sıralarına yükselmesi ile emek örgütlerinin de konu ile ilgili çalışmalarında artış olduğunu görüyoruz. TMMOB ve üyesi tek tek odaların kentsel ekolojik sorunlar başta olmak üzere suyun ticarileştirilmesine karşı mücadeleden enerji alanındaki mücadelelere kadar birçok alanda eskiden beri çok önemli bir görev üstlendiği biliniyor. İşçi sendikaları da bazı dönemlerde kurulan örneğin Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu ya da Ya Kanal Ya İstanbul Koordinasyonu gibi platformlarda yer alarak ekoloji örgütleri ile diyalogun gelişmesini sağlıyorlar. Ayrıca Dev-Yapı İş sendikasının 3. Havaalanı inşaatında yaşanan insanlık dışı çalışma koşullarına karşı direnişine ekoloji örgütlerinin de destek sunması örnek bir deneyimdir.⁴¹ DİSK'in "Adil Geçiş" ile ilgili yaptığı toplantılar⁴², Tarım-Orkam Sen'in iklim konusunda yapılan eylemlerde ve platformlarda yer alışı, KESK'in bünyesinde Ekoloji Komisyonu kurması, Birleşik İşçi Hareketi⁴³ ve Limter-İş'in Aliğa'da geri dönüştürülmek istenen asbestli vb. gemi Sao Paulo gemisine karşı Polen Ekoloji ve diğer çevre gönüllüleri ile ortak kampanya yapması⁴⁴, Birleşik Metal-İş'in örgütlü olduğu fabrikalarda meslek hastalıkları konulu saha araştırması yapması gibi örnekler de sayılabilir.

İşçi sınıfı tarihinden de bu konuda öğrenecek çok şey olduğunu hatırlamak gerekir. Dünya çapında işçi sınıfı ve devrimci hareketlerin yükseldiği 1960'lı ve 70'lı yıllarda İtalya, Fransa, İngiltere ve ABD'de, kimya, otomobil, uçak gibi sektörlerdeki mücadeleciler sendikaların, mücadeleciler hekim, mühendis meslek örgütleriyle de dayanışma içinde, fabrikalar içinde ve yakın çevresindeki işçi-halk yerleşimlerinde, işçi sağlığı ve güvenliğine ve fabrikaların yakın çevresinde sağlık analizleri yapmaları, ve bunları toplu sözleşmeye koymaları, hatta bazı yasal düzenleme kazanımlar elde ettiklerini biliyoruz.

Bunlardan en ünlülerinden biri İngiltere 1976'da Rolce Royce'un savaş uçağı motoru ve otomobil fabrikasında, kriz gerekçesiyle 15 bin işçinin 12 bin işçiye indirilmesi planına karşı, vasıflı teknik işçiler ve her düzeydeki işçilerin taban komiteleri kurarak işten çıkartmalara karşı çıkmakla kalmamaları, hem istihdamı koruyacak hem de fabrika ve tesisleri insan ve doğaya zararlı olmaktan çıkarıp yararlı ürünler üretmek üzere dönüştürmeyi öngören 200 sayfalık Lucas Planı'dır.⁴⁵ Bizzat işçiler tarafından sendika bürokratlarıyla da sert bir mücadele içinde hazırlanan bu planda, petrol yerine yenilenebilir enerji kaynakları, savaş uçakları ve lüks otomobiller yerine topluma yararlı ürünler üretimi dahil, inanılmaz işçi plan-projeleri vardır!

Başka bir örnek de ABD'de IWW'nin (Dünya Sanayi İşçileri; anarko-komünist ve anarko-sendikalist bir hare-

ket), ilk kez program ve tüzüğüne "ücret sisteminin kaldırılması"na ek olarak "yeryüzü (doğa) ile uyum içinde yaşanacak" bir sistem amacını yazmasıdır. IWW, "Önce Yeryüzü" çevre platformuyla birlikte, ABD tarihinin en büyük ve en yankı yaratan çevre mücadelelerinden biri ile ünlüdür. 1989'da ABD Pasifik Kuzey Doğu kıyısı ormanlarının tamamını ele geçiren ve yasadışı biçimde tamamını kesme yetkisi alan dünyanın en büyük kereste şirketine karşı, orman işçileri, kereste fabrikası işçileri ve bölgede yaşayan toplulukların önemli bir bölümünün de desteğini kazanarak ormanların yok edilmesine karşı mücadeleden doğmuştur. (Bu mücadele, işçi ve çevre mücadelesi önderlerinin ikisinin arabasına bomba konulmasına, IWW ve Önce Yeryüzü'nün terörist olarak damgalanmasına kadar varmıştı.) IWW'nin daha sonra kendi bünyesinde oluşturduğu "Çevre Sendikacılığı" bölümünün, bugün önüne koyduğu görevler şunlar⁴⁶:

- IWW tüzüğünün önsözünün "Dünya ile uyum içinde yaşamak" hükmünü proaktif olarak stratejilendirmek;
- Çeşitli kaynaklardan sınıf mücadelesi ve ekolojik konularının örtüştüğü ve kesiştiği haberleri toplamak ve paylaşmak;
- Çevre ve emek örgütleri ile kesişen konularda diyalog ve örgütlenme;
- Tabandan çevre örgütleri ile "taban" işçiler arasındaki dayanışmanın kolaylaştırılması;
- Ana akım çevreciliğin yapıcı (dogmatik veya sekte olmaya) bir anti-kapitalist eleştirisini oluşturmak;
- İş/ekonomik sendikacılığının yapıcı (dogmatik veya sekte olmaya) bir bütünleşik sınıf mücadelesi ve ekolojik eleştirisini oluşturmak;
- Devrimci bir Adil Geçiş çerçevesi geliştirmek (ve mevcut ana akım «Adil Geçiş» çerçevelerinin çerçevesini zorlamak), karbondan arındırma, sanayisizleştirme ve/veya toplu insan faaliyetinin gerekli diğer dönüşümlerinden olumsuz etkilenebilecek işçi sınıfı üyelerine hitap etmek için Dünya ile uyum içinde yaşamak;
- Hızla gelişen yenilenebilir enerji sektörü de dahil olmak üzere sözde "yeşil" kapitalizmin tüm şirket-devlet tedarik zincirleri içinde ağ haritalarını üretmek ve yapıcı bir anti-kapitalist eleştirisini oluşturmak;
- Ekolojik mücadelelere katılmak ve sınıf mücadelesi perspektifi sunmak;
- Sınıf mücadelesinde çevre sorunları bilincini artırmak;
- Mutual Aid Disaster Relief gibi gruplar tarafından organize edilenler gibi "Adil İyileşme" ve "Afet Kolektivizmi" (Afet Kapitalizmine anti-kapitalist bir tepki) çabalarını desteklemek;



• Muhalif çevrecilerin ve sıradan emeğin arabuluculuğuna ve çatışma çözümüne yardımcı olmak.

Bunlar bizim emekoloji mücadelesi için hazırladığımız “yapılacaklar manifestosu”na ulayacağımız işler.

Burada kısaca ifade edildiği gibi, emekoloji toplumsal mücadelede bir niş olarak henüz emekleme aşamasındadır. Emekolojinin kapsama alanına giren konularda birçok akademik, bilimsel çalışmalar yapılmış olmasına rağmen konu politikleştirilmeden kalmıştır. Sermayenin Türkiye’yi emperyalist üretim sistemi içinde “küçük Çin” yapma yolundaki planları göz önünde bulundurulduğunda emek sömürsünün ve ekolojik yıkımın arşa varacağını tahmin etmek hiç de zor değil. Emekoloji mücadelesinin bu yıkıma karşı direniş hatlarından biri olarak geliştirilmesi gerekiyor.

Dipnotlar

1. Bu yazının hazırlanmasında eleştiri ve önerileri ile katkılarından dolayı Fuat Filizler’e ve Aslı Odman’a teşekkür ediyorum.
2. Odman, A. “Sunuş”, Uğur Şahin Umman, Çalışma Acısı -Emek ve Eziyet Deneyimleri, İletişim Yayınları, 2022
3. Emekoloji kavramı etrafında üretilmiş bazı tartışmalar için bkz. <https://www.polenekoloji.org/?s=%23emekoloji>
4. Özer Akdemir, “Panele saldırı planlıymış”, Evrensel, <https://www.evrensel.net/haber/83880/panele-saldiri-planliymis>
5. “TES-İŞ ve MADEN-İŞ’den İkizköy açıklaması: “ağaç katli diyenler iftira suçu işliyor”, <https://www.muglagazetesi.com.tr/tes-is-ve-maden-isden-ikizkoy-aciklamasi-agac-katli-diyenler-iftira-sucu-isliyor-137798h.htm>
6. Aykut Çoban (2018), “Ekoloji Mücadelesinde Strateji Tartışması: ‘Yine Dene Yine Yenil’ Nereye Kadar?” https://www.academia.edu/37162244/Ekoloji_M%C3%BCcadelesinde_Strateji_Tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1_Yine_Dene_Yine_Yenil_Nereye_Kadar
7. Engels F. İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu, Ayrintı Yayınları, 2013, s. 63.
8. Çiçek, Ö. - Öçal M. Dünyada ve Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi Cilt: 5, Yıl: 5, Sayı: 11 (2016/1) s.115
9. Soyer, A. Halk Sağlığının Doğuşu ve Şekillenışı, <http://atasoyersaglikpolitikaokulu.org/halk-sagliginin-dogusu-ve-sekillenisi/>
10. Odman A. “Dünyadan iş cinayetlerine karşı mücadele gündemi: Aileler, İşçiler, Ceza Hukuku ve Kamuoyu Kampanyaları”; https://www.academia.edu/39797554/D%C3%BCnyadan_i%C5%9F_cinayetlerine_kar%C5%9F%C4%B1_m%C3%BCcadele_g%C3%BCndemi_Aileler_%C4%B0%C5%9F%C3%A7iler_Ceza_Hukuku_ve_Kamuoyu_Kampanyalar%C4%B1
11. Gül, Z. “Emek ve ekoloji bağlarını yeniden düşünmek: Yavaş şiddet, çevresel ve mesleki hastalıklar”, <https://www.polenekoloji.org/emek-ve-ekoloji-baglarini-yeniden-dusunmek-yavas-siddet-cevre-sel-ve-mesleki-hastaliklar/>
12. Türkiye’de senede yaklaşık 130.000 kansere bağlı vefat üzerinden hesaplırsak, gene en az 13bin sadece mesleki kanserlere bağlı ölen çalışan olmalı. <https://www.polenekoloji.org/emek-ve-ekoloji-gundeminin-ortakligi-al-yesil-gundem-ve-eylem-hatlari/#sdfootnote1sym>
13. Temiz Hava Hakkı Platformu, <https://www.temizhavahakki.org/kararapor2022/>
14. Huber, M. T., Ecology at the Point of Production: Climate Change and Class Struggle. [Üretim Noktasındaki Ekoloji: İklim Değişimi ve Sınıf Mücadelesi] https://qmplus.qmul.ac.uk/pluginfile.php/2349536/mod_resource/content/1/HUBER%202020%20pol-ygraph-28_huber-article.pdf
15. Odman, A. Emek ve Ekoloji Gündeminin ortaklığı: Al-yeşil gündem ve eylem hatları”, <https://www.polenekoloji.org/emek-ve-ekoloji-gundeminin-ortakligi-al-yesil-gundem-ve-eylem-hatlari/#sdfootnote1sym>
16. Aksu, C. “Emeğin Ekolojisi nedir?”, <https://www.polenekoloji.org/emegin-ekolojisi-nedir/>
17. Marx, K. Kapital 1. Cilt, Sol Yayınları, s. 283
18. Marx, Grundrisse
19. Moore, J.W., Nature and the Transition from Feudalism to Capitalism
20. Review (Fernand Braudel Center), Vol. 26, No. 2, Ecology of the Modern World- System (2003), pp. 97-172
21. Marx, K., 1844 El Yazmaları. çev. Murat Belge. İstanbul: Birikim Yayınları, 2013, s.18.
22. Marx, 1844 El Yazmaları, s.78.
23. Stefania Barca, Ecologia Operaia; <https://www.ecologiepolitiche.com/percorsi/approfondimenti/ecologia-operaia/>
24. Lorenzo Feltrin and Emanuele Leonardi, Working-Class Environmentalism And Climate Justice: The Challenge Of Convergence Today. <https://projectppr.org/populisms/working-class-environmentalism-and-climate-justice-the-challenge-of-convergence-todaynbsp>



25. Malm, A. Fossil Capital Fossil Capital The Rise of Steam-Power and the Roots of Global Warming, Verso Books, s.83
26. Malm, age. s.154
27. Malm, age. s.156-vd.
28. Malm, age. s.175-6
29. Nikel-metal hidrür pil (NiMH ve Ni-MH gibi bilinir) şarj edilebilir bir pil (Akümülatör) türüdür.
30. Palecek, M. Capitalism Versus Science (2009), <https://www.marxist.com/capitalism-versus-science.htm>
31. Age.
32. Brett Clark & John Bellamy Foster, 21. Yüzyılda Marx'ın Ekolojisi, <https://polenekoloji.org/21-yuzyilda-marxin-ekolojisi/>
33. Haz. Onur Hamzaoglu, Kocaeli'nde Sanayi Doğa ve İnsan, Kocaeli Tabip Odası, Mayıs 2016
34. Halk sağlığıcısı Cora Roelofs'a aittir söz. Akt. Aslı Odman, agy.
35. <https://sendika.org/2022/04/bursada-emegin-ekolojisi-paneli-yasamimizi-ve-yasam-alanlarimizi-savunmak-icin-dayanismaya-devam-edecegiz-652386/>; <https://www.evrensel.net/haber/475610/emekoloji-meclis-girisimi-kapitalizm-doga-ve-emek-pane-li-duzenledi>
36. Odman, A., Arzu ve eylem arasında amel köprüsü EmEkoloji mücadeleleri, Birikim Sayı 406-407 Şubat-Mart 2023, s.158-vd
37. Şık, Bülent, "Çocuklarda kurşun maruziyetine yol açan boyalar yasaklansın", <https://bianet.org/kadin/saglik/252287-cocuklarda-kursun-maruziyetine-yol-acan-boyalar-yasaklansin>
38. Filizler, F.Y. "Emtia Krizleri, Emek ve Doğa", <https://www.polenekoloji.org/sinifsal-ekoloji-tartismalari-na-katki-emptia-krizleri-emek-ve-doga/>
39. <http://kotiscileri.org/>
40. <https://www.evrensel.net/yazi/83605/silikozezin-pencesindeki-maden-iscileri>
41. <https://sendika.org/2011/02/medya-isci-olumlerini-gizliyor-50613/>; İş Cinayetlerinin birer işçi-halk ve çevre sağlığı bağlamında ele alınmasını örnek vaka ve eylemler üzerinden ele alması bakımından "İş cinayetleri alanındaki cezasızlıkla hukuki mücadele, emek örgütlenmesinin asli unsurlarından biri hâline gelebilir mi?", Aslı Odman, Tuğçe Tezer, Türkiye'de Geçiş Dönemi Adaleti: Değişen Özneler, Yöntemler ve Araçlar – Sempozyum Tebliği 2021, Hafıza Merkezi, https://www.academia.edu/47319828/%C4%B0%C5%9F_cinayetleri_alan%C4%B1ndaki_cezas%C4%B1zl%C4%B1kla_hukuki_m%C3%BCcadele_emek_%C3%B6r-g%C3%BCtlenmesinin_asli_unsurlar%C4%B1ndan_biri_h%C3%A2line_gelebilir_mi
42. (Kolektif), 3.Havalimanı İşçileri Mistik Tülü Kaldırdı, Ayrıntı Yayınları, 2020
43. <https://disk.org.tr/2022/11/iklim-krizi-adil-gecis-ve-sendikalar-semineri/>
44. <https://www.birlesikcihareketi.com/>
45. <https://www.polenekoloji.org/emegin-ve-doga-nin-ortak-cagrisi-olum-gemisini-durduracagiz/>
46. <http://lucasplan.org.uk/>
47. <http://ecology.iww.org/about>
48. Mutual Aid Disaster Relief dayanışma, karşılıklı yardımlaşma ve otonom doğrudan eylem ilkelerine dayanan tabandan gelen bir afet dayanışma ağıdır. <https://mutualaiddisasterrelief.org/about/> Benzer dayanışma ağları için bkz. <https://mutualaiddisasterrelief.org/co-conspirators/>

Kaynaklar

1. Aksu, C. "Emeğin Ekolojisi nedir?", <https://www.polenekoloji.org/emegin-ekolojisi-nedir/>
2. Çoban, Aykut (2018), "Ekoloji Mücadelesinde Strateji Tartışması: 'Yine Dene Yine Yenil' Nereye Kadar?" https://www.academia.edu/37162244/Ekoloji_M%C3%BCcadelesinde_Strateji_Tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1_Yine_Dene_Yine_Yenil_Nereye_Kadar
3. Brett Clark & John Bellamy Foster, 21. Yüzyılda Marx'ın Ekolojisi, <https://polenekoloji.org/21-yuzyilda-marxin-ekolojisi/>
4. Çiçek, Ö. - Öçal M. Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi Cilt: 5, Yıl: 5, Sayı: 11 (2016/1) s.115
5. Engels F. İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 63.
6. Filizler, F.Y. "Emtia Krizleri, Emek ve Doğa", <https://www.polenekoloji.org/sinifsal-ekoloji-tartismalari-na-katki-emptia-krizleri-emek-ve-doga/>
7. Gül, Z. "Emek ve ekoloji bağlarını yeniden düşünmek: Yavaş şiddet, çevresel ve mesleki hastalıklar", <https://www.polenekoloji.org/emek-ve-ekoloji-bag-larini-yeniden-dusunmek-yavas-siddet-cevresel-ve-mesleki-hastaliklar/>
8. Haz. Onur Hamzaoglu, Kocaeli'nde Sanayi Doğa ve İnsan, Kocaeli Tabip Odası, Mayıs 2016
9. Huber, M. T., Ecology at the Point of Production: Climate Change and Class Struggle. [Üretim Noktasındaki Ekoloji: İklim Değişimi ve Sınıf Mücadelesi] https://qmplus.qmul.ac.uk/pluginfile.php/2349536/mod_resource/content/1/HUBER%202020%20pol-



- ygraph-28_huber-article.pdf
10. Kolektif, 3.Havalimanı İşçileri Mistik Tülü Kaldırdı, Ayrıntı Yayınları, 2020
 11. Malm, A. Fossil Capital Fossil Capital The Rise of Steam-Power and the Roots of Global Warming, Verso Books, s.83
 12. Marx, K. 1844 El Yazmaları, s.78.
 13. Marx, K. Grundrisse'den akt. Foster, J. B. "Komünist Manifesto ve Çevre", Ekoloji Politik, Ed. G.N. Demirer ve Diğ., Özgür Üniversite Kitaplığı, Maki Basın Yayın, Ankara, s.11-38.
 14. Marx, K. Kapital 1. Cilt, Sol Yayınları, s. 283
 15. Marx, K., 1844 El Yazmaları. çev. Murat Belge. İstanbul: Birikim Yayınları, 2013, s.18.
 16. Moore, J.W., Nature and the Transition from Feudalism to Capitalism, Review (Fernand Braudel Center), Vol. 26, No. 2, Ecology of the Modern World-System (2003), pp. 97-172
 17. Odman A. "Dünyadan iş cinayetlerine karşı mücadele gündemi: Aileler, İşçiler, Ceza Hukuku ve Kamuoyu Kampanyaları"; https://www.academia.edu/39797554/D%C3%BCnyadan_i%C5%9F_cinayetlerine_kar%C5%9F%C4%B1_m%C3%BCcadele_g%C3%BCndemi_Aileler_%C4%B0%C5%9F%C3%A7iler_Ceza_Hukuku_ve_Kamuoyu_Kampanyalar%C4%B1
 18. Odman, A. Emek ve Ekoloji Gündeminin ortaklığı: Al-yeşil gündem ve eylem hatları", <https://www.polenekoloji.org/emek-ve-ekoloji-gundeminin-ortakligi-al-yesil-gundem-ve-eylem-hatlari/#sdfootnote1sym>
 19. Odman, A., Arzu ve eylem arasında amel köprüsü EmEkoloji mücadeleleri, Birikim Sayı 406-407 Şubat-Mart 2023, s.158-vd
 20. Odman, A. Tezer, T. "İş cinayetleri alanında cezasızlıkla hukuki mücadele, emek örgütlenmesinin asli unsurlarından biri hâline gelebilir mi?", Türkiye'de Geçiş Dönemi Adaleti: Değişen Özneler, Yöntemler ve Araçlar – Sempozyum Tebliğleri 2021, Hafıza Merkezi, https://www.academia.edu/47319828/%C4%B0%C5%9F_cinayetleri_alan%C4%B1daki_cezas%C4%B1z%C4%B1kla_hukuki_m%C3%BCcadele_emek_%C3%B6rg%C3%BCtlenmesinin_asli_unsurlar%C4%B1ndan_biri_h%C3%A2line_gelebilir_mi
 21. Özer Akdemir, "Panele saldırı planlıymış", Evrensel, <https://www.evrensel.net/haber/83880/panele-saldiri-planliymis>
 22. Palecek, M. Capitalism Versus Science (2009), <https://www.marxist.com/capitalism-versus-science.htm>
 23. Soyer, A. Halk Sağlığının Doğuşu ve Şekillenışı, <http://atasoyersaglikpolitikaokulu.org/halk-sagliginin-dogusu-ve-sekillenisi/>
 24. Temiz Hava Hakkı Platformu, <https://www.temizhavahakki.org/kararapor2022/>
 25. <http://ecology.iww.org/about>
 26. <http://kotiscileri.org/>
 27. <http://lucasplan.org.uk/>
 28. <https://disk.org.tr/2022/11/iklim-krizi-adil-gecis-ve-sendikalar-seminer/>
 29. <https://sendika.org/2022/04/bursada-emegin-ekolojisi-paneli-yasamimizi-ve-yasam-alarimizi-savunmak-icin-dayanismaya-devam-edecegiz-652386/>; <https://www.evrensel.net/haber/475610/emekoloji-meclis-girisimi-kapitalizm-doga-ve-emek-pane-li-duzenledi>
 30. <https://www.birlesikiscihareketi.com/>
 31. <https://www.evrensel.net/yazi/83605/silikozisin-pencesindeki-maden-iscileri>
 32. <https://www.polenekoloji.org/emegin-ve-dogain-ortak-cagrisi-olum-gemisini-durduracagiz/>
 33. "TES-İŞ ve MADEN-İŞ'den İkizköy açıklaması: "ağaç katli diyenler iftira suçu işliyor", <https://www.muglagazetesi.com.tr/tes-is-ve-maden-isden-ikizkoy-aciklamasi-agac-katli-diyenler-iftira-sucu-isliyor-137798h.htm>



EMEĞİN VE EKOLOJİNİN ÖZGÜRLÜĞÜNE DOĞRU İSTANBUL 3. HAVALİMANINDA ÇIPLAKLAŞAN GERÇEKLER; MİSTİK TÜLÜN KALKIŞI

Beyza ÜSTÜN*
Ekoloji Politik

“Uzun çalışma saatlerine, aç ve uykusuzluğa, saatlerce servis beklemeye, çamurun içinde yatmaya, kurtlu yemeklere aldırmandan, aylarca alamadıkları ücretleri alabilmenin umuduyla çalışmaya devam ettiler. Emeklerinin sömürülmesine, hak ettikleri ücretlerine aylarca el konulmasına karşı, uzunca süre beklediler, sustular, çoğu biriken ücretlerini alamadan atıldılar, bunu bilmelerine rağmen çalıştılar, sadece çalıştılar.

Çok azı örgütlüydü. Yüzlerce taşeronun, İGA şirketlerinin tüm tehditlere rağmen sendikalıydı çok azı.

Ve o gün saatlerce kuyrukta yağmurda, soğukta her gün bekledikleri, sayesinde geciktikleri için ücretlerinin kesildiği servis organizasyonundan onların sabrını taşıran haber geldi. Servisin devrildiği, arkadaşlarından bazılarının öldüğü, yaralandığı duyumu ile 20.000 den fazla işçi aynı anda işi bıraktı. Şantiye bir anda askeri kışlaya döndü. Koçbaşı balyozla gece yarısı kapısı kırılan odalarından alındılar, şirket yetkililerince günlerce sorgulandılar, tehdit edildiler. O günden sonra, 3.Havalimanı şantiyesinde işler; silahların gölgesinde sürdü. Haklarını isteyenler, örgütlü olanlar cezalandırıldı önce. Sendika temsilcileri, sendikalı olanlar bir çabuklukla uzaklaştırıldı şantiyeden. Ardından işçilerle dayanışmayı büyüten, yaşayanların tüm boyutlarını basın açıklamaları, basın toplantılarla topluma aktaranlar gözaltına alındılar. Sendika yöneticileri tutuklandı, aylarca tutuklu kaldı”(1).

Kapitalizm tarihselliğinde, krizlerinden sonra yeniden yapılandığı her dönemde artan, emeğin ve yaşamın (ekosistemleri, içindeki tüm canlı ve cansızları, halkların varlığını, birikimlerini) sömürüsünün tüm boyutlarıydı 3. Havalimanı şantiyesinde yaşananlar. İşçiler güvencesiz koşullarda çalışmaya mahkum edilirken yaşam alanları, kuzey ormanları, sulak alanların ve yöre halkının geçimliğinin yok olu-

şu bu sömürüye aynı hızla eşlik etmekteydi o dönem.

14 Eylül 2018 tarihinde, 3 Havalimanı şantiyelerinde işçilerin başlattığı eylem; toplumu dayanışmaya, yaşayanları sorgulamaya davet etti. İşçi sınıfı mücadelesinin ekoloji politik ide ile buluşmasının önemli uğraklarından biri yaşandı, ekoloji mücadelesinin emek mücadelesinden ayırtılamayacağı, emek mücadelesinin ekoloji mücadelesinden koparılamayacağını ortaya çıkaran tüm gerçekler açığa çıktı. Eylem ekoloji politik düşünün boyutlarını görünür kıldı, sınıf mücadelesinin tarihine bu olguyu not etti, toplumsallaştırdı.

3. Havalimanı İşçi Eylemini Belirleyen Ekonomi Politik İklim

İşçilerin başlattıkları direnişle;

- Kapitalist sistemin yapı taşları ve stratejileri,
- Emek mücadelesinin aynı zamanda yaşam mücadelesi olduğu,
- Emeğin sömürüldüğü her alanda yaşamın da sömürüldüğü, hiçe sayıldığı,
- Ekolojinin yıkımının emeğin sömürülmesi ile birlikte sürdürüldüğü,
- Ülkenin her köşesinde doğal alanların engel tanınmaksızın şirketlere sunulduğu, sermaye birikimine sokulan her alanın geri alınamaz şekilde yıkımı,
- Siyasi iktidarın; verdiği kararlarla, ürettiği politikalarla, yaşamın özgürlüğünü yok etme pahasına doğal ve kültürel varlıkları, yaşam alanlarını sermaye birikimine sokma ısrarı,
- Yaşam alanlarını korumak için mücadele edenlerin özgürlüğünden alıkonulduğu, hak ve özgürlüklerinin engellenişi,
- Şirketleşmiş devlet, devletleşmiş şirket yapı-

* Prof. Dr.



lanmasını, yaşamı korumak yükümlülüğündeki devlet organlarının yetkilerini aşarak siyasi iktidarın politik kararları doğrultusunda tutum almaları, sistemin tarafı “bilim” insanların meşru olamayan politikaları aklamaları, mahkemelerde yargıçların bu sürece verdikleri katkılar, süreci meşrulaştırma çabaları üstü örtülemeyecek netlikte açığa çıktı.

2008 krizleri ile birlikte, siyasetin krizinin kapitalizmin tarihsel krizlerine eklenerek birbirine sarmalandığı, bugüne değin süren iklim, siyasi iktidarın ne koşulda olursa olsun bitirilmeli iddiası, artı değer üretim hızı ile birleşerek çalışanları her tür sömürü koşullarına, iş cinayetlerine mahkum etmekte. Türkiye’de rejimin (tek adam otoritesinin, faşizmin yöntemleri ile ülkeyi yöneten siyasi iktidarın) baskısına sömürü düzeni de eklenince tüm şantiyelerde, kentsel dönüşüm alanlarında, HES vb “yenilenebilir” tanımlı olan, olmayan enerji üretimlerinin, barajların inşaatlarında, tünel, köprü, otoban yapımlarında, maden işletmelerinde, fabrikalarda işçi sınıfının yaşadıkları giderek ağırlaşmakta.

Kapitalist sistemin krizlerinden çıkışta yeniden organize olduğu süreci, sistem inşasını Boratav K. “Sermaye birikim süreci zaman içinde değişimden geçer ve siyasal biçimlerle de bütünleşir” diye açıklamakta (2).

Türkiye ekonomisinin büyümek için öncelikli sektör olarak belirlediği inşaat sektöründe şantiyelerde yaşananlar böyle bir yapılanmanın sonuçları. İşçiler bu yapılanmanın etkisini her geçen gün daha şiddetli yaşamakta. İnşaat şantiyesinde işler hızlandırılarak sürdürülürken, yüzlerce işçinin yaşamı çoklu sömürünün şiddetine yenilmekte, yaşam alanları da aynı hızla soğurularak yok edilmekte.

Bu iklimde, Siyasi iktidar ise gücünü Avrupa’nın en büyük havalimanı yapma, mega yapılar oluşturma çabası ile sembolize etmekte, “nitelikli nüfus” (3) için Yeni İstanbul yaratacağı iddiası ile kapitalist sistemi güçlendirerek varlığını sürdürmekte. Suyun, doğal varlıkların metalaştırılması, su havzalarının bütünleşik olarak sermaye birikimine sokulması sürecine doğal alanların kent mekânına dönüştürülmesi eklenmekte (4). Su havzalarına bütünleşik olarak konuşlananlar üretiminde suya ve yayılma için alana gereksinimi olan üretimlerdir. Henry Levebvre, bu dönemde metaların mekanda üretiminden, mekânın meta olarak üretimine geçildiğine işaret etmekte (5).

David Harvey; Kentlerin yeniden üretilmesinde, doğal alanların bu amaçla yapılaşmasında aşırı birikim sürecinde öncelikli olanın inşaat sektörü olduğunu belirtmekte. Aşırı birikim sürecinde, İşçi sınıfı “Aşağıda ölüm var, yukarıda açlık. Aşağıdaki ölüm olasılık, yukarıdaki açlık kesin”(6) olduğu bir iklimde çalışmaya mecbur edilmekte.

Havalimanının bir parçası olduğu, Kanal İstanbul ve Yeni Kent Projesiyle bölgedeki ekosistemler kentleşme baskısı altında tamamen betonlaşacak. Bu kente gelecek olan “nitelikli” nüfus ile bölgenin Demografik yapısı değiş(tiril)ecek. Yeni kurulacak kentte yaşamını sürdürebilecek olanların gereksinimini ne doğal sistemler karşılayabilecek ne de İstanbul’un dışından, Melen, İstiranca, Sungurlu(Çanak) Deresi su havzalarından getirilmesi planlanan sular kente su sağlayabilecek, yetebilecek. Tarım alanları, sucul sistemler, orman ekosistemi yok edilecek. Suyun doğal barajı, ekosistemin doğal arındırıcısı canlıların barınma, beslenme, üreme alanı olan ormanlar yok olduğunda susuzluk, oksijenin sağlanamayacağı, yaşamı tehdit eden emisyonlarda artışının olduğu koşullarda yaşam; sağlıksızlık, beslenme, üreme riski ile karşı karşıya kalacak.

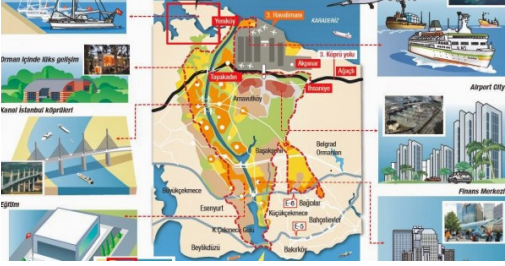
İstanbul’da Mega Lüks Kentin İnşası

2013’ten beri fiili olarak sürdürülmekte olan, 3. Köprü’nün ve Havalimanının yapımı ile başlatılan projede uygulamalı imar planları etap etap çıkarılmakta(7). Halkın barınma ve geçim alanları acele kamulaştırma ile el konmakta. Belediyeler aracılığı ile alt ölçek uygulamalı İmar Planları ardı ardına yapılmakta, planlarının onayı dahi beklenmeden şantiyeler kurulmakta. Doğal alanlar yapılaşmaya açılmakta.

Belediyelerin ve bakanlıkların ortaklığı ile yaşam üzerindeki baskı artmakta. Halklar ve yaşam için değil şirketlerin lehine süreç işletilmekte. Sadece inşaat şirketlerinin değil, yapılaşmaya açılacak bölgenin; Küçükçekmece lagünü ve havzasında, Kilyos kıyı alanlarında, Durusu (Terkos) ve çevresinde, Marmara’dan Karadeniz’e kadar maden şirketleri idarenin oluruyla¹ olarak bölgeye konuşlanmakta. Hafriyat şirketleri 3. Havalimanı inşaatından öncesinden başlayarak kıyı dolguları ile projenin hukuksuz uygulamalarını sürdürmekte.

Kanal İstanbul ve Yeni Şehir Yapılanması ile kara, deniz ekosistemleri parçalanmaya, yok oluşa sürüklenmeye çalışılmakta. Bunun sonucu tüm canlılar beslenememe, barınamama, üreyemememe, yaşam riski (sağlıksızlık, tükenme) ile karşı karşıya kalmakta.

Planlanan, yürütülmeye, meşrulaştırılmaya çalışılan bu Mega kent (Şekil 1a) stratejisi ile büyük olasılıkla Kanal yapıl(a)mayacak. Marmara Denizi’nin ve Karadeniz’in içi ve kıyı alanları doldurularak, Marmara’dan Karadeniz’e kadar bölgenin tamamı yapılaşmaya açılacak, Proje toplam 7650 ha alanda yer almakta. Proje alanının arazi kullanımlarına göre 6172 hektarı orman, 1180 hektarı madencilik ve diğer kullanımlar, büyüklü küçüklü geçici su birikintileri, 236 hektar mera, 60 hektar kuru tarım (nadassız), 2 hektar fundalık alan olduğu rezerv alanı proje dosyasında görülmekte (7) Hedeflenen



Şekil 1: Kanal İstanbul ve Yeni Şehir Projesi Yapılaşma Alanı² (a), Yenişehir Rezerv Alanı Karaburun ve Yeniköy Kıyı Kesimi yapılaşması³ kentleşecek alanının kuzey sahili (b, c) (8)

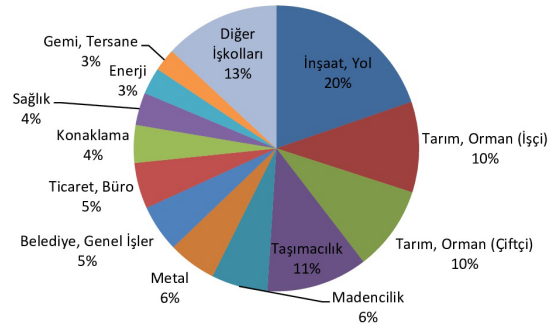
Mega Kent yapılandırılmasında; sadece “kanal güzergahı ve kıyı yapılanması”, sulak alanların çevresinde, yapılacak olanlarla ilgili inceleme yapan bilirkişiler 4071,18 ha ile mera alanları, 458,83ha orman ekosistemi olmak üzere 6972, 57ha tarım, sucul sistem ve orman alanının yapılaşacağını belirlediler. 440 mera yayla kışlağın 418 inin (13.43,7.022, 67 m2/1343,70ha alanına sahip meranın) mera niteliği kaldırılmış 22 si kaldırılmaya çalışılmakta. Hayvanlar için gerekli su ve mera alanları hızla yok ediliyor. Bölgede 1300 ev 39 u büyükbaş küçükbaş kümes hayvancılığı ile birkaçı da arıcılıkla geçinmekte. Yapılan plan değişikliği ile Yeniköy’de 100 hanenin, Çilingir, Tayakadın, Dursunköy’de 50-60 ev, Sazlıbosna’da 20 ev geçimlik yaşamdan koparılacak” (9).

İşçilerin Yaşamları ve Emekleri ile Verdikleri Mücadele

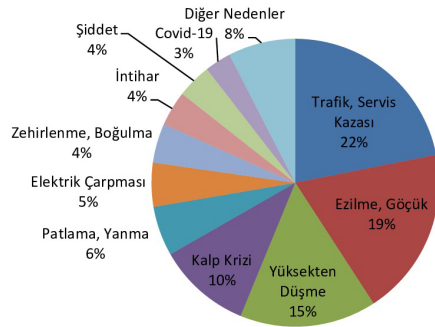
Krizlerden çıkışın adresi olarak saptanan inşaat sektörünün ve sektörün gelişmesi için ucuz işgücünün bir avantaj olarak değerlendirildiği (10) günümüzde iş cinayetleri ile en çok karşılaşılan, en ucuza, yaşamlarından bezecek kadar kötü şartlarda (11), güvencesiz, esnek, kayıt dışı çalıştırılan ve en örgütsüz durumda olan inşaat işçilerinin çalışma ve yaşamları; inşa ettikleri ve sayıları her yıl bir önceki yıla göre katlanarak çoğalan devasa yapıların, otobanların, havalimanlarının, viyadüklerin gölgesinde, beton blokların altında kalmakta (Şekil 2). İnşaatlarda iş kazalarının büyük bölümü yüksekten düşme sonucu meydana gelmekte (12). İnşaat sektörü göçmenlerin, proleterleşmenin en çok yaşandığı sektörlerin başında gelmekte (13).

İş cinayetlerine (Şekil 2 ve 3) İstanbul Finans Merkezi şantiyesinde olduğu gibi arka arkaya yaşanan intiharlar eklenmekte (16). Dönemin siyasetinin sonucunda şantiyelerde, çalışma alanlarında ırkçı saldırıların neden olduğu iş cinayetleri artmakta. 3. Havalimanı yapımı sürecinde, 300 den fazla sayıda işçinin yaşamını yitirdiği düşünmekte. Yüzlerce işçinin yaşamını sürdüremez ya da çalışamaz hale geldiği, 56 işçinin yaşamını⁴ kaybettiği resmi olarak açıklanan 3. Havalimanı şantiyesinde iki işçinin ırkçı saldırılar sonucunda iş cinayetine uğradığı belirtilmekte. Çalışma

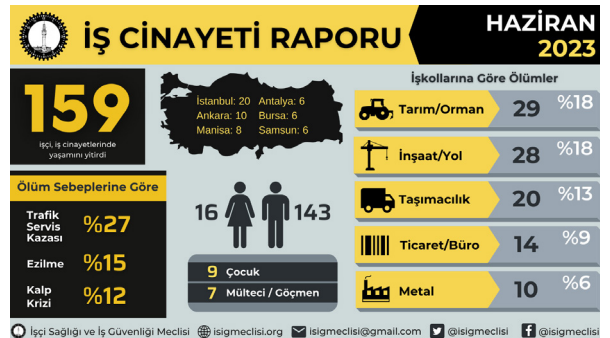
2022 On Ay / İş Cinayetlerinin İşkollarına Göre Dağılımı



2022 On Ay / İş Cinayetlerinin Nedenlerine Göre Dağılımı



Şekil 2: 2022 yılı iş cinayetleri sektörlere (a), ve iş cinayetinin nedenlerine göre dağılımı (b) (14)



Şekil 3: Tarım, İnşaat, Maden Sektörlerinde Çocukların uğradığı İş Cinayetleri Haziran 2023 (15)



izni olmayan Nepallilerin rögar temizliği sırasında ölü bulunduğu bir işçinin Afganlı olduğu sanılmakta (1).

Egemenin yaşam ve ölüm hakkına müdahalesini, hayat üzerindeki tahakküm ve denetim dönüşümünü yorumlayan Foucault (17) biyo-politika olarak yorumladığı, Egemen iktidarın öldürme ya da hayatta bırakma hakkını kullandığı klasik hükümler modelinin aksine Biyopolitik çağda kontrollü yaşatma ve ölüme bırakma üzerinden iktidar sağladığını düşünmekte. Foucault iktidarın en somut tezahürüne ölümün kamusal alandan görünmez kılınmasını da eklemekte (18). Nekropolitikalar süreci, yasa ve düzenlemeleri var oldukça yaşamların yok oluşunun, kent suçlarının, iş cinayetlerinin sona ermeyeceği⁵ not edilmeli. Adaletin iş cinayetlerini önlemek için var olmadığı, emekçilerin hak ve özgürlükleri için işlemediği, egemen sistemin ceza yasalarında kent suçunun, iş cinayetlerinin üstü örtülerek devam edileceği açık (19).

Özden, Ö' nin; Marks'ın emek değer kuramı ile M. Foucault'un ve G. Agambé'nin biyopolitika nosyonunu karşılaştırdığı çalışmasında, biyopolitikanın yaşamın düzenlemesi ve yönetilmesiyle ilgili olduğunu, iktidar çözümlemesinin aracı olarak kullanılabileceğini belirtmekte. Buna koşut olarak iki kavramın kesişimselliğinde insanların yaşamlarının da piyasanın konusu olduğunu not etmekte (20).

Mbembe A. egemenlerin biyopolitik strateji düzenlemelerinde, kimin ölmesi kimin ne kadar yaşaması üzerinden gücünü uyguladığına işaret etmekte (21). Bu nedenle, halkların yaşamı, varlığını sürdürüp sürdürememesi, yoksullaşması, güvencesiz koşullarda çalışmak zorunda kalması, geçimlik yaşamlarından koparılması, yerinden zorla edilmesi, proleterleşmesi, çocuk işçiliği, işçilerin iş cinayetlerine mahkum olması önemsiz ve olağan hale gelmiş durumda.

Sermaye Birikim Hızının Yaşam Alanlarına Etkisi

Kapitalizm; tarihsel krizlerinin arka arkaya yaşandığı son 20 yılda, emeği daha çok sömürerek, doğal ve kültürel varlıkları, alanları sermaye birikimine sokarak, doğal varlıkları (su, biyolojik tür ve çeşitleri vb) ticarileştirerek kendini var ederken, ürettiği yeni stratejilerle yaşam alanlarına el koymayı sürdürmekte. Tarihe tanıklık etmiş, kültürlerin birikim alanı ve mozaiki olan, yaşamı ve uygarlıkları yıllarca bezeyen Hasankeyf'in Ilısu Barajı⁶ ile Alliano'i'nin⁷ Yortanlı Barajı ile Zeugma, Urima, Halfeti Antik kentlerinin Birecik Barajı ile sular altında bırakılması vb. pek çok kırım bu süreçte yaşandı, yaşanmakta.

Geçimliğine el konulan, yerlerinden yurtlarından zorla edilen halklar yoksullaşmaya, proleterleşmeye, güvencesiz koşullarda yaşamaya çalışmaya mahkum edilmekte. Kapitalist sistemin uygulamaları ile açığa çıkan ekolojik

krizler (iklim krizi, sağlık krizi, gıda krizi vb) sarmalında yaşam üzerindeki baskı daha yakıcı olarak yaşanmakta, ormansızlaşma, suya erişememe, beslenememe, barınamama tüm canlıların yaşamını yok oluşa sürüklemekte.

Kapitalist sistem; sürekli kendini yenilemekte, krizleri ürettiği alternatif stratejiler ile karşılamakta. Sürdürülebilir üretimler, yenilenebilir enerji sistemleri, nükleer santrallerin sürdürülebilir olduğunun kararları, Kopenhag kararları ile karbon kotası- borsası üzerinden yürütülen sera gazları üretimlerini aklama ve sermaye birikim yöntemleri, Avrupa yeşil mutabakat anlaşması, Paris İklim Anlaşması, Avrupa yeşil mutabakat kararları vb leri son dönemin yeşil ve yeni stratejileri.

Kapitalist sistem ürettiği stratejileri önce uluslararası kararlar olarak, bu kararları ulus devlet yönetimleri ile meşrulaştırarak ardından halkları ikna ederek yürürlüğe sokmakta. "Butler(2015:10), iktidarın özneyle ilişkisinin özneyi hem baskı altına alan hem de onu tanımlayan ve özneyi kendisine bağlayan bir ilişki olduğunu söyler. Özne üzerinde hükmetme anlamında eylemde bulunan iktidar; Foucault'a göre şiddet dışı teknikler kullanarak örn. medya aracılığı ile halklara fikirler, kendilerine ilişkin "hakikatler" dayatır. Kanal İstanbul ve diğer sermaye projelerinde sıkça uyguladığı gibi reklam ve tanıtımlarla, "yasallaştırdığı"⁸ müdahalelerle bedeni etkilenecek halkı kuşatır, itaatkâr ve uysal hale getirir" (24). Bu sistemin karşısında durabilme gücü ise tüm kuşatmalara rağmen halklara aittir.

Kapitalizme Karşı Ekoloji Mücadelesi

İnşaat işçilerinin 3 Havalimanında; insani talepleri için iş bırakarak başlattıkları direniş, sömürünün tüm boyutlarına, kapitalizme, şiddeti ve sömürüyü yöneten devlet yapılanmasına karşı örgütlenmenin gerekliliğini açığa çıkarttı. Ekoloji ve emek sömürüsüne karşı ayrışmalı bakışımını ortadan kaldırdı, sistemin sömürülerine karşı politik savunma hattını aynı mücadeleye sığdırdı.

Kent merkezine uzak olan havalimanı şantiyesinde işçiler sistemin her sömürü alanına karşı ayrılarak verilen politik mücadele hatlarının arasındaki açığı kapatacak süreci başlattı. İşçilerin mücadelesi emek, ekoloji ve kent mücadelelerini birbirinin içine geçirdi, harmanladı.

Direnişin yaşandığı 3. Havalimanı şantiyesi, Trakya yarımadasının kuzeyinde, yerleşim yerlerinden, İstanbul'un merkezinden uzak sayılan bir bölgede olmasına rağmen eylem; ekoloji politik mücadeleye ve halkların inşaat işçileri ile dayanışmasına dönüştü, ekoloji, kent, emek, meslek örgütleri tarafından oluşturulan 3. Havalimanı İnşaat İşçileri ile Dayanışma platformu'nun da desteği ile, İstanbul'un pek çok yerine yayıldı.

Emeğin sömürülmesine, yaşamın yaşam alanlarının

yok edilmesine, patriyarkal (kapitalizmle, otoriter, diktatör rejimlerle yönetilen) rejimlere karşı duruş; politik (emek, ekoloji, kadın özgürlükçü) perspektifleri kuramsal olarak beştiiren tartışmaları başlattı. Ekoloji politik bilinç yaşamı özgürleştirmek isteyen, sorgulayan, başka bir yaşamın mümkün olacağını düşünen ve hedefleyen demokratik ve politik yapılarda, halkların taleplerinde, ekoloji, emek ve meslek örgütlerinin mücadelesinde belirginleşti.

İnşaat şantiyelerinde, tarihe not düşülürken başlayan bu politik ortaklaşma, yıkım sürecini durdurmak için yürütülen mücadelelerde politik dayanışmaya, örgütlenmeye dönüşmekte, devrimci sendikalarda özlük hakları için verilecek mücadeleye ücretler, güvenceli çalışma koşullarına yaşamın özgürlüğünün eklenmesi, ekoloji politik perspektifte örgütlenmenin eklenmesi tartışılmakta⁹.

Emek Mücadelesi ile Ekoloji Politik Mücadeleyi İç İç Geçiren Sürecin Örüüşü

Yaşadığımız topraklarda, Ekoloji mücadelesinin sırfasal olduğunu gösteren ilk deneyimlerden biri yaşamaları için madene karşı mücadele eden Bergama köylü hareketiydi. Hareket burjuva çevreciliği ile ekoloji mücadelenin ayrımını netleştirerek tarihsel öğretilerin içinde yerini aldı. Bergama ekoloji hareketi; 1990'lı yılların hemen başında Bergama'nın Ovacık, Çamköy ve Narlıca köyleri arasında kalan bir alanda faaliyet göstermek isteyen çok uluslu maden şirketi Eurogold'un önermiş olduğu altın madeni projesine karşı Bergama Köylüleri tarafından başladı. Kapitalizme ve emperyalizme karşı toplumsal talepleri de içererek ekoloji mücadelesinde dayanışmayı, demokrasiyi açığa çıkarttı. Mücadele sırasında siyasi iktidarın yargı kararlarının tersine madenin faaliyetine izin verme yönündeki tutumuna -hukukun üstünlüğü ve demokrasi- temaları ile karşı duruldu (26). Bergama köylü hareketi ekoloji mücadelesinin sınıf mücadelesi olduğunu, sadece yerelin değil tüm halkların ekoloji mücadelesi olduğunu öğretisi, belirleyicisi oldu.

2008 krizi sonrasında yaşanan, suyun ticarileştirilmesine karşı, dereleri, suyu, suyun özgürlüğünü korumaya çalışan yöre halkı ile siyasi yapıların, demokratik kitle örgütlerinin ortaklaşa politik mücadele kapitalizme karşı Ülke genelinde örgütlenerek sürdü. Her dere için ayrı ayrı kurulan ekoloji örgütleri Derelerin kardeşliği'nde, Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu'nda buluşarak sistemin stratejilerini ve etkilerini halklarla paylaştı. Ulaşılan tüm alanlardan edinilen bilgi, deneyim, ekoloji politik praksise taşındı, toplumsallaştırıldı. Mücadele, siyasi iktidarın ürettiği algıları, gerçek dışı aktarımları, "devlet yaparsa en doğrusunu yapar", "üstün kamu yararı için gereklilik", "yabancılar karışmasın" vb. "suları satmıyoruz",

"dışa bağımlılığı kaldırıyoruz" vb. lerini boşa çıkarttı, kapitalist stk ların kimliğini deşifre etti, mücadeleyi kırmayı hedefleyen sistemin tüm çabalarını tek tek yıktı.

Su mücadelesi sırasında, su havzalarının bütünleşik olarak sermaye birikimine sokulmaya çalışıldığı dönemde dayanışma güçlenerek sürdü. Ekim 2014 de, Murgul'da maden işçileri çalıştıkları madende çalışmayı durdurarak, üretimlerde şalterleri kapatarak siyanürle bakır ayrıştırmasına karşı ekoloji örgütlerinin, Murgul halkının verdiği mücadeleyi destekledi. Ekoloji mücadelesi, şirketin siyanürle maden ayrıştırma işleminin iptali ile sonuçlandı. Murgul maden işletmesine karşı yürütülen süreç işçi sınıfının ekoloji mücadelesiyle buluşmasının önemli uğrakları arasında yerini aldı.

Geçimlik yaşam mücadelesini ekoloji mücadelesi ile buluşturan Bergama deneyimi, İşçi sınıfının halkın yaşam alanlarını koruma mücadelesine iş bırakarak destekledikleri Murgul deneyimi, İliç'de Maden işçilerinin güvencesizliğe karşı işi bıraktıkları eylemde madenin ekolojik yıkımına karşı ve emeklerinin sömürülmesine karşı sınıf mücadelesini ve ekoloji mücadelesini politik olarak birleştirmeleri ile sürdü. 3. Havalimanı İnşaat işçilerinin ekoloji politik mücadelesi ise Patriyarkal sistemlere karşı olan tüm mücadele dinamiklerini birlikte tutum almanın gerekliliğine ve bilincine taşıdı.

Akkuyu'da inşaat işçilerinin yaşadığı güvencesizliğe, sürdürülen baskı ve zulme karşı emek, meslek örgütleri, nükleere karşı platform, siyasi partiler ekoloji politik tutumla işçi sınıfı için bir araya gelerek sürdürmekte. Akkuyu Nükleer Santral Şantiyesinde ise sürdürülen siyasi dayatma; sağlıksız koşullarda süren çalışma ve barınma, beslenememe nedeniyle şantiyede yaşanmakta olan menenjit salgını ile işçiler yaşamlarını kaybetmekte, iş cinayetlerine üstü örtülemeyecek boyutlarda yenileri eklenmekte.

Bugün; yaşamın her alanında birbirine sarmallanarak çeşitlenen ekoloji krizleri yaratan, sonuçları ile geri alınamaz yıkımları (6 Şubat depremi ve sonuçlarında olduğu gibi, Fırat Nehri ve İliç bölgesini onlarca yıl zehirlemeye devam edecek en az 9 işçinin yaşamını sonlandıran İliç Altın Madeni atık barajı faciasında olduğu gibi) yaratan süreç; ekoloji hareketlerini, ekoloji mücadelesinde nesne olmaktan özne olmaya taşımakta. -Siyasetin dönüştürücü gücü biziz- şiarıyla somutlaşan politik tutum; yaşamın yeniden tasarlanmasında kurucu politik kozayı oluşturmakta. Özgür bir yaşamın mümkün olduğu, ekoloji politik düşünün süreci örecektir temel belirleyicisi olduğunda ortaklaşmakta.

Ekoloji hareketleri Konferansı öncesinde yapılan tartışmalarda, Dev yapı iş ve İnşaat İş Sendikası yöneticilerinin de belirttiği önemli belirlemelerden biri göz ardı edilmemeli; "Kapitalizmin yaşam üzerinde sürdürmekte



olduğu yıkımlardan, güvencesiz yürütülen süreçlerden İşçi sınıfının sorumlu kılınamayacağı açıktır. Bu geri alınamaz sonuçların sorumlusu süreçlere emeği ile katılan işçiler değildir". Kapitalizmin ürettiği yabancılaşmanın, metabolik yarılmanın, açığa çıkan ekolojik ve toplumsal krizlerin de sorumlusu emekçiler, halklar değildir.

Ekoloji politik perspektif; antikapitalist, kolektif tartışma, yatayda örgütlenme, emeğin-yaşamın sömürsüne karşı eşit yaşamı, özgürlüğü ve özgür yaşam alanlarını kapsayan yeni yaşamı düşünmeye, ekoloji, emek ve kadın örgütlerini ortak politik tutum almaya taşımakta. Ekoloji örgütleri kesişimsel mücadele politikaları içinde çapraz bağlarla mücadeleyi güçlendirmekte (27).

Ekolojik yıkımın, emeğin sömürsünün, patriyarkal saldırıların önüne geçilmesi için her türlü burjuva çevreciliğine, liberal perspektifli çözümlemeye, Kapitalizmin tüm aktörlerine ve kendini yeniden ürettiği (yeşil mutabakat, sürdürülebilir, yenilenebilirlik vb) stratejilere karşı duruş yaşamın özgürlüğü için verilen mücadelelerin politik perspektifini belirlemekte ve özgür bir yaşamın olabileceği düşüncesine ve praksisine taşımakta. (28). Kapitalizmin süreçlere karşı büyüyen yaşam mücadelesi ekoloji politik düşünüyü olgudan ideolojiye evirmekte

Lukacs; Marksizme referans vererek, dialektiğin belirleyicilerinin; özne ile nesnenin etkileşiminin, teori ve pratiğin birliğinin, düşünce değişikliğinin temel nedeni altında yatanların tarihsel değişimler olduğunu vurgular. Bilinci belirleyen toplumsal varoluş olduğunu savunur (29).

Cassegard (2021) eleştirel doğa kuramı tartışmasında dialektik yaklaşımında kullanılan kavramlar (takım yıldızları) aracılığı ile sistemin sunduğu açığa çıkarttığı seçeneklerin dışında yaşamı görebiliriz ve sürece, gidişe eleştirel bakabiliriz, öznelerin deneyimleri ile (bir deneyimi üstün kılmadan, tekleştirmeden şeyleştirme hatasına düşmeden) başka şekilde düşünebilir, başka şekilde harekete geçebiliriz (30).

Ekoloji mücadelelerinin, işçi sınıfının, kadın özgürlük mücadelesinin kolektif hafızasında birikenler, yaşamın özgürlük bilincinde buluşma, ekoloji hareketlerini yaşamın, siyasetin dönüştürücü gücü(31) iddiasına sürüklemekte.

Ekoloji hareketleri konferansına giderken, ekoloji mücadelelerinin politik sözlerinde, konferans sonrası hareketlerin tartışmalarıyla ortaklaştırdıkları ekoloji politik tutum nesne olma halinden özneye olmaya geçiş, politik örgütlenmeyi sömürünün ve yıkımın yaşanmayacağı sistemi örmeye dönüştürmenin belirleyicisi olacaktır. Böyle bir yaşamda, artı değer üretimi sonunda yaşanan (kendinden, kendi üretimlerinden, doğadan) yabancılaşmanın, metabolik yarılmanın yerini özgür yaşam alacaktır.

Dipnotlar

1. "ÇED olumlu" ya da "ÇED gerekli değildir" kararları
2. Kanal İstanbul ve Yenişehir reklamlarından alındı
3. Örn:23.08.2022 tarih 4390400 sayılı Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü kararı, 2.4.2021 tarih 698118 sayı ve 7. 10. 2019 tarih 234726 sayılı bakanlık oluru ile yapı rezerv alanı ilanı ve 3.6.2021 tarih 1037917 sayılı bakanlığın belediyeye verdiği yetki ile Kanalın Karadeniz çıkışına, Arnavutköy Belediyesi tarafından, Karaburun, Yeniköyde 140762.72 m2 kıyı şeridi ve bölgesi-1/1000 lik uygulama İmar planı ile millet bahçesi tanımlı kıyı şeridi yapılaşması
4. Yaşamını yitiren işçiler sayısı belirtilemez bunu belirterek bu metinde iş cinayetlerinde yitirildiği sayıyla belirtmek zorunda olan işçilerin kimliği, geldiği yer, yaşı, yaşamını yitirmesine neden olan olay hakkında ilgili referanslar incelenmelidir.
5. Karabaş, U.,'nun "Yarımı Bugünden Kuruyoruz, İnşaat İşçileri Emek ve Ekolojiyi Konuşuyor" Forumda sözlü katkısı, Dev Yapı-İş Sendikası, Bodrum, 30 Nisan 2023
6. Ilısu Barajı En az 12.000 yıllık belleğe sahip olan uygarlık izi Dicle havzasının yaşam kaynağı olan Dicle Nehrinin sularını tutuklayan, onu nehir statüsünden koparan kültür varlığı, en az 199 köy ve kültürel alanın bütünü yok oluşu (22)
7. Bergama'da M.S. 2. yy inşa edildiği düşünülen, Sağlık Tanrısı Asklepios'a adanmış ılıca ve antik kent (23)
8. Acele kamulaştırma, Arnavutköy'de hayvancılık yapanların tahliyesi için belediye meclis kararları(25), Hasankeyf'de bölge köylerin taşınması için bir sonraki yılın bütçesinde alınması vb.
9. Ekoloji hareketleri konferansı öncesinde emek ve ekoloji politikalarının kesişimselliğinde Ekoloji Politik çevrim içi tartışmalar.

Kaynaklar

1. Bayraktar K. ve Ark. "3. Havalimanı İşçileri Mistik Tülü Kaldırdı, 3. Havalimanı Süreci Nedenleri ve Sonuçları" Ayrıntı yayınları, ISBN-10: 6053144444,2020
2. Boratav K., "Neofaşizm Sürecindeyiz, Neoliberalizmden Neofaşizme -I", Söyleşi: Özay Göztepe, 1+1 Express, 16 Temmuz 2022
3. "İstanbul İli Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı 22.06.2020 tarih onaylı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği" Plan Açıklama Raporu, 2020
4. Üstün B., "Doğayı, Emeği, Yaşamı Korumak, Ekoloji Politik Yazıları", ISBN-13:978-975-05-3072-2, İstanbul, 2021

5. Çılgin K., “Kentsel Mekanda İş Cinayetleri: Kent Suçları İnsanlık Suçları İle Birleşirse”, Teknik Güç için İleri, s29-35, Mayıs 2015
6. Piroglu M. “Kapitalizm Öldürür”, Teknik Güç için İleri, s11-16, Mayıs 2015
7. Kanal İstanbul ve Yeni Şehir Projesi Teknik Raporu2, TMMOB-ÇMO İstanbul Şubesi, Haziran 2020
8. Yenişehir Rezerv Alanı Karaburun ve Yeniköy Kıyı Kesimine Ait 1/1000 Uygulama İmar Planı, Plan Açıklama Raporu, ÇŞİDB Mekansal Planlama Gn Md. Dosya 344437806, 12 Mayıs 2023
9. Tecimen H.B., Yazgan S.M., Bilirkişi görüşleri “Kanal İstanbul [Kıyı Yapıları (Yat Limanları, Konteyner Limanları ve Lojistik Merkezleri), Denizden Alan Kazanımı, Dip Taraması, Beton Santralleri Dahil] Projesi Bilirkişi Raporu içinde, Mart 2023
10. 9. Kalkınma Planı İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu (a.g.r. s. 67)
11. Şenel D., “İnşaat Sektöründe Kayıt Dışı İstihdamın İncelenmesi: Denizli İli Örneği” Vizyoner Dergisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 10-23, s.66-83, 2019
12. Karaman H.I.Ö., “Düşme Tehlikesi Olan İşlerde İşçilerin Nörolojik İzlemi” s 31-38, içinde TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, ISSN 1302-48-41, Ankara, Ocak- Şubat-Mart 2013
13. Koçak H., “İnşaat İşkolunda İstihdamın Yapısı Ve Emek Rejiminin Özellikleri”, s 13-23, içinde TTB
14. İSİG (İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi), “Ekim’de 158, 2022 yılının ilk on ayında (304 günde) en az 1521,AKP’li 20 yılda ise en az 30 bin 224 işçi hayatını kaybetti”, 3.11.2022 <https://www.isigmeclisi.org>
15. İSİG, “211’i 14 yaş ve altı, 405’i 15-17 yaş grubunda olmak üzere... Son on yılda en az 616 çocuk işçi hayatını kaybetti” www.isigmeclisi.org
16. Kaplan N. Haberi, “Son 9 yılda 649 işçi intiharı: Çıkış yolu örgütlü mücadele» 14 09 2022, Gazete Duvar
17. Foucault, M. (2015b), “İktidarın Gözü”, Çev.: Ergüden I., Ayrıntı yayınları, İstanbul içinde: Altundış A., a.g.t.
18. Foucault, M. (2018), “Toplumu Savunmak Gerekir”, Şehsuvar Aktaş (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, içinde Altundış A., a.g.t.
19. Gürcaanlı E., “Suç ve Ceza, İş Güvenliği Uzmanları Cezalandırılmalı mı? ”, Teknik Güç için İleri, s17-22, Mayıs 2015
20. Özden Ö., “Biyopolitik Çağda Emegın Görünümü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012
21. Mbembe A., Meintjes J.-A.’nın tercümesi ile “Necropolitics” Public Culture, Volume 15, Number 1, Winter pp. 11-40, 2003
22. 12.000 yıllık Hasankeyf’in Yeni Yüzü, Independent Türkçe, 5 Kasım 2021
23. Gültekin G., “Direnen Tarih (2)-Bir Belgeselcinin Gözünden Türkiye’deki Antik Bölgeler ve Kentleri – Misya (Mysia)”, Türk Bilimi, 2011
24. Altundış A., “Medyanın Dili, Madunun Temsili ve Biyopolitika: 2000 Ölüm Orucu Üzerine Bir İnceleme” YL tezi, Ankara Üniv. Ankara, 2019
25. Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şb., açıklama, “Alınan Arnavutköy İlçe Umumi Hıfzıssıhha Meclis Kararı Haksız Ve Hukuksuzdur” 17 Şubat 2021
26. Özen H., “Bergama Mücadelesi; Doğuşu, gelişimi ve sonuçları”, Researchgate, Temmuz 2009
27. Üstün B., “Çapraz Bağlar”, Söyleşi, yapan Olcan, A., ve Avcı B., 2021-2022 Tarihi Eşik, Express Dergisi, Kış sayısı :Nereye Tarumar Nereye, s 42-43
28. “Doğanın, emegın sömürüsüne son”, Ekoloji Politik, Ekoloji Politik Konferansı Sonuç Bildirisi, İstanbul, 9-10 Kasım 2019
29. Lukcas G., “Defence of History and Class Consciousness, Tailism and The Dialectic” London 102-7., s223-263, 2000, içinde Foster J.M., Clark B., York R., “The ecological Rift, Capitalism’s War on the Earth”, Ekolojik Yank- Çev. Erdem B., 2010
30. Coşkun B., « Eleştirel Doğa Kuramı: Frankfurt Okulu ve Toplum-Doğa Diyalektiği Tartışmasında Yeni Açılımlar» , Praksis Dört Aylık Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 63, 89-112, 2023/3 ISSN:977-1302-8618-63, DipNot Yayınları, Ankara
31. Ekoloji Hareketleri Konferansı Tutum Belgesi, “Tüm Varlıklar İçin Özgür Ve Eşit Bir Yaşamı Savunuyoruz”, İstanbul, 21 Ocak 2023 <https://www.ekolojipolitik.com/ekoloji-hareketleri-konferansi-tutum-belgesi-tum-varliklar-icin-ozgur-ve-esit-bir-yasami-savunuyoruz/>

Şekil Listesi

Şekil 1: Kanal İstanbul ve Yeni Şehir Yapılaşma Alanı
Kanal İstanbul ve Yeni Şehir Projesi Yapılaşma Alanı (a), Yenişehir Rezerv Alanı Karaburun ve Yeniköy Kıyı Kesimi yapılaşması kentleşecek alanının kuzey sahili (b, c)

Şekil 2: 2022 yılı iş cinayetleri sektörlere (a), iş cinayetinin nedenlerine göre dağılımı(b)

Şekil 3: Haziran 2023 de Tarım, İnşaat ve Maden Sektörlerinde Çocukları uğradığı İş Cinayetleri



İŞÇİ SINIFININ YENİ GÜNDEMİ: YEŞİL ANLAŞMA

Ecehan BALTA
Dr., Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), 2004-2009 yılları arasında işyerlerinde asbestin yasaklanması ile ilgili çok yoğun bir mücadele verdi. Yılda 90.000 kişinin “mesleki kanserler” (occupational cancer) nedeniyle hayatını kaybetmesine neden olduğu hesaplanan asbest kullanımı, ETUC’un yaptığı kampanya ile görece önemli bir sonuca ulaştı ve Avrupa Parlamentosu, 2009 yılında İşyerinde Asbest Direktifi ile cm³ başına 0,1 lif asbest sınırlaması getirdi (1). Ancak Avrupa’da asbest kullanımı 2005 yılında yasaklanmış olsa da, özellikle binaların yenilenmesi ve yıkımı sırasında inşaat işçileri olmak üzere, çalışanlar asbestle temas ettikten sonra kansere yakalanma riski altında. Avrupa Parlamentosu’nun araştırmasına göre 2019 yılında AB genelinde asbeste bağlı 90.730 ölüm gerçekleşti, başka bir önlem alınmazsa bu sayı 2029 yılına kadar 120.000’e ulaşacak (2). Asbest bulunduran 35 milyon bina olduğu düşünülüyor ve ETUC özellikle bu bina yıkımlarında çalışan işçilerin hayatlarını korumak için asbest maruziyetinin yeterli ölçüde sınırlandırılmasını, işyeri kanserlerinin erken teşhis ve tedavisi için bütçe ayrılmasını ve asbest içeren binaların yıkımı için özel prosedürler tanımlanmasını istiyor (3).

Türkiye’de maalesef işçi sağlığı ve güvenliği ile bu gibi kimyasal madde maruziyeti arasındaki ilişkiyi kurmak, sendikaların değil “iş sağlığı ve güvenliği” uzmanlarının tekelinde görünüyor. Sendikalar Kanunu, “toplu iş sözleşmesi, iş sağlığı ve güvenliğini korumak konusunda sendikalar çalışma yapabilir” hükmüne yer verse de, Türkiye’de özellikle tehlikeli ve çok tehlikeli sayılan işkolları dışında bu konuda TİS’lerde hüküm ya da bu hükümlere temel olacak şekilde alanda yapılmış özel çalışmalar, araştırmalar, raporlar bulmak çok zordur¹.

Ekolojik krizin geldiği boyutu çalışma hayatını kar odaklı olarak düzenleyen devlet ve patronların karşısın-

daki mevcut tek güç olan sendikaların anlaması gerekiyor. Ekolojik kriz, bütün “bilimsel” kriterlere göre ciddi ve geri dönülmez biçimde canlı sağlığını etkiliyor. Bunda da en büyük zararı en yoksullara veriyor. “Yaşamak için çalışmak zorunda olan herkes”, sadece ekolojik krizin değil, çevresel kirliliğin ve atıkların sağlığa verdiği zararlarla baş başa kalıyor ve kapitalizm, sanki bunların hepsi çalışanların suçuymuş gibi davranmayı başarıyor. Kapitalizmin yarattığı kirliliğin bedeli ödetilen işçilere “kirli çalışma” tek alternatifmiş gibi sunuluyor.

Diğer yandan, dünya gezegeni altıncı büyük ekolojik krizini yaşıyor ama bu kez, altıncı kriz “doğal olaylar” sonucunda değil, sanayi devriminden sonra hızlanan üretim nedeniyle gerçekleşiyor. Buna “nüfus artışının endüstriyel tarımı zorunlu hale getirmesi”, “modern şehirlerin ve fabrikaların enerji ihtiyacı”, “toprak altı madenlerin insan yaşamı için kullanışlılığı” gibi pek çok gerekçe üretildi. Ancak geline nokta, insan dahil tüm türlerin yaşaması ya da toptan yok olması gibi bir ikileme karşı karşıyayız. Bu nedenle, yukarıda saydığımız (ve hepsi asılsız, ama bu başka bir yazının konusu olsun), kof gerekçeler “ya yaşam ya toptan yok oluş” karşısında yetersiz kalıyor.

Bu nedenle de, “işçilerin üretimden gelen gücü” yeni bir anlam kazanıyor. İşçilerin bireysel sağlık ve güvenliklerinin yanı sıra ve elbette bununla da birebir ilişkili olmak üzere “sınıf çıkarları”, üretimin ihtiyaçlarla sınırlandırılmasını ve hem işçinin hem de doğanın ve içindeki bütün diğer türlerin sağlığının kâr karşısında önceliklendirilmesini gerektiriyor.

“Üretimin ihtiyaçlarla sınırlandırılması”, “zaman paradır”² şiarına ve buna uygun olarak yarattığı “nefes kesici bir yarış olarak hayat” tanımına karşı hayatın yavaşlatılması anlamını taşıyor.



ABD, Rusya ve Çin'in ekolojik yıkımla ilgili herhangi bir dertleri yok. Dünyadaki kirliliğin yarısından fazlasından sorumlu olan bu ülkeler ve Son otuz yılda endüstriyel sera gazı emisyonlarının yüzde 70'inden fazlasını üreten 100 (çoğunluğu çok uluslu) şirket, "benden sonra tufan" diyor. Avrupa Birliği ise kapitalizmin kendi yarattığı ekolojik yıkımdan "kurtulma" reçetesini "Yeşil Yeni Anlaşma" (YYA- Green New Deal) olarak açıkladı.

Yeşil Yeni Anlaşma, temiz ve yenilenebilir enerji sektörlerinin desteklenmesi, uygun teşvik politikalarıyla istihdam yaratılması ve işsizliğin düşürülmesi bağlamlarında bir maymuncuk olarak görev yapıyor (4). 2050 yılında 0 karbon salımı "büyük hedefi" için, önümüzdeki 7 yılda enerjinin yüzde 40'ının rüzgardan sağlanması hedeflerden bir tanesi. Ancak, daha geçtiğimiz günlerde Siemens Energy'in üretim baskısı nedeniyle yaptığı rüzgar tribünlerindeki majör hatalar kendilerine 1 milyar dolara mal oldu (5). Bu "küçük" örnek de gösteriyor ki, yeni bir üretim sistemine geçiş, pürüzsüz bile olsa ciddi bir maliyet içeriyor. Türkiye'de de TOGG markalı elektrikli arabanın "iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir fark oluşturacağı" (6) söyleniyor. Ama TOGG Batarya ve Üretim Fabrikalarının kullandığı enerji kaynakları, yarattığı kirlilik vb'nin alternatif maliyetinin toplu ulaşım çözümleri olduğu gözlerden saklanıyor.

Yeşil Yeni Anlaşma da Öyle

Yeşil Yeni Anlaşma (YYA) bir kalkınma projesi olmanın çok ötesinde, Avrupa'nın enerji krizinin de tetiklediği mevcut ekonomik krize teknolojiyi tamamen yenileyerek bir yanıt verme çabası (7)³. Bu açıdan, ekolojik yıkımın durdurulması YYA'nın ancak bir yan ürünü olabilir, belirli koşullar altında. Bu koşullardan hiçbiri diğerinden önemli olmamak kaydıyla, YYA'nın temelini oluşturan temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının Avrupa'yla sınırlı kalmamak kaydıyla tüm dünyada kullanımı, karbon 0 hedefinin 2050'den 2030'a veya daha erkene çekilmesi, rüzgar, su ve nükleer enerjinin temiz ve yenilenebilir enerji sınıfından tüm dünyada çıkarılması, toprakların yerel ekosistemi etkileyecek şekilde güneş panelleriyle kaplanması engellenmesi, endüstriyel tarımın bırakılarak küçük ölçekli tarıma geçilmesi, toplu taşıma projelerinin hızla hayata geçirilmesi, enerji altyapılarının tamamen elden geçirilmesi vb olur.

Diğer yandan, bu geçişe sadece krizi aşmak için değil, gerçek anlamda yokoluşu önlemek için ihtiyaç var ve ETUC ve IndustriALL'in belirttiği gibi (8), geçişin aynı zamanda işçiler açısından da adil olması

lazım. Bu kurumların Adil Geçiş Mekanizması olarak tarif edilen süreçle ilgili sınırlılıklara yönelik eleştiri ve talepleri, emek ve ekolojik yıkımın önlenmesi konusundaki yaklaşımımızın ne olması gerektiğine dair de bir başlangıç noktası sunuyor. İşçilerin değişimi öngörme ve yönetme hakları, yeşil ekonomiye geçişin farklı ülkelerde, bölgelerde, sektörlerde ve şirketlerde istihdam ve beceriler üzerinde yaratacağı etkilerin sistematik ayrıntılı haritalandırılmasına ve analizi, adil Geçiş Mekanizmasının kömür, linyit, turba, petrol şist ve karbon yoğun endüstrilere yüksek oranda bağımlı olan bölgelerle sınırlanmaması, ulaştırma, inşaat, tarım, turizm ve diğer sanayiler gibi değişikliklerden etkilenecek diğer sektörlerle de destek sağlanması, yeterli sosyal politikaların geliştirilmesi eleştiri ve taleplerin ana çerçevesini oluşturuyor (8).

ETUC Konfederal Sekreteri Ludovic Voet'e göre (8):

"Avrupa'nın her yerindeki sendikalar, iklim nötrlüğüne geçişin arzu edilir olduğuna, ancak işçiler sürücü koltuğunda olmadan başarılı olamayacağına inanıyor. Kabul edilen iklim politikaları istihdamı etkileyecek ve fiyatları artıracaktır. Geçişin emek ve sosyal sonuçlarını hafifletmek için piyasa aktörlerinin stratejilerini tek başlarına belirlemelelerine izin veremeyiz. Sosyal eşitsizliklerle mücadele etmek ve işçileri kendilerinin ve topluluklarının geride kalmayacağına ikna etmek için yüksek kaliteli işlerin yaratılması gerekiyor. Bu adil geçişin gerçekleştirilememesi siyasi olarak patlayıcı olacaktır. AB kurumlarının liderlerini ve üye devletleri adil bir geçiş gerçeğe dönüştürecek somut önlemler almaya çağırıyoruz."

"İklim için istihdam. İnsanlar İçin İstihdam" sloganı ile yola çıkan Küresel İklim İşleri (Global Climate Jobs) Platformu ise, 2022 Lizbon Deklarasyonu ile (9) bir adım daha ileri giderek, adil ücretlerle onurlu bir şekilde emisyon azaltıcı yeni işler; "iklim işleri" yaratılmasını öneriyor. Bu işlerin, yenilenebilir enerjiler, toplu taşıma sistemleri, bina ve altyapı enerji verimliliği, ormanların korunması, atık yönetimi, mesleki eğitim ve yeniden kalifikasyon ile küresel ve yerel ekosistemlerin doğal döngülerine saygılı tarım alanlarında olması; büyük miktarlarda finansman seferber edilmesi, kar maksimizasyonunun öncelenmemesi, geçiş nedeniyle eski işlerini kaybedecek işçilere doğrudan ve kamu işleri niteliği taşıyan acil iş garantisi verilmesi talep ediliyor.

Türkiye'de Bakımsızlık Hüküm Sürüyor

Türkiye'de sendikal hareketin gündemi ile ekolojik hareketinin gündemi arasında kimi önemli ama sınırlı çabalara karşın, yoğun bir bakımsızlık hüküm sürü-



yor. Bu sınırlı çabalar içinde Türk Tabipleri Birliği'nin pandemi ile birlikte daha yoğun bir biçimde ekolojiyi gündeme almasını kaydetmek gerekir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'de fosil yakıt çıkartılmasına karşı yürütülen üç ülkeli (Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan) Kazma Bırak Kampanyası 2022 yılı 1 Mayıs'ı için yayınladığı "1 Mayıs'ta Ekoloji Var" başlıklı çağrı ve ardından ulaşıldığı sendika ve meslek örgütleri ile ortak toplantılar yaparak yeşil anlaşıma, adil geçiş, yoksulların gıdaya erişimi, kirli sanayiye artan vergiler, kirli sektörlerde çalışan işçilerin hak kaybı yaşamadan diğer sektörlerle geçişi gibi konuları gündeme taşımaya çalıştı (10). Aslı Odman insanın emekçiye dönüştürülen bedeni ile ekosistemin çevresel kaynaklara dönüştürülen bedeni arasındaki ortaklıklar" a dikkat çektiği makalesinde (11), işyerinin sınırlarını incelterek canları ve onurları için mücadele eden işçilerin sağlığı, halk sağlığı ve çevre sağlığı arasındaki köksap (rizomatik) ilişkiye dikkat çekti ve "emek" ve "ekoloji" alanları arasında var olan sıkı bağları vurgulamak için dikkat çekici bir kavram olan "emekoloji"yi ve bununla ilgili olarak hazırladığı bir "yapılacaklar listesini" tartışmayı önerdi (11). Peki bu tartışmayı gerçekten yapabilmenin yolu nedir? İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi gibi alanda gönüllü çalışan yapıların yanı sıra sendikaların da elini taşın altına koyması olduğu görüşümü tekrarlayayım. Ancak o zaman da, İrfan Kaygısız'ın, "biz bu sorunları yıpranma tazminatı ya da iş güvenliği tedbirleri, çay molalarını ara dinlenme saatlerini arttırma gibi yöntemlerle parasal ve işyeri bazında teknik düzenlemelerle ele alıyoruz genellikle. Ama bu da bir çözüm olmuyor tabi. Bu fabrika ölçeğinde çözmeye çalışmaya yönelik yaklaşım ve tabii çok yetersiz. (...) ekolojik taleplerin örneğin toplu sözleşme süreçlerine nasıl dahil edilebileceğine dair bir formülasyonumuz yok" (12) saptaması ile yüz yüze kalıyoruz. Yine Kaygısız'ın ifade ettiği gibi, belki de sorun, "ekoloji örgütleri(nin) bu alandaki duyarlılığı sadece sendikalardan bekleme modunda" olması. Evet, gerçekten çift taraflı politik bir değişime ihtiyaç var ve bunun yolunu bir an önce bulmak zorundayız.

Sonuç Yerine

Bugün bize gerekli olan, tamamen farklı bir üretim, tüketim ve yaşam biçimi. Bu ise, basitçe meta üretimine dayalı kapitalist üretim tarzının ortadan kaldırılmasını gerektiriyor. Marx'ın Kapital'de belirttiği gibi, meta fetişizmine dayalı bu üretim tarzı, malları insan ilişkilerinin de merkezine koyuyor. Daha çok ve daha fazla üretim, yapay ihtiyaçlar yaratılması ve son kalan fosil kaynaklarının da çıkartılıp satılması, 2010'da Meksika Körfezi'nde gözlemlediğimiz gibi ekolojik felaketler, uzun vadeli

toplumsal ve ekolojik planlama doğasına aykırı olan kapitalizmin yapımı. Kapitalizmin uzun vadeli planlama yapabildiği tek alan, doğal kaynakların ve pazarların, enerji kaynaklarının ve ucuz emeğin, yani kârına ne kâr katacaksa onun, varlığını devam ettirmesini sağlamak. Bu planların uygulanması için de "ekonomik diploması", gerekirse de Ortadoğu ve Afrika'da gördüğümüz gibi, savaşları devreye sokmak. Yeşil Yeni Anlaşma da işçi sınıfı mücadelesi eşlik etmediği anda, yeni teknolojileri ve yatırımları devreye sokarak yeşil adı altında yeni bir talanı gerçekleştirmekten öteye gidemeyecek ve işsizlik ve yoksulluğun daha da arttığı bir dünya bizi bekliyor olacak. Bu nedenle işçi sınıfı hareketinin tarihin öznesi olarak, kendi yeşil yeni anlaşmasını inşa etmesinin vakti geldi de geçiyor. Çünkü bugün kapitalizmden farklı bir medeniyete, onun rasyonelitesinden farklı bir mantığa geçmek, genelde doğa özelde insanlık için her zamankinden daha yakıcı bir ihtiyaçtır (13).

Dipnotlar

1. Örneğin, en çok üye ve maddi imkana sahip olan, bu nedenle bu gibi araştırma ve raporları en kolay yapabilecek olan Türkiye Maden İşçileri Sendikası İSG ile ilgili Çalışma Bakanlığı ile birlikte yaptığı projeye ve birkaç basın açıklamasıyla dikkat çekiyor.
2. İşçilerin gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için iki-üç işte birden çalışmak zorunda kaldıkları bir durumda zaman, gerçekten para sahibi olanın sahip olduğu bir metaya dönüşmüş durumda. Zenginlik, insanın kendine ayırabildiği zamanla da ölçülebilir hale geldi.
3. Krizden çıkış için yeni teknolojilerin yaratılması ve ihtiyaçmış gibi sunulması tartışması için bkzn. Ernest Mandel, Geç Kapitalizm, 2103, Versus.

Kaynaklar

1. EU, (2019), Directive 2009/148/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the protection of workers from the risks related to exposure to asbestos at work, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0148>
2. EU, (2019), Protecting workers from asbestos European added value assessment accompanying request for a legislative proposal 2019/2182, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/662655/EPRS_IDA\(2021\)662655_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/662655/EPRS_IDA(2021)662655_EN.pdf)
3. ETUC (2022); New EU asbestos limit still leaves workers' lives at risk, <https://www.etuc.org/en/press-release/new-eu-asbestos-limit-still-leaves-workers-lives-risk>
4. Güngen, A.R., (2019), Yeşil Yeni Anlaşma: Bağlam ve Sorunlar, Gazete Duvar, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yeni-yesil-anlasma-baglam-ve-sorunlar>



- var.com.tr/yazarlar/2019/01/11/yesil-yeni-anlas-
ma-baglam-ve-sorunlar
5. Steitz, C. and Nina Chestney (2023) Analysis: Siemens Energy's turbine troubles rattle wind sector, Reuters, <https://www.reuters.com/business/energy/siemens-energys-turbine-troubles-rattle-wind-sector-2023-07-07/>
 6. <https://iklim.tobb.org.tr/index.php/95-manset?start=5>
 7. Mandel, E. (2013), Geç Kapitalizm, Versus: İstanbul.
 8. ETUC, (2023), Fit for 55: Workers can't wait any longer for Just Transition rights, <https://www.etuc.org/en/pressrelease/fit-55-workers-cant-wait-any-longer-just-transition-rights>
 9. Global Climate Jobs, (2022), 2022 Lisbon Declaration on Climate Jobs and Just Transition, <https://www.globalclimatejobs.org/2022-lisbon-declaration-on-on-climate-jobs-and-just-transition/>
 10. Kazma Bırak, (2022), 1 Mayıs'ta Ekoloji Var, <https://www.kazmabirak.org/makale/41>.
 11. Odman, A. (2023), "Arzu ve Eylem Arasında Amel Köprüsü: EmEkoloji Mücadeleleri", Birikim, 152-163.
 12. Kaygısız, İ. (2023), "İşçi Sınıfı Toplumun Genelinden Daha Sağcı", Politika Haber, 26 Haziran 2023, <https://politikahaber.com/irfan-kaygisiz-isci-sini-fi-toplumun-genelinden-daha-sagci/>
 13. Engert, K., Balta, E. Doğan A.E., (2011), Ekolojik Krize Yanıtlar, Praksis, 25. Ss.5-11., <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/BuSayida-25.pdf>



EPİDEMİKTEN ENDEMİĞE: MESLEKİ VE ÇEVRESEL HASTALIKLARDA YAVAŞ ŞİDDET SORUNSALI

Zeynel GÜL, Doktora Sonrası Araştırmacı
Illinois Üniversitesi (Chicago), Antropoloji Bölümü

Günümüz dünyasında artık ‘toksik/zehirli yaşam rejimleri’ diyebileceğimiz bir olgunun ortaya çıktığını iddia edebiliriz (1). Bu rejimlerin kökeninde bilim ve teknik vesilesiyle sıçramalar yaşayan sanayileşmenin, nükleer enerji ve savaş teknolojilerinin, üretimde makineleşmenin, gıda ve tarımda kimyasallaşmanın yaşamlarımıza eş görülmemiş şekilde sirayet etmesi yatıyor. Söz konusu yaşam rejimlerinin en tanımlayıcı özelliklerinden birisi ise savaş, patlamalar ve büyük kazaların aksine neredeyse görünmez/algılanamaz olmaları, zaman ve mekân-sal olarak işaretlenememesi ve dolayısı ile sorumluluk kanallarını ortadan kaldırmalarıdır. Bu yüzden zehirli yaşam rejimlerinin bedenler ve doğa üzerinde ürettiği şiddet biçimi olan ve ‘yavaş şiddet’ diye tanımlanabilecek şiddet türü de alışlageldik şiddet biçimlerinden belli bakımlardan ayrılmaktadır.

Bu yazı doğanın tahakkümü aracılığıyla bize ikinci bir doğa vadeden bu zehirli yaşam rejimlerin getirdiği risklerin ve onların devlet, yasa ve tıp eli ile düzenlenmesinin emek ve ekoloji alanında etkilerine odaklanmaktadır. Yazının ilk kısmı çevresel ve mesleki hastalıklar üzerinden yavaş şiddet kavramını ele alacak; bu kavramın bilimsel ve hukuki ‘illiyet/nedensellik’ kavramları ile ilişkisini tartışacaktır. İkinci kısımda ise yavaş şiddetin başka bir türüne göz atacak ve Türkiye’de sözüm ona meslek hastalarının sancısını dindirmek üzere ortaya atılan bürokratik, tıbbi ve yasal kurumların aslında işçiler için bir zulme dönüştüğünü somut olgular üzerinden göstereceğim. Yavaş şiddetin bu iki vechesi – belirsizleştirilmiş nedensellik ve hastalık tanısında hantal bürokratik işleyiş – var olan şiddet kavramsallaştırmalarının sınırlarına işaret etmektedir. Ancak bu sadece basit bir kavramsallaştırma sorunu değil. Yavaş şiddet tartışması sanayi bölgeleri etrafında zehirli atıklara maruz

kalan yoksul yerleşim yerleri sakinleri yahut işlerinden ötürü sürekli hastalanan emekçiler örneklerinde olduğu gibi başka koşullarda epidemik gibi gözükebilecek sağlık sorunlarının bazı toplumsal kesimler için endemik hale geldiğinin altını çizmek, bu mağduriyetleri görünür kılmak ile de ilgilidir.

‘Sorumlusu Olmayan’ Bir Sorun: Çevresel ve Mesleki Hastalıklarda Nedensellik

Aslında nedenselliklerdeki dönüşümlerin toplumların dönüşümleri ve telafi mekanizmaları hakkında çok şey söyler. Cinayet romanlarının başucu sorusu “katil kim?” sorusu tam da nedensellik ve şiddet arasındaki en bildik bağlantılara işaret eder. Örneğin Nedenselliğin Kültürel Tarihi isimli çalışmasında Stepher Kern (2) cinayetlerde kullanılan silahlar ve zehirler üzerinden kültürel olan ile bilimsel-teknik olan arasında paralel bir ilişkiye işaret eder. Agatha Christie’nin nefes kesici romanlarından Sherlock Holmes’un maceralarına cinayetlere ilişik olan nedensellik konusu popüler kültür üzerinden gündelik kültür haznemizde sandığımızdan çok daha yaygın haldedir.

Bu yazının konusu olan ekolojik ve emek alanlarına etkisi bağlamında nedenselliğin dönüşümünü ise kabaca sanayi öncesi, kapitalist ve geç kapitalist koşullarındaki nedensellik mekanizmaları üzerinden gruplandırabiliriz.

Kapitalizm öncesi toplumların geliştirdiği büyücülük, cadılık veya kahinlik gibi kurumların merkezinde aslında doğada ve toplumsal alanda yaşanan bilinmezliklerin kontrol altına alınması yatıyordu. Hastalıklar, kötü hasat, hastalanan hayvanlar ya da uzun süre berbat giden havalar – böyle talihsizliklerin açıklaması toplumsal ilişkilerde bir bozulma ya da mağduriyet hasımları-yakınları tarafından yapılan art niyetli büyücülüğe bağlanıyordu. Her ne kadar seküler dünyamızda anlamını ve

işlevini büyük ölçüde yitirmiş olsa da büyücülük veya kahinlik gibi kurumlar nedenselliği toplumla kurduğu ahlaki ilişkiler üzerinden tanımlıyordu. Talihsizlikleri kendi işleyişine yahut bugünkü ifadesi ile sisteme içkin bir mekanizma olarak kavriyordu. Hem hastalıklar için toplumsal ilişkileri sorumlu tutmak, hem de olası büyücülere karşı eylemlerle yanıt verme ihtimalini barındırdığından büyücülük aslında bir tür kontrol ve sorumluluk kanalı olarak iş görüyordu.

Doğaya hükmetme yolunda geliştirilen tekniklerle Aydınlanma ile başlayan ve Avrupa merkezli buluşlarla sıçramalarla sahne olan modern toplumlar nedensellik ilmeğini eline alıp irrasyonel olan yerli -ilkel toplum aklını kınadı ve aslında rastlantısal şekilde gelişen bir rasyonel alana sıkıştırdı. Doğanın işleyişi, ritmi, içerdği mineraller, su kaynakları, yer altı kaynakları hesaplama, teknik, bilimsel deneyler ve tıp ile öğrenildi. İrrasyonel olan, duygusal olan yahut kısaca bu çerçeveye göre Batı aklının dışında olan, Max Weber'in (3) deyimi ile, ölüme mahkumdu. Yani bir taraftan bilimsel bilgi ve tekniklerle, diğer taraftan sigorta gibi refah uygulamaları ile toplumsalın bağrındaki bilinmezlikler kontrol altına alınmış oldu.

Geç kapitalist dönemlerde ise nedenselliğin krizi diyebileceğimiz bir döneme giriyoruz. 1990lı yılların etkili sosyal bilim metinlerinden sayılabilecek 'Risk Toplumu'nda Ulrich Beck (4) küreselleşme, post-fordizm, neoliberalizm, sanayisizleşme (de-industrialization) gibi çok sayıda kavram altında incelenen geç kapitalizm koşullarında çevre ve emeğin çifte krizini buluşturan bir ortak nokta olarak 'nedensellik' ilkesinin çökmesini gösteriyordu. Nedensellik çöktüğünde hesaplama, kontrol ihtimali de ortadan kalkıyordu. Elbette Risk Toplumu'nun yazıldığı yıllar Çernobil felaketinin hemen sonrası, Three Mile Islands nükleer kazasının ertesine ve Sovyetlerin çöktüğü bir döneme denk geliyor. Beck'in (4) ifadesi ile:

Bununla birlikte, bir zamandır kamuoyunu tedirgin eden... ekolojik ve yüksek teknoloji riskleri yeni bir niteliğe sahiptir. Ürettikleri sıkıntılar artık menşei olan sanayi tesislerine bağlı değildir. Bu riskler doğaları gereği bu gezegendeki tüm yaşam biçimlerini tehlikeye atmaktadırlar. Hesaplamanın normatif temelleri - kaza ve sigorta kavramı, tıbbi önlemler ve benzerleri - bu modern tehditlerin temel boyutlarına uymamaktadır. Örneğin nükleer santralleri özel olarak sigortalı ya da sigortalı olabilir değildir. Kaza kelimesinin sınırları düşünüldüğünde nükleer kazalar artık kaza olmaktan çıkmış ve nesiller boyu sürmektedir. Kazadan etkilenenler arasında, kazanın meydana geldiği zamanda ya da yerde henüz hayatta olmayan ancak yıllar sonra ve çok uzaklarda doğmuş olanlar bile vardır (s. 22).

Beck'in sunduğu bu çerçevede iki türlü bir kriz söz konusu. Birincisi bilimsel bilgi ve teknik artık bir sınıra gelmiş, kendi ürettiği sorunlara yanıt veremeyecek durumdadır. Örneğin insan ömrü tıp yardımı ile uzatılsa da ileri yaşlarda sıklaşan kronik hastalıklar daha da çoğalmaktadır. Yahut şifa sunması amacıyla üretilen ilaçların yan etkileri nedeniyle hastalar zarar görmektedir. Üretim süreçlerini hızlandırarak buluşlar yapılmış ancak bunun zehirli sonuçları öngörülemediği ya da umursanmamıştır. Beck'in işaret ettiği ikinci kriz ise modernizmin kurumlarının bir kapasite ve meşruiyet krizidir. Örneğin Japonya'da 2011'de tsunami sonrası gelişen Fukushima nükleer kazası ya da son Türkiye depreminde olduğu gibi devletler, yasalar, bürokratik kurumlar artık kapitalizmin sonuçlarını yönetemeyecek duruma gelmişlerdir. Yani rasyonel devlet aklının en kıymetli aracı hesaplanabilirlik ilkesi önemli ölçüde zayıflamıştır.

O zaman elde sürekli risk içinde yaşadığımız, yediğimiz içtiğimiz her şeye bulaşan bir zehirlilik, bir toplumsal paranoya kalıyor. Ulrich Beck provokatif bir tespitle artık gelir bölüşümünden risk bölüşümüne doğru bir kayış olduğunu ya da bu ikisinin iç içe olduğunu ileri sürüyor. Zehirli atıkların gömüldüğü mahallelerde kim yaşayacak? Hava kirliliğinin üst düzeyde olduğu sanayi bölgelerinin etrafındaki gecekonduları kim işgal edecek? Buradaki kanser, astım, KOAH, stres risklerini kim göğüsleyecek? Yanıt şaşırtıcı olmayan şekilde yoksullar, kadınlar, göçmenler, etnik ve ırksal olarak ezilen kesimler.

Burada ikinci önemli bir soru ortaya çıkmaktadır. Yavaş ilerleyen çevresel ve mesleki hastalıklara genellikle başı-sonu belli bir 'olay' mantığı çerçevesinde yaklaşılmaktadır. Örneğin yasalar, devlet, halk sağlıkçılar veya kamuoyu müdahaleleri birden kurşun zehirlenmesi epidemisi, kot kumlama işçilerinde olduğu gibi silikosis epidemisini görünür kılabilmektedir. Ancak daha sonra kamuoyu baskısı ve medya ilgisi azaldığı zaman bu epidemik durumlar işçiler, yoksullar, ezilen kesimler için endemik olana dönüşmektedir. Yani kalıcılışmakta, mağdurların gündelik ve biyolojik yaşamlarının bir parçası haline gelmektedir. Kötü beslenme, sigara, çevre kirliliği - bunlar zaten hangi sınıfın sorunlarıdır? Altyapısı sağlık riskleri içeren gecekondu mahallelerini kim işgal edecektir? Covid-19 salgınında olduğu gibi epidemik olan, sansasyonel olan dikkatimizi çekerken 20-30 yıla yayılan silikosis ya da şoförlerde görülen obezite gibi endemik durumlar 'yaşamın yavaş bıçağı' ile sınanmaktadır. Hatta bunlar neredeyse 'yaşam tarzı hastalığı' gibi görülmekte, sorumluluk işveren, devletten ve kapitalizmden ziyade kişinin kendi tercihlerine bağlanmaktadır.

Yani bu toplumsal kesimler kapitalizmin yapısal şiddeti ve devletin sürekli siyasal şiddetinin yanında şimdi



de, Rob Nixon'ın (5) deyimi ile, uzun yıllara yayılan ve 'yavaş şiddet' diyebileceğimiz bir şiddet türüne maruz kalmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir: Aslında besin zincirinin önemli bir ekolojisi olan denizlere dökülen milyonlarca ton kimyasal atık, doğaya saçılan endüstriyel atıklar, Hiroshima'da olduğu gibi nükleer savaş-felaket kalıntıları, Adana'ya ithal edilen on binlerce ton plastik, Louisiana'da Shell gibi agresif kimyasal şirketlerin yarattığı 'kanser koridoru', 2010 yılı Meksika körfezi BP petrol felaketi ile doğanın katledilişi... Bu durumlara özgü yavaş şiddetin belirleyici özelliği aslında takip edilemez oluşudur. Örneğin iş kazalarında mekan-zaman bakımından nedensellik ve sorumluluk kurulabilmektedir. Fakat 30 yıl içinde süregelen bir biçimde düşük dozda maruziyetler nasıl takip edilebilir? Maalesef bur örneklerde ölümler artık ağır, öznesiz ve aktörsüz bir ölüme dönüştürülüyor.

Yavaş Şiddetin Bir Başka Veçhesi: Türkiye'de Meslek Hastalıkları Olgularında Bürokratik Sarmal

Max Weber'in (6) 'demir kafes' tanımlamasından daha güncel devlet antropolojisi tartışmalarına, sosyal bilimciler uzundur rasyonel olduğu iddia edilen kurumların irrasyonel, istenmeyen veya öngörülemeyen sonuçlar ürettiğine dair çokça mürekkep tükettiler. Bu tartışmanın merkezinde devletin sözde irrasyonel olan toplumsal ilişkileri bir yasaya bağlama, toplumu istatistik, gözetim, sağlık, bürokratik kurumlar, bilimsel bilgi aracılığı ile daha bilinebilir bir olgu haline getirmesi ve yönetmesi var. Ancak örneğin kalkınma adı altında ortaya atılan projeler çoğu zaman toplumlar için felaketler getirebilmiştir. Örnekler çoğaltılabilir: cinsel şiddet sonrası kanıt toplama amacı ile cinsiyet eşitsizliklerine duyarlı olmayan adli tıp uzmanlarının aslında mağdurun işine yarayacak düşüncesi ile şiddeti ikinci kez yaşatması ya da Kanada devletinin salgın hastalıkları yönetme bahanesi 1950li yıllarda yerli halklara şiddet uygulaması skandalları. Bütün bunlarda esas olan sözde şiddetsiz rasyonel yönetim tekniklerinin irrasyonel ve şiddet içeren sonuçlar üretmesidir.

Benzer bir sürecin Türkiye'de meslek hastalıklarının belgelenmesi ve tazmini sürecinde işlediğini söyleyebiliriz. Türkiye'de meslek hastaları, doktorlar, iş yeri hekimleri, avukatlar, iş güvenliği uzmanlarını kapsayan niteliksel araştırmama dayanarak, meslek hastalıkları mağduriyetlerin giderilmesi adına konulan bürokratik engellerin aslında hastalar için bir eziyete dönüştüğünü iddia ediyorum. Görüşebildiğim 60'ı aşkın meslek hastasının çoğunda gözlemediğim üzere bir kez tanı aldıkları zaman, sözde onlar için güvence olması beklenen meslek hastalığı belgeleri bir tehdide dönüşmektedir. Hatta kimi

zaman bu tanıları serbest piyasa mantığı ile işleyen iş yerlerine ulaştıklarında hastaların işten atılmasına bile sebep olmaktadır. Daha sonra bu işçiler ülkemizde meslek hastaları nerede sonuçlanacağı belli olmayan bir kurumsal labirente girmeye itilmektedirler. Kimi zaman 13 yılı bulan davalar nedeniyle işçiler işsiz kalmakta, daha da önemlisi yavaş işleyene kurumlar nedeniyle bedenlerinin iş nedeniyle aşınmasının yanında bir de 'evrak yarası' diyebileceğimiz bir belgeleme sarmalına girmeye zorlanmaktadır. Sigortanın temelinde toplumsal dayanışma yatmaktadır aslında, ancak yıllar içerisinde bu dayanışma ilişkisi metalaştırılmış, hasta, yaşlı ve üretken olmayan bedenler kendi başlarına bırakılmaktadır.

Meslek hastalığı tanı sisteminin tıbbi ve yasal kurumlar aracılığı ile nasıl bir şiddete dönüştürüldüğünü somut bir olgu üzerinden bakalım. Kerim 18 yıl boyunca bir seramik fabrikasında dökümhane bölümünde çalışıyor. Maalesef iş veren hiçbir önlem almıyor, seramik fabrikalarına özgün bir şekilde ürünler çatlamasını diye sıcaklık 40-45 derecelere kadar çıkıyor. Dava belgelerinden takip edebildiğim üzere, havalandırma son derece yetersiz, kuru temizleme yapıldığı için havada sürekli toz var. Bu fabrikada zaten doksana yakın silikozis vakası tespit edilmiş durumda. Fakat noktayı sadece bu salgının tespit edildiği ana sıkıştıramayız.

Kerim daha sonra hastalığı başka bir arkadaşından tesadüfen öğreniyor. Bunun üzerine kendi imkanları ile mahkemeye ve kurumlara başvuruyor. 2013-2022 yılları arasında çoğu silikozis hastasının girdiği rotaya girip meslek hastalıkları klinikleri, sosyal güvenlik kurumları, adli tıp ve mahkemeler arasında mekik dokuyor. Oranı Uluslararası Çalışma Örgütü akciğer filmi sınıflandırmasına göre hayli yüksekken (3/3) iken başka bir kurum 1/2'ye düşürülüyor. En son adli tıp bu kendi değerlendirmesini yapıp maluliyeti tümden yüzde '0'a düşürüyor ve Kerim mahkemeyi kaybediyor.

Yine başka bir örnekte Osman isimli bir işçi önce yerel bir hastanede yanlış şekilde iş nedeniyle tetiklenen siliko-tüberküloz yerine tüberküloz tanı alıyor. Osman'ın bütün ailesi 6 ay boyunca izolasyon ve takibe alınıyor ve kimi hane üyeleri ilaç tedavisi görüyor. Ancak 7 yıl boyunca o hastaneden o hastaneye, SGK'ya gittikten sonra silikozis tanısı koydurabiliyor. Sonrasında dava açıyor ve bu sefer de adli tıp, adli tıp ihtisas kurulları, yerel mahkemenin yönlendirdiği sağlık kurumları arasında da 5 yıl boyunca gelip gidiyor. 2023'de en son görüştüğümüzde Osman'ın davası henüz sonuçlanmamıştı. Yani bir silikozis tanısı alıp maaşa bağlanması yaklaşık çok uzun yıllar verilen emeklere, yanlış tanılara, iş yerinde mobinge, ve ciddi psikolojik sorunlara mal oluyor açıyor.



Bu hikayeler olağandışı gibi gözükse de ne yazık ki meslek hastalığı davalarının büyük çoğunluğu bu şekilde işlemektedir. İşçiler yerel hastaneler, bürokratik kurumlar, üniversite hastaneleri, adli tıp ihtisas kurumları arasında gelip gitmektedirler. Şirket avukatları ise bütün bu bürokratik sarmaldan faydalanıp sürekli kararlara ve raporlar itiraz etmektedirler. Bu bürokratik sarmal zaten kısıtlı imkanları olan, işsizlik ve sağlığını kaybetmenin ruhsal etkileri ile mücadele eden işçilere karşı bir yıldırma taktiği dönüşmektedir – neredeyse Kafka'nın Dava romanındaki belirsizlik ve vurdumduymazlığı andırır şekilde.

Bütün bu oyalama ve yıldırma taktiklerini yıllara yayılan, kurumlar ve şirketler iş birliğinde ilerletilen başka bir yavaş şiddet örneği diye nitelendirmek mümkündür. Kurumlar arası işleyişteki tutarsızlıklar, maluliyet sisteminin bölük pörçük işleyen biçimi nedeniyle bu hastalıkların sorumluları ortadan kaybedilmektedir. İşçiler kapitalist üretimin yıl yıl bedeni aşındıran şiddetinin yanında ikinci kere kurumlar eliyle bir şiddetin mağduruna dönüştürülmektedirler.

Şiddeti Yeniden Düşünmek

Zehirli yaşam biçimlerinin nedenselliği yok etmesi ve bürokratik sarmal örneklerine bakarak, aslında çevresel ve mesleki hastalıklarda karşımıza çıkan şiddet olgusunu yeniden düşünmemiz gerektiğini iddia ediyorum. Şiddeti sadece hep sansasyonel, sonuçları belli bir olgu olarak gördüğümüz sürece mesleki ve çevresel hastalıkların yavaş şiddetini kavrayamayacağız. Bu basit bir düşünce deneyi değil, güncel olarak insan sağlığı üzerine itirazlarımızı pratikte etkileyen bir yöntem ve teori sorunu.

Birincisi olay üzerinden, her şeyin başı sonu belli bir durum üzerinden düşünmek emek meselesi ergonomik bir kavram gibi ele alınıyor. Yani fabrika mimarisinin, makinelerin, çalışma saatlerinin, düzenlenmesi ile fizyolojik bir etkinlikmişçesine düşünüyoruz. Bunun yerine fabrikayı aslında çevresel negatif ekolojilerin prototipi; bir çevre, bir ekoloji veya bir atmosfer olarak düşünmemiz gerekiyor.

İkincisi, dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütüne göre iş kaynaklı ölümlerin yüzde 86'sı meslek hastalıklarından kaynaklanmasına rağmen biz sadece iş kazalarına, ücret sorunlarına, uzun çalışma saatlerine odaklanıyoruz. Her gün dünyamızda dolaşan ve sadece yüzde 10'u üzerinde test yapılmış 85 bin kimyasal yavaş yavaş milyonları zehirlerken sadece Bhopal veya Çernobil gibi sansasyonel olayları düşünüyoruz çevre yıkımı akla geldiğinde. Büyük harflerle yazılı OLAY çerçevesi dışına çıkan küçük ama uzun vadede yıkıcı durumları maalesef gözden çıkarıyoruz. Ve tam da olay çerçevesi kapitalist devletlerin durumları zaman ve me-

kanlara sıkıştırarak yönetmesine yarayan bir çerçeve. Bu çerçeveye eleştirel bir mesafede durmak için, sadece kriz ve olağan üstü halleri odaklı bakış açısını terk etmemiz, bu uzun süreli yıkımları da düşünmemiz gerekiyor. Yani bazı gündemler, misal Covid-19 sırasında olduğu gibi, sıcaklığına iken epidemik olanın gündemi belirleme kapasitesi ile dikkatimizi çekse de bir zaman sonra bu krizler nüfusun çoğunluğu için endemik olana dönüşmekte, kalıcılıkta, gözden uzakta, ağır, yavaş bir ölümün ya da acının kaynağına dönüşmektedirler. Yani her yıl belki de meslek hastalıklarına bağlı onlarca Soma felaketi sessizce bir kenarda devam etmektedir. Ve adlarını bilmediğimiz on binlerce meslek hastası görüş alanımızın dışına itilmektedir. Bu alanı görünür kılmak entelektüel, siyasi ve de ahlaki sorumluluğumuzdur.

Dipnotlar

1. Bu bürokratik sarmala daha önce bu dergiye katkı sunan meslek hastalığı uzmanları da dahil birçok araştırmacı dikkat çekmiştir (Bakınız (7),(8),(9)). Benim naçizane önerim bu sarmalın ürettiği mağduriyetin yeniden kavramsallaştırılmasına dairdir.

Kaynaklar

1. Murphy, M. Chemical regimes of living. Environmental History. 2008; 13(4): 695-703.
2. Kern, S. Nedenselliğin Kültürel Tarihi Bilim, Cınayet Romanları ve Düşünce Sistemleri. İstanbul: Metis Yayınları; 2008.
3. Weber, M. Science and the Quest for Reality. London: Palgrave Macmillan, London; 1946 [2016].
4. Beck, U. Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage; 1992.
5. Nixon, R. Slow Violence and the Environmentalism of the Poor. Boston: Harvard University Press; 2011.
6. Weber, M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism: and other writings. Penguin: Londra; 2002.
7. Karadağ, Ö. Kaan. Meslek Hastalıklarında Tespit Sorunu, Çeşitli Ülkelerde İlgili Ölçütler ve Türkiye'de Durum, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 2002; 3(11):26-9.
8. Akkurt İ. Mesleki Solunum Hastalıkları; Güneş Tıp Yayınları. İstanbul; 2015.
9. Tellioğlu, Ahmet ve Arif Müezzinoğlu, Türk mucizesi: Meslek hastalıkları sıfırlanıyor, Politeknik.org.tr. Yayın tarihi: 4 Mayıs 2016.



Söyleşi

SENDİKA VE AKTİVİSTLERİN GÖZÜYLE EMEK-EKOLOJİ HAREKETLERİNİN BİRLİKTELİĞİ

Emek-Ekoloji hareketlerinin
birlikteliğine yoğunlaşan sendika ve aktivistler
TTB-MSG'nin sorularına yanıt verdi.

Doğa ve Emek ile Sermaye Bir Çelişkinin İki Karşıt Ucudur

Kanber SAYGILI - DİSK Limter-İş Sendikası

**Sizce ekoloji mücadelesi ile emek mücadelesi
nerelerde birleşiyor? Kuramsal-kavramsal ve pratik
bağlamda neler söyleyebilirsiniz?**

Öncelikle pratik bağlamda, hala emek hareketinin ekolojiyi yeterince gündemine almadığını söyleyerek başlamamız gerekiyor. Biz de dahil olmak üzere, bazı platformlarda yer alıyoruz, onların eylemlerine ve toplantılarına katılıyoruz. Fakat emek hareketinin, ekoloji hareketini desteklemenin ötesine geçip, ekolojik yıkımın işçi sınıfının ve genel olarak toplumun genelinde yarattığı sonuçlarını kendi öz sorunu olarak görüp buna karşı bir mücadele programına ve pratiğine geçmesi bakımından epey geri bir tutum içinde olduğumuzu belirtebiliriz. Bu arada sendikamızın tarihinde asbestli gemilerin geri gönderilmesi ile ilgili çevre örgütleriyle birlikte çeşitli dönemlerde başarılı ve sonuç alıcı kampanyalarında olduğunun altını çizmek isterim.

Ekolojik yıkım sorunu, sadece belli sektörlerdeki -özellikle de madencilik, inşaat, turizm, geri dönüşüm sektörü gibi- şirketlerin faaliyetlerinin sonucu orman katliamı ya da çevresel kirlenme olarak görülüyor. Dolayısıyla o alanlarda ve sorunların yaşandığı yerlerle sınırlı bir sorun olarak görülüyor. Diğer taraftan işçi sınıfı da aslında fiziksel varlığını sürdürme sorunu ile karşı karşıya. Yoksullaşma, işsizlik, hayat pahalılığı, güvencesizlik sorunları, işçilerin temel gündemleri ve bu gündemlerin içinde “ormanları”, “hayvanları” düşünmeye mecali kalmıyor. Ama bu ekolojik sorunu dışsal, kendisinin, kendi

ekmek kavgasının dışında, ekstra bir sorun olarak görülmesinden kaynaklı yanlış bir bilinç biçimi.

Evet, biz öncelikle “ekmek kavgası” veriyoruz ama bu kavganın sonunda evimize götürdüğümüz “ekmek” nasıl üretiliyor? Onca eziyete katlanarak kazandığımız maaşlarımızla aldığımız gıdalar nasıl üretiliyor? Aldığımız ücretler ancak BİM, A101 ya da ucuz gıda satan marketlere yetiyor ve bu ucuz gıdanın tohumdan tabağa kadar zehirli endüstriyel gıda sektörü tarafından üretildiğini unutabilir miyiz? Bu endüstriyel gıda sektöründe de işçiler çalışıyor.

İSİG Meclisi tarafından her ay yayınlanan raporlar sayesinde “işçi cinayetleri”ni artık gizleyemiyorlar. Ama bir de zamana yayılmış ölüm anlamına gelen meslek hastalığı yani “yavaş ölüm” denilen meslek hastalıkları sorunu var. Araştırmacılar, “meslek hastalıkları”ndan dolayı Türkiye’de her yıl en az 20 bin işçinin hayatını kaybettiğini söylüyor. Meslek hastalıklarını aslında ekolojik bir yıkım olarak görmek gerekiyor. Bu konuda Polen Ekoloji Kolektifi’nin başlattığı “emekoloji” çalışmalarını takip ediyoruz. İşçinin bizzat üretim sürecinde yani fabrikada, işyerinde çalışırken maruz kaldığı kimyasallar, zehirli gazlar, stres vb. bunları da ekolojik sorun olarak görmek gerekiyor. Çünkü bu üretim sürecinde işçinin bedenini zehirleyen gazlar, kimyasallar devamında havaya, suya, toprağa karışarak bütün doğayı zehirliyor. Tuzla, Gebze, Dilovası gibi sanayi bölgeleri aynı zamanda işçi havzaları yani sanayi ile işçi mahalleleri aynı yer-



de. Dolayısıyla kirlenme, zehirlenme sadece fabrikada, OSB'de yaşanmıyor. Fabrikaların bacalarından çıkan zehirli hava işçi mahallesini zehirlemeye devam ediyor. Derelere, nehirlere bırakılan zehirli sular, tarım alanlarını, işçi mahallerini, köyleri dolaşıp denizlere, göllere varıyor. Dolayısıyla geçtiği her yeri zehirliyor.

Şirketler, devlet, bu üretim süreçlerinin insan ve çevre sağlığı üzerindeki etkilerini hiçbir şekilde sorun olarak görmüyor. Onlar için en önemli olan şey, hammadde, emeğin en ucuza mal edilmesi, üretimin kesintisiz devam etmesi ve sonucunda asgari değil azami kar. Bu bakımdan doğa ve emek ile sermaye bir çelişkinin iki karşıt ucudur. Sermaye doğayı ve emeği sömürerek, ikisini de yıkıma uğratarak karına kar katar. Bu kapitalist üretimin “doğa”sı gereği olduğunu belirtmek lazımdır.

Sendikal mücadele ekolojiyi ne kadar gündeme getiriyor? Buna yönelik ön açıcı çalışmalar var mı?

Türkiye’de işçi sınıfının yüzde 14 gibi çok az kısmı sendikali. Toplu sözleşme yapan işçi sayısı daha az olduğu gibi özel sektördeki sendikalaşma ise %5-%7 civarındır. Ve sendikalarımızın büyük çoğunluğu da sermayeden yana işçi sınıfını kontrol etmek için görevlendirilmiş devlet kurumları. Geriye sayıları görece çoğalan bağımsız küçük sendika girişimleri ve DİSK ile Türk-İş içinde hala sınıf sendikacılığı yapmaya çalışan bizim gibi sendikalar var.

Biz, tersaneler, dünyanın en büyük gemi söküm tersanesi Aliğa gibi bir sektörde örgütlenme yapmaya çalışıyoruz. Bu sektör, işçilerin çok yüksek oranda ağır metallere, kimyasallara maruz kaldığı, iş cinayetlerinin ve “yavaş cinayet” denilen meslek hastalıklarının yoğun yaşandığı bir sektör. Dolayısıyla işçi, çevre ve halk sağlığını yüksek oranda etkileyen bir sektör aynı zamanda. İş cinayetlerine karşı mücadele ve özellikle asbestli, radyasyonlu ve daha ağır metal kirliliğinin olduğu Aliğa’daki gemi söküm tersanesinde Sao Poulou gemisi gibi, dünyada adı duyulan ölüm gemilerinin Türkiye’ye gelişinin engellenmesi ve oradaki işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi konularda kamuoyunda karşılık bulan kampanyalarımız oldu. Fakat bunların yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Süreklileştirmek, daha fazla sınıfın gündemi haline getirmek zorundayız.

Sao Poulou Gemisi’nin Aliğa’ya getirilmesini engellemek için kampanyayı Polen Ekoloji ile birlikte yürüttük ve İzmir’de başka örgütlerin katılımıyla bir platform kurmayı başardık. O kampanya sonrasında İzmir Emek ve Ekoloji Çalışmaları Grubu kuruldu. İzmir’de yine Polen Ekoloji ile birlikte “Sanayi Doğa İnsan: Emekoloji” başlıklı bir paneldi. Buna benzer bir panel daha önce Bursa’da yapılmıştı.

İSİG Meclisi’nin çok daha önce, işçi sağlığı üzerine Kocaeli’nde çok önemli bir paneli olmuştu. Bunlar bizim örnek almamız gereken, çalışmalar. Meslek Hastalıkları hastaneleri kapatılıyor, bu konuda devlet kayıt tutmuyor. Bu alanda çalışma yapan Onur Hamzaoglu, Bülent Şık gibi bilim insanları da davalarla yıldırılmaya çalışılıyor.

Diğer taraftan iklim krizi tartışmaları kapsamında “adil geçiş”, “adil dönüşüm” tartışmaları var. Bu konuda DİSK’in birkaç çalışması oldu. Avrupa’daki sendikaların bu konuda daha çok çalışmaları olduğunu biliyoruz. Bizim açımızdan “adil geçiş” tartışmalarının iki boyutu var. “Adil geçiş” tartışmaları ile aslında sermaye grupları arasında üretimin teknik yapısının değiştirilmesi üzerine gelişen rekabet ve mücadelede işçi sınıfını yedeklemeye çalıştıklarını görmemiz gerekiyor. Şirketler iklim krizini fırsata çevirip, birbirleri arasındaki ve ülkeler arasındaki rekabette üstünlük sağlamak istiyor ve bu amaçla teknolojik değişikliklere gidiyorlar. Bu değişikliklerin maliyetini de devletin üstlenmesini istiyorlar. İklim krizini gerekçe göstererek enerjide, çelik üretiminde vb. daha düşük karbonlu üretim vb. gibi hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli maliyetin devlet bütçelerinden karşılanması demek, Türkiye’de çok yakından bildiğimiz, Kamu-Özel İşbirliği sistemi gibi halktan, işçi sınıfından alınan vergilerle şirketlerin fonlanması demek. Bu çok açık. Adil geçiş diyerek işçi sınıfından bir de bu dönüşüm için fedakarlık yapmamızı, uslu ve hevesli köleler olarak onlar için ekstradan çalışmamızı, mücadele etmemizi istiyorlar. Sanki yenilenebilir enerjiye geçtiğimizde, yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik, iş cinayetleri, güvencesizlik vb. bitecek, ütopyaya varacağız gibi masallar anlatıyorlar.

Biz sermayenin hiçbir yerinde “adalet”e yer olmadığını biliyoruz. Sermayenin varlığı emeğin güvencesizliğine, adaletsizliklere, eşitsizliklere dayanıyor. İklim krizine neden olan bütün fosil endüstrisini kuran, geliştiren ve zenginliklerini yaşayan onlar olduğu halde “dönüşüm”ün bedelini bize ödetmeye çalışmalarına razı olamayız.

Fakat sermayenin bu iki yüzlü yaklaşımına karşısında işçi sınıfı iklim krizine duyarsız kalamaz. Çünkü sermayenin neden olduğu iklim krizinin bütün ceremesini işçiler, yoksul halklar, sömürgelerdeki, bağımlı ülkelerdeki ezilen halklar çekiyor. Ve iklim krizinin yarattığı yıkım her geçen gün artıyor. Aşırı sıcaklar, seller, kuraklık, gıda, su krizleri vb. İklim krizinin ortaya çıkardığı bir gerçek var. Elbette hiç kimse ben ekmeğime bakarım diyerek bu sorunlara kayıtsız kalamaz. Bilakis, işçi sınıfının bir tarafta akıl almaz boyutlarda hiçbir işe, hiç kimseye yaramayan bir zenginlik biriktiren diğer tarafta milyonlarca insanın ve diğer canlı türlerinin yıkımına neden



olan bu kapitalist üretime son vermek, sermaye iktidarına son vermek zorunda, bu onun için ölüm kalım meselesi. Bunu kendisi için, kendisinin özgürleşmesi, insanca bir yaşam sürmesi için yapmak zorunda.

Ekoloji hareketleri ile emek mücadelesi sık sık karşı karşıya geliyor, Bergama'dan Akbelen'e... Bu gerilimi nelere bağlıyorsunuz ve nasıl aşılabılır?

Öncelikle burada bir yanlışlığı düzeltmek gerekiyor. Bahsedilen tekil olaylarda olan aslında şirketin ve devletin ve bunların uzantısı olan sendikaların işçiler üzerindeki baskısı sözkonusudur. Hem Bergama'da hem Akbelen'de, tarım alanları, orman için direnen köylülere ve doğa savunucularına karşı işçilerin kendiliğinden bir karşı çıkışı, saldırısı sözkonusu değildir. Bizzat şirketin ve sendikanın devletin kolluk güçlerinin baskısı ile organize edilen olaylardır bunlar.

Fakat buralarda, maden, termik santral vb. sektörlerde çalışan işçilerin hem geçimlerini sürdürmelerini sağlayacak iş güvencelerini sağlamak hem de çalıştıkları sektörün çevreye, tarım alanlarına vb. zarar vermeden faaliyette bulunmasını sağlaması gibi çifte bir görevi yerine getirmesi toplumsal olarak çok büyük örgütlenme ve bilinç gerektirdiğini görmek gerekiyor. Yani tekil olaylar üzerinden işçiler doğa düşmanı ilan etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Bu sözde karşıtlığın aşılması güçlü bir sınıf sendikacılığı, sınıf mücadelesinin geliştirilmesi ile mümkündür. Aynı zamanda güçlü bir sosyalist hareketin varlığı ile

doğrudan bağlantılıdır. Bunları bütünlüklü ele almak gerekir. Yoksa biz biliyoruz ki, Akbelen'de madende çalıştığı halde direnişi destekleyen işçiler vardı. Ya da örneğin, Artvin'de, Cerattepe'deki madende çıkarılacak posanın ayrıştırılması için Artvin'in diğer ilçesi olan Murgul'da siyanür havuzu açılması projesine aynı şirketin işçileri karşı çıktı. Buna başka örnekler de verilebilir. Fakat burada genel bir bilinç ve örgütlenme sorunu olduğunun altını çizmek gerekir.

Teknik olarak bugün Muğla'daki termik santraller kapatılabilir, kömür ocakları kapatılabilir. Bundan bir tek o işletmelerin sahibi şirketler zarar eder. Ne Türkiye ne de işçiler zarar etmez. Bu işletmelerin kapatılması durumunda buralarda çalışan işçiler başka sektörlerde istihdam edilebilir. En başta da tarımda. Bu işçilere -ki çoğu zaten önceden çiftçi idi- ücretsiz toprak verilerek, kredi ve teknik destek verilerek tarımda kendi işlerini yapabilir veya devlet garantisi ile başka sektörlerde çalışmaları sağlanabilir. Zaten sayıları çok değildir. Fakat bunun sermayeye, bu sermayenin çıkarlarını savunan bu iktidara benimsetmek için gerekli olan şey, güçlü bir sendika, güçlü bir sosyalist harekettir. Bu da sorunun asıl boyutlarının görülmesi gerektiği anlamına gelir. Yani mücadeleye bütünlüklü bakmak lazım, yerellerde ortaya çıkan tekil olaylardan hareketle yapay gündemler, çelişkiler icat etmemiz gerekir.

Özcesi Emek, Özgürlük ve Ekoloji mücadelesi bir bütündür ve ayrıştırılarak yürütülen mücadelenin eksik olacağını düşünüyoruz.



Ekoloji Mücadelesi ve Emek Mücadelesi: Kapitalizmin Sorunlarına Karşı Ortaklaşa Çözüm Arayışı

Nihat DEMİR - DİSK Dev Yapı İş Genel Sekreteri

Sizce ekoloji mücadelesi ile emek mücadelesi nerelerde birleşiyor? Kuramsal-kavramsal ve pratik bağlamda neler söyleyebilirsiniz?

Elbette, ekoloji mücadelesi ile emek mücadelesi arasındaki birleşme hem teorik hem de pratik düzeyde daha fazla açıklamayı gerektirir. Bu konu, ekolojik sürdürülebilirlik ve sosyal adaletin önemli bir kavşağıdır.

Kuramsal ve Kavramsal Derinlik:

1. Ekolojik Adalet ve Sosyal Adalet:

Ekolojik adalet, doğanın kaynaklarının adil ve sürdürülebilir bir şekilde dağıtılmasını savunurken, sosyal adalet ise işçi sınıfının ekonomik, politik ve sosyal açıdan eşitlik içinde yaşamasını hedefler. Bu iki kavram, doğal kaynakların kullanımı ve işçilerin çalışma koşulları konusunda adil politikaların oluşturulmasını gerektirir.

2. Yeşil İstihdam ve Yenilenebilir Enerji:

Yeşil ekonomi, ekolojik açıdan sürdürülebilir iş alanları yaratmayı hedefler. Yenilenebilir enerji sektörü gibi alanlar, hem ekolojik dengenin korunmasını sağlar hem de yeni iş olanakları yaratır. Bu, işçi sınıfının istihdam edilmesi açısından da önemlidir.

3. Çevre Dostu Teknoloji ve İnsan İlişkisi:

Teknolojinin ekolojiyle uyumlu hale getirilmesi, hem doğal kaynakların daha etkili kullanımını sağlar hem de işçilerin teknolojiyle olan ilişkisini belirler. Bu noktada, insan odaklı teknoloji tasarımı ve kullanımı, emek mü-

cadelesiyle de uyumlu olmalıdır.

Pratik Bağlam ve Toplumsal Katılım:

1. Eğitim ve Farkındalık:

Ekoloji ve emek mücadelesi, toplumda farkındalık yaratma üzerine odaklanmalıdır. Eğitim programları ve bilinçlendirme kampanyaları, insanları doğal kaynakların önemine ve işçi haklarının savunulmasına dair bilinçlendirebilir.

2. Politika Değişiklikleri ve Aktivizm:

Lobicilik faaliyetleri ve sivil toplum kuruluşlarının politika değişiklikleri talep etmesi, ekoloji ve emek mücadelesini destekleyebilir. Politika yapıcılarını doğa dostu politikaları benimsemeye teşvik etmek, hem doğayı korur hem de işçi sınıfının haklarını güçlendirir.

3. İşbirliği ve Dayanışma:

İşçi sendikaları, çevre aktivistleri, akademisyenler ve politikacılar arasındaki işbirliği ve dayanışma, ekoloji ve emek mücadelesini güçlendirir. Ortak hedefler etrafında bir araya gelmek, hem doğanın hem de işçi sınıfının çıkarlarını korumak için daha etkili bir platform oluşturur. Ekoloji mücadelesi ile emek mücadelesi, insanlığın sürdürülebilir bir geleceği inşa etme çabasında birleşir. Bu birleşme, hem doğal çevrenin korunmasını hem de işçi sınıfının onurlu bir şekilde yaşamasını sağlamak adına kritik bir rol oynamaktadır. Bu mücadelelerin bir araya gelmesi, daha adil, daha sürdürülebilir ve daha insan merkezli bir dünya için umut vaat eder.

Ekoloji hareketleri ile emek mücadelesi sık sık karşı karşıya geliyor, Bergama'dan Akbelen'e... Bu gerilimi nelere bağlıyorsunuz ve nasıl aşılabılır?

Ekoloji hareketleri ile emek mücadelesi arasındaki gerilim, genellikle endüstriyel gelişme ve iş yaratma talepleri ile çevre koruma ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği arasındaki çatışmalardan kaynaklanır. Birçok durumda, büyük şirketler ve hükümetler, ekonomik büyümeyi desteklemek adına doğal kaynakları hızla tüketirken, yerel halk ve çevreci gruplar doğal çevrenin korunmasını ve sağlıklı bir yaşamı savunurlar. Bu durum, ekonomik büyüme ve doğa koruma arasında bir denge bulma ihtiyacını ortaya çıkarır.

Bu gerilimi aşmanın yolu, katılımcılığı ve şeffaflığı teşvik eden, yerel toplulukları ve doğa koruma savunucularını politika oluşturma süreçlerine dahil eden çözümler geliştirmektir. Aynı zamanda, sürdürülebilir ekonomik model ve iş yaratma fırsatlarını keşfetmek, hem ekonomik büyümeyi destekleyip hem de doğayı koruyacak politikalar oluşturmak önemlidir. Bu noktada, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, çevre dostu tarım gibi sektörlerde yatırımlar yapmak ve yeşil ekonomiyi desteklemek, ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılabılır.

Ekoloji hareketleri ile emek mücadelesi arasındaki gerilim, sadece ekonomik kaynaklarla ilgili değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve siyasi farklılıklardan da kaynaklanabilir. Farklı kültürlerin ve toplumsal grupların doğaya ve iş dünyasına dair farklı değerleri ve beklentileri olabilir. Bu çeşitlilik, çözüm arayışını karmaşık hale getirebilir.

Gerilimi aşmak için eğitim ve farkındalık önemli bir rol oynar. İnsanların doğal kaynakların sınırlı olduğunu, doğanın korunmasının gelecek nesiller için hayati öneme sahip olduğunu anlamaları gereklidir. Eğitim kurumları, medya ve sivil toplum kuruluşları bu konuda farkındalığı artırmak için çeşitli programlar düzenleyebilir. Toplumun doğa ve ekonomik büyüme arasındaki dengeyi anlaması, daha sağlıklı bir diyalog ve işbirliği ortamı yaratabilir.

Bunun yanı sıra, katılımcılığı teşvik eden politika ve yönetim modelleri geliştirmek önemlidir. Karar alma süreçlerine yerel halkın, çevreci grupların ve işçi temsilcilerinin katılımı, alınacak politikaların daha adil ve sürdürülebilir olmasını sağlayabilir. Hükümetler, şirketler ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği ve açık iletişim de önemlidir. Ortak hedefler belirlemek ve çıkarları dengelemek için yapılan görüşmeler, taraflar arasındaki güveni artırabilir.

Ayrıca, teknolojinin ve yenilikçi çözümlerin kullanımı da bu gerilimi aşmada yardımcı olabilir. Yenilenebilir



enerji teknolojilerinin geliştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması, atık yönetimi sistemlerinin iyileştirilmesi gibi alanlarda yapılan yenilikler, hem ekonomik büyümeyi destekleyebilir hem de çevreyi koruyabilir.

Son olarak, uluslararası işbirliği ve deneyim paylaşımı da önemli bir rol oynar. Birçok ülke, benzer çevresel ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya olabilir. Bu ülkeler arasında tecrübe paylaşımı ve ortak projeler yürütme, farklı perspektifleri anlama ve daha etkili çözümler geliştirme konusunda yardımcı olabilir.

Tüm bu yaklaşımların bir araya gelmesi, ekoloji hareketleri ile emek mücadelesi arasındaki gerilimi aşmada önemli bir adım olabilir. Bu, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma, doğal çevreyi koruma ve adil bir toplum inşa etme yolunda atılan önemli bir adım olacaktır. Bu çaba, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakma amacıyla birleşen insanların güçlü iradesiyle desteklenmelidir.

Sendikal mücadele ekolojiyi ne kadar gündeme getiriyor? Buna yönelik ön açıcı çalışmalar var mı?

Sendikal mücadele, geleneksel olarak işçi sınıfının ekonomik haklarını korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak, günümüzde işçilerin yaşam kalitesi sadece ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda çevresel koşullarla da şekillenmektedir. İşte bu noktada, sendikal mücadele ve ekoloji arasındaki ilişki giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Sendikalar, işçilerin sağlığını, güvenliğini ve genel yaşam kalitesini etkileyen çevresel sorunlara karşı mücadele ederek, ekolojiyi gündeme getirebilir.

Birçok endüstriyel sektör, doğal kaynakları kullanırken çevreyi olumsuz etkileyebilir. Kirli üretim yöntemleri, atıkların düzensiz bir şekilde bertaraf edilmesi ve doğal habitatların tahrip edilmesi gibi faktörler, sadece doğayı değil, aynı zamanda insan sağlığını da tehdit edebilir. Bu noktada sendikalar, hem işçilerin hem de genel toplumun çevresel sağlığını korumak adına mücadele



edebilirler. Zehirli kimyasalların kullanımına karşı, çevre dostu üretim yöntemlerinin benimsenmesini savunabilir ve sürdürülebilir tarım projelerini destekleyebilirler.

Sendikaların ekolojiye katkısı sadece doğayı korumakla sınırlı değildir. Aynı zamanda, sendikaların çevre konularında farkındalık yaratma ve eğitim faaliyetlerine destek vermesi, genç nesillerin çevre bilincini artırabilir. Eğitim programları ve seminerler, işçileri çevresel sorumlulukları konusunda bilinçlendirebilir ve doğayla uyumlu bir yaşam tarzını teşvik edebilir.

Birçok sendika, sürdürülebilirlik ilkesini benimseyerek üyelerini ve işverenleri çevresel sorumlulukları konusunda bilinçlendirmek için çaba sarf etmektedir. Yeşil enerji sektöründe çalışan işçilerin haklarını koruyan sendikalar, hem temiz enerji üretimini teşvik eder hem de işçilerin refahını artırır. Ayrıca, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılmasını destekleyerek, karbon ayak izini azaltma hedeflerine katkıda bulunabilirler.

Sonuç olarak, sendikal mücadele ve ekoloji arasındaki bu güçlü ilişki, insanların ve doğanın birlikte yaşayabileceği sürdürülebilir bir geleceğe doğru adım at-

mamızı sağlayabilir. Sendikaların çevresel konulardaki duyarlılığı ve mücadelesi, hem işçi haklarını korurken hem de doğal yaşamı güvence altına alarak toplumsal refahı artırabilir. Bu çaba, gelecek nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını garanti altına almak adına atılan önemli bir adımdır.

Konu hakkında ek olarak neler söylemek istersiniz?

Dünya genelinde ekoloji mücadelesi ve emek mücadelesi, adaletli bir geleceğin temellerini atmaya yönelik güçlü bir ittifak oluşturabilir. Bu ittifak, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini, işçi haklarının korunmasını ve sosyal adaletin sağlanmasını savunabilir. Bu noktada, bilinçli tüketim, yenilenebilir enerjiye geçiş, adil ticaret ve sürdürülebilir tarım gibi alanlarda bireysel ve toplumsal düzeyde bilinçlenme ve değişim önemlidir. Aynı zamanda, politika yapıcılarının da bu yönde adımlar atması ve toplumun taleplerini dikkate alarak adaletli ve sürdürülebilir politikalar oluşturması gerekmektedir. Bu şekilde, ekoloji mücadelesi ve emek mücadelesi birlikte yürütülerek daha adil, sürdürülebilir ve insan odaklı bir dünya için mücadele edilebilir.



Emek ve Ekoloji Mücadeleleri, Sınıf Savaşımının Farklı Düzeylerdeki Görünümleridir; Politik Düzlemde Özneleri Aynıdır

Nazlıcan DEMİR - Polen Ekoloji Kolektifi

Sizce ekoloji mücadelesi ile emek mücadelesi nerelerde birleşiyor? Kuramsal-kavramsal ve pratik bağlamda neler söyleyebilirsiniz?

Bu birleşme öncelikle bu mücadeleleri nasıl tanımladığımız ile ilgili. Ekoloji mücadelesi sadece insandan uzakta, biraz özlem duyulan dağın, ormanın, akarsuyun, vahşi yaşamın ya da tüm dünyayı daha doğrudan etkileyen kutupların, atmosferin, vb. korunması olarak ele alınırsa -ki, artık böyle yaklaşımların etkisi büyük oranda azaldı- elbette diğer toplumsal mücadelelerle doğrudan bir bağını kurmak zorlaşır. Yine, emek mücadelesi olarak sadece işçi ve emekçilerin ekonomik hak temelli taleplerini, tek tek fabrika ve işyerlerindeki taleplerini görürsek buradan da anlamlı bir yakınlaşma çıkmaz.

Bugün kapitalizmin içine girdiği derin ekonomik ve ideolojik kriz ve bir bütün olarak kapitalist toplumun krizi, yani toplumsal çürüme ve çözülme hali, nesnel olarak yaşamın her veçhesini bütünlüklü değerlendirmeyi düne göre daha güçlü dayatıyor. Bu bütünlüklü bakış kuramsal olarak ancak marksizmin bize sağladığı diyalektik materyalist yöntem ve tarihsel deneyim ile mümkün. Emek ve ekoloji mücadeleleri, bu açıdan esasen sınıf savaşımının farklı düzeylerdeki görünümleridir, politik düzlemde özneleri aynıdır. Nihai olarak kapitalizmin yıkılmasını, yani kapitalist devlet iktidarının yıkılıp işçi ve emekçilerin siyasi iktidarını mümkün kılacak bir hattı öngörürler.

Elbette, bu amaca tabi olarak günübirlik süren sınıf savaşımında işçi sınıfı ve ezilenlerin siyasi özneleşme

süreci çeşitli emek örgütlerinde, ekoloji örgütlerinde gerçekleşiyor. Bunlar bir sorun etrafında harekete geçen insan grupları olarak kitle örgütlenmeleridir. Sendikalar, kolektifler, dernekler, olabileceği gibi siyasi partiler de böyledir. Bu örgütler mücadelede yan yana gelmenin araçlarıdır ve pratik bağlamı da tam da bu örgütlerin programları, amaçları şekillendirir.

Emek, insanın kendi varlığını sürdürmek için toplumsal düzeyde doğayla kurduğu etkileşimlerdir. Tarih boyunca farklılaşan etkileşimler insanın üretim faaliyetleridir ve hem insanı hem de insanın içinde yaşadığı çevreyi şekillendirir. Kapitalist toplumda ücretli emek biçiminde süren bu faaliyetler, emek sömürsüne ve doğanın kâr amacıyla yağmalanmasına dayanır. Bu yağmalama üretim sürecinde hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi ve sonraki süreçte işçinin maruz kaldığı kimyasallarla, tehlikeli maddelerle doğrudan temasıyla ya da uzun dönemde atıkların havaya, suya karışmasıyla işçinin bedeninin zehirlenmesi, hastalanması ve buna bağlı ölümlerle işçileri, yani emeği yıkıma uğratar. Kapitalist üretim süreçlerine içkin olan, günübirlik, yavaş şiddet biçiminde ortaya çıkan meslek hastalıkları böyledir. Bu aynı zamanda emeğin ekolojik yıkımıdır, zira emeğin kendini var ettiği koşulları ortadan kaldırır. Emeği bu koşulların karşısına diker.

Marx'ın insanın inorganik bedeni, uzantısı olarak ifade ettiği doğanın yağmalanmasının insanı, yani bedenin organik parçasını böyle etkilemesi aynı zamanda



toplumsal bir ilişki olan sermayenin birikim sürecidir. Demek ki, burada bahsedilen insan, emek-sermaye ilişkisi içinde var olan işçi ve emekçilerdir. Burada tarihsel olarak yanlış anlaşılan ya da istismar edilen bir yönü vurgu yapmak yerinde olur. İnsan ve doğanın diyalektik ilişkisini anlamak için belirli bir analitik ayrıma gitmenin ötesinde insanı doğayı tahakküm altına alan, alması gereken bir fail olarak gören anlayışlar marksizme ait değildir, bunlar çarpıtmadır. İnsanın zorunluluk ilişkilerini tarihsel olarak kavramaya dönük marksist teorik çalışmaları tam da emek ve ekoloji mücadelelerinin birliğini pratikte kuran hattın kendisidir.

Rob Nixon, 2011'de yayımlanan *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor* (Yavaş Şiddet ve Yoksulların Çevreciliği) isimli eserinde, yavaş ve uzun süreli, yıkımlarını sabırla gerçekleştiren felaketleri ele alıyor. Kimyasal ve radyolojik şiddetin özellikle yoksulların bedenlerinde büyük ölçüde gözlemlenmeden, teşhis edilmeden veya tedavi edilmeden kalan hücresel mutasyonlara yol açtığını belirtiyor. Nixon, beşerî bilimlerin alanında o ana kadar adı net bir biçimde konulamamış çevre sorunlarını "yavaş şiddet" olarak isimlendiriyor. Yavaş şiddet zamana yayılmış ve fark edilmesi zor bir süreç. Bu süreci en ağır şekilde yaşayan yoksulların bu şiddetin görünürlüğünü sağlaması doğanın yağmalanmasının görünürlüğü kadar kolay olmuyor. Bunun ölümcül sonuçları ortada adeta faili meçhul cinayetler bırakıyor. İŞİG Meclisi verilerine göre, Türkiye'de 2022 yılında 1843 işçi iş cinayetinde hayatını kaybetti. Başlıca ölüm nedenleri servis kazası, düşme, ezilme, patlama, kalp krizi, intihar, şiddet, Covid-19 görülmektedir (İŞİG Meclisi, 2023). Yavaş şiddet olan meslek hastalıkları işte bu iş cinayetlerinin bir başka biçimidir. Emegün ekolojik yıkımı şeklinde ifade ettiğimiz işçinin bedenindeki kanser, silikozis, akciğer hastalıkları gibi birçok hastalık, stres gibi sebeplerle normal sayılan pek çok psikolojik hastalıklar, üretim sürecinde kesilen orman, kazılan toprak, kirletilen akarsu, öldürülen hayvanlar, karbonlaştırılan atmosfer, vb. ile bütün bir tablo oluşturmaktadır. Dahası kârı en fazlalaştırmak için yapılan bu üretimin sonucunda ortaya çıkan her açıdan sağlıksız ürünlerin, gıdanın etkileri de öncelikle işçiler, ezilenleri etkilemektedir.

Maden, enerji, metal, otomotiv, çimento gibi enerji yoğun ya da ilaç, deterjan, işlenmiş gıda gibi kimya sektörleri değil sadece bir bütün olarak tüm üretim alanlarında benzer durumlar söz konusu. Ama bunlar meslek hastalığı ya da iş kaynaklı hastalıklar kabul edilmiyor, çünkü ya doğrudan bağı kurmak için elde yeterli kanıt olmuyor ya da hastalıklar çok sonra ortaya çıkıyor. Ali-ağa'da yaşanan gerçek de budur. Küresel zehirli atık ticaretinden şirketler kâr elde ederken işçiler, Ali-ağa

halkı her geçen gün daha fazla yıkımla yüzleşmektedir. Genel olarak meslek hastalıkları denilen ama Emekoloji Meclis Girişimi tarafından emekçinin ekolojik yıkımı, emekoloji olarak adlandırılan bu konunun ekoloji mücadelesi ile emek mücadelesinin bir ve ortak bir mücadele olduğunu açıkça gösterebilmesi önemli.

Akademisyen Aslı Odman, 2020 tarihli yazısında, sermayenin, birikim sürecinde emek ve doğayı kaynağa çevirmesini, Marx'tan alıntı ile "canını/canlısını ölçme, biçme, tasnif etme, sayma, sonunda araç ve ölü hale getirme" işlemi olarak açıklamaktadır. Bu nedenle de ekoloji mücadelesinin sınıfsal temeline dayanarak kapitalizme karşı emekçinin kurtuluşu mücadelesinin ekolojik mücadeleyi de kapsamı gerektiği vurgulanmaktadır (El Yazmaları I, 24 Eylül 2020).

Dünya Sağlık Örgütü, daha sağlıklı ortamların, küresel hastalık yükünün neredeyse dörtte birini önleyebileceğini belirtmektedir. Temiz hava, istikrarlı iklim, yeterli su, sanitasyon ve hijyen, kimyasalların güvenli kullanımı, radyasyondan korunma, sağlıklı ve güvenli işyerleri, sağlam tarım uygulamaları, sağlığı destekleyen şehirler ve yapılar çevreler ve korunmuş bir doğa, iyi bir sağlık için ön koşullar olarak belirtilmektedir. 2016'da 13,7 milyon ölümün, yani küresel ölümlerin %24'ünün değiştirilebilir çevresel risklerden kaynaklandığı, toplam küresel ölümlerin neredeyse 4'te 1'inin çevre koşullarıyla bağlantılı olduğu açıklanmıştır (DSÖ).

Cora Roelofs ve David Wegman'ın *Workers: The Climate Canaries* (İşçiler, İklimin Kanaryaları) başlıklı yazısı halk sağlığı, emek ve ekoloji ilişkisinde çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Maden ocaklarındaki karbon monoksit ve diğer zehirli gazların tespit edilebilmesi için kanaryalar kullanılırdı. Aşırı sıcakların etkileri gibi iklim değişikliğinin kimi sonuçları sadece işçilere özgü olmasa da işçiler, bu açıdan "kömür madenindeki kanaryalar" işlevi görür.

"Pestisit DBCP, aroma maddesi diasetil ve bir alerjen olarak lateks gibi kimyasallara maruz kalan birçok vakada işçilerin bedenleri alarm vermiş, bu da daha sonra daha geniş nüfus etkilerinin araştırılmasına yol açmıştır. Bu vakalarda, iklim değişikliği etkilerinde olduğu gibi, çalışanların maruziyetleri sıklık, süre ve yoğunluk bakımından daha fazladır ve bu nedenle daha geniş toplum sağlığı etkileri için alarm veren 'sentinel vakaları' temsil eder. Potansiyel olarak iklim kanaryası görevi gören işçilerin bir örneğine dünyadaki şeker kamışı tarlalarında tanık olunabilir. Orta Amerika'daki şeker plantasyonlarında yaşanan artan sıcaklık yoğunluğunda, 20 binden fazla işçi büyük olasılıkla aşırı sıcaklığa maruz kalma, pestisit maruziyeti, 'parça başı iş' ödeme sistemi ve yeterli hidrasyon, dinlenme ve kimyasal maruziyetlerden korunmayı engelleyen diğer istihdam koşulları-



nın bir araya gelmesinden kaynaklanan kronik böbrek hastalığından ölmüştür. İklimle ilgili mesleki hastalık ve yaralanma vakalarını tespit edebilecek, vakaları izleyecek, raporlayacak ve müdahale edecek ne küresel ne de ABD'ye ait bir gözetim sistemi bulunmaktadır.” (Roelofs ve Wegman, 2014: 1799- 1801).

Tüm bunlar emek ve ekoloji mücadelesinin kapitalizmin olduğu her noktada, üretim alanlarından metaların dolaşım alanına ve emeğin yeniden üretim alanlarına, birleşebileceğini gösteriyor. Burada mesele kendini emek ya da ekoloji örgütü olarak tanımlayan yapıların bu bütünlüğü gören bir yerden işçi sınıfı ve ezilenlerin birleşik devrimci siyasi mücadelesini büyütme için kendilerini konumlandırılabilmeleri, kendilerini kapitalizmi yıkmaya, siyasi iktidarı alma stratejisinin bir parçası olarak görmeleri oluyor.

Ekoloji hareketleri ile emek mücadelesi sık sık karşı karşıya geliyor, Bergama'dan Akbelen'e... Bu gerilimi nelere bağlıyorsunuz ve nasıl aşılabılır?

Aslında bu karşı karşıya gelme görüntüsü, burjuva ideolojik kara propaganda çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkıyor. Elbette gerçek bir zemini var ama her bir durumda yereldeki duruma tek tek bakmak, incelemek gerekiyor. Karşı karşıya gelinen durumlar tam da mücadele alanlarını kendi içinde bir son olarak gören, kapitalizme dair tutarlı bir analizi olmayan çizgideki örgütlerin, hareketlerin öne çıktığı anlar oluyor. Oysa yukarıda doğa savunucuları ile işçilerin bir sınıf olarak çıkarlarının nasıl örtüştüğüne değindik. Tıpkı bu tür çevre direnişlerini yerelden olanlar dışarıdan gelenler gibi ayırıştırıp tasfiye etmeye çalışan çarpık görüşler gibi mülksüz işçi-topraklı köylü gibi yanlış zeminde duran ikiliklerle esas düşman, yani devlet-şirket işbirliği ve onların şiddet kullanma tekeli olarak kolluk güçleri, hedefin dışına çıkarılıyor. Burada yerelin özgünlüklerine göre direnişin kazanılması, eğer bir halk isyanı varsa bunun yayılması, daha büyük hedeflere yönelmesi, geri uzlaşmalardan kaçınılması gibi toplam mücadele dinamiklerinin çıkarına uygun bir siyasi akılla taktik adımlar atılması emek ve ekoloji örgütlerinin elbette görev ve sorumluluğu. İşçilerin faşist, gerici sendika ya da partilerin ne kadar güdümünde olduğuna bakılarak onlarla karşı karşıya gelmemek için gerçek sınıf düşmanlarını işaret eden ısrarlı çalışmalar yapmak bunun bir parçası.

Akbelen'deki mücadele sonucunda, TBMM Genel Kurulu, maden sahasındaki çalışmalarla ilgili genel görüşme yapılmasına ilişkin önergeyi müzakere etmek üzere toplanmıştı. Akbelen maden sahasında çalışan Türkiye Enerji, Su ve Gaz İşçileri (TES-İŞ) Sendikası üyesi 100 işçi, TBMM kapısında basın açıklaması

yaptılar ve çevrecilerin üretimi engellemeye çalıştığını belirttiler: “Bizim ağaçların kesilmesi ve madenlerin çıkarılmaması gibi bir derdimiz yok. Ülkemizde işimize, ekmeğimize sahip çıkabilmek için elimizden geleni yapıyoruz. Biz yıllardan beri hem Yeniköy'de hem de Kemerköy'de yaklaşık 3 bine yakın çalışan arkadaşımızın eşleri ile beraber 15 bini bulan arkadaşlarımızın hakkını savunmak için buradayız.”

Özelleştirmelerden sonra taşeronlaşmanın getirdiği zor şartlar altında çalışan, üç aydan fazla zamandır maaşlarını alamayan işçiler Akbelen'de sermaye-sendika ilişkilerinin yakından tanığı olmuştur. Kemerköy Termik Santrali'nde sendikasız olarak Garanti Koza bünyesinde çalıştırılan 536 işçi Ağustos ayında Akbelen direnişi sürerken yaptıkları eylemde santralin kapısını giriş ve çıkışlara kapatmıştı. Yine aynı eylemde köylüler işçilere destekte bulunmuşlardı, çünkü orada çalışanlar genellikle bölge halkından, köylülerden oluşuyordu. İşçiler de sermayenin kendi bedenlerine verdiği zararın farkında olduğu gibi kendi yaşam alanlarına verdiği zararın da farkındalardı. Direnen köylüler santralde çalışan yakınları için de direniyorlardı. Her yıl bir başka yakını kanserden kaybetmemek için direniyorlardı. Santralin onlar için cehennem çukuru olduğunu onlar gibi işçiler de biliyorlar. İşte burada iktidar, jandarma ve polisiyle iktidar korumasındaki şirket, şirketle iç içe geçmiş sarı sendikalar ve bunların yereldeki işbirlikçileri tüm olanaklarını kullanarak büyüyen, yayılan ve bir isyana dönüşme potansiyeli taşıyan direnişi sönmüştür. Olan budur. Tabi, bu eylemlere katılan, ideolojik olarak sıkılaşıp faşist kitle tabanı durumuna gelmiş işçiler, mücadelenin bir parçası olarak görülemez. Bunlar yereldeki sosyal ilişkilerine bağlı olarak yalıtılıp duruma etkisiz hale getirilebilir, sosyal izolasyona uğratılabilir. Bunlar da mücadelenin taktikleri arasındadır.

Türkiye'deki termik santrallerin sadece yarattıkları hava kirliliği yoluyla 2019 yılında 5 bin erken ölüme yol açtığını ve bu santrallerin topluma yüklediği sağlık harcamalarının bir yılda 54 milyar TL olduğunu araştırmalar gösteriyor. Sağlık ve Çevre Birliği adlı kurumun araştırmasına göre 1965-2020 yılları arasında Türkiye'de kömürle elektrik üretimi yaklaşık 200 bin erken ölüme, 62 milyon iş günü kaybına, 11 milyon hastaneye yatışa ve 320 milyar Euro'ya varan maliyetle diğer sağlık etkilerine yol açmıştır. Türkiye'de 2019 yılında işletmede olan 28 santralin sağlık maliyetlerinin değerlendirildiği rapora göre, bölgedeki santrallerin yarattığı hava kirliliğinin kümülatif sağlık maliyeti, tüm Türkiye'deki termik santrallerin sağlık maliyetinin neredeyse üçte birini oluşturmaktadır. Sağlık sisteminin özelleştirilmesi sonucu işçilerin sağlığa erişiminin kısıtlandığını da hesaba



katarsak emek ve ekoloji mücadelesi nasıl karşı karşıya gelebilir? Bakın bu 11 milyon hastaya yatış patronlar değil, işçiler. İşçi sınıfının çıkarı doğanın korunmasındadır, mesele bu kadar sadedir.

Yine örneğin, 2019'da uydu görüntüleri kullanılarak yapılan bir araştırma, Muğla'nın bir kükürtdioksit sıcak noktası olduğunu ve bu açıdan dünyanın en yoğun on dördüncü sıcak noktası olduğunu ortaya koymaktadır. Raporda, 2020 yılında her üç santralin hava kirliliği ve atık sistemlerinin bakanlık tarafından denetlendiği ve bu denetimde Kemerköy ve Yeniköy'ün mevcut arıtma sistemleriyle mevzuattaki kükürtdioksit sınırının aşıldığı, Yatağan'ın atık sahasının uygun hale getirilmediği ve vahşi depolama yönteminin kullanılmaya devam ettiği ortaya çıkmıştır.

Kemerköy ve Yeniköy tesisleri için yapılan iyileştirme sözleşmelerine rağmen bu tesislerin hiçbirinin askıya alınmadığı hatta çevre ve sağlığa zarar verdiklerini gösteren birçok çalışma göz ardı edilerek çevre izinlerinin verildiği ya da uzatıldığı belirtilmektedir.¹ Muğla'da işletmede olan üç kömürlü termik santralden kaynaklanan 1982-2020 yılları arasındaki kümülatif sağlık yükü, 1,48 trilyon Türk lirasına olarak açıklanmaktadır. 68.324 erken ölüm, 43.725 erken doğum, 39.995 yetişkinde yeni kronik bronşit vakası, 455.738 çocukta bronşit vakası olarak açıklanmaktadır.²

Akbelen'deki, Aliğa Gemi Söküm İşletmeleri'ndeki deneyimlerden de öğrendiğimiz emek ve ekoloji mücadelesi birleşmediği, daha doğrusu aynı mücadelenin bir parçası olduğu mücadele öznelrinin bilincine çıkarılmadığı sürece sermayenin ücret, ekmek parası üzerinden bu sahte çelişkiyi keskinleştirmeye çalışacağıdır. Asbest ve çeşitli kimyasallarla yüklü eski savaş gemisi Sao Paulo'ya karşı eylemler düzenlenirken bazı ekolojistlerin gemi söküm tesisleri kapatılsın söylemi işçilerin de tepkisini çekmişti.

Dahası gemi sökümü kapatıldığında ya da daha "yeşil" hale getirildiğinde kâr mantığı değişmiş olmuyor ve işçiler bu kez başka türlü sağlıksız, güvencesiz koşullarla, doğa başka türlü bir dışsallaştırmayla karşı karşıya kalacaktır. Adil dönüşüm tartışmalarını da yine bu anlamda ekoloji ve emek hareketlerinin özgün talepleriyle ilişkilenerken, güncel tartışmaların anti-kapitalist politikasını oluşturarak işçi sınıfını sermayenin yeşil programlarından koparacak mücadeleyi örgütleyerek aşabiliriz.

İşte burada stratejiye tabi taktik adımlar devreye giriyor. Bu işçilerin geçim derdinin dert edinmeyen bir ekoloji mücadelesi elbette kazanamaz. İşçinin sağlığını, yaşadığı çevreyi dert etmeyen bir sendikal mücadele ise gerçekte işçinin çıkarını savunmuş olmaz. İşte bu siyasettir: Bu koşullar nasıl oluştu, burada kazanan kim,

çıkarı olan kim, bu çıkarı hangi güçler koruyor, peki işçinin, ekolojistin çıkarı nereden geçiyor? Bu mücadelelerde işçinin işten atılması ya da bir ağacın kesilmesi elbette birbirinin karşısına konulamaz ya da birbirine indirgenemez, ve bunlar ancak ezilenlerin dayanışmasıyla, örgütlülüğüyle, sınıf bilinciyle aşılar. Kolay yol yok, ama bu yola girmedikimizde zaten yine ölen biz oluyoruz.

Sendikal mücadele ekolojiyi ne kadar gündeme getiriyor? Buna yönelik ön açıcı çalışmalar var mı?

Bunu cevaplamak için öncelikle sendikaların bugün sınıf mücadelesindeki oynadıkları ya da oynayabilecekleri role dair bir şeyler söylemek gerekir. Basit cevap ekolojinin pek gündeme gelmediğidir; ama Türkiye ve dünyada sektörel uygunluk nedeniyle çok daha güçlü ses çıkaran sendikalar da var. Peki bu güçlü sesler ekolojik çöküşe karşı daha güçlü bir mücadeleye dönüşüyor mu? Esas soru budur. Dönüşmüyor, çünkü özellikle kurumsallaşmış büyük sendikalar, emperyalist kapitalist rekabetin güncel iç çelişkilerinin bir parçası olarak ekoloji, doğa politikalarında yeşil sermayenin yedeği haline gelmektedir. Bunlar dışında bağımsız ve taban inisiyatifli örgütlenen sınıf sendikacılığı çizgisindeki yapılar ise türlü siyasi baskılarla ve imkansızlıklarla karşı karşıyalar ama umut bu tarafta yatmaktadır. Yine de sendikaların 1960-70'lerde dünya kapitalizminin sosyalizm "tehdidi" altında işçi sınıfına verdiği tavizlerde oynadığı rolle, bugün emperyalist küreselleşme evresinde, küresel kronik işsizliğin olduğu, emeğin siyasi örgütlülüğünün alabildiğine sınırlandığı ve baskılandığı, faşist emek süreçlerinin örgütlendiği koşullarda oynayabileceği rol aynı değildir, daha sınırlıdır. Kapitalizm özellikle 2008'den sonra istikrarlı bir büyümeden uzaklaşmış, emperyalist rekabetlerin çözümünde bölgesel savaşlar giderek daha fazla yer etmeye başlamış, sermaye yeni yatırımlara yönelmek yerine doğanın talanını ve emeğin sömürsünü artırarak kârını korumak, spekülasyon alanlara kayarak işçi sınıfının ürettiği servete el koymak yolunda ilerlemiştir. Yani, sendikalar aracılığıyla işçi sınıfına taviz verilecek esneklik kalmamış, dahası onu buna itecek bir sosyalizm tehlikesi de mevcut bulunmamaktadır. Bu açıdan sendikalar ne kadarını beklemek gerektiği üzerine dikkatli düşünmek gerekir.

Paul Burkett Marx ile Engels'in, işçi sınıfı birliğine, bu birlikle ücret-emek ilişkisinin ötesine geçen amaçlar için gayret gösterdikleri ölçüde tarihsel bir önem atfettiklerini belirtir. Burkett'in vurguladığı bu nokta önemli. İşçilerin tekil, yani tek tek işyerlerindeki ya da belli bir sektördeki ekonomik talepli mücadeleleri, onları daha büyük mücadelelere girişmek üzere eğitir. Kendinde bir sınıf olmaktan kendi için bir sınıf olma-



ya, yani siyasi bir özne olarak sınıfın kurulumuna giden yolda sendikalar hala kritik bir noktada duruyorlar. Ama şöyle bir denklem yok: işçiler önce sendikalarda ekonomik mücadelelerle bilinç kazanırlar sonra siyasi örgütlenmelere giderler. Hayır, bugün Türkiye’de hem devrimci sınıf sendikacılığı yapan sendikalar var hem de işçi sınıfının tarihsel rolünü oynaması için onların çıkarları doğrultusunda örgütlenen öncü siyasi örgütler var. Bunlar devrimci mücadelenin içinde stratejinin bir parçası olarak yer alırlar. İşçilerin ekoloji temelli talepleri bu açıdan onların siyasi mücadeleye doğrudan atılmaları için oldukça elverişli bir alan ve sınıf bilinci özellikle genç işçiler arasında güncelce buradan şekilleniyor.

Ekolojik çöküş ve fırtınalar, kuraklıklar, kontrol edilemeyen yangınlar ve ölümcül sıcak hava dalgalarıyla iklim krizi giderek sendikaların da gündemine girdi. Ekolojik kriz yerel küçük olguların ötesinde kitlelerin gündelik yaşamını etkileyen gelecek kaygısını tetikleyen bir rol de oynuyor. Pandemi, artan kanser vakaları, kuraklık, güvencesiz gıda, orman yangınlarında sınıfa etkileri görülüyor. Fuat Filizler, ekoloji sorun ve çelişki içindeki bu sınıfsal genişleme ve derinleşme, ortalama kendiliğinden işçi bilincindeki iş-ekmek sorunu ile doğa-ekoloji sorunu arasındaki bağdaşmazlığın aşılabilir hale gelmesinin zeminini oluşturduğunu belirtiyor ve buradaki en temel sorunun “toplumsal sınıf ve ona içerili hale gelmesi gereken toplumsal yeniden üretim ve ekoloji halkalarının organik bir bütün olduğu, bunların birindeki eksikliğin zaten zayıf olan diğer halkaları daha da sığlaştıracak ve devrimciliğini, sosyalistliğini sorgulattır hale geleceği” olması olarak açıklıyor.

2021 yılında Glasgow’da 30’dan fazla sendika “Kamusal, Düşük Karbonlu Bir Enerji Geleceği için Sendika Programı” oluşturmak üzere toplandı. Genel olarak enerji sektörü üzerine odaklanan programda uluslararası sendikal hareketi iklim ve enerji politikalarında değişim yaratmaya yönelik sendikaların bir araya gelme girişimi olduğu görülüyor. Programda, piyasa modelinin başarısızlıklarını düzeltmek ve enerji dönüşümünde sosyal açıdan adil ve uygulanabilir iklim hedefleri açısından da etkili olacak uygulamaların gerekliliği tartışıldı. Burada sürdürülebilirlik kriterlerine bolca yer verilen ortak metinde piyasa modelinin başarısızlıklarını düzeltmek anti-kapitalist bir emek-ekoloji hareketinin benimseyeceği bir fikir olmayacaktır. Ancak sendikaların sermayenin yeşil yıkama ve adil geçiş kavramlarına karşı enerji alanındaki tartışmaları sunmaları açısından önem taşımaktadır. Türkiye’de DİSK ve KESK’in Enerji Demokrasisi için Sendikalar (TUED)³ oluşumunun bir üyesi olmasa da programın destekçisi oldukları görülüyor ancak bu metin üzerinden herhangi bir adım atılmadığı görülüyor.

Konferanslara, toplantılara katılmıyor ve kararlar alınıyor ancak işçileri emekoloji ekseninde harekete geçirecek bir sendikal güç eksikliği görülüyor. Bunun için sendikalar yönelik genel eleştiriler ve Türkiye’de sendikal hareketin genel sorunlarının düzeltilmesini beklemeden bu alanın politikleştirilmesinin önemli olduğunu görüyoruz. Ekoloji ve emek örgütlerinin politik programlarının bu yönde zorlayıcı olması sendikaları da harekete geçirecektir.

Konu hakkında ek olarak neler söylemek istersiniz?

Marksist ekolojistler olarak ekoloji mücadelesini baştan aşağı politik bir mücadele olarak görüyor, teorimizi pratiğin gerçekliğinden besliyoruz. Şu ana kadar ütöpik bir hatta duran ekoloji hareketini, yani daha ekolojik bir dünya tahayyülü kurarken buraya nasıl gidileceğine dair ciddi ve istikrarlı bir düşünme sistemi olmayan çizgiyi, bu açıdan içerip aşmak bizim görev ve sorumluluğumuz. Son yıllarda ekolojik çöküş etrafında gelişen kendiliğinden kitle bilincini gerçek bir siyasi toplumsal güce dönüştürecek bir potansiyel taşıdığımızı düşünüyoruz. Bu potansiyeli gerçekleştirmek için sınıf mücadelesi tarihinin bize sunduğu tüm araç ve biçimleri, tüm örgütsel formları kullanmak gerekiyor. Ekolojik çöküş ve iklim krizi ne yalnızca eriyen kutuplar, durdurulamayan sera gazı emisyonları ve bunlar etrafında kronometresi tutulan geri sayımlardır, ne de sadece faydacı bir şekilde belli bir alandaki “bize” yeten doğa parçasını korumayla ilgilidir, kaldı ki ekosistemler sınırsızca birbirine bağlıdır ve bugünkü toplumsal düzen bu karşılıklı bağımlılığın sonuçlarını alabildiğine hızlandırmıştır. Bu açıdan doğayı, doğa tarihini işçi sınıfının tarihi olarak görüyor ve gelecek kuşaklara daha iyi koşullarda bir doğa bırakmanın aynı zamanda bugünü kurtarma mücadelesinden geçen bir ekolojik etikle beslendiğini söylüyoruz. Tüm bunlar emeğin ve ekolojinin daha yüksek düzeylerde birleşmesinin zeminleridir.

Son notlar

1. Demir, N. (2023, Ağustos). #Emekoloji: Akbelen: Sermaye Karşısında Emek ve Ekoloji Mücadelesi. Polenekoloji.org. <https://www.polenekoloji.org/emekoloji-akbelen-sermaye-karsisinda-emek-ve-ekoloji-mucadelesi/>
2. Health and Environmental Alliance, https://www.env-health.org/wp-content/uploads/2022/01/CC_Briefing-Turkey_Mugla_TR.pdf
3. <https://www.polenekoloji.org/emekoloji-kamusal-dusuk-karbonlu-bir-enerji-gelecegi-icin-sendika-programi/>

EKOLOJİK KRİZ PANDEMİ İŞÇİ SAĞLIĞI

Cavit Işık YAVUZ

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Yüzyılın ikinci pandemisi COVID-19, 2023 yılının ilk çeyreğini geride bıraktığımız bugünlerde “kayıtlara girebilen” 762 milyon vakaya, 7 milyona yakın ölüme yol açtı (1). Virüs ailesi olarak bilinen bir etkenin “yeni” saptanan üyesi hızla dünyaya yayıldı, evrimleşti ve hemen her yaş grubunda ciddi sıkıntılara yol açan etkilere neden oldu. 2023 Nisan ayı itibarıyla üçüncü yılını tamamlayan pandemi sürüyor. DSÖ rakamlarına göre genel bir azalma eğilimi olsa da bazı ülkelerde vaka sayıları artıyor, son 28 gün vaka sayılarına bakıldığında Avrupa Bölgesi’ndeki %41’lik artış dikkat çekici (2).

Pandemiye neden olan SARS CoV-2 virüsünün kökeni konusunda farklı tartışmalar sürse de virüsün zoonotik kökenli olduğu konusunda kanıtlar çoğalıyor (3). Henüz hayvanlardan geçişin nasıl olduğu bilinmese de zoonotik bir özellik göstermesi, uzun süredir aslında zaten gündemimizde yer eden bu hastalık grubunun potansiyel tehditlerini tekrar hatırlatıyor. Bugün için enfeksiyon hastalıklarının %60’ı zoonotik hastalıklar. Yeni ortaya çıkan enfeksiyonlarında dörtte üçü zoonotik kökenli (4). Başta İnfluenza olmak üzere özellikle zoonotik virüsler, pandemi potansiyeli taşıyan mikroorganizmalar, dikkatle izlenen etkenler. Günümüzde virüslerin %80’inin zoonotik özellikle olduğunu biliyoruz. Genel olarak zoonotik mikroorganizmaların %80’inin kaynağı memeliler; çiftlik hayvanları ve evcil hayvanlarındaki mikroorganizmaların yarısı zoonotik özellik gösteriyor (5). Bütün bunlar, insan hayvan ve çevre sağlığını birlikte alan tek sağlık yaklaşımını ve veteriner halk sağlığını gündemde tutuyor, tutmalı da. Ancak sağlığı kompartmanlara ayırmak ve her bir kompartmanın kendi içinde tartışmalara saplanmaktan uzak durmak, buradaki temel mesele. Çünkü sağlık bir iyilik hali olarak tanımlanıyor ise “ekolojik iyilik hali” ve “çevresel iyilik hali” de bu iyilik halinin bir parçası olmalıdır.

Ekosistem Bozulması ve Pandemiler

Ekosistemler, Dünya’daki canlı yaşamı için en kritik sistemler. Suyumuzu, gıdamızı, yakıtımızı ve daha birçok gereksinimimizi ekosistemler aracılığıyla sağlıyoruz, hatta bu duruma insan merkezli bir bakış açısıyla “ekosistem hizmetleri” adını vermişiz, biraz bizim hizmetimizde olduğunu ima etmek istercesine. Öte yandan yaşamın kritik ögesi ekosistemleri hızla tahrip ediyoruz. Ormanlar yok ediliyor, belirli bölgelerdeki ormanların yarısı yok edildi, her üç saniyede bir futbol sahası büyüklüğündeki orman yok oluyor, toprakların yarısı tarım ya da hayvancılık için kullanılıyor, nehirlerin %60’ından fazlasına baraj yapıldı (6,7). Bütün bunlar iklim krizinin yaşandığı bir zeminde gerçekleşiyor ve ekosistem kaybı, iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini sınırlayabilecek karbon yutaklarının da kaybı anlamına geliyor.

Bu tahribat, özellikle yaban hayatının akışını değiştirmesi açısından zoonotik kökenli hastalıkların artışında önemli etkenlerin başında geliyor. Genel olarak zoonotik kökenli hastalıklara yayılımında beş temel dinamiğin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu dinamikler; faunal çeşitlilik, iklim koşulları, hayvancılık üretim sistemleri, nüfus dağılımı ve yoğunluğu, ticaret ve seyahat ağları olarak sıralanıyor (8). Buradan hareketle pandemilerin dört belirleyicisi olduğunu görüyoruz (9). Bunlar;

- Ekosistem dönüşümü
- Et tüketimi
- Kentsel nüfus yoğunluğu
- Ulusal ve uluslararası bağlantı

Bu belirleyicilere ek olarak, türlerin aşırı istismarı, habitat parçalanması ve tahribi, yabancı türlerin istilası ve yaban yaşam ticareti de riski arttıran faktörler arasında yer almaktadır (10-12). Asya, Afrika ve Latin Ameri-



ka'nın yoğun nüfuslu bölgelerinin çoğunun hayvan patojen rezervuarlarının dağılımı ve patojenlerin kalıcılığına ve bulaşmasına elverişli iklim koşulları nedeniyle bulaşıcı hastalık açısından "sıcak noktalar" olduğu belirtilmekte ve bu epidemiyolojik fay hatlarının üstünde, sosyoekonomik ve çevresel değişikliklerin salgınların olasılığını ve etkilerini artırdığı vurgulanmaktadır (9). Ayrıca bu faktörler; türlerin aşırı istismarı, habitat parçalanması ve tahribi, yabancı türlerin istilası başlıkları "şeytan üçlüsü" olarak, bunlara eklenen uluslararası seyahat, küreselleşme ve iklim değişikliği başlıklarıyla da bu faktörler "vahşi altılı" olarak isimlendirilmektedir (11,12).

Politik Boyut

Bir yandan çökertilen ekosistemlerle artan ekosistem tahribatı diğer yandan sadece insanların değil tüm gezegenin geleceğini tehlikeye atan biyoçeşitlilik kaybı, ayrıca endüstriyel hayvancılık sistemleri, artan küresel hareketlilik, yaban yaşam ticareti, pandemilere zemin hazırlayan bir zaman diliminin, diğer bir deyişle "küreselleşen sağlık tehlikeleri çağı"nın bileşenlerini oluşturmaktadır (13). Bu dönem, ekonomik sistemlerin ve bu sistemlerin önceliğinin doğaya, doğayla ilişkimize nasıl geri dönülmez bir zarar verdiğinin iyice açığa çıktığı, hatta mevcut sistemin de bunu fark ettiği, önlemler tasarladığı bir dönem olma özelliğini göstermektedir. Bu duruma örnek olarak dünya "zenginlerinin" Davos'ta yaptıkları yıllık toplantıların 2020 yılında gerçekleşen bölümünde "Küresel Riskler Raporu"nda yer alan önümüzdeki 10 yılın 10 küresel risk başlığını sıralarken beşinin "çevresel riskler" başlığında olması gösterilebilir. Rapor bu riskleri şu başlıklarda sıralamıştır: "İklim eylemi başarısızlığı, biyoçeşitlilik kaybı, aşırı hava olayları, doğal afetler, insan eliyle ortaya çıkan çevresel afetler". Bu başlıklara ek olarak "Sosyal" kategoride su krizi ve enfeksiyon hastalıkları yer almaktadır (14).

Bu noktada kapitalizm dinamiklerinin bu süreçle ilişkin göz önüne alınması ve analitik bir bakışla, meselelerin "çevre kirliliğinin bireysel nedenlerinin" ötesinde ele alınması gereklidir. On yedi ve on sekizinci yüzyıldan itibaren kapitalizm, çevre üzerinde giderek yoğunlaşan etkilere neden olmuştur. Bu sürecin belli başlı temel dinamiklerinin, sistemin ekonomik büyümeyi bir "vazgeçilmez" olarak ele alması, üretim faaliyetlerinin ihtiyaç karşılamaktan çok üretim gerçekleştirmek için yürütülmesi, toplumsal hayattaki diğer tüm değerlerin giderek feda edildiği kârın üstünlüğü ilkesinin esas alınması başlıklarında belirtilmektedir. Buradan hareketle kapitalizmin gezegenin kaynaklarını ve insanları "üretim faktörü" ve "küresel ekonominin belirlediği hedeflere ulaşmak için esas olan araçlar" olarak gördüğü ve

bunun bir sonucu olarak da tüm doğal kaynakları ve enerji kaynaklarını istismar ettiği, kötüye kullandığı ve tükettiği rahatlıkla söylenebilir (15). Ayrıca kapitalizm barındırdığı rekabet ve piyasa dinamikleri nedeniyle çevreyi göz önüne almaz. Kapitalizm, çevreye ilişkin maliyetleri doğaya ve topluma dışsallaştırır (16).

Bu noktada konuyu biraz daha detaylı incelemek için Marx'ın "metabolik yarık teorisi"ne göz atmak yararlı olacaktır. Metabolik yarık teorisi, kapitalizmin yol açtığı diğer krizler gibi ekolojik krizi ve sistem ilişkisini anlama konusunda elverişli bir çerçeve olarak görülmektedir. Bu teorinin kökleri yabancılaşma teorisine uzanmaktadır. Buna göre Marx, "toplumsal metabolizma" kavramını kullanarak madde ve enerji ile insanlar arasındaki karmaşık bir ilişkiyi, diğer bir deyişle insanın emeği aracılığıyla doğa ile kurduğu ilişkiyi tanımlamaya çalışmaktadır (17). Bu kavramı yeniden gündeme getiren ve kavram üzerine çalışan John Bellamy Foster'ın deyişiyle metabolik yarık "insanın yaşamın maddi koşullarından, doğadan yabancılaşmasının somut bir ifadesidir". Foster, bilim insanlarının 19. Yüzyıl'da geliştirdiği metabolizma¹ teriminden hareketle Marx'ın emek ve üretim sürecini de kapsayan bir "toplumsal metabolizma"dan söz ettiğini ve "doğanın evrensel metabolizması" terimini kullandığını ve tarihsel materyalizmi işin içine kattığını belirtmektedir. Bu kapsamla ele alındığında insanların doğa ile bir metabolik ilişkiye muhtaç oldukları görülmektedir. Ancak kapitalist üretim biçimlerinin gelişiminin bu toplumsal metabolizmayı bozmuş olduğu da dikkat çekmektedir. Foster bu durumu şu cümlelerle ayrıntılandırmaktadır: "1850'lerin sonlarında ve 1860'larda, Avrupa ve Kuzey Amerika'da toprak verimliliğinde yaşanan kayıp ciddi endişelere neden oldu. Sanayileşmiş yeni kapitalist tarım, toprağın besin maddelerini hızla tüketiyordu. Marx, bunu 'yaşamın doğal yasalarının kendisinin düzene koyduğu bir metabolizma olan toplumsal metabolizmanın karşılıklı bağımlılığa sahip sürecinde oluşan onarılamaz bir yarık' olarak tanımladı. Bu metabolizmanın eski haline getirilmesi ancak üretime ve dolayısıyla insanın doğa ile kurduğu metabolizmaya, rasyonel ve sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirme yetisine sahip sosyalist bir toplumda başarılabilirdi. Marx, sürdürülebilirliğin -dünyayı gelecek nesiller için korumanın- sosyalizmin belirleyici bir özelliği olacağı konusunda ısrar etti; böylesi bir toplumda, ortaklaşmış üreticiler insan potansiyellerini geliştirirken kendileri ile doğa arasındaki metabolizmayı rasyonel bir şekilde düzenleyeceklerdi." (18). Bu çerçeve bize, yaşanan ekolojik ve çevresel krizi kapitalizmin "yabancılaşmış toplumsal metabolizması" ile ilişkilendirme olanağı veriyor.

Sahnedeki Son Pandemi: COVID-19

Üçüncü yılını tamamlayan COVID-19 pandemisi kısa ve uzun dönem etkileriyle bu dönemi şekillendiren ana dinamiklerden biri oldu. Virüs yeni olsa da bu yeni virüsün ait olduğu Coronavirüs grubu yeni değildi. İnsanlarda infeksiyona neden olan üyeleri de vardı ve son yüzyıl içinde üçü hayvanlarda olmak üzere COVID-19 da dahil altı büyük salgına neden oldu. İlk küresel salgını 1930'larda kümes hayvanlarında tespit edildi, sonra yine hayvanlarda 1946'da ABD'den başlayan bir salgına neden oldu, peşinden yine hayvanlarda 1971'de de küresel bir salgın geldi. İki binli yıllarda ise insanlarda küresel salgınları gördü ve etkenleri SARS-CoV, MERS-CoV ve SARS-CoV-2 idi (8).

Son salgınında virüs 6 Nisan 2023 itibarıyla tespit edilebilen 762.201.169 doğrulanmış vakaya, 6.893.190 ölüme yol açtı (1) Bu rakamların gerçek manzaranın sadece bir bölümünü resmettiği konusunda herkesin hem fikir olduğu görüldü. Öyle ki, DSÖ 2020 ve 2021 yıllarında COVID-19'un doğrudan ve dolaylı nedenlerle 14.9 milyon ölüme yol açtığını tahmin ettiğini duyurdu, bu dönemde resmi ölüm rakamı 5.6 milyondur (19).

Pandemi hem doğrudan etkileriyle hem de alınan önlemlerin yansımalarıyla uzun sürecek derin sorunlara yol açtı. Sağlık sistemleri, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik uygulamaları büyük bir sınav verdi. Küreselleşmiş kapitalizmin ucuz emek ve gevşek çevre yasalarıyla konumlandığı ve dünya geneline yaydığı tedarik zincirleri aksadı ve kapitalizmin "büyüme miti" olumsuz etkilendi. İşsizlik hızla yükseldi, yoksulluk derinleşti. COVID-19 ile ortaya çıkan tablo "Büyük Buhran'dan bu yana en büyük kriz" olarak nitelendi, iş kayıplarının genç ve kadınlarda daha yüksek olduğu gözlemlendi (20). Bunlar bilinen ve beklenen durumlardı, COVID-19 ne ilk ne de son pandemiydi ve pandemilerin eşitsizlikleri derinleştirdiği iyi biliniyordu. 1931 yılında Edgar Sydenstricker, ABD'de 1918 İspanyol gribinde sınıfsal eşitsizliklerin ana hatlarını çizmişti, işçi sınıfında vaka oranı anlamlı düzeyde daha fazlaydı. Bu bulgu bugün için görece bilinen bir durum olsa da çalışmanın yapıldığı dönemin "grip hem zenginleri hem de fakirleri aynı şekilde vuruyor" biçimindeki yaygın kabul gören popüler ve bilimsel fikir birliğine bir meydan okuma olarak değerlendiriliyor (21).

COVID-19 döneminde de benzer bir algıyı "hepimiz aynı gemideyiz" biçiminde gördük. Ancak veriler ve analizler aynı gemideki "bizlerin" aynı şekilde etkilendiğini açık olarak gösteriyordu. İngiltere'de ölüm verileri üzerinden yaşa göre standardize edilerek ölüm hızları incelendiğinde, profesyonel meslek gruplarında ölüm hızı 100 binde 15 civarındayken ILO sınıflamasına

göre satış ve hizmet işlerinde, tarım, balıkçılık ve ilgili işlerde, madencilik, inşaat, imalat ve taşımacılıkta çalışanlarda ölüm hızı 100 binde 40 olarak hesaplanmıştı (15). Meslek grupları arasında ölüm hızları arasında ciddi farklılıklar vardı. Herkes aynı gemideydi ancak ölüm oranları aynı değildi. Temel işlerde çalışanlar daha fazla ölüyordu.

Bu noktada bu son pandeminin ortaya çıktığı zaman dilimini ve kapitalizmin tarihsel sürecini de ihmal etmemek gerekiyor. Sistemin üçüncü büyük krizi olarak nitelenen 2008 finans kapital krizi sonrasında, bir durgunluk sarmalında yakalandı dünya COVID-19'a. Dönemin hâkim paradigması, 'kemer sıkma' ve kamu politikalarının sınırlandırılmasına ilişkin neoliberal retorikle doluydu. Alexiou'nun aktarımıyla sistem başlangıçta COVID-19 etkisini küçümseydi ancak daha sonra kriz kontrolden çıkınca pandemiyle mücadele bir dünya savaşına benzetildi ve pandemi «zengin ve fakir ayrımı yapmaz» söylemi geldi. Bu söylemi, kilit piyasa oyuncularları için ek hükümet yardımları, serbest piyasa ideolojisinin en sadık destekçileri özel teşebbüsleri kurtarmak için sınırsız kamu harcaması talebi izledi (22). Alexiou bu aktarımlardan sonra COVID-19'u "Kapitalizm için Aşıl'ın topuğu" olarak nitelendirmekte ve şu cümleleri kurmaktadır: "Kapitalizmin hastalıkları için suçlu her zaman piyasa ekonomisini istikrarsızlaştıran bir 'yabancı istilacı' olduğu düşünüldüğünde, bu şaşırtıcı değil.... Kapitalist dünyada yetersiz finanse edilen ve yaşlanan sağlık sistemleri çöküyor. Küresel borsalar ve ekonomik faaliyetler, birçok hükümetin onları desteklemek için paniğe kapılmış çarelerine rağmen bocalıyor. Küresel tsunaminin ilk belirtileri, sanayi üretimindeki düşüş ve işsizlikteki artış...Küresel tsunami, yeni bir sosyoekonomik sefalet çağının habercisi olarak burjuva rejimlerini şaşırttı ve bu çok yönlü krizin kapitalizm tarihindeki en kötü kriz olabileceğini düşündürdü."

Dolayısıyla ekolojik kriz ile sıklaşan pandemilerin son örneği olan COVID-19'un aynı gemide herkesi ve ayırım yapmadığı ana akım anlayışının gerçekte bundan çok uzak olduğunu net olarak söyleyebilir ve bu yüzyılda biz de bu anlayışa meydan okuyabiliriz ve okumalıyız. COVID-19 risk faktörlerini toplumsal bağlamda ele almadan, yaşam koşulları, meslek ve sınıf ekseninde değerlendirmeler yapmadan ele alarak ancak tekil yaklaşımlar getirebiliriz (23). Bu noktada dile getirmemiz gereken noktalardan biri de pandemilere ilişkin önceliklerimizdir. Yapılan hesaplamalara göre COVID-19'un maliyeti 5,6 trilyon Dolar olarak tahmin edilmektedir. Oysaki Hükümetler, ormansızlaşmayı ve vahşi yaşam ticaretini engelleme, vahşi yaşam ve hayvancılıktan kaynaklanan yeni virüs salgınlarını izleme, önleme ve



kontrol etme çabalarına yatırım yaparak COVID-19 gibi gelecekteki pandemi riskini önemli ölçüde azaltabilirler ve bunun maliyetinin ise 22 ile 33 milyar dolar arasında olacağı hesaplanmaktadır (24).

Pandeminin İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Hizmetlerine Etkileri

Sağlık sistemlerinin COVID-19 ile geçirdiği sınav çalışanlara yönelik sağlık ve güvenlik hizmetlerine de doğrudan yansımıştır. Salgının doğrudan etkileri yanında salgına yönelik alınan önlemler, yeni çalışma biçimleri ortaya çıkarmış öte yandan zaten var olan bazı çalışma biçimlerinin de yoğunlaşmasına neden olmuştur. Tele çalışma, uzaktan çalışma bu biçimlerin başını çekmiştir. Avrupa Birliği verilerine göre AB'deki çalışanların yaklaşık %48'i, 2020'de COVID-19 salgını nedeniyle uzaktan çalıştı. Bu çalışanların %46'sı ilk kez uzaktan çalışmaktaydı ve bu durum şirketlerin mesleki risk yönetiminde önemli zorluklar yarattı. İŞİG hizmetleri açısından gelişen salgın durumuna yanıt verme zor bir süreç olmuş, artan hizmet ihtiyacı öne çıkmış, ülkelerin sağlık ve dayanıklı bir İŞİG sistemine sahip olmaları zorunluluğunu ortaya koymuştur. Değişen çalışma biçimleriyle artan iş yükü, uzayan çalışma saatleri başlıca problemler olarak öne çıkmış, öte yandan ergonomik ve psikososyal sorunlar, şiddet ve taciz artışı dikkat çekmiştir. Diğer yandan İŞİG performansı da pandemiden olumsuz etkilenmiştir. Biyolojik riskleri en aza indirmek için medikal önlemlerin tek başına yeterli olmaması, işyerinde altyapı yatırımlarının gerekliliği (örn. kişi 4 metrekare alan önlemleri) ve bunun gerçekleştirilmesindeki güçlükler işyerinde salgın yönetiminin sorunları olarak göze çarpmaktadır. Öte yandan çalışanların fiziksel ve ruhsal sorunları nedeniyle devamsızlık oranlarında önemli bir artış meydana gelmiştir ve İŞİG çalışanlarının psikososyal riskleri yönetimi konusundaki yeterlilikleri de bir başka başlık olarak tartışılmıştır (25-28).

Sonuç olarak ekolojik kriz, pandemilerin sıklaşmasına neden olan temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu krizin biyolojik çeşitliliğin azalması, ormansızlaşma, arazi kullanımı, yaban hayvan ticareti gibi bileşenleri pandemiler açısından kritik sonuçlara neden olabilecek riskler ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında endüstriyel hayvancılık etkenlerin bulaşması ve çoğalmasında önemli payı olan bir sektör olarak öne çıkmaktadır. Pandemiler öne sürülen hâkim paradigmanın aksine tüm toplumsal kesimlerde aynı etkileri göstermezler, sınıfsal bir paternleri vardır. Sağlık sistemlerini ve İŞİG hizmetlerini de yoğun olarak etkileyen küresel kapitalizmin yeni liberal politikaları toplumu pandemi tehditlerine daha kırılgan hale getirmektedir.

Dipnotlar

1. Foster “metabolizma” terimi için şu tanımlamayı aktarıyor: “Tüm yaşam için esas olan, organizmaların kendi içindeki, organizmalar arasındaki ve de organizmalar ile çevreleri arasındaki madde ve enerji alışverişi.”

Kaynaklar

1. WHO. COVID dashboard. <https://covid19.who.int/>
2. WHO. COVID-19 Situation Report 30 March 2023. <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-covid-19---30-march-2023>.
3. Lewis D, Kozlov M, Lenharo M. COVID-origins data from Wuhan market published: what scientists think <https://www.nature.com/articles/d41586-023-00998-y>
4. CDC web sayfası. Zoonotic disease. <https://www.cdc.gov/onehealth/basics/zoonotic-diseases.html>
5. Morse, S. S. ve ark. (2012) “Prediction and prevention of the next pandemic zoonosis”, *Lancet*, 380(9857):1956-1965.
6. Beyazıt, Ü. A., C. I. Yavuz (2021) “Dünya Çevre Günü-HÜTF Halk Sağlığı AD Toplum İçin Bilgilendirme Serisi”, <http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/duyurular/halkayonelik/cevregunu2021.html>
7. yers, S. S. ve ark. (2013) “Human health impacts of ecosystem alteration”, *PNAS*, 110(47), 18753-18760.
8. United Nations Environment Programme and International Livestock Research Institute (2020). Preventing the Next Pandemic: Zoonotic diseases and how to break the chain of transmission. Nairobi, Kenya.
9. WuT. “The socioeconomic and environmental drivers of the COVID-19 pandemic: A review” *Ambio* 2021, 50:822–833
10. Mallapaty S. “The biodiversity leader who is fighting for nature amid a pandemic”. <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01947-9>
11. Wingard J, Belajcic S, Samal M ve ark. Wildlife Trade, Pandemics and the Law: Fighting This Year's Virus with Last Year's Law. Legal Atlas, LLC. January 2021
12. Aguirre AA. “Biodiversity and human health”. *Eco Health* 2009; 6: 153-156
13. McKinlay J.B., Marceau L. “The end of the golden age of doctoring”. *Int J Health Serv* 2002; 32(2):379-416.
14. Yavuz CI. “Doğanın talanı, pandemi ve kapitalizm”. *Teori ve Eylem Dergisi*, Bahar 2022, 55:122-131.

15. Byttebier K. "COVID-19 and Capitalism. Success and Failure of the Legal Methods for Dealing with a Pandemic". Springer Nature: Switzerland. 2022
16. Movahed M . Does capitalism have to be bad for the environment? 2016. <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/does-capitalism-have-to-be-bad-for-the-environment/>
17. Erçandırılı Y. Dünya Metabolizmasında Yarık: COVID-19, Ekoloji ve Neoliberalizmin Diyalektik Birlikliği Üzerine. Mülkiye Dergisi, 2021; 45(4), 993-1018.
18. Foster JB. Ekolojik Marksizmi Savunmak Adına: John Bellamy Foster'ın Eleştirilere Yanıtı. <https://www.polenekoloji.org/ekolojik-marksizmi-savunmak-adina-john-bellamy-fosterin-elestirilere-yaniti/>
19. World Health Organization. 14.9 million excess deaths associated with the COVID-19 pandemic in 2020 and 2021. May 5, 2022. <https://www.who.int/news/item/05-05-2022-14.9-million-excess-deaths-were-associated-with-the-covid-19-pandemic-in-2020-and-2021>.
20. OECD. The impact of COVID-19 on employment and jobs. <https://www.oecd.org/employment/covid-19.htm>.
21. Bambra C, et al. J Epidemiol Community Health 2020; 74:964-968.
22. Alexiou C (2021). COVID-19, capitalism and political elites: The real threat to humanity. Human Geography 14(2):284-287.
23. Yavuz CI . Epidemiyoloji. İçinde: Editörler Ulubay G, Özyılmaz E, Köktürk N. Pandeminin 3. Yılına Girerken COVID-19'a Güncel Yaklaşım. Türk Toks Derneği yayını. Ocak 2023.
24. Tollefson J. Why deforestation and extinctions make pandemics more likely. <https://www.nature.com/articles/d41586-020-02341-1>.
25. Gold D, Sharman A, Thomas D. Examining the role of the occupational safety and health professional in supporting the control of the risks of multiple psychosocial stressors generated during the COVID-19 pandemic. Humanit Soc Sci Commun 2022; 9, 69.
26. ILO. Pandemic impact highlights need for resilient Occupational Safety and Health system-https://www.ilo.org/asia/media-centre/news/WCMS_782022/lang-ja/index.htm
27. De Oliveira Neto GC, Tuccia HNP, Filhob MG ve ark. Moderating effect of OHS actions based on WHO recommendations to mitigate the effects of COVID-19 in multinational companies. Process Safety and Environmental Protection. 2022; 159:652-661.
28. Moulac, M., Pavlou, P, Vona, L., 2022, Occupational safety and health: Adjusting provisions in the light of COVID-19, Publication for the Committee on Employment and Social Affairs, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, Luxembourg



Tuğçe Mehlika ŞANVER
Uzm. Dr., Trabzon İl Sağlık Müdürlüğü
Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığı

Cavit Işık YAVUZ
Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı

İKLİM KRİZİ VE ÇALIŞAN SAĞLIĞI

İklim Değişikliği/İklim Krizi Tanımı

İklim değişikliği; dünyanın yerel, bölgesel ve küresel iklimlerini tanımlayan ortalama hava modellerindeki uzun vadeli değişikliği ifade etmektedir (1). Diğer bir deyişle; birkaç on yıl veya daha uzun süre devam eden sıcaklık artışları ve düşüşlerinin yanı sıra yağıştaki değişiklikleri, hava olaylarının değişen risklerini ve iklim sisteminin diğer özelliklerindeki değişiklikleri kapsar (2). Beklenenden de hızlı şekilde gerçekleşen iklim değişikliği, iklim krizi olarak nitelendirilmekte ve günümüzde insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük sağlık tehdidi olarak tanımlanmaktadır (3,4).

Atmosferdeki sera gazlarının artışı, iklim değişikliğinin temel mekanizmasını oluşturur. “Sera gazı” adı verilen belirli gazlar yeryüzüne ulaşan güneş ışınlarının geri yansımaları engelleyerek gezegende bir sera etkisi oluşturmakta ve bu durum da iklimi değiştirmektedir. Sera etkisine katkısı olan başlıca gazlar, su buharı, karbon dioksit (CO_2), metan, nitroz oksit (N_2O) ve kloroflorokarbonlardır. Yapılan çalışmalar atmosferde sera gazlarındaki artışın ve buna bağlı ısınmanın temel nedeninin son 50 yıldaki insan aktiviteleri olduğunu göstermektedir. Bunlar arasında da fosil yakıt tüketimi ilk sırayı almaktadır (5). Atmosferdeki sera gazlarının toplam eşdeğeri olarak iklim değişikliğinin göstergesi olan CO_2 düzeyi son 650 bin yılın en yüksek seviyesi olan 420 ppm’e ulaşmıştır ve bu artışın önemli bir kısmı 1950 yılından sonra gerçekleşmiştir (5,6).

“İklim değişikliği” ve “küresel ısınma” tanımları genellikle birbirinin yerine kullanılmakla birlikte farklı anlamlara sahiptir. Küresel ısınma; atmosferdeki sera gazı seviyelerini artıran fosil yakıt yakılması gibi insan faaliyetleri nedeniyle sanayi öncesi dönemden beri gözlemlenen dünya yüzeyinin uzun vadeli ısınmasıdır. Sanayi

öncesi dönemden bu yana, insan faaliyetlerinin dünyanın küresel ortalama sıcaklığını yaklaşık 1°C artırdığı tahmin edilmekte; bu sayı her on yılda $0,2^\circ\text{C}$ ’den fazla artmaktadır. Mevcut ısınma eğilimi insan faaliyetinin bir sonucu olmakla birlikte bin yıldır benzeri görülmemiş bir hızla ilerlemektedir (4).

Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), iklim değişikliğinin yıkıcı sağlık etkilerini ve iklim değişikliğine bağlı milyonlarca ölümlü önlemek için dünyanın sıcaklık artışını $1,5^\circ\text{C}$ ile sınırlaması gerektiği sonucuna varmıştır. Geçmişteki emisyonlar, şimdiden belirli bir düzeyde küresel sıcaklık artışını ve iklimdeki diğer değişiklikleri kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu $1,5^\circ\text{C}$ ’lik küresel ısınma bile güvenli sayılmamakla birlikte her bir ek onda birlik ısınma, insanların yaşamları ve sağlıkları üzerinde ciddi bir zarara yol açacaktır (4). Dünya Meteoroloji Örgütü verilerine göre son sekiz yıl, artan sera gazı konsantrasyonları ve biriken sıcaklığın da etkisiyle küresel olarak kaydedilen en sıcak yıllar olmuştur (7).

İklim değişikliği yeni sorunları beraberinde getirmekte ve var olan sorunları derinleştirmektedir. Bu sorunlar arasında su baskınları, kuraklık, yangınlar, okyanusların asitleşmesi, vektörlerin dağılımı ve sayısının değişimi, ekosistemlerin değişimi ve tahribatı, türlerin ekolojik etkileşim ve dağılımının değişimi, doğal kaynakların azalması, deniz seviyelerinin yükselmesi, suların etkileneceği gibi birçok başlık sayılabilir (8). Bu sorunların her biri başlı başına olumsuz etkiler ortaya çıkarmakta ve var olan sorunları da derinleştirmektedir. Özellikle eşitsizliğin, beslenme ve su sorunlarının artışı, göç ve barınma sorunları, aşırı hava olaylarının sıklığında ve etkilerindeki artış karmaşık ve yoğun sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir.

Sera gazlarının artan emisyonları nedeniyle dünya ikliminde meydana gelen değişikliklerin çevre üzerinde şimdiden geniş çapta etkileri bulunmakta; buzullar ve buz tabakaları küçülmekte, nehir ve göl buzu daha erken parçalanmakta, bitki ve hayvan coğrafi dağılımları değişmekte ve bitkiler ve ağaçlar daha erken çiçek açmaktadır. Tüm bunlar küresel iklim değişikliğinin geleceğin bir sorunu değil, artık günümüz sorunu olduğunu göstermektedir. Bilim adamlarının uzun süredir küresel iklim değişikliğinden kaynaklanacağını tahmin ettiği, buzul kayıpları, hızlanan deniz seviyesi yükselmesi ve daha uzun, daha yoğun sıcak dalgaları gibi etkiler şimdiden görülmeye başlamıştır (9).

İklim Değişikliğinin Sağlık Etkileri

İklim krizi; küresel sağlıkta, kalkınmada ve yoksulluğun azaltılması üzerinde tehdit oluştururken mevcut sağlık eşitsizliklerini daha da genişletme ve derinleştirme potansiyeli taşımaktadır. Mevcut hastalık yükünü artırmakta ve sağlık hizmetlerine erişim önündeki engelleri şiddetlendirmektedir (4).

İklim değişikliği; temiz hava, güvenli içme suyu, yeterli gıda ve güvenli barınma alanları gibi sağlığın sosyal belirleyicilerini etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre iklim değişikliği nedeniyle her yıl yaklaşık 250 bin ölüm meydana gelmesi beklenmektedir (4).

Genel olarak iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerine etkileri Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli tarafından hazırlanan konu ile ilgili özel raporda şu başlıklarla belirtilmektedir: Aşırı hava olayları, sıcak hava dalgaları, seller ve deniz seviyelerinde yükselme, enfeksiyöz hastalıklar ve vektör kaynaklı hastalıklar, hava kalitesi, gıda güvencesi, su güvencesi, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluk, göç ve yerinden edilme ve çalışan sağlığı (10). Bu başlıkların her biri farklı sağlık etkileri ve sorunlar oluşturmaktadır. Bu etkiler şimdiden görülmeye başlanmıştır. Avrupa'da 2003 yılı Haziran ayında yaşanan sıcak dalgası sırasında sadece Fransa'da 14 bin kişi yaşamını yitirmiştir (11). Avrupa genelinde 2003 yazı sıcak hava dalgasında 70.000'den fazla ölüm kaydedilmiş, 1998-2017 yılları arasında sıcak hava dalgaları nedeniyle 166.000'den fazla insan ölmüştür (12).

İklim değişikliği sağlığı farklı şekillerde olumsuz yönde etkilemektedir. Sıcak hava dalgaları, fırtınalar ve seller gibi giderek sıklaşan aşırı hava olaylarından kaynaklanan ölüm ve hastalıklara, gıda sistemlerinin bozulmasına, zoonozlarda artışa, gıda, su ve vektör kaynaklı hastalıklarda artışa ve ruh sağlığı sorunlarına yol açmaktadır (4).

Aşırı sıcaklıklar, kardiyovasküler sistem hastalıkları,

solunum yolu, hastalıkları, serebrovasküler hastalıklar ve diyabet gibi kronik hastalıkların kötüleşmesine de neden olabilir. Sıcaklığın ayrıca önemli dolaylı sağlık etkileri de vardır. Sıcaklık koşulları insan davranışını, hastalıkların bulaşmasını, sağlık hizmeti sunumunu, hava kalitesini ve enerji, ulaşım ve su gibi kritik sosyal altyapıyı değiştirebilir. Sıcaklığın sağlık üzerindeki etkilerinin ölçeği ve doğası, bir sıcaklık olayının zamanlamasına, yoğunluğuna, süresine ve yerel nüfusun, altyapının ve kurumların hakim iklime uyum sağlama yeteneğine bağlıdır (13).

Vektörlerle bulaşan hastalıkların sıklığında, coğrafi dağılımında ve yoğunluğunda farklılıklar izlenmekte ve iklim değişikliğinin etkisiyle bu etkilerin yoğunlaşması, sıtma, Dang ateşi, Batı Nil Virüsü ve Lyme Hastalığı gibi hastalıkların sıklığında artış beklenmektedir. Dang ateşi, Chikungunya Hastalığı, Sarı Humma ve Zika virüs enfeksiyonlarının bulaşıcılığında önemli olan Aedes aegypti ve Aedes albopictus türü sivrisineklerin özellikle 2030 yılından sonra hem sayıca artacağı hem de coğrafi alan olarak çok daha geniş bir alana yayılacağı tahmin edilmektedir (10).

Sıcaklık artışı periyodlarının sıklaşması beklenmektedir. Yapılan bazı tahminlere göre her 20 yılda bir meydana gelen aşırı yüksek sıcaklıkların yaşandığı dönemler giderek sıklaşarak her iki ila dört yılda bir görülebilir olacaktır. Buna bağlı olarak uzmanlar sıcağa bağlı daha fazla sağlık sorunu ve ölüm görüleceğini öngörmektedir (14). İklim değişikliğinin sağlık etkileri sıralanırken ele alınan başlıklardan biri de çalışan sağlığıdır. Ortaya çıkacak etkilenmelerin çalışan nüfus üzerinde de önemli sorunlara yol açabileceği üzerinde durulmaktadır.

İklim Değişikliğinin Çalışan Sağlığı Üzerine Etkileri

Çalışanlar iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine karşı topluma göre daha savunmasızdır. Gerek çalışma alanlarında maruz kaldıkları sıcak ortamlar gerekse de iklim değişikliğinin beklenen etkilerinden sıcaklıkların artışı onları çok daha fazla etkilemektedir:

- Açık havada çalışan işçiler; aşırı sıcaklık ve hava koşullarına, kötü hava kalitesine ve hastalık taşıyan haşerelere daha fazla maruz kalabilirler.
- Üretim fabrikaları, depolar gibi yeterli havalandırmanın bulunmadığı ortamda çalışanlar, sıcak iç ortamlara maruz kalırlar.
- Sağlık görevlileri, itfaiyeciler ve polis memurları gibi acil durum müdahale görevlilerinin ise orman yangını dumanı veya yoğun yağıştan kaynaklanan sel gibi iklimle ilişkili risklere maruz kalma olasılığı daha yüksektir (15).



İklim değişikliğinin çalışan sağlığını etkileyen birçok başlığı sayılabilir. Bu başlıklar, çalışanların genel sağlık etkilerine maruz kalmalarının yanında işyeri ve yaptıkları iş nedeniyle daha fazla risk altındaki gruplarda daha önemlidir. Bu anlamda başta sıcak stresi olmak üzere iklim değişikliğinin bazı etkileri, çalışan sağlığı etkileri anlamında öne çıkmaktadır. Buna karşın iklim krizinin çalışanlara etkilerinin genel etkiler konusunda en az üzerinde durulan konu başlığı olduğu belirtilmektedir (16).

Bu kapsamda çalışanlar genellikle iklim değişikliğinin etkilerine daha uzun süreler ve toplumun genelinden daha büyük yoğunluklarda maruz kalmaktadırlar. Bu konuda yapılan bazı değerlendirmeler, iklim değişikliğinden etkilenen işlerde çalışan sayılarının artacağı, çalışanlar üzerinde oluşacak sağlık etkilerinin iklim değişikliğinin ilk göstergeleri arasında sayılacağına işaret etmektedir. Bu anlamda madenlerde işçilerin karbonmonoksit düzeylerinden etkilenmelerinde ilk etkilenme işareti olarak bulundurulmuş kuşlara gönderme yapılarak iklim değişikliği açısından çalışanların “kömür madenindeki kanaryalar” olarak adlandırılabilirliği vurgulanmaktadır. İklim değişikliği ile ilgili hassas gruplar sıralanırken işçilerin anılmamakta olduğu, iklim adaleti tartışmalarında çalışan nüfusunu kapsamadığı, iklim değişikliği ile çalışanların maruz kalacağı sorunların işleri ve iş koşulları ile ilgili olduğu, bu iki parametreyi temel kontrol eden unsurun da işverenler olduğu belirtilmektedir (17,18).

İklim krizinin çalışanlar üzerinde istihdamdan sosyoekonomik etkilere, çalışma koşullarından yeni sağlık sorunlarına kadar birçok başlıkta sorunlar oluşturabileceği vurgulanmakta ve genel olarak da iklim değişikliği ile çalışan sağlığı ve güvenliği alanında oluşacak tehlikeler yedi başlıkta gruplanmaktadır (16,19):

- Sıcaklık artışı (Sıcaklık artışına bağlı ölüm ve hastalık artışı. Özellikle açık alanda çalışanların açısından riskli bir çalışma ortamı oluşturmaktadır)
- Hava kirliliği (Sıcak mevsimlerin uzamasıyla özellikle Ozon ve Partiküler Madde kaynaklı hava kirliliğinde ve bu kirleticilere bağlı sağlık sorunlarında artış beklenmektedir)
- UV radyasyon (UV etkileniminin ve sıcaklıkların artışına bağlı olarak dış ortamda çalışanlarda deri ve göz sorunlarında artış beklenmektedir)
- Aşırı hava olayları (Aşırı hava olaylarının sıklığında ve etkisinde artışla paralel olarak olumsuz sağlık sonuçlarının artması beklenmektedir)
- Vektörlerle bulaşan hastalıklar ve zoonozlar (Açık havada çalışanlarda ve özellikle, tarım, çiftçilik, ormancılık, inşaat, bahçe işleri, peyzaj işleri, çevre dü-

zenlemeleri vb alanlarda çalışanlarda vektörlerle bulaşan hastalık riski artmaktadır)

- Yapılı çevredeki değişiklikler (Binalarda enerji verimliliği nedeniyle izolasyon uygulamalarının yaygınlaşması ve yoğunlaşması ile kapalı ortam kirleticilerinin ve radonun ortam havasında yüksek seviyelere çıkması vb sorunlara neden olmaktadır)

- Endüstriyel sektörlerin değişimi ve yeni ortaya çıkan endüstriler (Tarım ve balıkçılık sektörlerindeki değişimler ve bunların oluşturacağı istihdam, işsizlik vb sorunlar, yeni geliştirilecek teknolojilerin ortaya çıkaracağı riskler vb başlıklara değinilmektedir).

Sıralanan bu başlıklarda iklimle ilişkili mesleki tehlikelere duyarlılığı artırabilecek faktörler arasında yaş (65 yaş üstü çalışanlar), obezite, hastalık varlığı (daha önce sıcak etkilenmesi geçirmiş olanlar, kalp hastalığı olanlar, hipertansiyonu olanlar, kronik solunum yolu hastalığı olanlar vb), yoksulluk, vücut yapısı (vücut yapısının küçük olması özellikle sıcak etkilenimi açısından riskli bir durum olarak belirtilmektedir), gebelik, bağışıklık sistemi sorunları, işyeri giysisi (Yarı geçirgen veya geçirimsiz koruyucu kıyafetler ya da bazı kişisel koruyucu malzemeler sıcak etkilenimi riskini artırmaktadır), genetik faktörler sıralanmaktadır (19,20).

İklim değişikliğinin çalışan sağlığı üzerine etkileri, ana başlık ve alan olarak, açık havada çalışanlar ile sıcak hava dalgaları ve etkisi alanında yoğunlaşmakla birlikte iklim değişikliğinin çalışanlar üzerindeki etkileri çok çeşitlidir. Gerek çalışan sağlığında gerekse de genel olarak yaşanan eşitsizlikler giderek derinleşmekte ve yoğunlaşmakta, iklim krizinin etkisiyle sorun derinleşmektedir. Bu eşitsizlik tartışması iklim değişikliği konu başlığında “çevresel adalet” kavramı temelinde ve “iklim adaleti” başlığında yürütülmektedir. İklim değişikliğinin su ve gıda sorunlarından sosyal sorunlara doğrudan sağlık etkilerinden ekolojik değişikliklere kadar farklı alanlardaki geniş çaplı sorunlara neden olması eşitsizliklere yenilerini ekleyen bir durum oluşturmaktadır. Yoksulların daha da yoğun etkileneceği bu süreç oluşan risklerle daha da görünür ve çarpıcı hale gelmektedir (21).

Dünya Ekonomik Forumu’nun Küresel Riskler Raporu 2018’e göre, önümüzdeki 10 yıl içinde en büyük etkiye sahip olarak algılanan en acil tehditler, aşırı hava olayları ve doğal afetler, iklim değişikliğinin azaltılmasında ve uyumdaki başarısızlık, su krizleri, biyoçeşitlilik kaybı ve hava ve toprak kirliliğidir. Çevresel riskler 2010 yılından önce hiçbir zaman küresel risk raporunda yer almamıştır ancak o zamandan bu yana üç kez raporlarda kendine yer bulduğu görülmektedir (22). Dünyanın zenginleri de artık bu tehditten korkmaya başlamıştır.

Dolayısıyla iklim değişikliğinin çalışan sağlığı üzerine etkileri böyle bir sosyoekonomik zeminde ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan ve beklenen bu ekolojik ve ekonomik etkiler çalışanları çalışma saatleri, çalışma koşulları, istihdam biçimleri, iş güvenliği ve riskleri açısından etkilemektedir. Çalışanların genel sağlık durumu da etkileneceğinden çalışma performanslarının da etkilenmesi beklenmektedir. İklim değişikliğine uyum stratejileri kapsamında sektörel değişimler bu sektörlerde çalışanlar üzerinde de çeşitli değişimlere neden olacaktır (23).

Genel olarak iklim değişikliğinin çalışanlar üzerine etkileri aşağıdaki başlıklarda özetlenebilir (18, 20, 21, 23-30):

1. İklim değişikliğinin sağlık etkileri ve özellikle neden olduğu sosyoekonomik sorunlar çalışan sağlığı alanındaki sorunları ağırlaştırmakta ve yoğunlaştırmaktadır. Su ve gıda güvenesi sorunları, kuraklık ve ekolojik tahribatlar nedeniyle tarım, balıkçılık gibi sektörlerde, fosil yakıtların azaltılması stratejilerine bağlı olarak ilgili sektörlerde istihdam sorunları ortaya çıkmakta ve bu çalışan nüfusuna yeni istihdam olanakları oluşturulması zorunluluğu doğmaktadır. Deniz seviyelerinin yükselmesi ve gıda güvenesi sorunları nedeniyle “iklim göçmeni” olmak durumunda kalanlar yeni yaşam alanlarında iş aramak zorunda kalmaktadırlar ve bu göçmenlerin 2050 yılında 200 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan yenilenebilir enerji teknolojilerinin gelişimi yeni istihdam olanakları yaratmaktadır.

2. Bu konuda yapılan çalışmalar beş ana başlıkta toplanmaktadır. Bu başlıklar, iklim değişikliğine bağlı iş sağlığı ve güvenliği tehlikeleri ve etkileri, iklim değişikliğinin dış mekân çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliği üzerindeki etkileri, kentsel ısı adalarının dış mekân çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliğine etkileri, sıcak stresi ve dış mekân çalışanlarının performansı, çalışanların mesleki sıcaklık stresine adaptasyonu olarak sıralanmaktadır.

3. İklim değişikliği ve çalışan sağlığı etkileri konusunda en çok üzerinde durulan konu sıcak hava dalgaları ve sıcak etkilenmeleridir. Sıcaklıkların artışıyla ortaya çıkan bu dalgalar ve etkilenmeler açık havada/dış ortamda çalışanları yoğun olarak etkilemektedir. Bu başlıkta tarım sektöründe çalışanlar ve inşaat işçileri başta olmak üzere birçok sektörde çalışanlar etkilenmekte ve risk altında kalmaktadırlar.

4. Çalışma ortamının termal konfor parametreleri bedensel performans açısından önemlidir. Ortam sıcaklığının yükselmesi vücudun sıcaklık regülasyonunu bozmaktadır. Vücut sıcaklığı 38°C'nin üstüne çıkmaya başladığında sorunlar ortaya çıkmaya başlamakta (sıcak bitkinliği), 40,6°C üzerinde ise hayati tehlike (sıcak çarpması) oluşmaktadır.

5. Çalışılan ortamdaki yüksek sıcaklık aynı zamanda, terli avuç içleri, buğulanmış güvenlik gözlükleri, bitkinlik, baş dönmesi gibi durumlara neden olabileceğinden işçilerin yaralanma riskini de artırabilir. Kaza sonucu sıcak yüzeylere veya buhara temas nedeniyle yanıklar da meydana gelebilir.

6. Sorunu verimlilik kaybı ekseninde ele alan ILO International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü), bu konuda hazırladığı raporda ekonomik kayıplara ve iş günü kayıplarına biçiminde değinmekte, çeşitli değerlendirmeler yapmakta ve bu değerlendirmeleri sıcaklık ortalamasında 1,5°C artış olacağı öngörülerek aktarmakta, sıcaklık artışı bu seviyeyi aştığında kayıpların çok daha fazla yaşanacağını belirtmektedir. ILO'ya göre kayıt dışı çalışmanın ve güvencesizliğin yaygın olduğu ve dünyada 940 milyon kişiyi bulan tarım işçileri ve inşaat işçileri en yoğun etkilenecek gruplardır. Bunun yanında özellikle risk altında olan diğer sektörler raporda çevre hizmetleri, atık toplama, acil hizmetler, tamir işleri, ulaştırma, turizm, spor ve bazı imalat işleri olarak belirtilmektedir. ILO ayrıca eşitsizliğin yoğunlaşacağını ve iklim değişikliğinin tarım alanlarına etkileri ile tarım işçilerinin göçlerinin yaygınlaşacağını belirtmektedir.

7. ANSES French Agency for Food, Environmental and Occupational Health & Safety (Fransız Gıda Çevre İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı) 2019 yılında yayımladığı bir araştırmada iklim değişikliğinin tüm iş kollarındaki işçilerin sağlığını etkilediğini belirterek ortaya çıkacak sorunları sıcak çarpması, bulaşıcı hastalık ve yorgunluk, kaza artışı, kimyasal riskler, vektörlerle bulaşan hastalıklar, hayvanlardan bulaşan hastalıklar, aşırı hava olayları sıklığındaki artış ve bu alanda çalışanlara riskler olarak belirlemiştir.

8. Dış ortam çalışanlarında aşırı sıcaklara bağlı sağlık etkilerine ek olarak aşırı soğuğa bağlı (hipotermi, soğuk ısırması gibi) ve gürültüye bağlı (çınlama, kalıcı işitme kayıpları gibi) bazı fiziksel etkiler de görülebilir. Biyolojik tehlikeler arasında ise vektör kaynaklı (vector-borne) hastalıklar, zehirli böcekler ve zehirli bitkiler bulunur. Zehirli yılanlar, örümcekler, akrepler ve ısırılan böcekler çeşitli coğrafi bölgelerde bulunabilir ve hayvana alerjisi olan işçiler için özellikle tehlikelidir. Zehirli bitkilerin yağları cilde temas ederse alerjik reaksiyonlara neden olabilir. Bu bitkiler yanar ve toksinleri solunursa da tehlikeli olabilir. Vektör kaynaklı hastalıklar görülebilir.

9. Ortam sıcaklığının artışına bağlı etkiler ister iç ortamda ister dış ortamda olsun birçok sektörde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Ancak iklim değişikliğinin etkileri bağlamında özellikle dış ortamlarda, açık alanlarda çalışanlar ve iş sırasında fiziksel gücü daha fazla kullananlarda risk daha fazladır. Bu anlamda tarım, çev-



re hizmetleri (belediye çalışanları, atık toplama, park bahçe hizmetleri vb), inşaat, tamirat bakım vb işler, ulaşım, turizm, spor, bazı sanayi sektörleri riskli sektörler olarak anılmaktadır.

10. Aşırı hava olayları, sıcaklık ve kuraklık artışı, orman yangınlarını tetiklemekte, aşırı hava olayları nedeniyle can ve mal kaybını artırmakta ve bu olaylara müdahale eden yardım ekiplerinde çalışanlarda riskler çoğalmaktadır. Ayrıca paramedikler, acil yardım hizmetlerinde çalışanlar da risk altındaki gruplardır. Sıralanan meslekler arasında açık olarak ifade edilmese de özellikle ülkemiz açısından trafik polisleri, zabıtalara, pazarcılar ve seyyar satıcılar, 112 ve diğer acil yardım/müdahale hizmetlerinde çalışanlar, açık alanda çalışan temizlik işçileri vb grupları da risk gruplarında anmak gerekir. Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 yılı verilerine göre 28,8 milyon kişilik istihdamın yaklaşık dörtte birini (%23,4) tarım ve inşaat sektöründe çalışanlar oluşturmaktadır ve bu işçiler iklim değişikliğinin etkileri açısından risk altındadır. Diğer bir deyişle ülkemizde istihdamdaki her dört kişiden biri iklim değişikliğinin oluşturacağı etkilerle yüz yüzedir.

Çalışan sağlığı alanında iklim değişikliğinin etkileri konusunda ana konu sıcaklık artışlarına bağlı sıcak etkilenmeleri ve bu etkilenmelere bağlı oluşan sağlık sorunlarıdır. İklim değişikliğinin etkileriyle ortalama sıcaklıkların artışı sıcaklık ve sıcak etkilenimlerini de artırmaktadır. Bu konuda kullanılan bazı terimlerin tanımları aşağıda belirtilmiştir.

Sıcaklık İlişkili Bazı Terimler ve Hastalıklar

Isı adası etkisi (heat island effect): Kentsel bölgeler üzerinde hava kirliliği ve binalara bağlı olarak oluşan, kentsel alanla çevresi arasında sıcaklık farkına neden olan, sıcak hava kubbesinin oluşturduğu etki.

Sıcak hava dalgası (heat wave): İleri derecede yüksek sıcaklık ve nem değerleri. Birbirini izleyen üç gün süre ile sıcaklık değerlerinin 32°C ve üzerinde olduğu dönemler. Geniş bir alanı etkilemesi, bir bölgede sıcaklıkların normallerin 5 derece ve üzerinde seyretmesi ve iki günden uzun sürmesi gibi özellikler göz önüne alınarak tanımlanmaktadır.

Güneş yanığı: Güneşe çok fazla maruz kalma sonucunda meydana gelir.

Sıcak bitkinliği (heat exhaustion): Sıcak bitkinliği, genellikle aşırı terleme sonucunda aşırı su ve tuz kaybına vücudun tepkisidir. Sıvı kaybı ve yetersiz tuz ve su alımı vücudun soğutma sisteminin bozulmaya başlamasına neden olur. Sıcak bitkinliğine en yatkın işçiler yaşlı, yüksek tansiyona sahip ve sıcak ortamda çalışanlardır.

Sıcak döküntüleri (heat rash): Sıcak döküntüsü,

sıcak ve nemli havalarda aşırı terlemenin neden olduğu cilt tahrişidir.

Sıcak krampları (heat cramps): Sıcak krampları genellikle yorucu aktivite sırasında çok terleyen çalışanları etkiler. Bu terleme vücudun tuz ve nem seviyelerini azaltır/bitirir. Kaslardaki düşük tuz seviyeleri ağrılı kramplara neden olur. Sıcak krampları aynı zamanda sıcak bitkinliğinin de bir belirtisi olabilir.

Sıcak baygınlığı (heat syncope): Sıcak baygınlığı genellikle uzun süre ayakta durma veya oturma ya da yatma pozisyonundan ani ayağa kalkma ile ortaya çıkan bayılma veya sersemlik hissidir. Yetersiz sıvı alımı, sıvı kaybı ve iklimle alıştırmada eksiklik sıcak baygınlığına katkıda bulunabilecek faktörlerdir.

Sıcak çarpması (heat stroke): Sıcak çarpması, sıcak ile ilişkili hastalıklar içerisinde en ciddi olanıdır. Yüksek nemle beraber yüksek sıcaklıkta kalma sonucunda vücudun ısını kontrol etmede yetersiz kalması ile ortaya çıkar. Vücudun sıcaklığı hızla yükselir, terleme mekanizması başarısız olur ve vücut soğuyamaz. Sıcak çarpması meydana geldiğinde, vücut sıcaklığı 10-15 dakika içinde 40-41°C veya daha yükseğe çıkabilir. Sıcak çarpması, acil tedavi edilmezse ölüme veya kalıcı yeti yitimine neden olabilir. Sıcak çarpması aniden gelişebileceği gibi sıcak bitkinliğinden sonra da meydana gelebilir.

Rabdomiyoliz: Rabdomiyoliz, sıcak stresi ve uzamış fiziksel eforla ilişkili, hızlı bir bozulma, rüptür ve kasın ölümüyle sonuçlanan tıbbi bir durumdur. Kas dokusu öldüğünde, düzensiz kalp ritimlerine ve nöbetlere neden olabilecek ve böbreklere zarar verebilecek elektrolitler ve büyük proteinler kan dolaşımına salınır (31,32).

Sıcak ile ilişkili hastalıkların belirtileri ve ilkyardım/tedavi yöntemleri Tablo 1'de sunulmuştur.

İklim Değişikliğinin Çalışan Sağlığı Üzerine Etkilerinin Önlenmesi

İklim değişikliğinden kaynaklanan işle ilgili hastalık ve yaralanma risklerini azaltmak için çoklu stratejiler gerekmektedir. İşveren ve işçi hazırlığı hem iklim değişikliğinden hem de iklim değişikliğine yönelik azaltma ve uyum önlemlerinin uygulanmasından kaynaklanan olası iş sağlığı ve güvenliği tehlikelerinin tanınmasını, öngörülmesini ve kontrol edilmesini içerir. İş sağlığı düzenlemelerinin, iklim değişikliğinin işçiler üzerindeki sağlık ve güvenlik etkilerini içerecek şekilde genişletilmesi gerekmektedir (23).

İşverenlerin işçi sağlığı ve güvenliği tehlikelerini tanıması ve iş sağlığı ve güvenliğini uzun vadeli planlamaya entegre etmesi gerekmektedir. Aşırı sıcak gibi işçilerin karşılaştığı bazı tehlikelere yönelik işverenler için geliştiren mevcut rehberlerin değişen ve öngörü-

Tablo 1: Sıcak ile ilişkili hastalık belirtileri ve ilkyardım/tedavi yöntemleri (32,33)

Hastalık	Belirtiler	İlk Yardım / Tedavi
Sıcak bitkinliği (Heat exhaustion)	- Baş ağrısı - Mide bulantısı - Sersemlik hissi - Halsizlik - Sinirlilik - Susuzluk hissi - Yoğun terleme - Yüksek vücut ısı (38°C'nin üzeri) - Zayıf nabız - Normal veya düşük kan basıncı - Kesik kesik veya hızlı nefes alma - Azalmış idrar çıkışı	- Tıbbi değerlendirme ve tedavi için işçi bir klinik veya acil servise götürülmelidir. - Tıbbi bakım mümkün değilse, 112 aranmalıdır. - Yardım gelene kadar işçinin yanında kalınmalıdır. - Kişi serin, gölgeli bir alana taşınmalıdır; fazla kıyafetleri gevşetilmeli veya çıkarılmalı, içmesi için soğuk olmayan su sağlanmalıdır. - Ayakkabı ve çorap dahil gereksiz kıyafetler çıkarılmalıdır. - İşçi soğuk kompreslerle soğutulmalı veya çalışanın başını, yüzünü ve boynunu soğuk suyla yıkaması sağlanmalıdır. - Kişinin sudan sık sık yudum alması teşvik edilmelidir.
Sıcak döküntüleri (Heat rash)	- Kırmızı sivilce kümesi veya küçük kabarcıklar gibi görünür. Şiddetli kaşıntı olabilir. - Genellikle boyunda, göğüsün üst kısımlarında, kasıkta, meme altında ve dirsek katlantılarında görülür.	- Mümkün olduğunda, daha serin ve daha az nemli bir çalışma ortamı en iyi tedavi yöntemidir. - Döküntü bölgesi kuru tutulmalı, kuru çamaşırlar giyilmelidir. - Konforu arttırmak için pudra uygulanabilir. - Merhemler ve kremler kullanılmamalıdır.
Sıcak krampları (Heat cramps)	- İş yerinde aniden gelişen veya daha sonra evde meydana gelen kollarda, bacaklarda veya karında kas krampları, ağrı veya spazm. - Sıcak krampları daha tehlikeli ısı kaynaklı hastalıklar için bir uyarı olabileceğinden ciddi bir durumdur.	- Kişi serin bir alana alınmalı, su içirilmeli ve her 15-20 dakikada bir atıştırmalık ve/veya karbonhidrat-elektrolit replasman sıvısı (örn. spor içecekleri) alınmalıdır. - Tuz tabletlerinden kaçınılmalıdır. - İşçinin kalp problemleri varsa, düşük sodyum diyeti yapıyorsa veya kramplar 1 saat içinde azalmıyorsa sevk edilmelidir.
Sıcak baygınlığı (Heat syncope)	- Baygınlık (kısa süreli) - Sersemlik hissi - Uzun süreli ayakta durma sırasında veya aniden oturma ya da yatma pozisyonundan ayağa kalkma durumunda sersemlik-bayılma hissi - En az iki saatlik çalışmadan sonra ani bayılma; serin nemli cilt, zayıf nabız	- Kişi serin bir yere alınmalı ya da uzanması sağlanmalıdır. - Kişi yatırılmalı ve bilinci açık olduğunda soğuk olmayan su verilmeli veya meyve suyu veya spor içeceği içmesi sağlanmalıdır. - Bayılmanın diğer hastalıklardan da kaynaklanabileceği akılda tutulmalıdır.
Sıcak çarpması (heat stroke)	- Çok yüksek vücut ısı (41°C'nin üzerinde) - Bilinç bulanıklığı, zihinsel durumda değişiklik, konuşma bozukluğu - Sıcak, kuru, kırmızı cilt veya aşırı terleme - Hızlı nabız - Baş ağrısı veya baş dönmesi - Nöbetler - İleriki aşamalarda, kişi bayılabilir ve konvülsiyon geçirebilir - Tedavi gecikirse ölümcül olabilir. - Erken ve hızlı müdahale kişinin hayatını kurtarır.	- Acil tıbbi bakım için 112 aranmalıdır. - Acil tıbbi hizmetler gelene kadar işçi ile birlikte kalınmalıdır. - İşçi gölgeli, serin bir alana taşınmalı ve giysileri çıkarılmalıdır. - Mümkünse işçi hızlı bir şekilde soğuk su veya buz banyosu ile soğutulmalıdır; cilt ıslatılmalı, cilde soğuk ıslak bezler yerleştirilmeli veya giysiler soğuk olmayan suyla ıslatılmalıdır. - Soğutmayı hızlandırmak için çalışanın etrafında hava sirkülasyonu artırılmalıdır. - Baş, boyun, koltuk altı ve kasıklara soğuk ıslak bezler veya buz konmalı veya giysileri soğuk olmayan suyla ıslatılmalıdır.
Rabdomiyoliz	- Kas krampları/ağrısı - Anormal derecede koyu (çay veya kola renginde) idrar - Güçsüzlük - Egzersiz intoleransı - Asemptomatik de olabilir.	- Aktivite durdurulmalıdır. - Sıvı alımı artırılmalıdır (su tercih edilir). - En yakın sağlık kuruluşuna sevk edilmeli, rabdomiyoliz için inceleme talep edilmelidir (kreatin kinaz için kan örneği).



lemeyen iklim değişikliğine bağlı tehlikeler için uyarlanması gerekebilir. Ayrıca, çalışanların iklim değişikliğinden kaynaklanan yeni veya daha yoğun tehlikeler hakkında farkında olmaları ve işverenleri bu tehlikelere yönelik olarak işin nasıl değiştirilmesi gerekebileceği konusunda bilgilendirmeleri için yeni eğitimler gerekecektir. İşverenler işçileri korumak için eğitim ve ekipman sağlamaktan sorumludur. İklim değişikliği nedeniyle tehditlerle karşı karşıya olan işçilerin korunmasını geliştirmek için sensörler ve iklime uyarlanmış kişisel koruyucu ekipman dahil olmak üzere yeni teknolojiler ve ekipmanlar geliştirilmektedir (23).

Strateji Belirleme-İşyeri stratejileri

İşveren hazırlığı şunları içerir (23):

- Mevcut tehlikelerin belirlenmesi için kaynak ayırmak,
- Hangi çalışanların iklim değişikliğiyle ilgili tehlikelere karşı savunmasız olduklarını (ve ne zaman, nasıl ve neden) belirlemek için incinebilirlik değerlendirmeleri yapmak;
- Bu tehlikelerin etkisini ortadan kaldıran veya en az indiren politikalar, prosedürler, ekipman ve çalışma organizasyonu ile bir kontrol stratejisi uygulamak.

Kontrol

Amerikan Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'nin, sıcaklık değişikliklerinin çalışan sağlığı üzerine olumsuz etkilerini önleme konusundaki önerileri aşağıdaki şekildedir (34):

İşverenler, mühendislik ve iş uygulamaları kontrollerini sağlayarak işyerindeki sıcak stresini azaltmalıdır. Bu amaçla aşağıdaki başlıklarda önlemler önerilmektedir:

Mühendislik uygulamaları:

- Hava akımının artırılması.
- Yansıtıcı veya ısı emici ekipman kullanımı.
- Buhar kaçaklarının, ıslak zeminlerin veya nemin azaltılması.

İşin uygulanması sırasında alınacak önlemler:

- Sıcak olan ortamda geçirilen zamanın sınırlanması ve/veya serin bir ortamda harcanan dinlenme süresinin artırılması.
- Özel aletlerin kullanımı (Örn: gerilimi en aza indirme amaçlı aletler).
- Yapılacak iş başına işçi sayısının artırılması.
- Yönetici ve çalışanların sıcak stresi konusunda eğitilmesi.
- İşçilerin birbirlerindeki sıcak intoleransı belirtilerini gözlemledikleri bir sistemin oluşturulması.
- Çalışanların kendi kendilerini izlemelerinin ve kendi kendini izleme seçenekleri ile standart çalışma prosedürleri hakkında kararlar almak için bir çalışma

grubu oluşturmalarının sağlanması.

- Çalışma alanının yakınında yeterli miktarda serin içme suyu sağlanması ve çalışanların sık sık su içmesinin teşvik edilmesi.
- Bir sıcak dalgasının meydana gelme olasılığını tahmin ederek uyarı verecek bir sıcak uyarı programı uygulanması.
- Bir sıcak iklimlendirme planı oluşturulması ve fiziksel uygunluğun artırılması.

Eğitim: Sıcak dış ortamda çalışmaya başlamadan önce işçilerin iş ortamına/şantiyeye özgü koşulları kapsayacak şekilde özelleştirilmiş eğitimlerle eğitilmesi gerekmektedir.

İşverenler, tüm çalışanlar ve yöneticiler için aşağıdakiler hakkında bir sıcak stresi eğitim programı sağlamalıdır:

- Sıcak ile ilişkili hastalıkların belirti ve semptomlarının tanınması ve ilk yardımın uygulanması.
- Sıcak ile ilişkili hastalıkların nedenleri ile yeterli su içme, idrar rengini ve miktarını takip etme gibi riski en aza indirecek prosedürler.
- Sıcağa karşı koruyucu giysi ve ekipmanların uygun bakımı ve kullanımı ile efor, giysilerden ve kişisel koruyucu ekipmanlardan kaynaklanan sıcak yükü.
- Mesleki olmayan faktörlerin (ilaçlar, alkol, obezite vb) mesleki sıcak stresine tolerans üzerindeki etkileri.
- İklim alıştırmalarının önemi.
- Kendilerinde veya iş arkadaşlarında fark ettikleri sıcak ile ilişkili hastalık belirtilerini derhal yöneticilerine bildirmenin önemi.
- Sıcak ile ilişkili olası hastalık belirtilerine yanıt verme ve acil tıbbi hizmetlerle iletişim kurma prosedürleri.

Ayrıca, yöneticiler aşağıdaki konularda eğitilmelidir:

- Uygun iklime alıştırma nasıl uygulanır?
- Bir çalışanın acil müdahale prosedürleri de dahil olmak üzere sıcak ile ilişkili hastalıklarla tutarlı semptomları olduğunda hangi prosedürler takip edilir?
- Hava durumu raporları nasıl izlenir?
- Meteorolojinin sıcak hava ile ilgili uyarılarına nasıl yanıt verilir?
- Yeterli sıvı alımı ve dinlenme molaları nasıl izlenir ve teşvik edilir?

İklim alıştırma (aklimatizasyon): İklim alıştırma, sıcak bir ortama kademeli olarak artan maruz kalımdan sonra ortaya çıkan vücudun fizyolojik adaptasyonların sonucudur (terlemede artış gibi). İşverenler, sıcak bir ortamda çalışmadan önce işçilerin iklime alışmasını sağlamalıdır.

- 7-14 gün boyunca sıcak koşullarda çalışan işçile-

rin çalışma süresinin kademeli olarak artırılması.

Yeni çalışanlar için:

- Program, birinci günde sıcak ortamda rutinde çalışan sürenin %20'sinden fazla olmamalı ve her ilave günde %20'den fazla artırılmamalıdır.

Daha önceden deneyime sahip işçiler için:

- Program, birinci günde sıcak ortamda rutinde çalışan sürenin %50'sinden fazla, ikinci günde %60, üçüncü günde %80 ve dördüncü günde %100'den fazla olmamalıdır.

- İlk 14 gün boyunca veya iklime alıştırmaya tamamen bitene kadar yeni çalışanlar yakından denetlenmelidir.

- Fiziksel olarak uygun olmayan işçilerin tamamen iklime alıştırmaya için daha fazla zamana ihtiyaçları vardır.

- Havalandırılan ortamda işe mola vermek, işçinin iklime alıştırmaya sürecini etkilemez.

Çalışanların iklime alışma süreci genellikle iki-üç hafta sürmekle birlikte bu alışma, sıcak ortamdan uzak kalınan birkaç günlük süreçte kaybolabilir. Bu nedenle çalışanlar, tatilden döndükten sonra, yeni bir işe başlarken veya sezonun ilk sıcak hava dalgasında sıcak stresi konusunda daha dikkatli olmalıdır (35).

Sıvı desteği: İşverenler, işçilerin su ihtiyacının uygun şekilde karşılanmasını sağlamalıdır.

- Su; içilebilir, 15°C altında ve çalışma alanının yakınında erişilebilir halde olmalıdır.

- Ne kadar suya ihtiyaç duyulacağı tahmin edilemez ve su kaynaklarını kimin temin edeceğine ve kontrol edeceğine karar verilmelidir.

- Ortak kullanılmayan, bireysel bardaklar sağlanmalıdır.

- Çalışanlar su kullanımı konusunda teşvik edilmelidir.

Çalışanlar sıvı desteğinin sağlanması için uygun miktarda su tüketmelidir.

- Sıcak ortamda 2 saatten az süre çalışılıyor ve orta düzeydeki iş faaliyetlerinde bulunuluyorsa, 15-20 dakikada bir 1 bardak su içilmelidir.

- Birkaç saat süren uzun süreli terleme durumunda dengeli elektrolit içeren uygun içecekler içilmelidir.

- Alkolden ve yüksek kafein veya şeker içeren içeceklerden kaçınılmalıdır.

- Genellikle sıvı alımı saatte 6 bardağı geçmemelidir (34).

Dinlenme molaları: İşverenler, çalışanların serinlemesi ve sıvı desteğinin sağlanması için uygun dinlenme molaları almasını sağlamalı ve bunu teşvik etmelidir.

- Bir işçi sıcak nedeniyle rahatsızlık hissettiğinde dinlenme ve su molası almasına izin verilmelidir.

- Vücudun aşırı sıcaktan korunmasını sağlamak için çalışma/dinlenme süreleri uygun şekilde düzenlenmelidir.

- Yeni başlayan ve iklime alıştırmaya yapılmamış çalışanlara daha hafif işler ve daha uzun, daha sık dinlenme süreleri verilmelidir.

- Aşağıdaki durumlarda çalışma süreleri kısaltılmalı ve dinlenme süreleri artırılmalıdır:

- Sıcaklık, nem ve güneş ışığı arttıkça.

- Hava hareketi olmadığında.

- Koruyucu giysi veya ekipmanlar giyildiğinde

- Daha ağır işler yapıldığında (34).

İklim değişikliği tüm insanları eşit şekilde etkilememektedir. İşçiler, iklim değişikliğinden daha çok etkilenen grupların içinde yer almaktadır. İklim adaleti bir halk sağlığı sorunu olup, iklim değişikliğinin daha da kötüleştirdiği eşit olmayan yükleri tanımayı ve ele almayı hedefler. Bu hedefe ulaşmak, tüm insanların güvenli, sağlıklı ve adil topluluklarda yaşaması anlamına gelir. İklim adaleti için çabalamak, herkesin kaynaklara ve güvenli alanlara eşit erişimini sağlamaktır (36).

Çalışmanın ana hatları:

1. İklim krizi, günümüzde insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük sağlık tehdidi olarak tanımlanmaktadır.

2. İklim krizi; küresel sağlıkta, kalkınmada ve yoksulluğun azaltılması üzerinde tehdit oluştururken mevcut sağlık eşitsizliklerini daha da genişletme ve derinleştirme potansiyeli taşımaktadır.

3. Çalışanlar iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine karşı topluma göre daha savunmasız olup; çalışma alanlarında maruz kaldıkları sıcak ortamlar ve iklim değişikliğine bağlı sıcaklık artışından daha fazla etkilenmektedirler.

4. Çalışan sağlığı alanında iklim değişikliğinin etkileri konusunda ana konu sıcaklık artışlarına bağlı sıcak etkilenmeleri ve bu etkilenmelere bağlı oluşan sağlık sorunlarıdır (sıcak bitkinliği, sıcak döküntüleri, sıcak krampları, sıcak baygınlığı, sıcak çarpması, rabdomiyoliz).

5. İş sağlığı düzenlemelerinin, iklim değişikliğinin işçiler üzerindeki sağlık ve güvenlik etkilerini içerecek şekilde genişletilmesi; işveren ve işçinin, iklim değişikliği kaynaklı olası iş sağlığı ve güvenliği tehlikelerinin tanınmasını, öngörülmesini ve kontrol edilmesini içerecek şekilde hazırlık ve planlama yapması, çalışan sağlığını korumak açısından oldukça önem taşımaktadır.

Kaynaklar

1. NASA. Global Climate Change. Vital Signs of the Planet. Global Warming vs. Climate Change.



- <https://climate.nasa.gov/global-warming-vs-climate-change/> Erişim: 20.03.2023.
2. GlobalChange.gov U.S. Global Change Research Program. Glossary. Climate Change. <https://www.globalchange.gov/climate-change/glossary> Erişim: 18.03.2023.
 3. United Nations. The Climate Crisis-A Race We Can Win <https://www.un.org/en/un75/climate-crisis-race-we-can-win> Erişim: 20.03.2023.
 4. World Health Organization. Climate Change and Health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health> Erişim: 20.03.2023.
 5. NASA. Global Climate Change. Vital Signs of the Planet. The Causes of Climate Change. <https://climate.nasa.gov/causes/> Erişim: 20.03.2023.
 6. NASA. Global Climate Change. Vital Signs of the Planet. Understanding our planet to benefit humankind. <https://climate.nasa.gov/> Erişim: 14 Nisan 2023.
 7. World Meteorological Organization. Past eight years confirmed to be the eight warmest on record. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/past-eight-years-confirmed-be-eight-warmest-record> Erişim: 27.03.2023.
 8. Güler Ç. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. İçinde: Güler Ç. (Ed.). Çevre Sağlığı (Çevre ve Ekoloji Bağlantıları). Yazıt Yayıncılık. Ankara. 2012. 1.Cilt (s. 799-818).
 9. NASA. Global Climate Change. The Effects of Climate Change. <https://climate.nasa.gov/effects/> Erişim: 10.04.2023.
 10. The 1.5 Health Report. Synthesis on Health & Climate Science in the IPCC SR1.5 https://cdn.who.int/media/docs/default-source/climate-change/who-the-1-5-healthreport.pdf?sfvrsn=61b2098_3&download=true Erişim: 10.04.2023.
 11. UNEP. (2004). Impacts of summer 2003 heat wave in Europe. Erişim: 16 Ocak 2020, https://www.unisdr.org/files/1145_ewheatwave.en.pdf Erişim: 27.03.2023.
 12. World Health Organization. Heatwaves. https://www.who.int/health-topics/heatwaves#tab=tab_1 Erişim: 10.04.2023.
 13. World Health Organization. Heat and Health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-heat-and-health> Erişim: 27.03.2023.
 14. Climate Change and Extreme Heat Events. <https://www.cdc.gov/climateandhealth/pubs/ClimateChangeandExtremeHeatEvents.pdf> Erişim: 27.03.2023.
 15. United States Environmental Protection Agency. Climate Change Impacts, Climate Change and the Health of Workers. <https://www.epa.gov/climateimpacts/climate-change-and-health-workers#:~:text=More%20humidity%20and%20moisture%20can,indoor%20workers%20in%20damp%20environments.&text=Certain%20workers%20may%20be%20part,can%20increase%20their%20health%20risks> Erişim: 15.03.2023.
 16. Adam-Poupart A, Labrèche F, Smargiassi A. et al. Climate change and occupational health and safety in a temperate climate: potential impacts and research priorities in Quebec, Canada. *Ind. Health* 2013; 51(1):68-78.
 17. Roelofs C, Wegman D. Workers: the Climate Canaries. *Am J of Public Health* 2014; 104(10):1799-1801.
 18. Kiefer M, Rodríguez-Guzmán J, Watson J. et al. Worker health and safety and climate change in the Americas: issues and research needs. *Rev Panam Salud Publica*. 2016; 40(3):192-197.
 19. Schulte PA, Chun H. Climate change and occupational safety and health: establishing a preliminary framework. *J Occup Environ Hyg* 2009; 6(9):542-554.
 20. Centers for Disease Control and Prevention. The National Institute for Occupational Safety and Health. Heat Stress. <https://www.cdc.gov/niosh/topics/heatstress/default.html> Erişim: 10.03.2023.
 21. Islam SN, Winkel J. Climate Change and Social Inequality. Department of Economic & Social Affairs DESA Working Paper No. 152 https://www.un.org/esa/desa/papers/2017/wp152_2017.pdf 10.03.2023.
 22. The Lancet Planetary Health. The world's biggest threats are environmental risks. *The Lancet Planetary Health* 2018; 2(2):e51.
 23. Levy BS, Roelofs C. Impacts of Climate Change on Workers' Health and Safety. <https://oxfordre.com/publichealth/view/10.1093/acrefore/9780190632366.001.0001/acrefore-9780190632366-e-39> Erişim: 18.03.2023.
 24. Brown O. International Organization for Migration. Migration and Climate Change. Geneva: International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/mrs-31_en.pdf Erişim: 10.03.2023.
 25. International Labour Organization. Working on a Warmer Planet, The impact of heat stress on labour productivity and decent work. <https://>



- www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_711919.pdf Erişim: 10.03.2023.
26. United States Department of Labor. OSHA. Heat. <https://www.osha.gov/heat-exposure> Erişim: 10.03.2023.
27. Sağlıklı çalışma sağlıklı yaşam. İklim değişikliği tüm iş kollarındaki işçilerin sağlığını etkiliyor. <http://www.meslekhasaligi.org/iklim-degisikligi-tum-is-kollarindaki-iscilerin-sagligini-etkiliyor/> Erişim: 18.03.2023.
28. Moda HM, Filho WL, Minhas A. Impacts of climate change on outdoor workers and their safety: some research priorities. *Intl J Environ Res Public Health*. 2019; 16(18):3458.
29. Centers for Disease Control and Prevention The National Institute for Occupational Safety and Health. Hazards to Outdoor Workers. <https://www.cdc.gov/niosh/topics/outdoor/> Erişim: 10.03.2023.
30. Türkiye İstatistik Kurumu. İşgücü İstatistikleri 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Is-gucu-Istatistikleri-2021-45645#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BC%C3%BC%202021%20y%C4%B1%C4%B1nda%20bir%20%C3%B6nce-ki,ise%20%32%2C8%20oldu>. Erişim: 15.04.2023.
31. Güler Ç. Büyük Çevre Sözlüğü. Yazıt Yayıncılık. Ankara. 2013. (s. 331-332).
32. Centers for Disease Control and Prevention, The National Institute for Occupational Safety and Health. Heat Related Illness. <https://www.cdc.gov/niosh/topics/heatstress/heatrelillness.html> Erişim: 18.03.2023.
33. Heat stress awareness guide. <https://www.ohcow.on.ca/edit/files/heatstressawareness/Heat%20Stress%20Awareness%20Guide.pdf> Erişim: 18.03.2023.
34. Centers for Disease Control and Prevention, The National Institute for Occupational Safety and Health. Recommendations. <https://www.cdc.gov/niosh/topics/heatstress/recommendations.html> Erişim: 15.04.2023.
35. IOWA State University Environmental Health and Safety Heat Stress in the Workplace <https://www.ehs.iastate.edu/services/occupational/he-at-stress> Erişim: 10.04.2023.
36. United States Environmental Protection Agency. Climate Change Impacts, Climate Equity. <https://www.epa.gov/climateimpacts/climate-equity> Erişim: 10.04.2023.



ACIL SERVİSTE ÇALIŞAN HEKİMLERDE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN YAYGINLIĞI VE İLİŞKİLİ ETMENLER: ULUSAL BİR GÖZLEM

Jie FENG, Liqing LI, Chao WANG, Pan KE,
Heng JIANG, Xiaoxv YIN, Zuxun LU

Çeviri:

Mert Aykut AKBULAK

Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Birgül PİYAL

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Özet

Arkaplan: Çin'de acil serviste çalışan doktorlar arasında işten ayrılma oranının yüksek olması, önemli bir sorundur. Bununla birlikte, hekimlerin ayrılma niyetinin boyutu ve nedenleri şu ana kadar kapsamlı bir şekilde araştırılmamıştır. Bu nedenle bu çalışma, acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılma istemlerine yol açan risk etmenlerini belirlemeyi amaçlamıştır.

Yöntemler: Çin'de Temmuz-Ağustos 2018 arasında ulusal düzeyde kesitsel bir çalışma yapıldı. Çalışmaya acil serviste çalışan toplam 10457 hekim katılarak demografik özelliklerini, işle ilgili etkenleri, işten ayrılma niyetini, Hasta Sağlığı Anketini ve Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeğini içeren yapılandırılmış bir anket kişisel kendi kendine uygulama yöntemiyle gerçekleştirildi. Hekimler arasında işten ayrılma niyetinin risk etkenlerini belirlemek için aşamalı lojistik regresyon analizi uygulandı.

Bulgular: Çin'de acil serviste çalışan hekimlerin %55,18'i işten ayrılma niyetinin olduğunu bildirdi. İşten ayrılma niyetinin erkek doktorlar arasında (Tahmini Relatif Risk: 1,25 %95 Güven Aralığı (GA) = 1.13-1.38), tıbbi hata yaptığını algılayanlarda (TRR=1.35, %95 GA=1.23-1.47), ortalama aylık geliri daha düşük olanlarda, hastane dışı resüsitasyon hizmeti verenlerde fiziksel şiddete uğrayanlarda (TRR=1.39, %95 GA=1.26-1.54), negatif duygulanım puanı yüksek ve depresyona eğilimi olan hekimlerde (TRR=1.06, %95 GA=1.05-1.08; OR=1.10, %95 GA=1.09 -1.12) daha yüksek düzeyde olduğu bildirilmiştir. Tersine, personel eksikliği olduğunu düşünen (TRR=0.74, 95% GA=0.66-0.81) ve pozitif duygulanım puanı yüksek olan hekimler (TRR= 0.96, 95% GA = 0.94-0.97) acil serviste çalışmayı sürdürme düşüncesindeydi.

Sonuç: Bu çalışma, Çin'deki acil servis hekimleri arasında işten ayrılma niyetinin yüksek düzeyde olduğunu ve cinsiyet, ortalama aylık gelir, algılanan hekim açığı, hastane dışı resüsitasyon hizmeti verme süreleri, işyerinde şiddete uğrama, depresyona eğilim, pozitif ve negatif duygulanım ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir. Acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılmamalarını sağlamak için hedefe yönelik müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Giriş

Acil servislerde oluşan hekim açığı son yıllarda artış göstererek küresel bir sorun haline gelmiştir (1,2). Kanada'da 2025 yılına kadar acil serviste çalışan 1518 hekimin işten ayrılacağı öngörülmektedir (3). Çin'de yapılan bir araştırmaya göre, Jiangsu eyaletindeki acil servislerde 2275 kadroluk hekim açığı vardır (4). Acil servislerde personel yetersizliğinde önemli bir etken olan işten ayrılma niyeti, çok sayıda hekimin mesleğini bırakmasında ana belirleyici olmuştur.

Hekimler arasında yaygın olan (8,9) ve bir kurumdan ya da bir çalıştığı birimden ayrılmaya yönelik psikolojik bir eğilim olan işten ayrılma niyeti, çalışanlar arasında gönüllü olarak işten ayrılma davranışında önemli bir etken olabilir (5,7). Beş ülkeden (Birleşik Krallık, Almanya, ABD, Fransa ve Finlandiya) 17 çalışmanın kapsandığı bir derlemede, işten ayrılmayı düşünen hekimlerin yüzdesinin %11,8 ile %22 arasında değiştiği gösterilmiştir (10). Norveç'te yapılan bir araştırmaya göre, hastanede çalışan tüm hekimlerin %21'inin mevcut işlerini bırakma niyetinde olduğu belirtilmiştir (11). Sosyal ve ekonomik gelişmeler ve hekimlerin çalışma ortamlarındaki farklılıklar, hekimlerin işten ayrılma oranlarının ülkeler arasında değişkenlik göstermesine neden olabilir. Şu anda, işten ayrılma niyeti üzerine

yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak onkoloji, dahiliye, anestezi, psikiyatri ve benzeri alanlarda uzmanlaşan hekimlere odaklanırken (8,9,12-14), acil servis hekimleri arasında işten ayrılma niyeti hakkında yeterli araştırma bulunmamaktadır. Son derece yoğun bir tempoda çalışmak ve işyeri ortamının stresli olması, acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılmayı düşünmesine neden olabilir (15). Yirmi dört ülkede yürütülen uluslararası çok merkezli bir araştırma, acil serviste çalışan hekimlerin %33.8'inin işten ayrılma niyetinde olduğunu göstermiştir (16). Acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılma niyeti ne kadar yüksek olursa, ayrılmak için harekete geçme olasılıkları da o kadar yüksek olur. Acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılması yalnızca hekim açığına yol açmayacak, aynı zamanda acil sağlık hizmetlerinin yetersiz kalmasına ve insanların sağlık hizmetlerine erişememesine yol açarak insan sağlığını ve yaşamını tehlikeye atacaktır (17). Bu nedenle, acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılma oranlarını düşürmek için işten ayrılma niyeti ile ilgili etkenlerin belirlenmesi yamsal düzeyde önem taşımaktadır.

Bugüne kadar birçok gelişmiş ülkede acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılma niyetini ve risk etmenlerini (demografik özellikler, işle ilgili etmenler, iş doyum ve tükenmişlik gibi) araştıran çalışmalar yapılmıştır (15,18). Bununla birlikte, Çin'de acil serviste çalışan hekimler arasında işten ayrılma niyetine ilişkin çok az çalışma yürütülmüştür (19,20). Bu çalışmada Çin'de özellikle acil servislere işten ayrılma niyetinin risk etmenleri üzerine yeterli araştırma yapılmadığı göz önüne alınarak, Çin'de acil serviste çalışan doktorlar arasında geniş çaplı ulusal tabanda bir araştırma yürütülmüştür. Bu çalışma, acil servis hekimleri arasında işten ayrılma niyetini azaltmaya yönelik etkili girişimler önermek amacıyla bireysel, işle ilgili ve psikolojik etmenler açısından işten ayrılma niyeti ile ilgili öğeleri araştırmayı amaçlamaktadır.

Yöntemler Etik

Bu çalışmanın etik onayı, Hainan Tıp Fakültesi Tıbbi Etik Kurulu'ndan (HYLL-2018-035) alınmıştır. Araştırmayı gerçekleştirmeden önce katılımcıların bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Katılımcıların tümü gönüllüdür. Kendilerine, verdikleri bilgilerin yalnızca bilimsel araştırma için kullanılacağına ve kişisel bilgilerinin kesinlikle gizli tutulacağına ilişkin bilgi sunulmuştur.

Çalışmanın Tasarımı ve Örneklem Seçimi

Bu çalışma, Temmuz-Ağustos 2018 tarihleri arasında Çin Halk Cumhuriyeti Ulusal Sağlık Komisyonu Tıbbi İdare Bürosu tarafından Çin'in 31 ilinde yürütülen Acil

Tıbbi Kaynakların ülke çapında kesitsel araştırmasının bir parçasıydı. Veri toplamak için, Çin'deki bir çevrimiçi anket platformu aracılığıyla standart yapıda anonim bir anket uygulandı (platformun adı: QuestionnaireStar programı, URL: <https://www.wjx.cn>). Web tabanlı anketin bağlantısı, hastane öncesi acil durum tesisi yapılandırma izleme biriminin acil servis hekimleri çalışma platformunda yayınlandı ve acil servisteki hekimleri bu kesitsel çevrimiçi ankete isimsiz olarak katılmaya davet etti. Ek olarak, çevrimiçi anket, hekimlerin anketi tamamlamalarını hatırlatmak için sosyal paylaşım hesaplarına her 7 günde bir tekrar gönderildi. Bağlantıyı ziyaret ederek anketi dolduran hekimlerden, soruları yanıtlamadan önce elektronik bilgilendirilmiş onam formunu okuyup kabul etmeleri istendi. Tüm veriler, QuestionnaireStar programı (Changsha Ranxing Information Technology Ltd, Changsha, Çin) tarafından kayıt altına alındı ve düzenlendi.

Verilerin Niteliği

Bu çalışmada, çevrimiçi anket sonuçlarının niteliğini irdelemek için iki temel önlem alınmıştır. Birinci önlem, katılımcıların soru formunu birden çok kez yanıtlamalarını önlemek için her cep telefonu numarasının yalnızca bir defa kullanılmasıdır. İkinci önlem olarak ise, anketi gelişigüzel dolduran katılımcıları belirlemek amacıyla anketteki farklı yerlerde üç kontrol sorusu oluşturulmuştur. Bu sorular; 'Çin'in başkenti neresidir?', '3 artı 5 kaç yapar?' ve '7 eksi 2 kaç yapar' şeklindedir. Her soru için biri doğru olmak üzere toplam 4 yanıt seçeneği verilmiştir. Sorulara yanlış yanıt verildiğinde çevrimiçi anket sistemi, anketi geçersiz olarak işaretlemektedir.

Veri Toplama Aracı ve Ölçüm

Çevrimiçi anketin içeriğinde, işle ilgili etkenler, katılımcıların demografik özellikleri ve işten ayrılma niyetleri, hasta sağlığı anketi ve pozitif ve negatif duygulanım ölçeği yer almaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri arasında yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve algılanan fiziksel sağlık ile coğrafi bölge yer almaktadır. İşle ilgili etkenler arasında ortalama aylık gelir, algılanan hekim açığı, günlük muayene edilen hasta sayısı, haftalık hastane dışı resüsitasyon hizmeti verme süreleri, son üç ayda algılanan tıbbi hatalar, acil serviste çalışan hekimlerin son 1 yıl içinde sözlü ve fiziksel şiddete uğrayıp uğramadıkları yer almaktadır.

İşten ayrılma niyeti, katılımcıların 'Mevcut işimden en kısa sürede ayrılmayı planlıyorum' saptamasına verdikleri yanıtla ölçüldü. Bu öğe, 1(kesinlikle katılmıyorum), 2(katılmıyorum), 3(kısmen katılmıyorum), 4(katılmıyorum) ve 5(kesinlikle katılmıyorum) şeklinde 5'li likert ölçeğinde yanıtlandı. Yanıtın 4 yada 5 olması ayrılma niyeti olduğunu göstermektedir.



Depresif eğilim, dokuz sorudan oluşan Hasta Sağlığı Anketi (PHQ-9) (21) ile ölçüldü. Her bir soruda alınan puanlar 0 (hiç) ile 3 (neredeyse her gün) arasında değişmekte olup, depresyona eğilimin toplam puanı 0-27 arasında değişmektedir. Yüksek puan alınması, depresyona yatkın olunduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliği yüksek düzeydedir (Cronbach's $\alpha = 0.92$).

Pozitif duygulanım ile negatif duygulanım, iki alt ölçekten oluşan ve pozitif ve negatif duygulanım için 5'er madde içeren toplam 10 maddelik pozitif ve negatif duygulanım ölçeği (PANAS) (22) ile ölçüldü. Pozitif duygulanım, bir kişinin zevk, coşku ve enerji gibi olumlu duyguları yaşamaya yatkın olma eğilimi, negatif duygulanım ise bir bireyin öfke, suçluluk ve gerginlik gibi çeşitli olumsuz duyguları deneyimleme eğilimi olarak tanımlanmaktadır (22). PANAS, puanlaması 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında değişen 5 puanlık bir Likert ölçeğine göre uygulandı. Yüksek puan alınması pozitif ve negatif duygulanım düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda pozitif duygulanım (Cronbach's $\alpha = 0.90$) ve negatif duygulanım (Cronbach's $\alpha = 0.87$) alt ölçeklerinin iç tutarlılık düzeyleri yüksektir.

İstatistiksel Analiz

Bu çalışmanın analizinde SPSS sürüm 23.0 (SPSS, Inc, Chicago, Illinois, ABD) kullanıldı. Hekimlerin özelliklerini incelemek için tanımlayıcı analizler yapıldı. Araştırmamızda özellikle, sürekli değişkenler için ortalamalar ve standart sapmalar (SD), kategorik değişkenler için frekanslar ve yüzdelere ayrı ayrı rapor edildi. Kategorik değişkenlerin acil serviste çalışan hekimlerden işten ayrılmayı düşünenlerle düşünmeyen gruplar arasındaki dağılımını karşılaştırmak için kare testi uygulandı. İşten ayrılma niyeti olan ve olmayan gruplar arasındaki pozitif duygulanım skorunu, negatif duygulanım skorunu ve depresyona eğilim skorunu karşılaştırmak için t testi uygulandı. Acil serviste çalışan hekimler arasında bağımsız değişkenlerin işten ayrılma niyeti ile ilişkisini incelemek için ileriye doğru adimsal seçim yöntemiyle binary lojistik regresyon analizi (seçim düzeyi: $P=0.05$ ve eleme düzeyi: $P=0.10$) uygulandı ve her bir değişken için düzeltilmiş tahmini rölatif riskler (OR'ler) ve %95 güven aralıkları (CI) sunuldu (23). Bağımsız değişkenlerin çoklu doğrusal bağlantısı, varyans enflasyon etkeni (VIF) hesaplanarak test edildi. Son olarak, duyarlılık analizinde, modelin kararlılığını sınamak için yanıt süresi en düşük %10'luk dilimdeki katılımcıları dışladık. Bütün istatistiksel testler iki yönlüydü ve P değerinin 0,05'in altında olması istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

Bulgular

Katılımcıların sosyo-demografik değişkenlere, işle ilgili etkenlere ve psikolojik etkenlere ilişkin özellikleri

Acil serviste çalışan toplam 15288 hekim çevrimiçi anketin bağlantısına tıklamıştır. 10457 hekim anketi tamamlamış ve genel yanıt oranı %68,4 düzeyindedir. Anketi tamamlayanların 3780'i ülkenin doğu bölgesinden, 2830'u orta bölgeden ve 3820'si ise batı bölgesinden olup, toplam örneklemin sırasıyla %36.41'ini, %27.06'sını ve %36.53'ünü oluşturmaktadırlar.

Katılımcıların temel özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Toplam 10457 katılımcının yaş ortalaması 36,53 (SD=7,55) yıldır. Katılımcıların %70'inden fazlası erkek ve çoğu (%84,42) evlidir. Yaklaşık %70'i ise lisans mezunu kişilerdir. Katılımcıların %36,61'i sağlık düzeylerinin iyi olmadığını bildirmiştir. %71'inin ise ortalama aylık geliri 6000 Çin Yuanı (907,44 ABD Doları) ve altındadır. Yaklaşık yarısı haftada 11 defadan fazla ambulans hizmetlerinde çalışmaktadır. Katılımcıların %26,68'i hekim açığı olduğunu ve yaklaşık yarısı (%43,63) ise son üç ayda tıbbi hata algıladıklarını bildirmiştir. Genel olarak katılımcıların yaklaşık üçte biri hastalardan fiziksel şiddete, yaklaşık %80'i ise sözlü şiddete uğramıştır. Hekimlerin pozitif duygulanım, negatif duygulanım ve depresyona eğilim puanı ortalamaları sırasıyla 15.20 (SS=3.99), 16.76 (SS=3.96) ve 8.92 (SS=5.80)'dir.

İşten ayrılma niyetinin oranları ve demografik özellikler, işle ilgili etkenler ve psikolojik etkenler ile ilişkisi

Tablo 1'de hekimlerin %55,18'inin ayrılma niyetinde olduğu görülmektedir. İşten ayrılma niyeti olan grup ile olmayan grup arasında ($P < 0,05$), yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ortalama aylık gelir, coğrafi bölge, algılanan sağlık düzeyi, algılanan hekim açığı, algılanan tıbbi hatalar, günlük muayene edilen hasta sayısı, hekimlerin hastane dışı resüsitasyon hizmetleri sunma süreleri, iş yerinde uğranan şiddet, pozitif duygulanım ve depresyona eğilim açısından farklılıklar olduğu öne sürülmüştür.

İşten ayrılma niyeti ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler

İşten ayrılma niyetinin bireysel etkenlere, işle ilgili etkenlere ve psikolojik etkenlere göre aşamalı lojistik regresyon analizinin sonuçları Tablo 2'de sunulmaktadır. Bireysel etmenler ilgili olarak, işten ayrılma niyetinde etkili olan risk etmeni cinsiyettir. Erkek hekimlerin kadın hekimlere göre işten ayrılmayı düşünme boyutu daha yüksekti (OR=1.25, %95 GA=1.13-1.38). Aylık ortalama geliri daha düşük olan, hekim açığı olmadığını düşünen, hastane dışı resüsitasyon hizmetlerinde çalışmak

Tablo 1. Katılımcıların özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	Tüm Katılımcılar		İşten Ayrılma Niyeti				P değeri
			Evet		Hayır		
	n	%	n	%	n	%	
Toplam	10457	100	5770	55,18	4687	44,82	
Bireysel Etmenler:							
Yaş:							<0.001
≤30	2600	24,86	1498	25,96	1102	23,51	
31-40	4977	47,59	2628	45,55	2349	50,12	
41-50	2388	22,84	1348	23,36	1040	22,19	
51	492	4,70	296	5,13	196	4,18	
Cinsiyet:							
Erkek	7632	72,98	4031	69,86	3601	76,83	<0.001
Kadın	2825	27,02	1739	30,14	1086	23,17	
Medeni Hali:							
Bekar/dul/boşanmış/ayrılmış	1629	15,58	921	15,96	826	15,11	0.230
Evli	8828	84,42	4849	84,04	3979	84,89	
Eğitim Seviyesi:							<0.001
Ön lisans veya altı	1684	16,10	1022	17,71	767	14,12	
Lisans Diploması	7789	74,49	4180	72,44	3609	77,00	
Yüksek lisans veya üstü	984	9,41	568	9,84	416	8,88	
Algılanan Sağlık Düzeyi							<0.001
İyi	1499	14,33	1129	19,57	370	7,89	
Orta	5130	49,06	3077	53,33	2053	43,80	
Kötü	3828	36,61	1564	27,11	2264	48,30	
Coğrafi Bölge:							0,005
Doğu Bölgesi	3807	36,41	2086	36,15	1721	36,72	
Orta Bölge	2830	27,06	1578	27,35	1252	26,71	
Batı bölgesi	3820	36,53	2106	36,50	1714	36,57	
İşle İlgili Etmenler:							
Ortalama Aylık Gelir (CNY):							<0.001
4000'den az veya eşit (604,96 ABD Doları)	3862	36,93	1982	34,35	1880	40,11	
4001 - 6000 CNY (605,11 ABD Doları - 907,44 ABD Doları)	3562	34,06	1976	34,25	1586	33,84	
6001 - 8000 CNY (907,59 ABD Doları - 1209,92 ABD Doları)	1904	18,21	1113	19,29	791	16,88	
8001 ve üzeri CNY (1210,07 ABD Doları ve üzeri)	1129	10,80	813	12,11	430	9,17	
Algılanan Hekim Açığı:							<0.001
Evet	2790	26,68	1919	33,26	871	18,58	
Hayır	7667	73,32	3851	66,74	3816	81,42	

Muayene Edilen Hasta Sayısı (Günlük) :							<0,001
0-10	4333	41,44	2475	42,89	1858	3964	
11-20	2202	21,06	1189	20,61	1013	21,61	
21-30	1547	14,79	864	14,97	683	14,57	
31-40	776	7,42	422	7,31	354	7,55	
41	1599	15,29	820	14,21	779	16,62	
Hekimlerin Hastane Dışı Resüsitasyon Hizmeti Sunma Süreleri (Haftalık):							<0,001
0	986	9,43	642	11,13	344	7,34	
1-10	5258	50,28	30,68	53,17	2190	46,72	
11-20	2124	20,31	1096	18,99	1028	21,93	
21-30	1071	10,24	498	8,63	573	12,23	
≥31	1018	9,74	466	8,08	552	11,78	
Algılanan Tıbbi Hatalar:							<0,001
Evet	4562	43,63	2034	35,25	2528	53,94	
Hayır	5895	56,37	3736	64,75	2159	46,06	
Son Bir Yılda Yaşanan Sözlü Şiddet:							<0,001
Evet	8555	81,81	4400	76,26	4155	88,65	
Hayır	1902	18,19	1370	23,74	532	11,35	
Son Bir Yılda Yaşanan Fiziksel Şiddet:							<0,001
Evet	2889	27,63	1144	19,83	1745	37,23	
Hayır	7568	72,37	4626	80,17	2942	62,77	
Psikolojik Etmenler:							
Pozitif Duygulanım	15,20 ± 3,99		16,28 ± 3,67		13,87 ± 3,97		<0,001
Negatif Duygulanım	16,76 ± 3,96		15,64 ± 3,80		18,13 ± 3,71		0.501
Depresif Eğilim	8,92 ± 5,80		6,88 ± 4,74		11,44 ± 6,01		<0,001

durumunda kalan, algıladığı tıbbi hataları olan ve fiziksel şiddete uğrayan hekimlerin görevlerinden ayrılma olasılığı daha yüksekti. Ayrıca, acil serviste çalışan hekimlerde işten ayrılma niyeti, negatif duyulanım puanında 1.06 birimlik ve depresyona eğilim puanında 1.10 birimlik artış ile ilişkilidir. Pozitif duyulanım skorundaki her 1 puanlık artış, acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılma niyetlerindeki %4'lük azalma ile ilişkilendirilmiştir. Modelin öngörülerinin standart hatasının çoklu doğrusal bağlantı nedeniyle ne kadar yükseltildiğini değerlendiren Varyans Enflasyon Etkeni(VIF), 1,08 ile 3,30 arasında değişmekte olup, önerilen eşik değer olan 10'un oldukça altındadır. Bu çalışmanın çoklu doğrusal bağlantı test sonuçları çevrimiçi ek belgede Tablo S1'de gösterilmiştir.

Duyarlılık Analizi

Bu çalışmada, yanıt süresi açısından en düşük %10'luk dilimdeki katılımcılar dışlandıktan sonra elde

edilen ilk sonuçlar değişmemiştir. Bağımsız değişkenler ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiye yönelik duyarlılık analizi, Çevrimiçi Ek Belgede Tablo S2'de gösterilmiştir.

Tartışma

Ülke ölçeğinde yapılan bu nüfus temelli kesitsel çalışma, Çin'de acil serviste çalışan hekimlerin %55,18'inin çalıştıkları yerden ayrılma niyetinde olduğunu, bu oranın 24 ülkede (%33,8) yapılan uluslararası çok merkezli bir araştırmadan (16) ve Fransa'da (%24) yapılan başka bir araştırmadan (15) çok daha yüksek olduğunu açıkça göstermiştir. Bu fark muhtemelen ülkeler arasındaki sosyal çevre, ekonomik düzey ve çalışma ortamı ile ilişkilidir. Ayrıca iş yükünün fazla olması ve yeterli dinlenme sürelerinin olmaması nedeniyle acil serviste çalışan hekimler arasında işten ayrılma niyeti olanların oranının radyologlara (%33,3), pratisyen hekimlere (%47) ve

Tablo 2. İşten ayrılma niyetinin bağımsız değişkenlere göre aşamalı lojistik regresyon analizinin sonuçları

Değişkenler	İşten Ayrılma Niyeti	P değeri
Sabit		
Bireysel etmenler:		
Cinsiyet (Ref: Kadın):		
Erkek	1,25 (1,13-1,38)	<0.001
İşle İlgili Etmenler:		
Ortalama Aylık Gelir (CNY) ((Ref: 4000'den küçük veya eşit (604.96 ABD Doları)):		
4001 - 6000 CNY (605,11 ABD Doları - 907,44 ABD Doları)	0,82 (0,74-0,91)	<0.001
6001 - 8000 CNY (907,59 ABD Doları - 1209,92 ABD Doları)	0,76 (0,67-0,85)	<0.001
8001 ve üzeri CNY (1210,07 ABD Doları ve üzeri)	0,72 (0,62-0,84)	<0.001
Algılanan Hekim Açığı (Ref: Hayır):		
Evet	0,74 (0,66-0,81)	<0.001
Hekimlerin Hastane Dışı Resüsitasyon Hizmeti Sunma Süreleri (haftalık):		
1-10	1,25 (1,07-1,47)	<0.001
11-20	1,41 (1,19-1,68)	0,005
21-30	1,56 (1,28-1,91)	<0.001
31	1,50 (1,22-1,83)	<0.001
Algılanan Tıbbi Hatalar (Ref: Hayır):		
Evet	1,35 (1,23-1,47)	<0.001
Son Bir Yıl İçinde Yaşanan Fiziksel Şiddet:		
Evet	1,39 (1,26-1,54)	<0.001
Psikolojik Etmenler:		
Pozitif Duygulanım*	0,96 (0,94, 0,97)	<0.001
Negatif duygulanım*	1,06 (1,05-1,08)	<0.001
Depresyon eğilimi*	1,10 (1,09-1,12)	<0.001

* Değişkene ilişkin kestirim, işten ayrılma niyetiyle ilişkili her bir ölçümdeki değişimi gösterir. Örneğin, hekimlerin işten ayrılma niyeti, negatif duygulanımdaki 1,06 birimlik artışla ilişkilidir.

yoğun bakımda çalışan hekimlere (%26) göre çok daha yüksek olduğu görülmüştür (24,26).

Acil serviste çalışan kadın ve erkek hekimler arasında işten ayrılma niyeti bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardı. Erkek hekimlerin çalıştıkları işten ayrılma niyetlerinin kadın hekimlere göre çok daha baskın olduğunu gördük. Bu sonucun temel nedeni, geleneksel Çin kültürü bağlamında erkeklerin kadın meslektaşlarına göre başarı motivasyonlarının daha güçlü olması ve maceracı ruha sahip olmaları nedeniyle çalıştıkları yerden ayrılmaya daha yatkın olmalarıdır (27). Benzer sonuçlar Kore ve Norveç'te de rapor edilmiş, erkek hekim ve hemşirelerin çalıştıkları yerden ayrılmaya daha yatkın oldukları görülmüştür (28,29). Acil serviste çalışan hekimler arasında ortalama aylık gelirin işten ayrılma niyeti ile ters ilişkili olduğu bulunmuştur. Aylık ortalama geliri daha düşük olan hekimlerin acil servisten ayrılma olasılığı daha yüksek olarak bulunmuştur. Bunun sebebi muhtemelen aylık ortalama geliri düşük olan hekimlerin günlük ihtiyaç-

larını karşılayamamasıdır. Elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla da uyumludur (30).

Çalışma ortamı, hekimlerin çalıştıkları yerde kalıcı olmaları konusunda oldukça önemli bir etkidir. İlk olarak, son üç ayda tıbbi hata yaptığını belirten hekimlerin işlerinden ayrılma olasılıkları daha yüksekti. Tıbbi hatalar; sadece hatalı ilaç tedavisi uygulama veya yaşamı tehdit eden belirti ve bulguları tanıyamama sonucu gelişen olumsuz durumların artışına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda acil serviste çalışan hekimler arasında benlik saygısı ve özgüven kaybı da içinde olmak üzere ruh sağlığına da önemli ölçüde zarar verir. Bu durum önceki çalışmaların sonuçlarıyla da uyumlu olarak kişilerin işten ayrılma niyetinin önemli ölçüde artmasına yol açacaktır (31,32). Bu çalışmada, hastane dışı resüsitasyon hizmeti veren hekimlerin mesleklerinden ayrılmaya daha yatkın oldukları görülmüştür. Bu nedenle hastane yöneticileri, hekimlerin istifasını önlemek için hastane dışında hizmet verme sürelerini daha uygun hale getirecek önlemler almalıdır. Ayrıca, insangücü eksikliği olduğunu düşünen hekimlerin iş-



ten ayrılma niyeti daha düşüktür. Bunun en olası nedeni, acil servisin hastalar açısından önemli bir bölüm olması ve insangücü eksikliği olduğunu düşünen hekimlerin yüksek sorumluluk duygusuyla birlikte mesleki misyonlarını da yerine getirmeye çalışarak kritik durumda olan hastaların hayatlarını kurtarma çabası içinde olmalarıdır (33). Ayrıca, şu ana kadar yapılan çalışmalarda hekimlerin algıladıkları insangücü eksikliği ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki hakkında herhangi bir rapor bulunmamaktadır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ilginç bulgular ortaya çıkarabilir. Ayrıca, hasta tarafından şiddet uygulanan hekimlerin, daha önce hiç şiddet görmemiş veya daha az görenlere göre işten ayrılma düşüncesinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu da önceki çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir (34-36). Diğer bölümlere göre acil serviste çalışan hekimlerin iş yerinde şiddete daha çok uğraması, ağır veya yaralı hastaların bu bölüme gelmesine ve hastalar ile ailelerinin duygusal açıdan dengesiz olmasına bağlanmıştır (37). Hastaların acil durumu göz önüne alındığında, hekimler ile hastaların iletişim süresi oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle hastane yöneticilerinin, hekimlerin güvenliğini sağlamaya ve kişilerarası iletişim becerilerini arttırmaya yönelik çaba göstermeleri önerilmektedir. Bu öneriler uygulanırsa benzer şiddet olayları azalabilir.

Psikolojik etmenlerin de işten ayrılma niyeti ile önemli ölçüde ilişkili olduğu görülmektedir. Pozitif duygulanım puanı yüksek olan hekimlerin işten ayrılma niyeti daha düşük, depresyon eğilimi ve negatif duygulanım puanı yüksek hekimlerin işten ayrılma olasılıkları daha yüksekti. Bu durumun olası nedeni, olumlu tutum sergileyen hekimlerin acil servisteki çeşitli engellerle etkin bir şekilde başa çıkabiliyor olmaları ve çalışmalarının sonuçlarından memnun kalmalarıdır. Bu durumda da acil serviste kalıp çalışmaya daha istekli olmaktadır. Diğer taraftan, negatif duygulanımın ve depresif eğilimin yüksek düzeyde olması, hekimlerin zaten yoğun olan işlerinden sıkça yakınmalarına ve işlerini bir yük olarak görmelerine yol açar (38). Bu durum da işten ayrılma olasılıklarını önemli ölçüde artırır (39). Yukarıda belirtilen bulgular, çalışma ortamının yanı sıra hekimlerin psikolojik durumlarına da dikkat edilmesi gerektiğini göstermektedir. Hastane yöneticileri; duygudurum bozukluklarının işten ayrılma niyeti üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak, hekimlerin olumsuz duygularını hafifletmek ve acil serviste çalışma heveslerini arttırmak için psikolojik destek sağlamak, ruh sağlığı ile ilgili konferanslar düzenlemek gibi bir dizi önlem almalıdır.

Bu çalışmanın gücü, katılımcıların Çin'in doğu, orta ve batı bölgelerinde dengeli bir dağılım oluşturması nedeniyle örneklemin temsil yeteneğinin yüksek olmasından ileri gelmektedir. Bu üç bölge Çin'in ekonomik olarak

sırasıyla, gelişmiş, orta düzeyde gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerini temsil ediyordu. Ayrıca, dahil edilen katılımcı sayısının yüksek olması, acil serviste çalışan hekimler arasında işten ayrılma niyetinin sosyal etkenlerini belirlemede, istatistiksel gücü önemli ölçüde artırmıştır. Bu çalışma, acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılmasının önüne geçilmesi ve etkin politikaların oluşturulması amacıyla, ilgili makamlara yönelik kaynak niteliğinde olmaktadır. Bu çalışmanın birkaç sınırlaması vardır. Birincisi, araştırmamız kesitsel bir çalışma olduğu için acil serviste çalışan hekimlerin işten ayrılma niyeti ile ilgili etkenler arasında neden-sonuç ilişkisi kurulamamıştır. Bu bağlamda boylamsal çalışmalarla daha fazla doğrulama yapılması gerekmektedir. İkincisi, bilgilerin çoğu acil servisteki hekimlerin kendi bildirimlerine dayalı bir soru formundan derlenmiştir. Bu nedenle, hatırlama yanlışlığından kaçınmak zordur. Üçüncüsü, katılımcıların yaklaşık %30'unun anketi tamamlamadığı göz önüne alındığında, çalışmamızda yanıt yanlışlığı eğilimi olabilir.

Sonuçlar

Sonuç olarak, işten ayrılma niyeti acil servis hekimleri arasında yaygındır ve çalışma ortamı (algılanan hekim açığı, hekimlerin hastane dışı resüsitasyon hizmeti verme süreleri, işyerinde şiddete maruz kalma) ve psikolojik etkenlerle önemli ölçüde ilişkilidir. Hekimlerin işten ayrılma oranını azaltmak için, çalışma ortamı ve psikolojik durumlar da göz önüne alınarak, iş yerindeki şiddeti önlemek, depresyon eğilimini ve negatif duygulanım düzeyini azaltmak gibi hedefe yönelik müdahalelerin uygulanması gereklidir.

Teşekkürler: Çalışmadaki katılımcılara, hakemlere ve editörlere teşekkür ederiz. Bu çalışma, Hainan Tıp Fakültesi Tıbbi Etik Kurulu (HYLL-2018-035) tarafından değerlendirildi ve onaylandı.

Finansman: Bu çalışma, Çin Ulusal Sosyal Bilimler Vakfı'nın yaptığı bağış ile finanse edilmiştir (Bağış No. 18ZDA085).

Yazar katkıları: JF ve LQL çalışmayı tasarladı, verileri topladı ve analizler yaptı. JF, LQL ve XXY makalenin taslağını yazdı. HJ, CW ve PK istatistiksel yöntemlere ilişkin öneriler sundu. JF, LQL ve XXY, taslak metnin düzenlenmesine ilişkin öneriler getirdiler ve düzenlenmiş metni kontrol ettiler. ZX ve XXY, çalışmanın denetimi ve entelektüel içeriği yönünden taslak metni eleştirel gözle değerlendirdi. Finansman, ZX tarafından sağlandı. Tüm yazarlar ICMJE kriterlerini karşıladı ve metnin son halini onayladı.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, ICMJE Çıkar Beyanı Formunu (ilgili yazardan edinilebilir) doldurdular ve herhangi bir çıkar çatışması bildirmediler.

Ek belgeler

Çevrimiçi Ek Belge: <https://jogh.org/documents/2022/jogh-12-04005-s001.pdf>

Kaynaklar

1. Bennett CL, Sullivan AF, Ginde AA ve ark. National Study of the Emergency Physician Workforce, 2020. *Ann Emerg Med.* 2020;76:695-708. Medline: 32747085 doi:10.1016/j.annemergmed.2020.06.039
2. Watts G. Shortage of emergency doctors will take eight years to rectify. *BMJ.* 2004;329:994. Medline:15514325 doi:10.1136/bmj.329.7473.994-a
3. Blau G, Chapman SA. Why do Emergency Medical Services (EMS) Professionals Leave EMS? *Prehosp Disaster Med.* 2016;31:S105-11. Medline:28029093 doi:10.1017/S1049023X16001114
4. Liu Y, Xu AJ, Chen AQ ve ark. Jiang LJ, Ma Y. Research on the Calculation of the Shortage of Health Talents: Taking Jiangsu as an Example. *Zhongguo Weisheng Jingji.* 2016;35:47-50.
5. Brewer CS, Kovner CT, Greene W ve ark. Predictors of RNs' intent to work and work decisions 1 year later in a U.S. national sample. *Int J Nurs Stud.* 2009;46:940-56. Medline:18377910 doi:10.1016/j.ijnurstu.2008.02.003
6. Jiang F, Zhou H, Rakofsky J ve ark. Intention to leave and associated factors among psychiatric nurses in China: A nationwide cross-sectional study. *Int J Nurs Stud.* 2019;94:159-65. Medline:30978616 doi:10.1016/j.ijnurstu.2019.03.013
7. Zhang Z, Wang S, Miao C ve ark. Substantial Differences in Turnover Intention Between Direct Care Workers in Chinese Hospitals and Long-Term Care Facilities. *J Am Med Dir Assoc.* 2021;22:696-700.e1. Medline:33097399 doi:10.1016/j.jamda.2020.09.006
8. Shanafelt TD, Raymond M, Kosty M ve ark. Satisfaction with work-life balance and the career and retirement plans of US oncologists. *J Clin Oncol.* 2014;32:1127-35. Medline:24616305 doi:10.1200/JCO.2013.53.4560
9. Sinsky CA, Dyrbye LN, West CP ve ark. Professional Satisfaction and the Career Plans of US Physicians. *Mayo Clin Proc.* 2017;92:1625-35. Medline:29101932 doi:10.1016/j.mayocp.2017.08.017
10. Degen C, Li J, Angerer P. Physicians' intention to leave direct patient care: an integrative review. *Hum Resour Health.* 2015;13:74. Medline:26350545 doi:10.1186/s12960-015-0068-5
11. Martinussen PE, Magnussen J, Vrangbaek K ve ark. Should I stay or should I go? The role of leadership and organisational context for hospital physicians' intention to leave their current job. *BMC Health Serv Res.* 2020;20:400. Medline:32393343 doi:10.1186/s12913-020-05285-4
12. McComb ED. Which psycho-demographic factors predict a doctor's intention to leave New Zealand general practice? *N Z Med J.* 2008;121:25-36. Medline:18480883
13. Mousavi SM, Asayesh H, Shariffard F ve ark. Job Satisfaction and Turnover Intention Among Anesthesiologists: An Iranian Study. *Anesth Pain Med.* 2019;9:e83846. Medline:31497515 doi:10.5812/aapm.83846
14. Yanchus NJ, Periard D, Osatuke K. Further examination of predictors of turnover intention among mental health professionals. *J Psychiatr Ment Health Nurs.* 2017;24:41-56. Medline:27928857 doi:10.1111/jpm.12354
15. Estryn-Behar M, Doppia MA, Guetarni K ve ark. Emergency physicians accumulate more stress factors than other physicians-results from the French SESMAT study. *Emerg Med J.* 2011;28:397-410. Medline:21123828 doi:10.1136/emj.2009.082594
16. Druwé P, Monsieurs KG, Gagg J ve ark. Impact of perceived inappropriate cardiopulmonary resuscitation on emergency clinicians' intention to leave the job: Results from a cross-sectional survey in 288 centres across 24 countries. *Resuscitation.* 2021;158:41-8. Medline:33227397 doi:10.1016/j.resuscitation.2020.10.043
17. Schneider A, Wehler M, Weigl M. Effects of work conditions on provider mental well-being and quality of care: a mixed-methods intervention study in the emergency department. *BMC Emerg Med.* 2019;19:1. Medline:30606124 doi:10.1186/s12873-018-0218-x
18. Van den Bulcke B, Metaxa V, Reyners AK ve ark. Ethical climate and intention to leave among critical care clinicians: an observational study in 68 intensive care units across Europe and the United States. *Intensive Care Med.* 2020;46:46-56. Medline:31690968 doi:10.1007/s00134-019-05829-1
19. Fang F. Research on the influencing factors of turnover intention of pre-hospital medical personnel in putian city [Master]: Huaqiao University; 2018.
20. Meng QY. A study on the turnover intention and its influencing factors of emergency doctors based on the structural equation model [Master]: Chongqing Medical University; 2020.
21. Wang W, Bian Q, Zhao Y ve ark. Reliability and validity of the Chinese version of the Pa-



- tient Health Questionnaire (PHQ-9) in the general population. *Gen Hosp Psychiatry*. 2014;36:539-44. Medline:25023953 doi:10.1016/j.genhosppsy.2014.05.021
22. Watson D, Clark LA, Tellegen A. Development and validation of brief measures of positive and negative affect: the PANAS scales. *J Pers Soc Psychol*. 1988;54:1063-70. Medline:3397865 doi:10.1037/0022-3514.54.6.1063
23. Tu YK, Clerehugh V, Gilthorpe MS. Collinearity in linear regression is a serious problem in oral health research. *Eur J Oral Sci*. 2004;112:389-97. Medline:15458496 doi:10.1111/j.1600-0722.2004.00160.x
24. Colville GA, Dawson D, Rabinthiran S ve ark. A survey of moral distress in staff working in intensive care in the UK. *J Intensive Care Soc*. 2019;20:196-203. Medline:31447911 doi:10.1177/1751143718787753
25. Higgins MC, Nguyen MT, Kosowsky T ve ark. Burnout, Professional Fulfillment, Intention to Leave, and Sleep-Related Impairment Among Faculty Radiologists in the United States: An Epidemiologic Study. *J Am Coll Radiol*. 2021;18:1359-64. Medline:33964230 doi:10.1016/j.jacr.2021.04.005
26. Shen X, Jiang H, Xu H ve ark. The global prevalence of turnover intention among general practitioners: a systematic review and meta-analysis. *BMC Fam Pract*. 2020;21:246. Medline:33250045 doi:10.1186/s12875-020-01309-4
27. Zhang Y, Feng XS. The relationship between job satisfaction, burnout, and turnover intention among physicians from urban state-owned medical institutions in Hubei, China: a cross-sectional study. *BMC Health Serv Res*. 2011;11:235. Medline:21943042 doi:10.1186/1472-6963-11-235
- Turnover intention among emergency physicians PAPER VIEWPOINTS www.jogh.org • doi: 10.7189/jogh.12.04005 9 2022 • Vol. 12 • 04005
28. Oh S, Kim H. Turnover Intention and Its Related Factors of Employed Doctors in Korea. *Int J Environ Res Public Health*. 2019;16:2509. Medline:31337098 doi:10.3390/ijerph16142509
29. Søbstad JH, Pallesen S, Bjorvatn B ve ark. Predictors of turnover intention among Norwegian nurses: A cohort study. *Health Care Manage Rev*. 2021;46:367-74. Medline:32109924 doi:10.1097/HMR.0000000000000277
30. Darbyshire D, Brewster L, Isba R ve ark. Retention of doctors in emergency medicine: a scoping review of the academic literature. *Emerg Med J*. 2021;38:663-72. Medline:34083428 doi:10.1136/emmermed-2020-210450
31. Burlison JD, Quillivan RR, Scott SD ve ark. The Effects of the Second Victim Phenomenon on Work-Related Outcomes: Connecting Self-Reported Caregiver Distress to Turnover Intentions and Absenteeism. *J Patient Saf*. 2021;17:195-9. Medline:27811593 doi:10.1097/PTS.0000000000000301
32. Mok WQ, Chin GF, Yap SF ve ark. A cross-sectional survey on nurses' second victim experience and quality of support resources in Singapore. *J Nurs Manag*. 2020;28:286-93. Medline:31789437 doi:10.1111/jonm.12920
33. Howard L, Wibberley C, Crowe L ve ark. How events in emergency medicine impact doctors' psychological well-being. *Emerg Med J*. 2018;35:595-9. Medline:30131355 doi:10.1136/emmermed-2017-207218
34. Liu J, Gan Y, Jiang H ve ark. Prevalence of workplace violence against healthcare workers: a systematic review and meta-analysis. *Occup Environ Med*. 2019;76:927-37. Medline:31611310 doi:10.1136/oemed-2019-105849
35. Zhan Y, Kim SK, Zhou L ve ark. Patient violence and health professionals' occupational outcomes in China: A time-lagged survey study. *Int J Nurs Stud*. 2019;94:120-30. Medline:30951987 doi:10.1016/j.ijnurstu.2018.11.010
36. Gan Y, Li L, Jiang H ve ark. Prevalence and Risk Factors Associated With Workplace Violence Against General Practitioners in Hubei, China. *Am J Public Health*. 2018;108:1223-6. Medline:30024800 doi:10.2105/AJPH.2018.304519
37. Cildoz M, Ibarra A, Mallor F. Coping with stress in emergency department physicians through improved patient-flow management. *Socioecon Plann Sci*. 2020;71:100828. doi:10.1016/j.seps.2020.100828
38. Spickard A Jr, Gabbe SG, Christensen JF. Mid-career burnout in generalist and specialist physicians. *JAMA*. 2002;288:1447-50. Medline:12243624 doi:10.1001/jama.288.12.1447
39. Varghese A, George G, Kondaguli SV ve ark. Decline in the mental health of nurses across the globe during COVID-19: A systematic review and meta-analysis. *J Glob Health*. 2021;11:05009. Medline:33884193 doi:10.7189/jogh.11.0500

Tez Tanıtımı

SENDİKAL HAREKET VE ÇEVRE SORUNLARI: TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN ÇEVRE POLİTİKALARI

Tez Tanıtımı: Mehmet ZENCİR
Çağla ÜNLÜTÜRK'ün Yüksek Lisans Tezi, 2006

Ünlütürk (2006) tezin giriş kısmında Ekolojik krizi “...üretim, biriktirim ve tüketim sistemindeki çarpıklıklar ile doğal kaynaklar üzerindeki anti- demokratik karar alma ve yönetim mekanizmalarından kaynaklanan bir olgu” olarak tanımlıyor ve ardından “...çözümün yalnızca çevresel duyarlılığın artırılması ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ile değil, siyasal, sınıfsal, toplumsal ve ekonomik girdilerin tümünü kapsayan geniş perspektifli bir yaklaşım” ile mümkün olacağına yer veriyor.

Ünlütürk'ün sendikaların ekoloji gündemleri ile ilgili tespitleri halen güncelliğini koruyor: “Son yıllarda bazı ulusal ve uluslararası sendikal örgütler endüstri ilişkileri ve çevre arasındaki önemli bağlantının ve toplumsal sorumluluklarının bilincine vararak çevre sorunlarını gündemlerine almış olmakla birlikte, sendikaların önemli bölümü, halen, işçilerin kısa vadeli çıkarlarına odaklanan politikalar yürütmektedir. ...Sendikal hareketin “çevre körü”, çevre hareketinin ise “sınıf körü” yaklaşımını gerek iki hareket arasındaki dayanışma olanaklarını gerekse çevre sorunlarını sınıfsal bir yaklaşımla açıklama ve çözümleme olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. ... Sendikalar, üyelerinin işlerini kaybetmesine yol açacağı için, tüm olumsuz çevresel etkilerine rağmen işletmelerin kapatılmasına karşı koymakta, çevre örgütleri ise işçilerin işlerinden ve gelirlerinden yoksun kalmalarına karşı bir çözüm mekanizması üretememektedirler.”

Tezin üçüncü bölümde endüstri ilişkileri ve çevre bağlantısı ele alındıktan sonra sendikalar ve çevre etkileşimi değerlendiriliyor. Daha sonra, Türkiye'yle karşılaştırma imkânının yaratılabilmesi amacıyla, uluslararası sendikal hareketlerin çevre sorunlarına yaklaşımına ve çevre hareketleri ile ilişkilerine yer verilmiştir. Bu bölümde güncel endüstri ilişkilerinin yarattığı çevre sorunları genelleştigine yer verilmiştir: “ Son yıllarda tüm dünyada endüstri

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
SENDİKAL HAREKET VE ÇEVRE SORUNLARI:
TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN ÇEVRE
POLİTİKALARI
Yüksek Lisans Tezi
Çağla Ünlütürk
Tez Danışmanı:
Prof. Dr. A. Gülay Toksöz
Ankara- 2006

ilişkilerinin adem-i merkezileşmesi, esneklik uygulamaları, hızlı kentleşme, artan işsizlik, işgücünün enformelleşmesi, genişleyen hizmet sektörü, artan uluslararası ticaret, ilerleyen teknoloji gibi gelişmeler endüstri ilişkileri ve çevre etkileşiminin giderek daha ciddi ve kapsamlı sonuçlar yaratmasına neden olmuştur. Artık ne üretim

sürecinin ekolojik sonuçlarını bir fabrikanın çevresiyle sınırlı bir biçimde değerlendirmek mümkündür, ne de çevre politikalarının endüstri ilişkileri üzerindeki etkilerini tek bir fabrikadaki üretim, istihdam ve emek-sermaye ilişkileri ile değerlendirmek mümkündür.”

Ünlütürk ekolojisi ile sendikaların ilgilenmesi gerektiğine de şu ifadelerle yer veriyor: “Çevre sorunlarının endüstri ilişkileri sistemine eklemlenmesi ve sendikal mücadelenin odaklandığı bir konu haline gelmesi gereksiniminin ardında pek çok neden bulunmaktadır. Bunlar arasında üretim ve tüketim süreçlerinin yarattığı büyük ekolojik sorunlar; işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları ile çevre sorunları arasındaki yakın ilişki; çevre sorunları ve çevre politikalarının istihdam üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri; uluslararası rekabet, uluslararası ticaret ve uluslararası çevre sözleşmelerinin yatırım, üretim ve istihdam üzerindeki etkileri sayılabilir. Diğer yandan endüstri ilişkilerinin tarafları olan işçilerle işverenlerin iş dışında da ekolojik sorunların etkilerine maruz kaldıkları göz önünde tutulmalıdır.”

Tezin son bölümü Türkiye’deki sendikaların çevre politikalarına odaklanıyor: “Çevre sorunlarının çözümüne yönelik adımlar atan, yayımlar yapan, çevresel örgütlenmelerde yer alan az sayıdaki sendikaya karşılık; çoğu sendika çevre sorunlarına tümüyle duyarsız kalmakta, hatta bazı koşullarda sorunları reddedebilmektedir. Özellikle örgütlü oldukları işyerlerinde ciddi çevre sorunlarıyla karşı karşıya kalan çoğu sendika, daha önce ele alınan iş ve çevre ilişkisi ile yüz yüze gelerek, üyelerinin işlerini korumak amacıyla işyerinden kaynaklanan

çevre sorunlarını reddedebilmekte, işverenle işbirliği içinde çevrecilere karşı bir tutum sergileyebilmektedir.”

Bu bölümde iş ve çevre arasındaki çelişkinin ve sendikaların çevre sorunlarına yaklaşımlarının daha yakından incelenmesi amacıyla, Bergama ve Yatağan’da çevre sorunlarına yol açan işletmelerin faaliyetinin durdurulmasıyla ilgili olarak sendikaların ve çevre örgütlerinin tavrı irdeleniyor. Ayrıca Bergama’da ve Yatağan’da yürütülen çevre mücadelesi ve çevre hareketlerinin sendikalarla ilişkisi ile ilgili olarak bu iki yörede yürütülen hukuki ve fiili mücadelelerde yer alan Bergama Çevre Platformu üyeleri ve avukatlarının görüşleri ele alınıyor. Bergama ve Yatağan deneyimi üzerinden Ünlütürk şu çıkarımlarda bulunuyor: “Bergama ve Yatağan örneklerinde görüldüğü gibi, işçiler ve yetkili sendikalar, yürütülen çevre mücadelesine ve çevre örgütlerine karşı bir tavır sergilemiş; işletmelerin kapatılmasını engelleme yönünde yoğun bir çaba sarf etmişlerdir. İşçilerin ve ailelerinin bir bölümü işletmelerin çevresindeki yerleşim yerlerinde oturmakta ve işletmelerden kaynaklı çevresel ve sıhhi zararlara çalışma saatleri dışında da doğrudan maruz kalmaktadırlar. Buna rağmen işlerini kaybetme kaygısı, sağlıklarını kaybetme kaygısının önüne geçmiştir. İşçiler ve sendikalar, çevre hareketine karşı düşmanca bir tavır sergilerken, çevre örgütleri de işçilerle ve yetkili sendika ile işbirliği yapmak üzere herhangi bir adım atmamıştır. İşletmelerin kapatılması veya faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması sürecinde işlerinden ve dolayısıyla ücretlerinden mahrum kalacak işçiler için kayıplarını göreceği olarak tazmin edecek, yeni işler yaratacak herhangi bir çözüm mekanizma-



sı oluşturmaya da çalışılmamıştır. İşçilerin yalnız işlerini korumaya, çevre hareketinin ise yalnız çevreye verilen zarara odaklanması, iki taraf arasında diyalog kurulmasını mümkün kılmamaktadır.”

Tezde ekoloji örneği üzerinden sendikal mücadelenin “toplumsal hareket sendikacılığı” perspektifi ile yürütülme önerisi geliştiriliyor: “...kapsamlı ve gerçekçi çevre politikaları, sendikal hareket ile çevre hareketinin işbirliğini gerekli kılmaktadır. Sendikalar bu yönde basın yayın faaliyetleri, eğitim çalışmaları ve eylemler gerçekleştirebilirler. Bunun gerçekleştirilmesi ise sendikaların işyeri ile sınırlı perspektiflerini genişleterek işyerinin dışında kalan tüm toplumsal alanı kapsayıcı bütünsel bir perspektife sahip olmaları ile mümkün olacaktır. ... sen-

dikaların kaybettikleri toplumsal güçlerini geri kazanmalarının yolu da yalnızca üyelerinin çıkarlarını savunan sendikal anlayışın dışına çıkarak daha geniş toplumsal hedeflere odaklanan, yeni toplumsal hareketlerle işbirliği yapan dayanışmacı ve mücadelecı bir yeni sendikal stratejinin oluşturulmasından geçmektedir.”

Tezin üzerinden uzun süre geçmesine karşın son Akbelen Direnişi’nde de ekoloji hareketi ile emek hareketi karşı karşıya getirilmek istendi. Konuyu her yönüyle ele alma açısından Ünlürk’ün tezi her iki hareketin aktivistlerine yol gösterici olacaktır.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=N51UUyB1QRnhLmOnkRPQyA&no=qcM-6hTC9IHA80OwFFTHpCw>

YAYIN KURALLARI

Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG), kendi disiplini ile ilgili olabilecek derlemeler, araştırmalar, literatür özetleri ve gündemi belirleyen olaylar ve tartışmalara ilişkin görüş ve değerlendirmeleri yayınlayan bilimsel bir dergidir. Türk Tabipleri Birliği tarafından yayımlanır.

MSG, ICMJE tarafından belirlenen standartları ve TTB Yayın Etiği Bildirgesi ilkelerini benimser. Ayrıntı için web sayfasına (<http://www.ttb.org.tr/MSG>) bakınız.

MSG'de yazılar belirli başlıklarda yayımlanır (ayrıntı için; web sayfasına bakınız) ve web sayfası aracılığı ile gönderilir

Başvurusu kabul edilen yayın türleri (ayrıntı için; web sayfasına bakınız):

- I. Özgün araştırma
- II. Araştırma raporu (ön rapor)
- III. Bakış / Görüş
- IV. Yorum
- V. Editöre mektup
- VI. İşyeri hekimleri ve işçi sağlığının diğer disiplinlerinden derlemeler
- VII. Diğer

Dergiye gönderilen yazılar öncelikle editörler tarafından bir ön değerlendirmeye alınır. Bu ön değerlendirme sonrası yayın kurulu ve gerektiğinde danışma kurulu incelemesinden geçerek yazı hakkında karar verilir. Araştırmalar en az iki, ihtilâf durumunda üç hakeme gönderilir. Gelen görüşlere göre yayın kurulunda değerlendirme yapılır.

Yazım Kuralları:

Derginin yazı dili Türkçe'dir. Yazılar Türk Dil Kurumu tarafından belirlenen dil bilgisi ve yazım kurallarına uygun olmalıdır.

Yazı bölümleri:

Yazılar Windows tabanlı Microsoft Word programı ile her kenarından 3'er cm boşluk kalacak şekilde, 2 satır aralıklı olarak tüm bölümler dahil 15 sayfayı aşmayacak şekilde yazılmalıdır. Yazının sayfaları aşağıdaki bölümlere ayrılmalıdır.

1. Başlık sayfası: Bu sayfada yazının başlığı, yazarlar ve bağlı oldukları kurumlar, yazarların iletişim bilgileri (telefon numarası ve e-posta adresi) olmalıdır. Makalelerin hakemler tarafından tarafsız değerlendirmelerini sağlamak amacıyla makale metninde çalışmanın yapıldığı kurum veya çalışmayı yapan araştırmacıların kimliğinin bulunmamasına dikkat edilmelidir.

2. Özet sayfası: Bu sayfada araştırma makaleleri için sadece Türkçe ve İngilizce özet yer almalıdır. Araştırma makalesi olmayan yazılar için özete gerek yoktur. Türkçe ve İngilizce özet: Özetlerden her biri 250 sözcüğü geçmemeli, açık ve anlaşılır biçimde çalışmayı özetlemelidir. Amaç, gereç ve yöntem, bulgular, sonuç (title, purpose, material and method, results, conclusion) bölümlerine ayrılmış olmalıdır.

Anahtar sözcükler (key words): Türkçe ve İngilizce 2-5 kelime İndeks Medicus konu ve bölüm başlıklarına uygun olarak belirtilmelidir.

3. Metin sayfası: Özgün araştırmalar için yazıda şu bölümler bulunmalıdır:

Giriş, Gereç ve Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuç ve Öneriler, Kaynaklar.

Kaynakların metin içinde gösterimi: Kaynaklar metin içinde kullanım sırasına göre numaralandırılmalı ve cümlelerin sonunda noktalama işaretinden sonra parantez içinde bu numara ile belirtilmelidir. Birden fazla kaynak belirtilecekse numaralar arasına virgül konmalıdır.

Kaynak listesi: Kaynaklar yazının sonunda teşekkür bölümünden sonra metindeki sıralamaya ve numaralandırılmaya uygun olarak yazılmalıdır. Kaynak yazımında aşağıda belirtilen gösterim kullanılmalıdır. Yazar sayısı 3'ten fazla ise ilk üç yazar yazıldıktan sonra "ve ark." kısaltması kullanılmalıdır. Dergi adları "Index Medicus"a göre kısaltılmalıdır.

Makale için; Güranlı GE, Müngen U, Akad M. "Construction equipment and motor vehicle related injuries on construction sites in Turkey" Industrial Health 2008;46(4):375-388.

Kitap için; Akkurt İ. "Mesleki Solunum Hastalıkları" Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2007.

Kitap içinde bölüm gösterimi: Ünlütürk Ulutaş Ç. "Evin İçi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emegi" İçinde: S.Dedeoğlu ve M.Yaman Öztürk (Der). Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi. SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.

İnternette kitap ve web sitesi: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. "Çalışma Hayatı İstatistikleri 2011" [http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/yabanciizin_2011_\(15/3/2013\)](http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/yabanciizin_2011_(15/3/2013))

4. Tablolar / Şekiller / Resimler / Grafikler sayfası

5. Çalışmanın ana hatları: Bu sayfada çalışma/yazı ile ilgili kilit noktalar vurgulanmalıdır. Bu bölüm beş cümleden fazla olmamalıdır.

